Ontwikkeling van ruimtelijke verschillen in Nederland

Ontwikkeling van ruimtelijke verschillen in Nederland

In Fact.

RIGO Research en Advies
Woon- werk- en leefomgeving

Verwey-Jonker Instituut

16 november 2015

Kees Leidelmeijer (In Fact)

René Schulenberg (RIGO Research en Advies))

Betty Noordhuizen (Verwey Jonker Instituut)

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting i

1 Inleiding 1

1.1 Ontwikkeling ongelijkheid 1

1.2 Segregatie 2

1.3 Onderzoeksvraag en aanpak 3

1.4 Leeswijzer 3

2 Methode 5

2.1 Indicatoren 5

2.2 Maten van ongelijkheid 6

3 Verschillen tussen regio's 10

3.1 Sociaal-economische verschillen 11

3.2 Demografie 15

3.3 Sociaal-economische risico's 18

3.4 Problemen 21

3.5 Tweedeling? 27

4 Verschillen binnen regio's 30

4.1 Maten van ongelijkheid 30

4.2 Ruimtelijk schaalniveau 32

4.3 Sociaal-economische verschillen 35

4.4 Sociale huur 41

4.5 Demografie 43

4.6 Sociaal-economische risico's 48

4.7 Problemen 51

4.8 Tweedeling in de regio 58

5 Verschillen tussen steden 63

5.1 Sociaal-economische verschillen 64

5.2 Demografie 66

5.3 Sociaal-economische risico's 70

5.4 Problemen 73

5.5 Tweedeling? 77

6 Verschillen tussen stad en ommeland 81
6.1 Methode 81
6.2 Totaalbeeld steden en hun ommeland 82
6.3 De G4 85
6.4 Regio Zuid 88
6.5 Regio Noord 90
6.6 Hilversum en Haarlem 93
6.7 Tweedeling? 95
7 Verschillen binnen steden 96
7.1 Sociaal-economische verschillen 97
7.2 Demografie 106
7.3 Sociaal-economische risico's en problemen 113
7.4 Tweedeling in de stad? 125
8 Verschillen tussen Woonmilieus 127
8.1 Sociaal-economische verschillen 130
8.2 Demografie 132
8.3 Sociaal-economische risico's 135
8.4 Problemen 138
8.5 Tweedeling? 143
9 Casestudie Haaglanden 145
9.1 Regio Haaglanden in het kort 145
9.2 Mogelijkheden om eenzijdige wijken tegen te gaan 150
9.3 (Mogelijke) risico's van segregatie 151
9.4 Mogelijkheden om (beleidsmatig) bij te sturen 155
10 Discussie 156
10.1 Verschillen tussen gebieden 156
10.2 Is er ook segregatie? 160
10.3 Is segregatie een probleem? 161
10.4 Risico's voor toenemende segregatie 162
10.5 Tot slot 163
Bijlage 164

Samenvatting

Achtergrond

De laatste jaren is er veel gezegd en geschreven over toenemende verschillen in de samenleving. Er is bijvoorbeeld geconstateerd dat een steeds kleiner deel van de mensen een steeds groter deel van de welvaart bezit. Mondiaal gezien is dat juist, maar in Nederland valt dat nog mee, zo hebben onderzoeken van het SCP en de WRR laten zien. Het SCP spreekt in dat verband van een ´zachte tweedeling´. Aan de ene kant van die tweedeling staan verschillende groepen mensen die goed af zijn (de gevestigde bovenlaag, de jongere kansrijken, de werkende middengroep en de comfortabel gepensioneerden) en aan de andere kant staan twee groepen die minder goed af zijn (de onzekere werkenden en het precariaat[1]). Die zachte tweedeling gaat niet alleen over inkomen, maar bijvoorbeeld ook over opleiding, woningbezit, leeftijd, vermogen, gezondheid, werk en werkzekerheid. De mensen die minder goed af zijn, zijn dat op meerdere van die dimensies, terwijl de gevestigde bovenlaag gemiddeld op al die aspecten goed af is.

Onderzoeksvraag

In het voorliggende onderzoek staat de vraag centraal of verschillen tussen mensen in toenemende mate neerslaan in ruimtelijke verschillen. Anders gezegd: "Wonen mensen die beter of minder goed af zijn steeds meer bij elkaar of juist niet?" Als mensen met een hoog inkomen steeds meer bij elkaar wonen en mensen met bijvoorbeeld een bijstandsuitkering ook steeds meer in specifieke, andere gebieden zijn terug te vinden, spreken we van toenemende segregatie. Verschillende sociale groepen vormen dan als het ware hun eigen 'enclaves' en raken van elkaar geïsoleerd.

Het is bij deze vraag belangrijk te bedenken dat ruimtelijke verschillen zich onafhankelijk van verschillen in de bevolking kunnen ontwikkelen. Ook als de verschillen tussen mensen gelijk blijven, kunnen ruimtelijke verschillen – de mate waarin verschillende groepen gescheiden van elkaar wonen - toe- of afnemen. Het is zelfs mogelijk dat als verschillen tussen mensen toenemen, de ruimtelijke verschillen afnemen. Dat is namelijk het geval als al die verschillende mensen meer gemengd gaan wonen. Het onderwerp segregatie behoeft dan ook 'eigen' aandacht en met de onderhavige studie wordt beoogd daar aan bij te dragen.

---

[1] De term is een samenvoeging van de woorden 'precair' en 'proletariaat' en wordt onder meer door het SCP gebruikt om een groep aan te duiden die op sociaal, economisch, cultureel en politiek vlak achterblijft ten opzichte van de rest van de samenleving.

Aanpak

Bronnen

In dit onderzoek is nagegaan hoe groot de ruimtelijke verschillen feitelijk zijn in Nederland en hoe ze zich de afgelopen jaren hebben ontwikkeld langs lijnen van leeftijden, herkomst, inkomen, vermogen, woningbezit, uitkeringsafhankelijkheid, jeugdwerkloosheid, flexibele arbeidscontracten enzovoort. De gegevens zijn hoofdzakelijk ontleend aan registratiebestanden van het CBS. Daarnaast is onderzocht hoe ruimtelijke verschillen in leefbaarheid en veiligheid zich ontwikkelden. Dat is gedaan met de oorspronkelijke Leefbaarometer van het ministerie van BZK. De Leefbaarometer 2.0 was nog niet beschikbaar ten tijde van het onderhavige onderzoek.

De tijdreeksen in dit onderzoek verschillen per indicator. In sommige gevallen kon de ontwikkeling worden gevolgd van 1995 tot 2014. In andere gevallen was de tijdreeks beduidend korter. Voor de meeste indicatoren was een tijdreeks van 2006 tot 2013/2014 beschikbaar.

Ruimtelijke dimensies

De verschillen tussen gebieden zijn onderzocht langs meerdere ruimtelijke dimensies. Er is gekeken naar verschillen tussen regio's, binnen regio's, tussen steden (vanaf 75.000 inwoners), binnen steden, tussen stad en ommeland en tussen verschillende typen woonmilieus. De reden van die aanpak is dat ruimtelijke verschillen op al die schaalniveaus anders uit kunnen pakken. Zo kan er sprake zijn van een toenemend onderscheid tussen de regio's met bevolkingskrimp vergeleken met de rest van het land, maar er kan tegelijkertijd ook sprake zijn van afnemende verschillen tussen buurten in specifieke steden.

Er is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van voor bewoners betekenisvolle gebiedsdefinities, omdat administratieve of bestuurlijke grenzen (zoals gemeentegrenzen en de CBS-buurten en -wijken) dat niet per definitie zijn én een verstorende invloed kunnen hebben op de vergelijking tussen gebieden. Gemeentegrenzen veranderen bijvoorbeeld onder invloed van gemeentelijke fusies. Daardoor verandert ook de samenstelling en verdeling van de bevolking, waardoor een goede vergelijking in de tijd niet meer mogelijk is. Een ander probleem is dat in sommige steden veel CBS-buurten zijn onderscheiden, terwijl in andere steden weinig buurten – met meer inwoners – zijn onderscheiden. Dat heeft gevolgen voor uitspraken over ruimtelijke verschillen tussen buurten. De kans dat er verschillen worden gevonden, wordt namelijk groter naarmate het aantal buurten groter is en de omvang van die buurten kleiner. Immers, in steden met veel buurten is de kans groter dat specifieke concentraties in bepaalde gebieden kunnen worden gevonden. In grote buurten middelen de verschillen zich eerder uit.

Om dit soort vertekeningen te ondervangen, zijn steden geanalyseerd als kern en niet als gemeente, zijn regio's voor de vergelijking tussen stad en ommeland gedefinieerd op

basis van pendel- en migratiestromen tussen kernen en zijn gebieden binnen steden en regio's vergeleken op basis van 200- meter stralen rond zespositie postcodegebieden. Ook de woonmilieus zijn op dat schaalniveau gedefinieerd. Alleen de regio-indeling die is gebruikt om landelijk dekkend tussen regio's te vergelijken, is een administratieve, maar in de tijd constante indeling: de Corop-regio's.

Ongelijkheidsmaten

Ongelijkheid tussen gebieden is in dit onderzoek vooral verkend met de GINI-coëfficiënt. Die geeft aan hoeveel een verdeling afwijkt van een volledig gelijke verdeling. Daarnaast zijn de segregatie-index en de isolatie-index (die laatste vooral binnen steden) gebruikt. De isolatie-index is vooral nuttig om zichtbaar te maken hoe sterk de concentratie van een groep is in een gebied. In die index telt namelijk ook de relatieve omvang van een groep mee.

Alle verschillen zijn in de analyses zoveel mogelijk in de context geplaatst van de feitelijke aandelen van groepen en de ontwikkelingen daarin omdat die van invloed zijn op de (kans op) ongelijkheid. Hoe groter een groep en hoe meer die groep ergens toeneemt, hoe groter de kans dat die groep in verschillende deelgebieden woont en hoe kleiner de ruimtelijke verschillen worden. Dat is geen wetmatigheid, maar wel kansberekening. Juist de uitzonderingen zijn dan interessant. Als een groep toeneemt én de segregatie van die groep neemt toe, dan is er iets bijzonders aan de hand.

Context

De ontwikkelingen die in dit onderzoek zijn bestudeerd, reflecteren allerlei onderliggende processen die zich in de samenleving hebben voorgedaan. Zo werkt de invloed van de conjunctuur door in cijfers over bijstand, armoede en werkloosheid. De vergrijzing klinkt door in veranderende leeftijdsverdelingen. De verscherpte inzet om voortijdig schoolverlaten terug te dringen, is te merken aan de daling ervan. En de strengere regels rond arbeidsongeschiktheid hebben bijgedragen aan de daling van het aandeel arbeidsongeschikten. Maar ook hoeveel en waar er nieuw is gebouwd, is van invloed geweest op de ruimtelijke verdeling van inkomensgroepen, evenals het beleid rond de sociale huursector.

Welke processen in welke mate aan welke ontwikkelingen hebben bijgedragen, kan niet exact uit de bestudeerde gegevens worden afgeleid. Door verschillende ontwikkelingen met elkaar in verband te brengen, kan echter wel een aantal aannemelijke invloeden worden onderkend en kunnen op basis van de resultaten verwachtingen worden geformuleerd over toekomstige ontwikkelingen.

Resultaten

De analyses hebben een groot aantal verschillende inzichten opgeleverd. We bespreken de uitkomsten op hoofdlijnen voor verschillende uitkomstmaten, onderscheiden naar:

- Sociaal-economische status
- Demografie
- Sociaal-economische risico's en kansen
- Probleemindicatoren

Sociaal economische status

Inkomensgroepen

Het SCP heeft in de studie 'Verschil in Nederland' uit 2014 geconstateerd dat er over de gehele linie gezien geen sprake is van toenemende inkomensverschillen in het land. De GINI-coëfficiënt van het besteedbaar huishoudensinkomen is over de periode 1989-2012 behoorlijk constant gebleven. Om na te gaan of dat ook geldt voor de ruimtelijke verdeling, is in de onderhavige studie onderzocht in welke mate de 20% laagste en hoogste inkomens in het land meer of minder gescheiden zijn gaan wonen.

De 20% hoogste inkomens wonen in Nederland meer ruimtelijk geconcentreerd dan de 20% laagste inkomens. Ze wonen meer in sommige regio's dan in andere, meer in een aantal steden dan in andere en meer in de (villa)wijken en in de nieuwbouw dan in andere woonmilieus. Het verschil tussen de regio met de meeste mensen met een hoog inkomen (Gooi en Vechtstreek) en de regio met de minste hoge inkomens (Oost-Groningen) kwam in 2013 uit op een factor 2,5. Specifiek: in Gooi- en Vechtstreek bedroeg het aandeel 20% hoogste inkomens 29% en in Oost-Groningen was dat 11%.

De verschillen tussen steden zijn van eenzelfde orde van grootte als die tussen regio's, maar tussen specifieke woonwijken zijn ze groter. Er zit een factor 6 tussen het aandeel hoge inkomens in de recente, luxe uitbreidingswijken met veel hoge inkomens en de flatwijken uit de jaren '60-'70 met de minste hoge inkomens. De verschillen tussen gebiedstypen zijn tot 2010 toegenomen, vooral onder invloed van de nieuwbouw die veel hoge inkomens trok. Na 2010 is die segregatie – vermoedelijk onder invloed van de crisis op de woningmarkt – niet meer verder toegenomen.

Den Haag voert de lijst aan van steden voor wat betreft de segregatie van hoge inkomens. De ontwikkelingen zijn niet hetzelfde in alle steden. Zo zijn er steden, zoals Amsterdam, waar de segregatie van de hoogste inkomensgroepen is afgenomen, maar er zijn er ook waar deze verder toeneemt, zoals Amstelveen. Over het algemeen lijkt hierbij te gelden dat waar het aandeel hoge inkomens toeneemt, de segregatie afneemt. De hoge inkomens vestigen zich in die gevallen dus niet in een of enkele wijken, maar spreiden zich over de stad.

Lage inkomens wonen gemiddeld genomen wat meer gespreid dan hoge inkomens, behalve in de 'villawijken', waar zij niet zijn vertegenwoordigd. De verschillen tussen regio's en steden komen uit op een factor 2,3 (31% in Overig Groningen en 14% in IJmond), maar zijn wel wat groter geworden dan ze waren. Het aandeel van de 20% laag-

ste inkomens neemt - wellicht tegen de verwachting in - meer toe in de Randstedelijke regio's dan in de perifere regio's.

Binnen regio's is er een constant onderscheid tussen stad en ommeland. In de steden wonen meer laagste inkomens en in de ommelanden meer hoogste inkomens. Maar zowel de laagste inkomens als de hoogste inkomens nemen meer toe in de steden dan in het ommeland. De steden worden daardoor wat minder een plek voor de middeninkomens en wat meer een plek voor de hoge inkomens en de lage inkomens.

In de meeste steden is er sprake van een afname van de segregatie van lage inkomens. Uitzonderingen zijn Groningen, Leiden, Maastricht en Utrecht. In ruwweg de helft van de steden is er sprake van gebieden waar zoveel lage inkomens bij elkaar wonen dat er een relatief hoge score op de isolatie-index ontstaat. Dat is het meest het geval in Groningen, maar ook Nijmegen, Delft, Leeuwarden, Amsterdam, Den Haag en Rotterdam kennen gebieden met relatief grote concentraties van lage inkomens.

De achtergrond van de verschillende spreidingspatronen van hoge en lage inkomens is vermoedelijk tweeledig. Allereerst is er in Nederland een grote voorraad en spreiding van sociale huurwoningen. Daardoor wonen ook de lage inkomens meer gespreid. Aan de andere kant kunnen hogere inkomens – voor zover het aanbod dat toelaat vanzelfsprekend - meer kiezen waar zij zich vestigen. Dat leidt ertoe dat zij in ieder geval deels in specifieke wijken gaan wonen waar de lage inkomens geen toegang hebben doordat er geen goedkope woningen zijn.

Vermogens

Er is in Nederland grotere vermogensongelijkheid dan inkomensongelijkheid. Die ongelijkheid is echter niet sterk toegenomen, zo constateert het SCP in de studie 'Verschil in Nederland'. Net als bij inkomensongelijkheid is de vermogensongelijkheid behoorlijk constant in de tijd.

Als de woonlocaties van mensen worden vergeleken in relatie tot hun vermogen, blijkt dat de relatief grote vermogensongelijkheid ook neerslaat in relatief grote ruimtelijke verschillen. Op regioniveau geldt dat het verschil in het aandeel van de 1% meest vermogenden tussen de 'rijkste' en de 'armste' regio in 2013 een factor 5,6 was. Die verschillen zijn in de periode daaraan voorafgaand afgenomen. Binnen stadsregio's zijn de vermogenden meer te vinden in het ommeland dan in de steden, maar zowel in de stad als in het ommeland neemt het aandeel van de meest vermogenden gemiddeld genomen af. De constatering is dan ook dat de meest vermogenden zich in toenemende mate vestigen op plekken buiten de stedelijke invloedsfeer.

Bij de 1% grootste vermogens zijn de verschillen tussen steden toegenomen tussen 2006 en 2011 en weer wat afgenomen tussen 2011 en 2013. De steden met het grootste aandeel zeer vermogenden zijn Amstelveen en Hilversum, gevolgd door Amsterdam, Breda en Den Haag. Aan de andere kant van het spectrum – de steden met de minste zeer vermo-

genden – zijn Deventer, Tilburg, Leeuwarden, Groningen en Almere te vinden. In Amstelveen ligt het aandeel zeer vermogenden meer dan 5 keer zo hoog als in Deventer.

Binnen steden neemt de segregatie van de 10% meest vermogenden af. Die van de 1% meest vermogenden niet. Die neemt in de meeste steden zelfs toe, het meest in Leiden, maar ook in Amsterdam, Almere, Den Haag en Zoetermeer.

De vermogensverschillen tussen woonmilieus zijn een flink stuk groter dan bij de inkomensgroepen. In de 'rijkste' wijken wonen 25 tot 30 keer zoveel '1% meest vermogenden' als in de armste wijken. In de meeste gebiedstypen is er een afname van het aandeel mensen met de 1% grootste vermogens. Alleen in de 'statuswijken' (vrijstaand en twee-onder-een-kap) en in het bijzonder in de zogenaamde jaren '30 wijken is er een substantiële toename van de mensen met veel vermogen.

Eigendomsverhouding van de woning

Het eigenwoningbezit is sinds de jaren '80 tot midden jaren ´10 toegenomen van zo'n 40% tot 60% van de huishoudens. De verschillen tussen regio's en steden kwamen voor wat betreft het woningbezit in 2014 uit op een factor 1,7 tussen de regio met de meeste koopwoningen (Midden Limburg: 68%) en de regio met de minste koopwoningen (Groot Amsterdam: 39%). De verschillen tussen regio's en tussen steden zijn afgenomen doordat het aandeel koopwoningen in de grootstedelijke regio's en grote steden meer is toegenomen dan in de landelijke regio's.

Binnen de regio's Amsterdam, Utrecht, Den Haag, Zaanstreek, Achterhoek en Zuidoost-Drenthe zijn de verschillen tussen gebieden met veel en weinig sociale huurwoningen toegenomen. De toename van de verschillen is gemiddeld genomen het sterkst in regio's waar het aandeel sociale huurwoningen het meest is gedaald.

De sociale huurwoningen zijn minder gelijk verdeeld over de stad dan de koopwoningen. Den Haag is de stad met de meeste ongelijkheid in de ruimtelijke verdeling van sociale huurwoningen. De ruimtelijke verschillen binnen de steden nemen per saldo af voor de koopwoningen en ze nemen toe voor de sociale huurwoningen, vooral in Amsterdam en Utrecht.

De vermindering van het aandeel sociale huur is niet evenredig verdeeld over alle woonmilieus. Daarom nemen de verschillen binnen steden ook toe. Vooral in de historische centrumgebieden, maar ook in veel naoorlogse laagbouwwijken is het aandeel sociale huur sterk afgenomen. In de flatwijken was de daling duidelijk minder sterk. Maar in het bijzonder in de oude stadsvernieuwingswijken – waar het aandeel sociale huur met ruim 60% groot was en is - is de daling beperkt gebleven. In dit gebiedstype is dan ook de grootste concentratie sociale huurwoningen te vinden van de onderscheiden woonmilieus.

Demografie

Leeftijden

In Nederland is gemiddeld genomen sprake van vergrijzing; een toename van het aandeel ouderen. Er zijn echter relevante verschillen tussen steden en regio's. In het begin van de jaren negentig was de vergrijzing relatief sterk in de grote steden en zeer beperkt in de groeikernen. Die grote steden zijn sindsdien echter verjongd – tegen de algemene trend van de vergrijzing in - terwijl de groeikernen juist sterk vergrijzen. Eenzelfde verschuiving is terug te zien in de verhouding tussen stad en ommeland. Het aandeel 75-plussers kwam anno 2014 uit op 8,5% in het ommeland en op 6,9% in de steden. In 1995 waren de verhoudingen omgekeerd: 7,1% van de bevolking in de steden was toen 75 jaar of ouder, terwijl dat toen in het ommeland 5,8% was.

Sommige regio's zoals Zeeuws-Vlaanderen waren al langere tijd sterk vergrijsd. De meest vergrijzende regio's zijn de krimpgebieden: Delfzijl e.o., Oost-Groningen, Zuid-Limburg, Noord-Drenthe, Midden-Limburg en de Achterhoek.

Binnen steden neemt de segregatie van ouderen af – ook in steden waar hun aandeel niet toeneemt. De ouderen komen dus niet in specifieke wijken terecht, maar gaan (of blijven) steeds meer in alle wijken wonen. Vanzelfsprekend zijn er nog steeds wel verschillen binnen steden. Zo was en is het aandeel 65-plussers al sinds de jaren negentig groot in de flatwijken en in de stedelijke vernieuwingsgebieden. In de stedelijke vernieuwingsgebieden neemt het aandeel nog steeds toe (tot ruim 40% 65-plussers in 2014). Maar ook in de naoorlogse laagbouwwijken is het aandeel 65-plussers sterk gestegen. Zo is er in de afgelopen 20 jaar een verdubbeling geweest van het aandeel 65-plussers in de doorzonwijken en de bloemkoolwijken. In de flatwijken blijft het aandeel 65-plussers constant, maar neemt het aandeel 85-plussers toe.

Herkomst

Landelijk is het aandeel niet-westerse allochtonen (alle herkomstgroepen samen) toegenomen van 8% in 1996 tot 12% in 2014. Het aandeel westerse autochtonen is in die periode ongeveer gelijk gebleven (9%).

Er zijn aanzienlijke verschillen tussen regio's in de mate waarin er specifieke herkomstgroepen wonen. In sommige landelijke regio's is het aandeel niet-westerse allochtonen zeer beperkt, terwijl het vooral in de stedelijke regio's hoog is. Zo was bijvoorbeeld het aandeel mensen met een Marokkaanse achtergrond in 2014 ruim 60 keer groter in Groot-Amsterdam (met 6,2%) dan in Oost-Groningen (met 0,1%). De verschillen tussen steden zijn kleiner dan tussen de regio's. Maar nog steeds is het aandeel mensen met bijvoorbeeld een Turkse achtergrond in Schiedam zo'n 20 keer groter dan in Leeuwarden. Verschillen tussen regio's blijven min of meer op hetzelfde niveau. Verschillen tussen steden nemen wat af. Vooral de (diverse) groep 'overig niet-westers allochtoon' heeft zich meer gespreid over de verschillende steden.

Binnen regio's nemen de ruimtelijke verschillen naar herkomst wat af. Maar ook hierbij geldt dat er grote verschillen zijn en blijven. Waar het aandeel bewoners van niet-westerse herkomst groot is, is de segregatie gemiddeld genomen lager. Vooral in meer perifere regio's komt de combinatie voor van een relatief laag aandeel niet-westerse allochtonen met een sterke segregatie. De betreffende groep woont dan in een of enkele wijken in zo'n regio. De verhoudingen tussen stad en ommeland veranderen niet of nauwelijks. Niet-westerse allochtonen wonen in het bijzonder in de steden.

Ook binnen veel steden is er langs de lijn van etniciteit sprake van grote ruimtelijke verschillen. In veel steden nemen de verschillen wel wat af, maar er zijn ook uitzonderingen. In Amsterdam, Utrecht en Haarlem bijvoorbeeld neemt de segregatie van meerdere herkomstgroepen toe. In combinatie met de toenemende aandelen van de niet-westerse herkomstgroepen ontstaan er in veel steden gebieden met aanzienlijke concentraties van deze groepen. Den Haag, Amsterdam, Rotterdam, Schiedam, Utrecht en Deventer vallen daarbij op. In die steden zijn er deelgebieden van enig omvang waar het aandeel niet-westerse allochtonen op meer dan 40% uitkomt.

Herkomstgroepen zijn vaak in een bepaalde soort wijk terug te vinden. Mensen van Marokkaanse herkomst wonen bijvoorbeeld veel in vroeg-naoorlogse portiekwijken. Mensen van Surinaamse herkomst wonen veel in de flatwijken uit de jaren '70 en '80. Deze groep weet echter in toenemende mate ook de weg te vinden naar de nieuwbouw (uitbreidingswijken). Mensen met een Turkse herkomst wonen vooral veel in de vooroorlogse etagebouw in de steden en in iets mindere mate in de portiekwijken. De groep westerse allochtonen woont het meest gespreid over alle gebiedstypen.

Sociaal-economische risico's en kansen

Opleidingsniveau

Voor opleidingsniveau is nog geen landsdekkende registratie beschikbaar waarmee ontwikkelingen in beeld kunnen worden gebracht. Ontwikkelingen zijn daarom alleen in beeld gebracht op het niveau van regio´s en steden. Voor die analyses is het opleidingsniveau ontleend aan de grootschalige enquêtes van de Veiligheidsmonitor en het WoON.

Het verschil tussen regio's met veel en weinig laag of hoog opgeleiden bedraagt een factor 2. Die verschillen zijn vrij constant in de tijd. Het aandeel hoog opgeleiden is vooral klein in de meer perifere regio's en in het bijzonder in het noordoosten van het land. De verschillen tussen steden zijn wat groter. Vooral in de studentensteden is het aandeel hoog opgeleiden groot. In Utrecht is hun aandeel het grootst met 38%, en daarmee een factor 3 hoger dan in de stad met de minste hoog opgeleiden: Helmond met 12% hoog opgeleiden.

Binnen regio´s is er wat meer segregatie van hoog opgeleiden dan van laag opgeleiden. Dat komt overeen met de verschillen in ruimtelijke spreiding van inkomensgroepen.

Daarbij geldt ook: hoe kleiner het aandeel hoog opgeleiden, hoe groter de segregatie over het algemeen is. Oost Groningen is de regio met de meeste segregatie van hoog opgeleiden. De verschillen tussen stad en ommeland blijven vrij stabiel. De steden herbergen meer hoog opgeleiden dan de ommelanden. Het aandeel laag opgeleiden is ongeveer gelijk in stad en ommeland.

Binnen steden valt op dat de hoog opgeleiden vooral wonen in de vooroorlogse, ruime etagewoningen, in de historische binnensteden, de historische kernen van kleinere dorpen en in de klassieke jaren '30 wijken met grote vrijstaande woningen of twee-onder-een-kapwoningen. Het aandeel laag opgeleiden is relatief groot in de vroeg-naoorlogse laagbouw, de herstructureringswijken en de doorzonwijken. Maar ook het grote aandeel laag opgeleiden in de stedelijke vernieuwingsgebieden valt op.

De ruimtelijke verdeling naar opleidingsniveaus hangt samen met de ruimtelijke verdeling van leeftijdsgroepen (ouderen hebben vaker een laag opleidingsniveau, waardoor in gebieden waar veel ouderen wonen, het opleidingsniveau lager is), met herkomstgroepen en met inkomensgroepen. Toch is die overlap niet volledig. Specifiek onderscheidend voor een hoger opleidingsniveau is bijvoorbeeld de voorkeur voor een stedelijke en historische woonplek.

Voortijdig schoolverlaters

Het aandeel voortijdig schoolverlaters is overal flink gedaald tussen 2006 en 2014. De verschillen tussen regio's en steden in het aandeel voortijdig schoolverlaters komen uit op minder dan een factor 2. De verschillen nemen verder af tussen regio's en nemen iets toe tussen steden. Arnhem, Helmond en Rotterdam zitten nog boven de 6% voortijdig schoolverlaters. Maar in het bijzonder in Amsterdam en Rotterdam – waar het aandeel in 2006 het hoogst was – is er een grote afname geweest. In Amsterdam bijvoorbeeld is het aandeel gedaald van 8,1% naar 5,5% en in Rotterdam van 8,8% naar 6,2%.

Het aandeel voortijdig schoolverlaters is groter in de steden dan in het ommeland. Binnen steden zijn de verschillen aanzienlijk en deze nemen bovendien ook toe. Dat geeft aan dat de voortijdig schoolverlaters in toenemende mate in specifieke gebieden kunnen worden gelokaliseerd. Tegelijkertijd neemt de omvang van de groep ook in die gebieden wel af, maar minder dan elders in de stad.

In een aantal steden zijn er – soms maar enkele - buurten waar het aandeel voortijdig schoolverlaters vrij hoog is. Dat komt voor in Arnhem, Breda, Helmond en Maastricht. Vooral in Maastricht lijkt er sprake te zijn van een toenemende concentratie van problemen voor jongeren in bepaalde buurten. Naast een concentratie van vroegtijdig schoolverlaters, is er hier ook sprake van een concentratie van jeugdwerkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren (zie hierna).

Het aandeel voortijdig schoolverlaters verschilt behoorlijk tussen woonmilieus: een factor 4,4. Vooral in de herstructureringswijken is het aandeel voortijdig schoolverlaters sterk afgenomen: met een derde tot 6%. In de vroeg-naoorlogse portiekwijken was de

afname wat minder sterk, waardoor dit gebiedstype nu de ranglijst aanvoert met een aandeel voortijdig schoolverlaters van 8%.

Arbeidsongeschiktheid

Het aandeel arbeidsongeschikten is, landelijk gezien, vrij sterk afgenomen tussen 2005 en 2008. Daarna is het aandeel constant gebleven. Ook de verschillen tussen regio's zijn vrij constant. Het verschil tussen de regio's met de meeste en minste arbeidsongeschikten bedraagt een factor 2,5. De meeste arbeidsongeschikten zijn er in Zuid-Limburg, Oost-Groningen, Zuidoost-Drenthe, Zaanstreek en Midden-Limburg (6 á 7%). In een aantal regio's is het aandeel arbeidsongeschikten relatief veel verminderd. Dat is het geval in Agglomeratie Haarlem, IJmond, Twente en Zuidwest-Drenthe. Binnen regio's zijn er weinig verschillen in aandelen arbeidsongeschikten. Dat geldt ook voor het onderscheid tussen stad en ommeland.

Ook tussen steden bedraagt het verschil tussen de stad met de meeste (Helmond) en de minste arbeidsongeschikten (Groningen) een factor 2,5. In een aantal steden waar in 1999 nog een vrij groot aandeel arbeidsongeschikten was (Haarlem, Zwolle, Enschede, Tilburg en Utrecht), was die afname nog wat groter. Daardoor resteren er minder steden met een relatief groot aandeel arbeidsongeschikten.

Er is vrij veel verschil tussen steden in de ruimtelijke verdeling van arbeidsongeschikten daarbinnen. In vrijwel alle steden is de segregatie van arbeidsongeschikten toegenomen. Arbeidsongeschikten wonen in toenemende mate in specifieke wijken. Dit zijn vooral de flatwijken, de stadsvernieuwingsgebieden (waar tussen 1975 en 1990 is vernieuwd) en de stedelijke vernieuwingsgebieden (waar in de jaren '90 is vernieuwd). In die woonmilieus is het aandeel – ondanks de algemene dalende trend – ook nauwelijks afgenomen. Deze gebiedstypen worden daardoor in toenemende mate 'bijzonder' vanwege het relatief grote aandeel arbeidsongeschikten.

Onzekere arbeidsrelaties: zzp'ers

Het aandeel zzp'ers is toegenomen. Het CBS geeft aan dat er in 2003 634.000 mensen als zzp'er werkten en dat dit er in 2009 al 843.000 waren. Rond 2000 was de zzp'er vooral een fenomeen in plattelandsregio's zoals Zuidwest-Friesland en Zeeuws-Vlaanderen. In toenemende mate is het echter ook in de stedelijke regio's gebruikelijk geworden om als zzp'er te werken. De verschillen tussen regio's zijn dus kleiner geworden en kwamen in 2013 uit op een factor 2. Vooral in de regio's Groot Amsterdam, Utrecht, Agglomeratie Haarlem en Gooi- en Vechtstreek is hun aandeel sterk gestegen.

Op het niveau van de grotere steden voeren Amsterdam en Hilversum de lijst aan van steden met het grootste aandeel zzp'ers, gevolgd door Utrecht en Amstelveen. De verschillen tussen steden zijn groter geworden. De toename is in het bijzonder groot geweest in de steden waar de overige sociaal-economische parameters (toenemend aandeel

hoge inkomens, veel mensen met een groot vermogen, veel hoog opgeleiden, enzovoort) gunstig zijn.

De verschillen tussen stad en ommeland zijn beperkt. In de grootstedelijke regio's concentreren de zzp'ers zich meer in de stad. In de regio's rond de overige steden zijn de zzp'ers gemiddeld genomen juist meer gevestigd in het ommeland. Wel is er meestal een sterkere toename van zzp'ers in de steden dan in het ommeland.

Binnen steden nemen de verschillen af. Dat wordt veroorzaakt doordat het aandeel in de gebiedstypen waar ook in 1999 al veel zzp'ers woonden ongeveer gelijk is gebleven of iets afgenomen, terwijl hun aandeel in de meeste andere gebiedstypen is toegenomen. Vooral in de stedelijke, gestapelde milieus (flatwijken, portiekwijken, stads- en stedelijke vernieuwing) is het aandeel zzp'ers gestegen.

Onzekere arbeidsrelaties: flexibele contracten

Flexibele contracten zijn over de gehele tijdreeks vanaf 2001 – anders dan werken als zzp'er - niet gebruikelijker geworden. Sinds 2010 is hun aandeel wel weer toegenomen. Het aantal flexwerkers hangt samen met de conjuncturele ontwikkeling. Werknemers met een flexibel contract zijn vaak degenen die schommelingen moeten opvangen in de vraag naar goederen en diensten. De verschillen tussen de regio's waar flexwerken het meest en minst gebruikelijk is, bedragen een factor 2.

Tussen 2001 en 2007 zijn de aandelen flexibele contracten van regio's wat meer uit elkaar gaan lopen. Zo is een groep regio's te onderscheiden waar flexibele contracten weinig voorkomen (maximaal 4%), met in de top 5: Agglomeratie Leiden en Bollenstreek, IJmond, Oost-Zuid-Holland, Delft en Westland en Kop van Noord-Holland en een groep waar ze meer voorkomen, met in de top 5: Delfzijl en omgeving, Overig Groningen, Oost-Groningen, Noord-Friesland en Zuidoost-Drenthe (7 å 8%).

Flexibele contracten zijn minder gebruikelijk in het ommeland dan in de steden. Voor de flexibele contracten geldt sinds 2006 een licht dalende trend in de verschillen tussen gebiedstypen. Daarvoor was er juist een toename. Het gebiedstype met de meeste flexwerkers was anno 2014 de portiekwijk. Daar is het aandeel toegenomen van 8% naar 10%. In 1999 waren de gebieden met de meeste flexibele contracten nog de (destijds aanstaande) herstructureringswijken. Daar is het aandeel echter afgenomen van 9 naar 7%.

Probleemindicatoren

Jeugdwerkloosheid: autochtone jongeren

Het aandeel autochtone jongeren dat niet werkt en niet naar school gaat, is onder invloed van de economische crisis, toegenomen. Daarmee samenhangend zijn de verschillen tussen regio's afgenomen. De jeugdwerkloosheid is vooral hoog in de noordelijke provincies en in Zeeland en Limburg. Het verschil tussen de regio's met de meeste en minste jeugdwerklozen bedraagt een factor 2.

Opvallend is de hoge en sterk toegenomen werkloosheid onder autochtone jongeren in de Agglomeratie Den Haag. Dat is vooral terug te zien in Zoetermeer, waar er meer dan een verdubbeling is geweest tussen 1999 en 2014. Binnen regio's zijn de verschillen beperkt. Er is ook nauwelijks een verschil tussen stad en ommeland. Werkgelegenheid - en vermoedelijk ook de mate waarin jongeren daar toegang toe hebben - is een fenomeen met een grotere uitstraling dan specifieke kernen en buurten of wijken. Als er problemen zijn in een stad of regio op het vlak van werkgelegenheid voor jongeren treft dat alle jongeren, waar ze ook wonen in die stad of regio.

De verschillen tussen steden in het aandeel autochtone jongeren dat geen werk heeft en niet naar school gaat, nemen toe. In een aantal steden is het aandeel autochtone jongeren zonder werk of opleiding sterk gestegen. Dat was het geval in Zoetermeer, maar ook in Apeldoorn, Almere, Deventer, Zwolle, Purmerend, Helmond en Arnhem. In Amsterdam, Utrecht en Delft daarentegen is er ondanks de crisis nauwelijks een toename geweest van de jeugdwerkloosheid onder autochtone jongeren.

Binnen steden nemen de ruimtelijke verschillen af tussen de plekken waar veel en weinig jongeren wonen die niet werken en geen opleiding volgen. Dat heeft te maken met de algemene toename van het aandeel. Maar de verschillen zijn nog altijd groter dan voor de niet-westerse jongeren. Werkloosheid is voor autochtone jongeren dus meer aan specifieke buurten gebonden dan voor niet-westerse jongeren.

Jeugdwerkloosheid: niet-westers allochtone jongeren

De werkloosheid onder jongeren van niet-westerse herkomst ligt een factor 2 á 3 hoger dan die van de autochtone jongeren. Opmerkelijk is dat het aandeel niet-westers allochtone jongeren dat niet werkt en niet naar school gaat weinig verandert onder invloed van conjunctuur. Sinds 2003/2004 is de jeugdwerkloosheid onder deze groep zelfs eerder iets af- dan toegenomen. In 2014 was het aandeel werkloze jongeren van niet-westerse herkomst nog het gunstigst in de regio's Zaanstreek, Groot Amsterdam en IJmond - met iets minder dan 20%. In het slechtste geval lag die werkloosheid boven de 33% (in delen van Groningen, Drenthe en Limburg).

Regio's verschillen in de mate van segregatie van jeugdwerkloosheid onder niet-westerse allochtonen. Vooral in regio's en steden met een groter aandeel niet-westerse jeugdwerklozen is de segregatie ook groter. Dat geldt voor Maastricht, maar ook in Leeuwarden, Groningen, Delft, Breda en Nijmegen is de jeugdwerkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren hoog (25-28%) en is de segregatie relatief groot. Steden met écht weinig jeugdwerkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren zijn er niet, vandaar ook de beperkte verschillen tussen steden.

De verschillen binnen steden zijn kleiner dan voor de autochtone jeugdwerkloosheid, maar ze nemen wel toe. De steden met de minste ruimtelijke verschillen in jeugdwerkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren, zijn steden waar het aandeel niet-westers allochtone jongeren groot is: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Schiedam.

Uitkeringsafhankelijkheid: bijstandsuitkeringen

Het aandeel bijstandsuitkeringen hangt sterk samen met de conjunctuur. Sinds 2009 is het aandeel elk jaar toegenomen. Er zijn relatief grote verschillen tussen de regio's in het aandeel mensen dat afhankelijk is van financiële bijstand. De verschillen tussen regio's komen uit op maximaal een factor 2,7. De verschillen tussen regio's zijn tussen 1999 en 2014 wel afgenomen, maar in de grootstedelijke regio´s Amsterdam (6% bijstandsontvangers), Rijnmond (7%) en Den Haag (7%) blijft de bijstandsafhankelijkheid groot. En dat is ook het geval in Groningen en in iets mindere mate in Twente, Zuid-Limburg, Zuidoost Drenthe en Flevoland.

Binnen regio's zijn er vrij grote verschillen vergeleken met andere indicatoren. Vooral als er weinig mensen met een bijstandsuitkering zijn, zijn de verschillen tussen gebieden binnen een regio groot. In alle stadsregio's is de bijstandsafhankelijkheid groter in de stad dan in het ommeland.

De verschillen tussen steden zijn groter dan tussen regio's en komen uit op een factor 6 tussen de stad met de meeste mensen een bijstandsuitkering (Rotterdam: 11,4%)~~)~~ en de stad met de minste bijstandsuitkering (Amstelveen: 1,9%). De verschillen tussen steden nemen af. Dat komt vooral doordat er in Amsterdam en Rotterdam – die er in 1999 in negatieve zin echt uitsprongen – een flinke afname is geweest van het aandeel mensen met een bijstandsuitkering ten opzichte van 1999.

Binnen de steden is de segregatie tussen mensen met en zonder bijstandsuitkering ook groot. De segregatie is het sterkst in Amstelveen. Hier betreft het slechts één gebied waar het aandeel bijstandsontvangers substantieel is. De ruimtelijke verschillen zijn relatief klein in Rotterdam, Schiedam en Amsterdam. In deze steden is er juist sprake van een relatief groot aandeel bijstandsontvangers in veel buurten. In deze komen bijzonder hoge concentraties voor: tot meer dan 40% van de mensen in een buurt die financiële bijstand ontvangen.

Er zijn dan ook grote verschillen tussen gebiedstypen in het aandeel mensen dat afhankelijk is van de bijstand. In het type met de meeste bijstandsuitkeringen (de oude stadsvernieuwingsgebieden) is dat aandeel 27 keer zo groot als in de recente, luxe uitbreidingsgebieden. Een opvallende afname van de bijstandsuitkeringen is te zien in de herstructureringsgebieden en de vooroorlogse etagebouw. In deze wijken is de samenstelling van de bevolking – onder invloed van renovatie en nieuwbouw en wellicht verkoop van huurwoningen – ook veranderd. In andere wijken zoals de stads- en dorpsvernieuwingsgebieden, de portiekwijken en de jaren '60-'70 flats (in de jaren '70-'80 flats was de ontwikkeling vergelijkbaar) is de bijstandsafhankelijkheid echter sinds 2008 weer toegenomen. In andere wijktypen – zoals in de doorzonwijken – was de ontwikkeling geleidelijker, maar is de laatste jaren ook sprake van een toename van de bijstandsafhankelijkheid.

Uitkeringsafhankelijkheid: werkloosheidsuitkeringen

Er zijn minder ruimtelijke verschillen bij mensen met een werkloosheidsuitkering dan bij mensen met een bijstandsuitkering. De verschillen tussen gebieden zijn tussen 2008 en 2014 ook afgenomen. Dat wordt zeer waarschijnlijk veroorzaakt doordat onder invloed van de crisis het aandeel mensen met een werkloosheidsuitkering overal is toegenomen.

De grootste toename van het aandeel werkloosheidsuitkeringen was er in de regio's Achterhoek, Noord-Friesland, Flevoland, Zuidwest-Overijssel en Zuidwest-Drenthe. De top 5 van regio's met het grootste aandeel WW-uitkeringen bestaat uit: Zuidoost-Drenthe, Noord-Limburg, Noord-Friesland, Zuidoost-Friesland en Oost-Groningen (5,2% of meer). Daarmee is de positie van de perifere regio's minder gunstig dan die van de regio's in de rest van het land.

De segregatie van werkloosheidsuitkeringen ligt binnen regio's beduidend lager dan de segregatie van bijstandsuitkeringen. Er zijn weinig verschillen tussen stad en ommeland. Ook binnen steden zijn er beperkte verschillen en is er bovendien sprake van een afname van die verschillen. De indruk is dat dit komt doordat werkgelegenheid - of het gebrek daaraan - geen lokaal fenomeen is, maar vooral op een hoger schaalniveau onderscheidend is.

Leefbaarheid en veiligheid

Ontwikkelingen rond leefbaarheid en veiligheid zijn in beeld gebracht met de oorspronkelijke Leefbaarometer en gaan tot 2012. Recente ontwikkelingen – zoals gepubliceerd op basis van Leefbaarometer 2.0 – konden nog niet in de analyses worden betrokken.

De verschillen tussen regio's zijn groot waar het leefbaarheid en veiligheid betreft. Die verschillen nemen ook toe. Dat komt onder meer doordat de leefbaarheid in nagenoeg alle regio's is verbeterd in de periode 1998-2012. Daardoor zijn de problemen in toenemende mate geconcentreerd geraakt in een beperkt aantal regio's, waarbij Rijnmond, Groot Amsterdam en de Agglomeratie Den Haag de lijst aanvoeren. Problemen rond leefbaarheid en veiligheid concentreren zich dan ook in toenemende mate in de drie grote steden Rotterdam, Amsterdam en Den Haag. Specifiek op het gebied van veiligheid scoort Utrecht ook ongunstig. Hengelo, Amstelveen, Helmond, Apeldoorn en Hilversum scoren op de veiligheidsindicatoren in de Leefbaarometer juist gunstig.

Binnen regio's geldt dat de verschillen vooral groot zijn in regio's met weinig problemen. Dan beperkt de problematiek zich vaak tot slechts één of enkele buurten. Als stad en ommeland worden vergeleken, blijken de problemen vooral stedelijk.

Binnen steden zijn de ruimtelijke verschillen in het vóórkomen van leefbaarheidsproblemen groot. En ook hierbij geldt: hoe meer leefbaarheidsproblemen, hoe kleiner de verschillen tussen buurten binnen de stad. Dus als een stad veel leefbaarheidsproblemen heeft, is de kans groter dat veel buurten daar mee te maken hebben. En omgekeerd, als ergens weinig leefbaarheidsproblemen zijn, zijn die meestal in een specifieke buurt ge-

concentreerd. De verschillen tussen buurten zijn in de meeste steden toegenomen. Er is dus een groter verschil ontstaan tussen goede en mindere buurten. Dat is het sterkst geweest in Groningen, Den Bosch, Amsterdam, Utrecht, Nijmegen en Leeuwarden.

De achtergrond van de toename van de verschillen in leefbaarheid is dat er in veel gebiedstypen een verbetering van de leefbaarheid is geweest. In de herstructureringswijken is de verbetering verhoudingswijs het sterkst geweest (van 45% naar 28% van de gebieden daarbinnen met een kwetsbare leefbaarheid. Maar ook in de vooroorlogse etagebouw is er een flinke verbetering geweest (van 74% naar 55% van de gebieden daarbinnen die maximaal matig positief scoren), evenals in de historische kernen. Een aantal andere gebieden met leefbaarheidsproblemen is daar bij achtergebleven. Dat zijn in het bijzonder de portiekwijken en de flatwijken.

Casusanalyse: Haaglanden

Voor de regio Haaglanden is zowel kwantitatief als kwalitatief - aan de hand van interviews met vertegenwoordigers van gemeenten (Den Haag en Zoetermeer), woningcorporaties en andere partijen in de regio – verder verkend hoe de ruimtelijke verschillen er gestalte hebben gekregen en hoe hier vanuit beleid mee is en wordt omgegaan. De regio is bijzonder, omdat deze vooral langs de lijn van bevolkingsindicatoren (sociaaleconomisch en demografisch) tot de meest gesegregeerde van het land behoort. Qua probleemindicatoren is dat minder het geval omdat problemen rond leefbaarheid en veiligheid zich in de regio in een relatief groot aantal gebieden manifesteren en er dus vergeleken met veel andere regio's wat dit betreft weinig ruimtelijke verschillen zijn.

De geïnterviewde partijen zien verschillen tussen wijken en buurten op zichzelf niet als onwenselijk. 'Veel mensen wonen naar tevredenheid in deze wijken en voelen zich er thuis. Dat geldt ook voor bijvoorbeeld de Schilderswijk.' Het streven naar gemengde wijken is dan ook geen doel op zich (meer). Verschillen tussen wijken en buurten worden echter onwenselijk op twee momenten, zo geven de geïnterviewden aan:

- Op het niveau van het individu wanneer mensen minder mogelijkheden hebben om zichzelf te ontwikkelen (sociale mobiliteit). Hierbij hoort ook de mogelijkheid om uit de wijk te verhuizen indien de individuele burger dat wenst.
- Op het niveau van de samenleving wanneer de leefbaarheid afneemt door concentratie van fysieke en sociale problemen in de wijk.

Op het individuele niveau wordt de hoge jeugdwerkeloosheid, vooral onder jongeren met een niet-westerse achtergrond, benoemd als belangrijkste maatschappelijke probleem op dit moment. Een bijkomend risico dat wordt gezien in relatie tot segregatie is dat - met die hoge jeugdwerkloosheid - kinderen en jongeren in bepaalde wijken te weinig goede voorbeelden en rolmodellen in hun omgeving zien. Dit zou, zo geven de geïnterviewden aan, de kansen voor deze kinderen en jongeren om zich optimaal te ontwikkelen, kunnen beperken. Een ander risico dat wordt genoemd is dat werkeloze jongeren het gevoel kunnen hebben geen kansen te krijgen en zich gaan afwenden van de samen-

leving. Dit zou kunnen leiden tot spanningen in de wijken en buurten waarin zij oververtegenwoordigd zijn.

De leefbaarheidsproblemen doen zich volgens de geïnterviewden vooral voor op plekken waar een concentratie ontstaat van mensen die niet alleen een laag inkomen hebben maar ook problematiek zoals opvoedproblemen, huiselijk geweld, verslaving en/of GGZ-problematiek. Deze concentratie vindt vooral plaats op een lager niveau dan de wijk: in een bepaalde buurt, een straat of een complex. Hier ontstaat in sommige gevallen een negatieve spiraal van verloedering, spanningen tussen bewoners en een groter gevoel van onveiligheid. Meerdere partijen in de casestudie uiten in dit kader hun zorgen over de instroom van minder zelfredzame burgers, zoals statushouders en mensen met een ondersteuningsbehoefte, juist in deze complexen omdat hier vaker voor deze groepen betaalbare huurwoningen vrijkomen.

De belangrijkste instrumenten die de afgelopen jaren zijn ingezet om segregatie in de regio tegen te gaan, waren:

- Stadsvernieuwing in eenzijdige wijken: het slopen van kwalitatief minder goede woningen en het bijbouwen van duurdere woningen;
- Het aantrekken van huishoudens met hogere inkomens in eenzijdige wijken waar lagere huurprijzen gelden;
- Spreiding van de doelgroepen met de laagste inkomens vanuit in het bijzonder Den Haag en Delft naar de regio door nieuwbouw gericht op lage inkomens.

Door onder meer de crisis op de woningmarkt en beleid om scheefwonen (van mensen met hogere inkomens in goedkope woningen) tegen te gaan, is het lastig resultaten te boeken. De geïnterviewde partijen zien betrekkelijk weinig mogelijkheden om, binnen de geldende wet- en regelgeving en gegeven het huidige economische tij, de gesignaleerde ontwikkeling naar een sterkere concentratie van mensen in de laagste inkomensgroepen in bepaalde wijken en buurten, tegen te gaan. Wel ziet een deel van de partijen enkele aangrijpingspunten om de genoemde ongewenste *effecten* tegen te gaan of te beperken:

- Het op orde houden van de buitenruimte wordt breed gezien als een basisvoorwaarde voor leefbare wijken. 'Schoon, heel en veilig' draagt bij aan de sociale samenhang in wijken en buurten.
- Vergroten van de kansen van individuen om zich naar hun vermogens te ontwikkelen, en zo het stimuleren van sociale mobiliteit, door beleidsinzet op onderwijs, sport en werk.
- Zorgdragen voor een basisniveau van voorzieningen in iedere wijk, zodat alle burgers een basisaanbod in hun eigen woonomgeving kunnen vinden.
- Het stimuleren van burgers om actief te worden in hun wijk of buurt en het versterken van de sociale cohesie in de wijken.

Conclusies

Ruimtelijke verschillen

Er zijn ruimtelijke verschillen in Nederland. Die zijn er tussen regio's, binnen regio's, tussen steden, binnen steden en binnen buurten. Er kan niet in algemene zin worden gesteld dat ruimtelijke verschillen toe- of afnemen. Dat verschilt per indicator en per ruimtelijk kader.

Op regioniveau is er sprake van een tweedeling tussen regio's die meer en minder problemen kennen. De regio's met meer problemen bestaan uit twee subgroepen:

1. De drie grootstedelijke regio's (rond Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, inclusief de met Amsterdam verbonden regio's Flevoland en Zaanstad). In deze regio's spelen vooral problemen rond leefbaarheid en veiligheid en zijn er in toenemende mate concentraties in specifieke wijken van bewoners met een lage participatiegraad (bijstand, jeugdwerkloosheid).
2. De regio's waar de effecten die samenhangen met bevolkingskrimp het duidelijkst zichtbaar worden: Zuid Limburg, Oost-Groningen, Delfzijl en omgeving en Zuidoost-Drenthe. Hier gaat een sterke vergrijzing samen met ongunstige economische condities (lage inkomens, weinig vermogen) en kansen (laag opleidingsniveau, arbeidsongeschiktheid en jeugdwerkloosheid).

Tussen steden en hun ommeland zijn er vrij grote en constante verschillen. In het ommeland wonen meer hogere inkomens, meer mensen met veel vermogen, is er minder uitkeringsafhankelijkheid, minder armoede, betere leefbaarheid, enzovoort. Daar tegenover staat wel dat de ommelanden meer vergrijsd raken en dat het opleidingsniveau er vaak wat lager ligt.

De steden in het land verschillen op allerlei factoren en hebben vaak een zeer eigen profiel. Over de gehele linie van indicatoren is er een tweedeling te zien met aan de ene kant de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag en de met de grote steden verbonden problemen en kansen versus 'de rest'. Utrecht heeft zich de afgelopen jaren zo ontwikkeld dat het qua profiel op de onderzochte indicatoren meer overeen komt met de overige steden dan met de G3. De stad met de meeste ruimtelijke verschillen erbinnen is Den Haag, gevolgd door Leeuwarden, Zwolle, Helmond en Maastricht. Amsterdam en Rotterdam behoren tot de minst gesegregeerde steden. In Amsterdam is er sprake van een afnemende concentratie van hoge inkomens, maar van een toenemende segregatie langs de lijn van etniciteit en uitkeringsafhankelijkheid.

De verschillen binnen de grotere steden, maar vermoedelijk ook binnen kleinere plaatsen, zijn voor een groot deel terug te voeren op verschillen tussen specifieke woongebieden, onderscheiden naar bouwperiode en woningtypes:

1. De ‘villawijken’ en de recente uitbreidingen in de laagbouw. Hier concentreren zich de hogere inkomens en meer vermogenden; er is weinig uitkeringsafhankelijkheid en er zijn nauwelijks problemen qua leefbaarheid en veiligheid.
2. Stadsvernieuwings- en herstructureringswijken, flatwijken en de stedelijke portiekwijken. In deze wijken concentreren de problemen zich rond werk, inkomen, opleiding, overlast en leefbaarheid. Vooral de oude stadsvernieuwingswijken nemen op veel indicatoren een ongunstige positie in. In de herstructureringswijken is de samenstelling van de bevolking minder eenzijdig geworden. Zo is daar sprake geweest van een relatief grote afname van de uitkeringsafhankelijkheid, van lage inkomens en van voortijdig schoolverlaters. Ook zijn er minder problemen rond leefbaarheid en veiligheid dan voor de herstructurering. Maar ondanks die verbeteringen, blijven de problemen ook in deze gebieden groot.
3. Stedelijke, vooroorlogse en historische centra. In deze gebieden is veel economisch potentieel (hoog opgeleiden, hoge inkomens, weinig vergrijzing enzovoort), maar er zijn wel problemen rond overlast, veiligheid en leefbaarheid.
4. Naoorlogse laagbouwwijken. Hier zijn (nog) weinig problemen rond leefbaarheid en veiligheid, maar er zijn toenemende problemen m.b.t. vergrijzing, en economisch potentieel (lage opleiding, toenemende uitkeringsafhankelijkheid).

Verschillen betekenen nog geen segregatie

Dat er ruimtelijke verschillen zijn in Nederland, betekent niet dat er ook sprake is van segregatie. Daar wordt immers onder verstaan: de ruimtelijke afzondering van specifieke groepen in de samenleving. Dat houdt meer in dan dat er verschillen zijn tussen gebieden. Die verschillen moeten ook substantieel zijn en het moet – wil er sprake zijn van ‘afzondering’ - gaan om relatief grote aandelen van groepen die in een specifiek gebied wonen en elders niet of nauwelijks.

Voor de meeste indicatoren die in dit onderzoek de revue zijn gepasseerd, geldt dat er geen aanwijzingen zijn voor ‘echte’ segregatie. De verschillen tussen gebieden zijn daarvoor te klein. Alleen voor etniciteit, bijstandsafhankelijkheid en leefbaarheidsproblemen is de combinatie van ruimtelijke verschillen en de omvang van de concentratie in specifieke gebieden zodanig dat kan worden gesproken van segregatie. Bovendien nemen de verschillen op deze indicatoren niet af bij toenemende aandelen zoals bij andere indicatoren vaak wel het geval is. Afnemende segregatie bij toenemende aandelen is er bijvoorbeeld voor mensen met een Surinaamse achtergrond, voor ouderen en zelfs qua inkomen en vermogen in steden waar de aandelen hoge inkomens en vermogenden toenemen, zoals in Amsterdam en Utrecht. Die trend is echter relatief weinig te zien bij specifieke herkomstgroepen (Marokkaans, Turks, overig niet-westers).

Segregatie in Nederland lijkt zich dan ook in sterke mate af te spelen langs de lijn van etniciteit. De aandelen van specifieke herkomstgroepen nemen wel toe, maar de afname van de segregatie is beperkt en neemt in een beperkt aantal steden, zoals Amsterdam en

Utrecht, zelfs toe. Er zijn in de grotere steden dan ook feitelijk gebieden aan te wijzen waar het aandeel bewoners van niet-westerse achtergrond meer dan de helft bedraagt.

Leefbaarheidsproblemen concentreren zich in toenemende mate in een beperkt aantal gebieden binnen steden. Dat is in een deel van de gevallen wél en in een deel van de gevallen geen probleem. Het is geen probleem als de toegenomen segregatie het gevolg is van een algemene verbetering van de leefbaarheid in een stad, waarbij slechts in een enkele buurt – meestal het centrum - problemen resteren die te maken hebben met uitgaansleven, winkelgebieden en daarmee samenhangende overlast en (kleine) criminaliteit.

Concentratie van leefbaarheidsproblemen is wél een probleem als die zich voordoet in gebieden waar veel mensen bij elkaar wonen die afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering, die een lage opleiding hebben, en waarin een groot deel van de jongeren niet werkt en niet naar school gaat. Dat komt voor in specifieke wijken in de grote steden, maar lijkt ook – zij het in een iets andere verschijningsvorm - in de economisch kwetsbare regio's in de periferie aan de orde te zijn. Vooral het grote aandeel niet-westerse allochtone jongeren dat niet werkt en niet naar school gaat, baart hierbij zorgen. Hun aandeel ligt een factor 2 á 3 hoger dan bij autochtone jongeren en is ook veel minder conjunctuurafhankelijk dan bij autochtone jongeren. Dat maakt het een structureel probleem. Uit de analyses kan niet worden opgemaakt of segregatie bij deze verbanden een causale rol speelt. Uit de casestudie in Haaglanden blijkt dat men daar in de praktijk soms wel aanwijzingen voor heeft.

Risico's voor toenemende segregatie

Er zijn ontwikkelingen die risico's met zich meebrengen op een toenemende en potentieel problematische segregatie. Voor een deel hebben die te maken met de woningmarkt. Daarbij spelen twee ontwikkelingen een rol. De eerste is de afbouw van de sociale huursector. Omdat die – zo is getoond in dit onderzoek – niet evenredig maar selectief plaatsvindt, resteert er een kleiner aantal gebieden met enige concentratie van deze woningen voor de laagste inkomensgroepen. Die concentraties ontstaan in de minder aantrekkelijke gebieden, waar verkoop niet loont en huurverhoging vermoedelijk niet kan.

De tweede ontwikkeling is de weer aantrekkende nieuwbouw. In dit onderzoek is getoond dat die nieuwbouw in het recente verleden een grote aantrekkingskracht heeft gehad op de hogere inkomens. Als dat nog steeds zo is, dan is het aannemelijk dat die nieuwbouw (weer) een pull-factor wordt voor de hogere inkomens die in de mindere wijken wonen. Het gevolg van beide ontwikkelingen is een verdergaande concentratie sociale huurwoningen en lage inkomensgroepen in wijken waar problemen rond leefbaarheid en veiligheid zich toch al concentreren.

De concentratie van betaalbare sociale huurwoningen in een beperkt aantal buurten kan extra problematisch worden door een tweetal andere ontwikkelingen. De eerste is de extramuralisering van kwetsbare groepen (met name groepen uit de GGZ en de zorg

voor (L)VG). Zij zijn voor een groot deel aangewezen op de sociale huursector omdat hun kwetsbaarheid in de regel samengaat met minder inkomen. Een te hoge concentratie van groepen 'met een rugzakje' kan de acceptatie door en integratie in de samenleving in de weg staan. Een tweede ontwikkeling is de instroom van asielzoekers. Ook zij zullen als statushouder in eerste instantie hun heil zoeken in de sociale huursector. In veel gevallen zullen zij na verloop van tijd weer doorverhuizen, maar deze dynamiek en een (tijdelijke) concentratie van mensen die de taal niet beheersen, kan voor leefbaarheidsproblemen zorgen.

1 Inleiding

Internationaal groeit het debat over toenemende ongelijkheid in de samenleving. En ook in Nederland is er recent vrij veel aandacht voor, onder meer in studies van het SCP en de WRR. De achtergrond van die aandacht is de visie dat toenemende verschillen – wellicht uitmondend in een tweedeling in de maatschappij – kan leiden tot spanningen in de samenleving waarbij groepen tegenover elkaar kunnen komen te staan. Vanuit die optiek is het ook begrijpelijk dat in veel studies de aandacht uitgaat naar (ontwikkelingen in) verschillen in de maatschappelijke positie tussen (groepen) personen/huishoudens. Met de recente studies van WRR en SCP is dat voor Nederland goed in beeld. De teneur daarbij is dat het in Nederland – zeker in internationaal perspectief - vooralsnog wel meevalt met de toenemende ongelijkheid langs de lijnen van de inkomensverdeling.

Er zijn, bijvoorbeeld in het jaarrapport Integratie va het SCP, aanwijzingen dat segregatie een (toenemend) probleem is. Daarbij gaat het dan niet alleen om ruimtelijke segregatie, maar meer in het algemeen om de verschillen in maatschappelijke positie tussen bevolkingsgroepen. Daarvan is de hoge werkloosheid onder tweede en derde generatie jongeren van niet-westerse herkomst – ook in internationaal perspectief - een belangrijke indicatie, zo geven cijfers van Eurostat aan. Blijkbaar zijn er processen in de samenleving die eraan bijdragen dat de toegang tot werk voor allochtone jongeren beduidend minder goed is dan voor autochtone jongeren. Als dergelijke processen ook ruimtelijk neerslaan, zodat in specifieke wijken een groot en toenemend aandeel bewoners moeilijk toegang vindt tot de arbeidsmarkt – en ook daar zijn aanwijzingen voor – dan kan dit de problematiek versterken.

1.1 Ontwikkeling ongelijkheid

Het SCP en de WRR constateren dat de op zichzelf grote vermogensongelijkheid die er is in Nederland, in het laatste decennium niet sterk is toegenomen, evenmin als de totale inkomensgelijkheid. Er worden wel veranderingen in de inkomensverdeling gesignaleerd. Bij de allerhoogste inkomensgroep liepen de inkomsten na 2000 terug en aan de onderkant werden de negatieve inkomens minder negatief. Voor deze groepen was er dus sprake van convergentie. Daarentegen liep bij de groep net onder de top het besteedbare inkomen sinds 2000 met 7%-9% op terwijl er bij de midden- en lagere (positieve) inkomens nauwelijks of geen stijging was na inflatiecorrectie. Hier was dus sprake van divergentie.

Het SCP constateert in het Sociaal Cultureel Rapport 2014 dat er niet twee, maar eigenlijk zes verschillende economische klassen kunnen worden onderscheiden:

1. De gevestigde bovenlaag
2. De jongere kansrijken
3. De werkende middengroep

4. De comfortabel gepensioneerden

5. De onzekere werkenden

6. Het precariaat

Hierbij lijkt in zoverre sprake van segregatie dat de contacten tussen de gevestigde bovenlaag en het 'precariaat' beperkt zijn. Dit maakt het relevant om na te gaan in welke mate deze klassen ook ruimtelijk gescheiden zijn – dus in andere buurten, steden of regio's wonen.

1.2 Segregatie

Met segregatie wordt in de regel de ruimtelijke uitsortering van groepen bedoeld. Het voegt een extra dimensie toe aan de discussie over ongelijkheid. Het gaat dan namelijk niet alleen om de vraag of er ongelijkheid is tussen mensen en om de vraag of groepen zich meer of minder gescheiden van elkaar bewegen in de samenleving, maar ook of die ongelijkheid zich doorvertaalt naar verschillen tussen woongebieden.

Deze ruimtelijke component – dus de mate waarin verschillen tussen personen en groepen neerslaan in verschillen tussen woongebieden en hoe dit zich in de tijd ontwikkelt – heeft wat minder aandacht gehad in de recente literatuur. Veel inzichten over ruimtelijke segregatie blijven 'hangen' in casuïstiek: bijvoorbeeld dat in specifieke wijken zoals in het Oude Westen in Rotterdam het aandeel werkloze jongeren van niet-westerse herkomst meer dan de helft bedraagt. Of hier een meer structureel probleem aan ten grondslag ligt dat zich ook elders manifesteert is minder scherp in beeld. Verder lijkt het debat op dit vlak zich eerder te concentreren rond de vraag óf segregatie een probleem is en hoe wenselijk beleid is dat is gericht op ruimtelijke menging van bevolkingsgroepen. Hoe de feitelijke ruimtelijke ontwikkelingen zijn geweest, heeft minder aandacht gehad. Een uitzondering betreft het debat waarbij de ontwikkeling in krimpgebieden wordt vergeleken met de gemiddelde ontwikkeling in het land of met de Randstad. Hoe groot de verschillen precies zijn en langs welke lijnen die zich ontwikkelen is echter nog niet scherp in beeld.

Er is voor wat betreft de ontwikkeling van segregatie dan ook sprake van een kennislacune:

- Allereerst ten aanzien van de vraag in welke mate er – langs verschillende dimensies – sprake is van ruimtelijke uitsortering,
- Ten tweede op welke schaalniveaus er sprake is van segregatie,
- Ten derde waar die ruimtelijke uitsortering door wordt veroorzaakt
- En tot slot of dit mogelijk tot problemen leidt.

Met het voorliggende onderzoek wordt geprobeerd meer licht te werpen op deze vragen. Het maakt deel uit van een drieluik waarin de stand van de kennis over segregatie op basis. In deel 1 van het drieluik is de stand van de kennis in beeld gebracht op basis van een literatuurstudie. Die studie is uitgevoerd door Atlas voor Gemeenten in samenwerking met TU Delft. In deel 3 worden toekomstige ontwikkelingen verkend aan de hand van een scenariostudie. Het voorliggende onderzoek – deel 2 - gaat vooral in op de feiten: de ruimtelijke uit-

sortering van groepen en problemen en de ontwikkelingen daarin zoals die blijkt uit registraties. Het biedt daarmee input voor de scenariostudie.

1.3 Onderzoeksvraag en aanpak

In deze studie wordt een zo compleet mogelijk beeld geschetst van hoe het er voorstaat met de segregatie in Nederland en wat de ontwikkelingen zijn geweest. De volgende indicatoren - die op een voldoende laag schaalniveau en voor Nederland als geheel beschikbaar konden worden gemaakt voor analyse – zijn daarbij meegenomen:

A. Bevolkingsgroepen, onderscheiden naar:
   - Economische status (inkomen, vermogen, eigen woningbezit,
   - Demografie (leeftijden (vergrijzing/ontgroening), herkomst)
   - Economische kansen (bijvoorbeeld: opleidingsniveau, arbeidsongeschiktheid, flexibele contracten werknemers, zzp'ers)
B. Problemen die *kunnen* samenhangen met segregatie, bijvoorbeeld:
   - Criminaliteit en overlast
   - Matige leefbaarheid
   - Voortijdig schoolverlaten
   - Langdurig laag inkomen
   - (jeugd)werkloosheid
   - Uitkeringsafhankelijkheid

In ruimtelijke zin zijn steeds twee grootheden van belang bij deze vergelijkingen:

1) Het domein waarbinnen wordt vergeleken.
2) De gebiedseenheden waartussen de vergelijking wordt gemaakt.

Het is de combinatie van beide ruimtelijke grootheden (domein en eenheden) die inzicht geeft in de vraag óf en waar segregatie optreedt. Het gaat dan bijvoorbeeld om de mate waarin er:

- binnen woonplaatsen of gemeenten in Nederland sprake is van segregatie tussen woongebieden
- binnen regio's sprake is van segregatie tussen stad en ommeland
- tussen steden sprake is van toenemende verschillen
- binnen Nederland sprake is van toenemende verschillen tussen regio's

Door diezelfde vergelijkingen vervolgens op verschillende momenten in de tijd te maken, wordt een beeld gegeven van de mate waarin op elk van die ruimtelijke niveaus de segregatie toe- of afneemt.

1.4 Leeswijzer

In dit rapport worden ruimtelijke verschillen en de ontwikkelingen daarin beschreven op verschillende schaalniveaus. We starten op een hoog schaalniveau (regionale verschillen in Nederland) en dalen steeds verder af. Achtereenvolgens komen aan bod:

- Verschillen tussen regio's in hoofdstuk 3
- Verschillen binnen regio's in hoofdstuk 4
- Verschillen tussen steden in hoofdstuk 5
- Verschillen tussen stad en ommeland in hoofdstuk 6
- Verschillen binnen steden in hoofdstuk 7
- Verschillen tussen woonmilieus in hoofdstuk 8

Elk van deze hoofdstukken is – hoewel er wel dwarsverbanden worden getrokken - zelfstandig leesbaar. De lezer die niet in alle schaalniveaus geïnteresseerd is, kan zich dus beperken tot het hoofdstuk of de hoofdstukken van zijn of haar gading.

Hoofdstuk 9 is een meer kwalitatieve verkenning van segregatie in de regio Haaglanden. Deze regio is gekozen omdat zowel uit eerder onderzoek als uit het onderhavige onderzoek naar voren is gekomen dat zowel in de stad als de regio de ruimtelijke verschillen relatief groot zijn. Daarbij wordt ingegaan op de betekenis van segregatie voor de burger en de samenleving en hoe daar bestuurlijk en vanuit beleid (gemeente, corporaties, GGD) mee wordt omgegaan.

In hoofdstuk 10 tenslotte worden de belangrijkste bevindingen nog eens samengevat en geplaatst in het perspectief van de discussie over de vragen of er sprake is van segregatie in Nederland, of segregatie een probleem is en welke ontwikkelingen toenemende segregatie kunnen versterken.

2 Methode

2.1 Indicatoren

De indicatoren die in dit onderzoek zijn gebruikt, zijn hoofdzakelijk ontleend aan registratiebestanden van het CBS. Het betreft:

Indicator(type)	bronbestand	tijdreeks
INKOMEN	IHI	2003-2013
VERMOGEN	INTEGRAAL VERMOGENS BESTAND	2006-2013
WONINGBEZIT	EIGENDOMWOZTAB	1995-2011
	EIGENDOMBAGTAB	2012-2014
BIJSTAND	BIJSTANDPERSOONBUS	1999-2014
WW	WWPERSOONBUS	1999-2012
	VRLWUSPERSOONBUS	2013-2014
ARBEIDSONGESCHIKTHEID	AOTOTPERSOONBUS	1999-2013
DEMOGRAFIE (LEEFTIJDEN, HERKOMST[2])	GBAPERSOONTAB	1999-2014
	GBAADRESBUS	1999-2014
VOORTIJDIGE SCHOOLVERLATERS	VSVTAB	2006-2012
FLEX VS VASTE BAAN	BAANKENMERKBUS	1999-2012

Deze gegevens zijn geaggregeerd naar 6ppc-gebieden en vervolgens naar 200 meter stralen voor verdere bewerking en analyse. Alle hogere schaalniveaus zijn opgebouwd als aggregaties van dit laagste schaalniveau.

Aanvullend zijn de volgende bronnen gebruikt:

- Leefbaarometer 1998-2012 (totaalscore en dimensie 'veiligheid')[3]

[2] In de analyses worden de vier grootste herkomstgroepen (Surinaams, Marokkaans, Antilliaans en Turks) afzonderlijk beschouwd. In aanvulling daarop worden de twee 'verzamelgroepen': overig niet-westers en westers allochtoon vergeleken. De definitie die wordt gehanteerd, volgt die van het CBS met betrekking tot 'allochtonen'.

[3] Voor dit rapport is nog gebruik gemaakt van de oorspronkelijke Leefbaarometer. De gegevens van de Leefbaarometer 2.0 waren nog niet beschikbaar ten tijde van dit onderzoek. Op grond van de grote overeenkomst tussen Leefbaarometer 1.0 en 2.0, wordt verwacht dat de analyses een vergelijkbaar beeld zouden opleveren met de Leefbaarometer 2.0. De hoogte van de GINI's zal – door de andere klasse-indeling die bij de Leefbaarometer 2.0 wordt gehanteerd logischerwijs wel anders zijn. De meest recente gegevens over leefbaarheid die in dit onderzoek zijn verwerkt, hebben betrekking op

- Veiligheidsmonitor 2012, (opleidingsniveau - 4ppc)[4]
- WBO/WoON 2012 (1990-2012): leeftijds-, opleidings- en inkomensverdeling – regionaal)
- Gebiedstypering RIGO (sociaal en fysiek)

2.2 Maten van ongelijkheid

In dit onderzoek worden verschillende maten gebruikt om ongelijkheid te beschrijven. Deze worden hier kort toegelicht.

2.2.1 GINI-coëfficiënt

Als primaire segregatie-maat is in dit onderzoek de GINI-coëfficiënt genomen, die zo'n 100 jaar geleden is ontwikkeld door de Italiaanse statisticus Gini. De coëfficiënt is geschikt om ongelijkheid van spreiding te meten. Hij wordt vaak gebruikt om de ongelijkheid van de inkomensverdeling in een populatie weer te geven, maar kan ook worden toegepast op andere verdelingen of voor vergelijking tussen gebieden in plaats van personen. De coëfficiënt kan een waarde aannemen tussen 0 en 1, waarbij 0 staat voor 'geen verschil' (tussen personen of gebieden op de indicator) en 1 voor maximaal verschil tussen de personen of gebieden in de analyse. In dat laatste geval bevat één gebied bijvoorbeeld alle werklozen en alle andere gebieden geen. De index representeert daarmee de mate waarin de verdeling van de populatie over gebieden en de verdeling van de indicator over diezelfde gebieden gelijk zijn aan elkaar.

Als in elk gebied het aandeel op een indicator, bijvoorbeeld het aandeel werklozen, 4% is, dan zijn de cumulatieve verdeling van het aandeel werklozen en het aandeel van de bevolking over die gebieden gelijk aan elkaar. Voor elke 100 mensen komen er 4 werklozen bij. Bij 10 gebieden met 100 inwoners, sommeert dat tot 1.000 mensen in totaal, waarvan 40 werklozen. En elk gebied draagt dan steeds 10% bij aan de cumulatieve verdeling, zowel qua bevolking als qua werklozen. Als die cumulatieve verdelingen tegen elkaar worden uitgezet in een grafiek ontstaat de diagonaal die is weergegeven in Figuur 1 (de referentiecurve).

Als de referentie-curve (gelijke verdeling) en de indicator-curve overlappen, is de coëfficiënt 0 want de GINI- coëfficiënt representeert het verschil tussen beide. Als niet elk gebied eenzelfde aandeel heeft, gaat de indicator-curve afwijken van de referentiecurve. Een deel van de gebieden heeft dan een lager aandeel (dan neemt de cumulatieve verdeling op de indica-

---

2012. Recente ontwikkelingen die zijn gepubliceerd op basis van Leefbaarometer 2.0 zijn dus nog niet zichtbaar.

[4] Er is in aanvulling op voornoemde bronnen ook gezocht naar indicatoren waarmee in tijdreeks én op laag schaalniveau én voor geheel Nederland inzicht zou kunnen worden gegeven in opleiding, gezondheid en stemgedrag. Die bleken niet voorhanden. Omdat met name inzicht in verschillen in opleidingsniveau essentieel werd geacht, wordt in dit rapport over die indicator wel gerapporteerd, maar alleen over de stand en dus niet over ontwikkelingen. Voor vergelijkingen tussen regio's is voor opleidingsniveau gebruik gemaakt van gegevens WBO/WoON.

tor minder snel toe dan de cumulatieve verdeling van de populatie) en een deel heeft een groter aandeel (dan gaat de indicatorcurve juist sneller stijgen). Het resultaat als de twee verdelingen dán tegen elkaar worden afgezet, is een 'kromme' (de indicatorcurve in Figuur 1). De GINI- coëfficiënt is nu het oppervlak van het gebied tussen de referentielijn en die kromme, gedeeld door het totale oppervlak onder de referentielijn. In bijgaand voorbeeld is die coëfficiënt ongeveer 0,2: een beperkt verschil. Bij een maximaal verschil is dat het gehele gebied onder de referentielijn: 1.

Figuur 1 Voorbeeld GINI-index

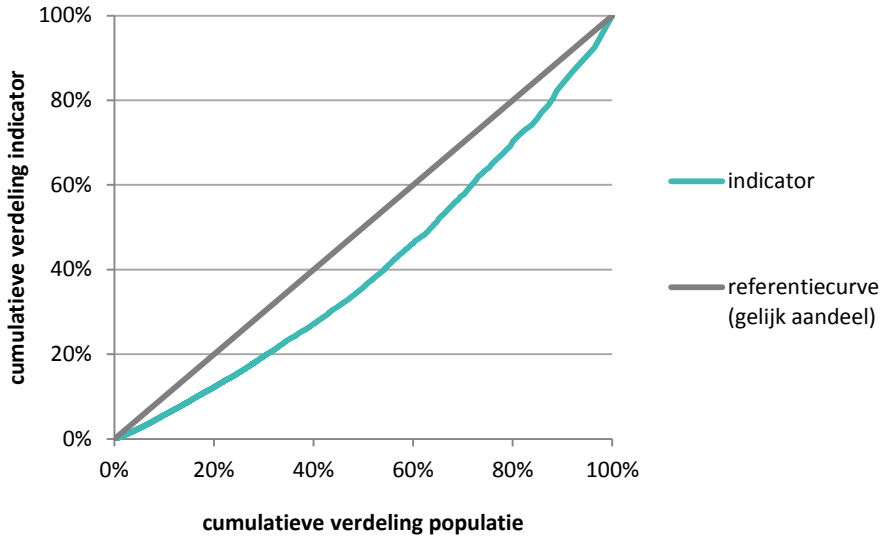

2.2.2 Isolatie-index

De isolatie-index is gebaseerd op de uitwerking van Van der Laan Bouma-Doff (2004).[5] De isolatie-index komt voort uit de zogenaamde interactie-index. De interactie-index meet het potentieel contact van leden van een allochtone bevolkingsgroep met autochtonen. Hiervoor wordt de volgende formule gehanteerd: Pxy=_(xi /X)*(yi /ti), waarbij xi bijvoorbeeld het aantal van de allochtone bevolkingsgroep in de wijk is, X het aantal van deze groep in de stad, yi het aantal autochtonen in de wijk en ti de totale wijkbevolking. Deze waarde wordt voor elke wijk berekend en opgeteld geeft de ontmoetingskans met autochtonen voor de stad als geheel.

De isolatie-index meet de mate waarin allochtonen juist in aanraking komen met leden van de eigen bevolkingsgroep (Pxx=_(xi /X)*(xi /ti)). Indien sprake is van twee groepen tellen de interactie-index en de isolatie-index samen op tot 1; dus hoe hoger de interactie-index hoe lager de isolatie-index en omgekeerd. Indien sprake is van meerdere groepen, is er nog een restindex. Voor de analyses in deze rapportage is steeds de isolatie-index gebruikt, uitgaande van twee groepen: de eigen groep en de rest. De isolatie-index heeft in het bijzonder beteke-

[5] Laan Bouma-Doff, W. van der (2004) Begrensd contact. De relatie tussen ruimtelijke segregatie van allochtonen en het contact met autochtonen, Mens & Maatschappij, 79, 4, 348-366

nis op een laag schaalniveau. We gebruiken deze index dan ook vooral bij analyses binnen steden.

2.2.3 Segregatie-index

De wijze waarop de segregatie-index is berekend, is ontleend aan de beschrijving van het CBS.[6] Deze luidt: de segregatie-index van een bevolkingsgroep in een gemeente kan een waarde aannemen van 0 tot en met 100. Als de waarde 0 is, dan is er sprake van een perfecte spreiding tussen de betreffende bevolkingsgroep en de overige bevolking in de gemeente. De waarde 100 geeft aan dat in elke wijk of in elk postcodegebied slechts één bevolkingsgroep woont.

De segregatie-index van een bevolkingsgroep wordt als volgt berekend:

$S^* = \Sigma \text{ abs}(ai/A - oi/O) * 50$

waarbij:

S* = de segregatie-index
ai = aantal personen van een bevolkingsgroep woonachtig in wijk i (of postcodegebied i)
A = totale aantal personen van een bevolkingsgroep in een gemeente
oi = aantal overige personen (totaal minus bevolkingsgroep) woonachtig in wijk i (of postcodegebied i)
O = aantal overige personen (totaal minus bevolkingsgroep) in een gemeente

Voor de berekening van de segregatie-index wordt voor elke wijk het aantal personen van een bepaalde bevolkingsgroep in een deelgebied (ai) gedeeld door het totale aantal personen van die bevolkingsgroep in de gemeente (A). Ook het aantal overige personen in het deelgebied (oi) wordt gedeeld door het aantal overige personen in de gemeente (O). Deze twee getallen worden van elkaar afgetrokken. Het gaat om een absolute score: als er sprake is van een negatieve waarde vervalt het minteken. De som van de scores van elke wijk wordt vermenigvuldigd met 50. Dit levert een som op van 0 tot en met 100.

2.2.4 Overige vergelijkingen

Aanvullend op de GINI en de isolatie-index zijn ook andere indicatoren gebruikt om een indruk te geven van de (ontwikkeling van de) ruimtelijke verschillen. Zo worden onder meer eenvoudige, maar daarmee ook goed interpreteerbare verhoudingsgetallen (ratio's) gebruikt tussen bijvoorbeeld de gebieden met de hoogste en laagste score op de betreffende indicator..

Verder worden de ongelijkheidsmaten zoveel mogelijk in verband gebracht met de werkelijke verschillen waar het over gaat: wat bijvoorbeeld de feitelijke ontwikkeling is geweest van verschillende inkomensgroepen in een gebied ten opzichte een ander gebied en welke verschillen dat heeft opgeleverd.

---

6 CBS (2013) Jaarrapport Integratie 2012; Bijlage B2 Demografie.

2.2.5 Betekenis van verschillen

De verschillende indexen zijn gevoelig voor het aantal en de omvang van gebieden waartussen wordt vergeleken en de omvang van de indicator die het betreft.

Indicatoren met een lage frequentie (zoals de 1% meest vermogenden) hebben een grotere kans om gesegregeerd uit de analyse te komen, dan indicatoren met een hoge frequentie. Zo kan een kleine groep op een specifieke plek wonen, maar als een groot deel van de populatie uit een bepaalde groep bestaat, dan kunnen die niet slechts op één plek wonen. Zij zullen dan in een groter aantal gebieden wonen met een lagere segregatie als gevolg, maar de verschillen kunnen nog wel steeds betekenisvol zijn.

Ook is er bij een vergelijking tussen gebieden met een kleine omvang een grotere kans op meer segregatie dan bij een vergelijking tussen grote gebieden. Immers, hoe groter een gebied, hoe groter de kans dat er meerdere groepen in voorkomen.

Deze 'gevoeligheden' maken het niet zonder meer mogelijk om bijvoorbeeld GINI's tussen alle indicatoren en alle schaalniveaus met elkaar te vergelijken. Een relatief lage GINI kan bij een vergelijking tussen regio's betekenisvol zijn, terwijl diezelfde waarde bij een vergelijking binnen een stad duidt op een klein verschil. Segregatie is wat dat betreft – zolang er geen sprake is van volledig gelijke verdeling (score 0) of een absoluut ongelijke verdeling (score 1) - een relatief verschijnsel. Om die reden wordt in dit onderzoek zoveel mogelijk gerefereerd aan de onderliggende gegevens (feitelijke verschillen tussen gebieden in aandelen van specifieke groepen) en worden meerdere indexen gebruikt om een goed beeld te geven van wat er aan de hand is. Om een idee te geven: bij vergelijkingen van de inkomensongelijkheid in de populatie tussen landen (dat is dus niet hetzelfde als een vergelijking tussen gebieden) geldt een GINI van 0,40 als hoog en een GINI van 0,25 als laag.

3 Verschillen tussen regio's

Op het hoogste schaalniveau vergelijken we de ontwikkeling van verschillen in het land op regioniveau. Het gaat daarbij om de mate waarin er verschillen zijn *tussen* regio´s en of de verschillen tussen regio's toe- of afnemen. Als regio-indeling gebruiken we voor deze analyses de Corop-indeling, die 40 regio's onderscheidt. We gaan achtereenvolgens in op de mate waarin er tussen regio's verschillen bestaan in bevolkingsgroepen (op sociaal-economische en demografische kenmerken) en de mate waarin er verschillen zijn in specifieke probleemindicatoren (zoals langdurig laag inkomen, voortijdig schooluitval, jeugdwerkloosheid, en leefbaarheid).

GINI en segregatie-index

De mate waarin er verschillen zijn tussen regio's en de mate waarin die verschillen toe- of afnemen wordt in dit hoofdstuk weergegeven met twee indexen: de GINI-coëfficiënt en de Segregatie-index (SI). Omdat de ontwikkeling per indicator op verschillende tijdreeksen is gebaseerd (de ene indicator was beschikbaar voor de periode 2006-2013 en de andere voor 1995-2014 bijvoorbeeld), is een gemiddelde jaarlijkse ontwikkeling over de gehele periode berekend, zodat tussen de indicatoren kan worden vergeleken of een verdeling veel of weinig is veranderd.

Overzicht

In Tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de stand en de ontwikkeling van de verschillende indicatoren die in dit hoofdstuk verder zullen worden behandeld. In de tabel kan worden gezien dat de GINI en de SI een sterk vergelijkbaar beeld zien. Een hoge GINI-coëfficiënt betekent ook altijd een hoge SI, en omgekeerd.

Ongelijkheid in het eindjaar (2012, 2013 of 2014, afhankelijk van de indicator) tussen regio's is het grootst voor indicatoren die betrekking hebben op de herkomst van de bevolking, en op leefbaarheid en veiligheid. Een middengroep van indicatoren - voor wat betreft de mate van ongelijkheid - heeft betrekking op de vermogensverdeling, langdurig lage inkomens en de verdeling van bijstandsuitkeringen.

Verder valt op dat er voor de meeste indicatoren sprake is van een afnemende ongelijkheid (de blauwe kleur overheerst in de tabel). Er zijn echter wel uitzonderingen. Zo nemen de verschillen toe tussen regio's voor wat de verdeling van onder meer lage inkomens, arbeidsongeschikten, en leefbaarheid en veiligheid. Omdat de GINI en de SI ook bij de ontwikkelingen een vrijwel gelijk beeld laten zien beperken we ons bij de navolgende bespreking tot één index, in dit geval de GINI.

Tabel 1 Verschillen tussen regio´s: stand en ontwikkeling o.b.v. GINI en segregatie-index

			eindjaar		ontwikkeling op jaarbasis	
			GINI	SI	GINI	SI
Bevolkingsgroepen						
SES	inkomen	20% hoogste inkomens	0,10	8,6	-0,0002	-0,03
		20% laagste inkomens	0,09	8,7	0,0009	0,09
		deciel 10	0,15	12,8	-0,0019	-0,08
		perc99	0,16	11,5	-0,0044	-0,32
	% eigenwoningbezit		0,07	12,6	-0,0017	-0,19
Demografie	leeftijden	% jongeren (18 min)	0,04	3,3	-0,0003	-0,03
		% ouderen (75 plus)	0,08	5,7	-0,0008	-0,06
	herkomst	% Antilliaans	0,39	30,0	0,0017	0,15
		% Marokkaans	0,43	34,3	-0,0004	0,02
		% Turks	0,35	26,4	-0,0004	-0,03
		% Surinaams	0,55	48,1	-0,0006	0,02
		% overig niet-westers	0,26	21,1	-0,0029	-0,26
		% westers allochtoon	0,17	13,3	-0,0006	-0,05
Economische kansen	opleiding	% laag opgeleid	0,09			
	werk	% arbeidsongeschikt	0,10	7,4	0,0002	0,02
		% flexibele contracten	0,07	5,0	0,0018	0,15
		% zzp´ers	0,07	5,7	-0,0016	-0,10
Probleem-indicatoren						
economisch	langdurig laag inkomen		0,18	13,2	-0,0034	-0,25
	uitkeringsafhankelijkheid	% uitkeringen	0,07	6,4	-0,0019	-0,18
		% WW-uitkering	0,07	5,0	-0,0032	-0,22
		% bijstandsuitkering	0,19	16,0	-0,0034	-0,25
kansen	vsv		0,10	7,3	-0,0002	0,01
	jeugdwerkloosheid	autochtoon	0,10	7,6	-0,0016	-0,12
		niet-westers	0,05	4,7	-0,0002	-0,07
leefbaarheid	% postcodes matig positief of minder		0,41	37,4	0,0075	0,59
veiligheid	% postcodes behorend tot laagste kwintiel		0,49	46,2	0,0074	0,66

Noot. Een rode kleur staat voor relatief (t.o.v. de andere indicatoren) veel en/of toenemende verschillen tussen regio's; een blauwe kleur staat voor relatief kleine of afnemende verschillen

3.1 Sociaal-economische verschillen

3.1.1 Inkomen en vermogen

In de 'rijkste' regio (Gooi en Vechtstreek) woonden in 2013 2,5 keer zoveel mensen met een hoog inkomen[7] als in de 'armste' regio (Oost Groningen). De GINI-coëfficiënt komt uit op

[7] Hiervoor zijn de 20% hoogste inkomens genomen.

0,1. Maar ook in die armste regio behoorde nog 11% van de inwoners tot de groep die landelijk gezien als hoge inkomens geldt. Sinds 2005 – de tijdreeks die met CBS-cijfers kan worden gemaakt – zijn de verschillen tussen regio's op dit aspect vrijwel gelijk gebleven en eerder iets af- dan toegenomen (zie Figuur 2).

De verschillen tussen regio's zijn voor wat betreft het aandeel 'laagste inkomens' – waarvoor de mensen die behoren tot de 20% laagste inkomens in Nederland worden genomen – vergelijkbaar met die van de hoogste inkomensgroep. In 2013 woonden in de regio met naar verhouding de meeste laagste inkomens (overig Groningen) 2,3 keer zoveel laagste inkomens als in de regio met de minste laagste inkomens (IJmond). Sinds 2005 zijn deze verschillen iets toegenomen (zie Figuur 2).

Figuur 2 Ongelijkheid tussen regio's (GINI-coëfficiënt) naar aandelen hoogste en laagste inkomens (2005-2013)

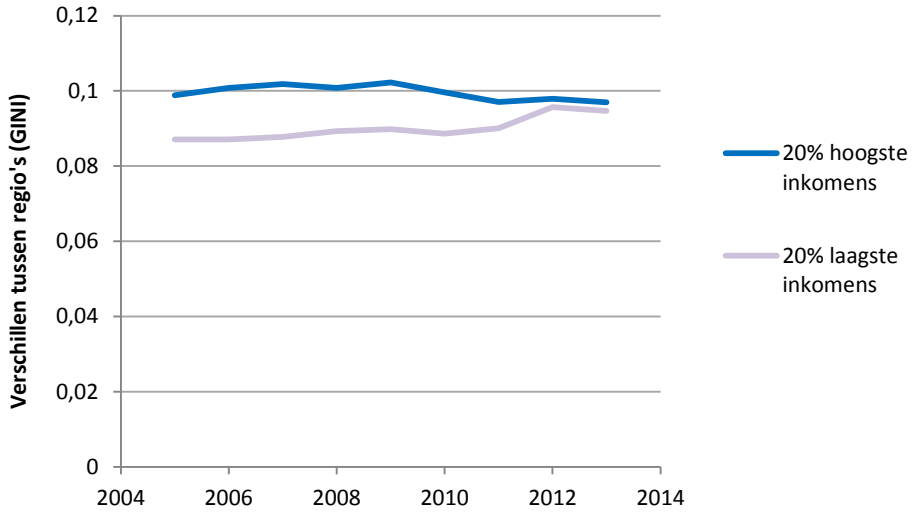

Met opeenvolgende onderzoeken WBO en WoON[8] kan worden vastgesteld dat het betrekkelijk constante beeld van de verschillen tussen regio's in de verdeling van inkomensgroepen ook al langer – sinds 1990 – bestaat (zie Figuur 3). De lichte stijging van de verschillen tussen regio's in laagste inkomens is ook volgens die tijdreeks, die tot 2012 loopt, vrij recent. Op basis van deze bron (Figuur 3) is er de laatste jaren – na een afname van de verschillen tot circa 2000 - ook sprake van weer iets toenemende inkomensverschillen tussen de regio's. In 2012 lag het gemiddelde belastbaar inkomen in de rijkste regio (Gooi en Vechtstreek) 70% boven dat in de armste regio (overig Groningen). In 1990 was het verschil tussen diezelfde regio's 55%.

8 Dit zijn steekproefonderzoeken waar een zekere foutmarge rond de uitkomsten ligt.

Figuur 3 **Ongelijkheid tussen regio's (GINI-coëfficiënt) naar aandelen laagste inkomens en gemiddeld belastbaar inkomen (2005-2013) met de WBO/WoON-reeks**

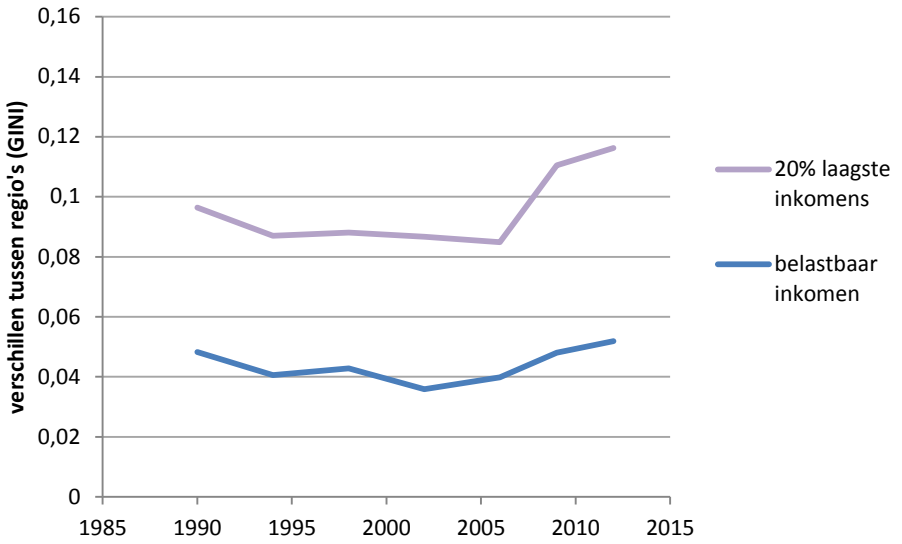

Vermogensverschillen zijn tussen regio's van eenzelfde orde als inkomensverschillen. Het aandeel van een decielgroep (bijvoorbeeld: deciel 1 = 10% mensen met de kleinste of negatieve vermogens en deciel 10 = 10% mensen met de grootste vermogens) is in de regio met het hoogste aandeel gemiddeld circa 2,5 keer groter dan in de regio met het laagste aandeel. Er zijn echter wel verschillen tussen de decielen. Vooral aan de uiteinden van de vermogensverdeling zijn de verschillen tussen de regio's wat groter, terwijl de regio's vrij weinig verschillen in de vertegenwoordiging van de middengroepen (Figuur 4).

Figuur 4 **Aandeel per vermogensdecielgroep in de regio de hoogst en laagst scorende regio's in 2006 en 2013**

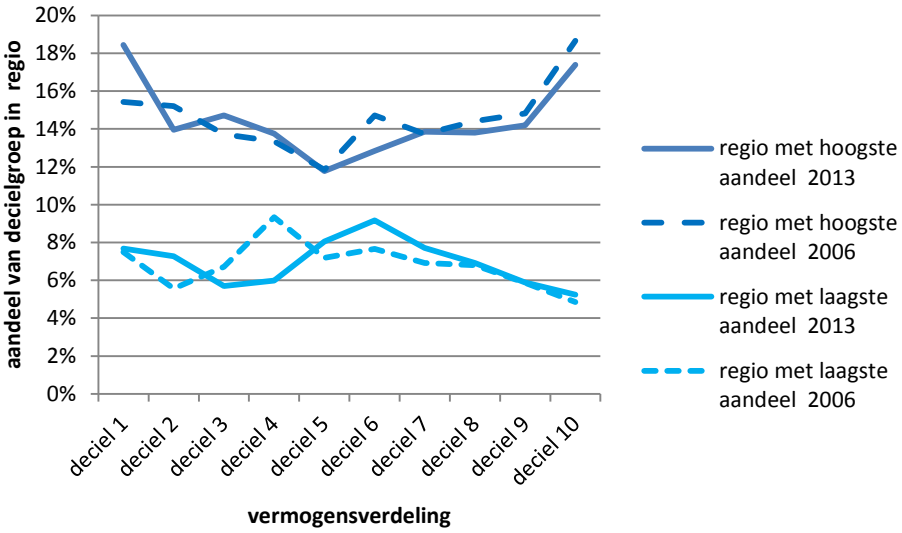

De vijf regio's met het grootste aandeel '1% meest vermogenden' zijn: Gooi en Vechtstreek, agglomeratie Haarlem, agglomeratie Leiden en Bollenstreek, Utrecht en Oost Zuid-Holland.

De vijf regio's met de minste zeer-vermogenden zijn Zuid Limburg, Zaanstreek, Arnhem/Nijmegen, Flevoland en overig Groningen. De verschillen in vermogensverdeling tussen de regio's zijn tussen 2006 en 2013 iets afgenomen, maar dat betreft zeer beperkte ontwikkelingen. De verschillen in aandelen van de 10% meest vermogenden zijn weergegeven in Kaart 1.

Kaart 1 Aandeel 10% meest vermogenden naar Corop-regio

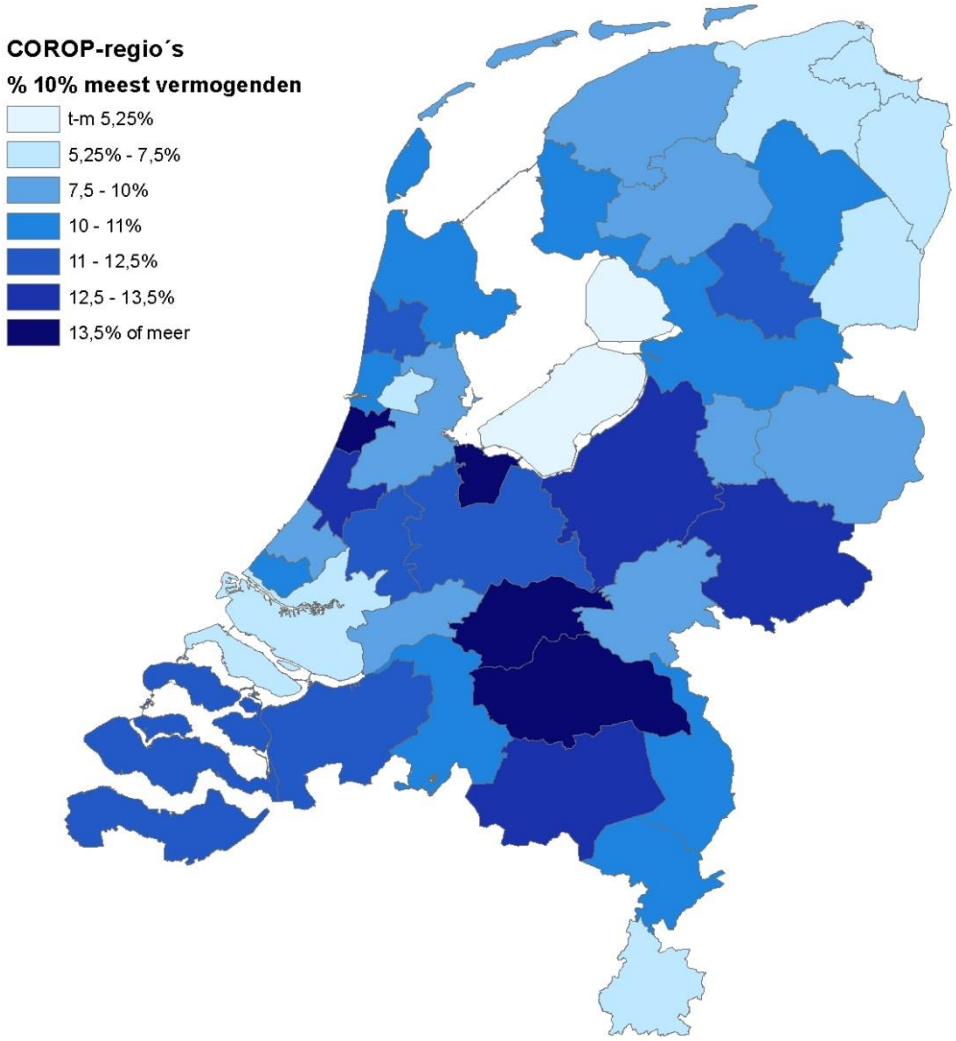

3.1.2 Eigenwoningbezit

De verschillen tussen regio's zijn op het vlak van eigenwoningbezit relatief beperkt en nemen af (zie Figuur 5). De reden voor die afname is het gestaag toenemende woningbezit in de grootstedelijke regio's. Toch zijn ook deze verschillen betekenisvol. In Zeeuws-Vlaanderen is het aandeel eigenwoningbezitter met 79% rond de 1,7 keer zo groot als in de regio Groot-Amsterdam (46%). Het aandeel sociale huurders ligt in de regio Groot–Amsterdam een factor 2 hoger dan in de meer perifere regio's.

Figuur 5 Ongelijkheid tussen regio's (GINI-coëfficiënt) naar aandeel eigenwoningbezit (2006-2014)

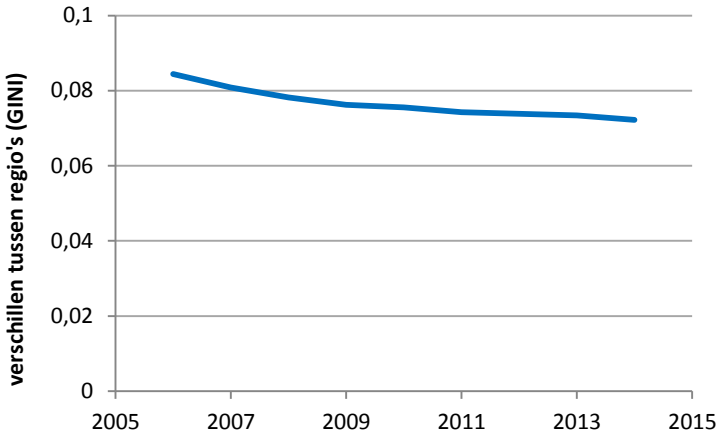

3.2 Demografie

3.2.1 Leeftijdsverdeling

De ontwikkeling van demografische verschillen tussen regio's naar leeftijd laat geen lineaire trend zien, maar verloopt volgens een kromme (Figuur 6). Tussen 1995 en 2005 zijn de verschillen afgenomen om daarna weer toe te nemen. De grootste verschillen tussen regio's (de hoogste GINI-coëfficiënt) hebben betrekking op het aandeel 75-plussers. Voor kinderen (12-) en jongeren (18 min) zijn de verschillen kleiner.

Onder deze trends ligt – tegen de achtergrond van een algemene vergrijzing in het land - een structurele verandering van de gebieden waar de vergrijzing het sterkst is. Als we met de WBO/WoON reeks nog net iets verder terugkijken dan met de CBS-cijfers kan (Figuur 7), wordt dat nog duidelijker zichtbaar. Sinds 1990 hebben regio's die toen sterk vergrijsd waren een sterk uiteenlopende ontwikkeling gekend waardoor ook de relatieve positie (de rangorde) van de regio's naar het aandeel 65-plussers is veranderd. Het duidelijkst is dat voor de agglomeratie Den Haag, in 1990 de meest vergrijsde regio (rang 40). In 2012 stond de regio op plek 5 (en in 2014 op plek 4) en behoorde daarmee – samen met de regio's Flevoland, Groot-Amsterdam, Overig Groningen en Utrecht tot de *minst* vergrijsde regio's.

Omdat er landelijk sprake is geweest van een toenemende vergrijzing in deze periode, is de feitelijke verjonging van Den Haag relatief. In 1990 was het aandeel 65-plussers (onder de bewoners van 18 jaar en ouder) 22% en in 2012 was dit 18%. Voor Groot Amsterdam gaat het om een verandering van 18% naar 16%.

Figuur 6 Ongelijkheid tussen regio's (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel van leeftijdsgroepen (1995-2014)

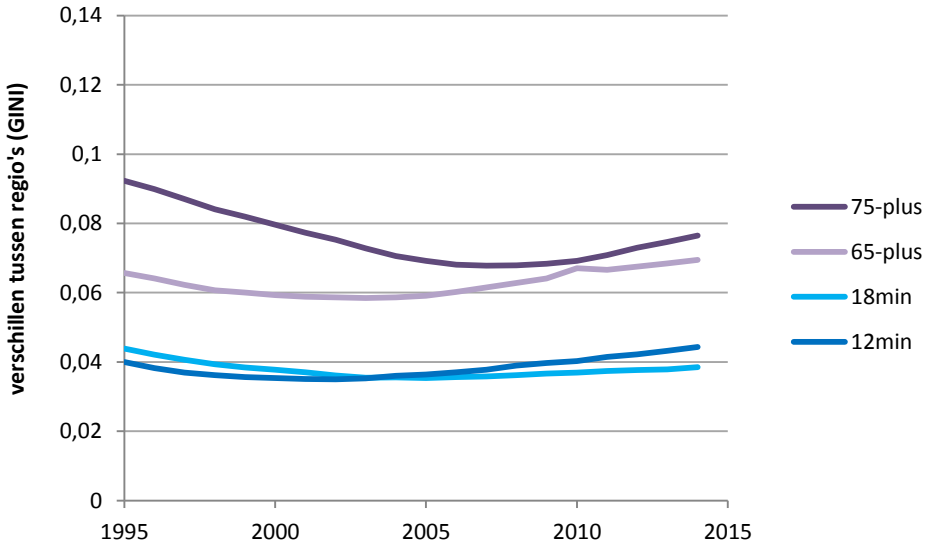

Voor Delfzijl en omgeving zien we een omgekeerde beweging. In 1990 stond deze regio nog op plek 30 (met 19% 65-plussers). In 2012 was het de meest vergrijsde regio met 24% 65-plussers onder de bewoners van 18 jaar en ouder. Er waren ook 'stabiele' regio's. Zeeuws Vlaanderen behoorde gedurende de gehele periode tot de top 5 van meest vergrijsde regio's.

Figuur 7 Ontwikkeling van de rangorde in vergrijzing tussen regio's

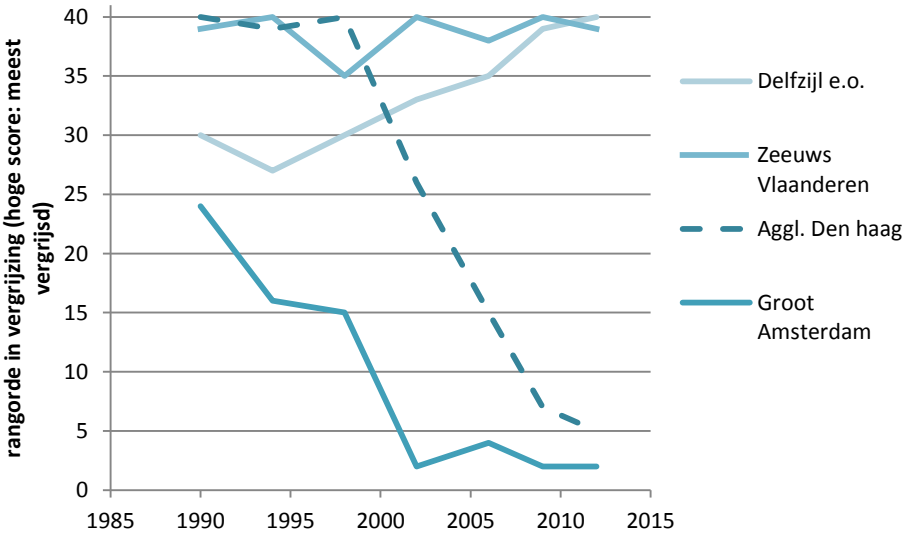

Waar begin jaren '90 vergrijzing vooral een zaak was van de (grote) steden - waar in de jaren '80 en '90 ook sprake was van bevolkingskrimp – speelt dat 25 jaar later vooral in de meer perifere regio's. Dat zijn de gebieden waar nu al sprake is van bevolkingskrimp of deze op korte termijn wordt verwacht: naast Zeeuws Vlaanderen en Delfzijl e.o. zijn de regio's met het grootste aandeel 65-plussers: Oost-Groningen, Zuid-Limburg, Noord-Drenthe, Midden-Limburg en de Achterhoek.

3.2.2 Herkomst

Van alle bevolkingsindicatoren zijn de verschillen tussen regio's het grootst waar het de herkomst van bewoners betreft. Er zijn vrij veel regio's waar de vertegenwoordiging van mensen met een Surinaamse, Antilliaanse, Marokkaanse of Turkse achtergrond zeer beperkt is. In grote delen van Friesland, Drenthe, Overijssel, Zeeland en Limburg is het aandeel bewoners van Surinaamse herkomst bijvoorbeeld minder dan 1%. Slechts in een beperkt aantal regio's is hun aandeel meer dan 5%: de agglomeratie Den Haag, Groot Amsterdam en Groot Rijnmond. Sinds 2000 is daar ook Flevoland bijgekomen.

Figuur 8 Ongelijkheid tussen regio's (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel bewoners van Surinaamse, Marokkaanse, Antilliaanse en Turkse herkomst (1995-2014)

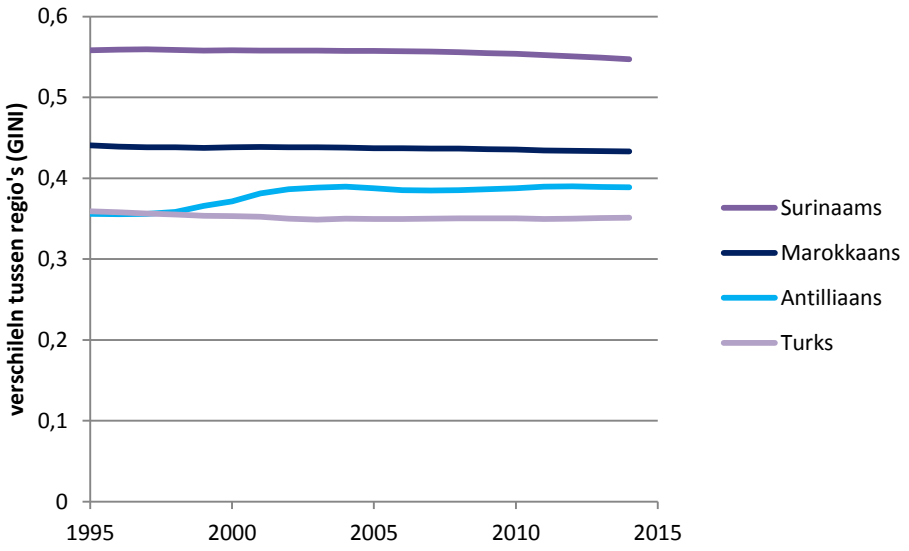

Voor mensen van Surinaamse herkomst zijn de verschillen tussen regio's het grootst. Van de hier onderscheiden niet-westerse herkomstgroepen, zijn de verschillen het kleinst voor bewoners van Turkse herkomst. Dat komt omdat hun aandeel in de bevolking ook relatief groot (minimaal 5%) is in andere dan de grote stadsregio's, zoals in Zuidwest Overijssel, Twente en Zaanstreek. En omgekeerd is het aantal regio's waar het aandeel mensen met een Turkse achtergrond minder is dan 1% beperkt tot (delen van) Friesland en Drenthe.

Voor de meeste herkomstgroepen neemt de segregatie tussen regio's langzaam wat af. Ze raken dus wat meer gespreid over het gehele land. Dat is alleen niet het geval voor mensen met een Antilliaanse achtergrond. Zij concentreerden zich juist in toenemende mate – vooral tussen 1995 en 2002 – in enkele regio's: Rijnmond, Den Haag en Flevoland.

Kaart 2 Aandeel niet-westerse allochtonen per Corop-regio

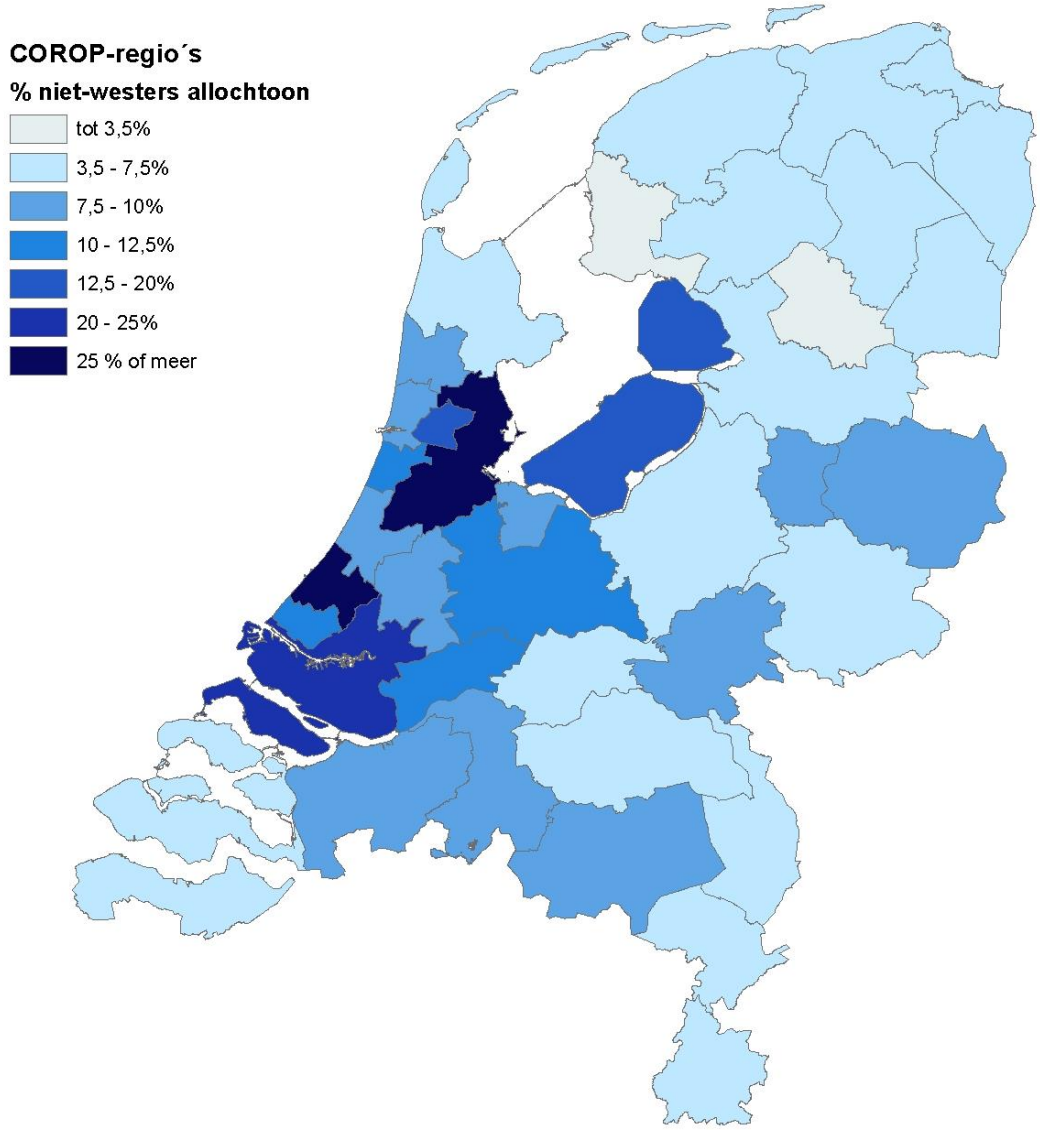

3.3 Sociaal-economische risico's

Onder deze noemer worden indicatoren samengenomen die risico's meedragen voor mensen om hun sociaaleconomische situatie niet te kunnen optimaliseren: een lage opleiding, arbeidsongeschiktheid en, onzekere arbeidsrelaties (flexibele contracten of werken als zzp'er).

3.3.1 Lage opleiding

Voor wat betreft het aandeel laag opgeleiden (basisonderwijs of lager beroepsonderwijs) is te zien dat de verschillen tussen de regio's kleiner dan bij de meeste andere indicaoren en betrekkelijk constant zijn (Figuur 9). De trend van de GINI-coëfficiënt laat weliswaar een geringe toename zien, maar deze wordt niet ondersteund door de ratio's tussen de regio's met de meeste en minste laag opgeleiden.

Anno 2012 zijn de regio's met de minste laag opgeleiden Groot-Amsterdam, Agglomeratie Haarlem, Gooi en Vechtstreek, Agglomeratie Leiden en Bollenstreek en Overig Groningen.

De regio's met de meeste laag opgeleiden zijn Noord-Limburg, Oost-Groningen, Zuidoost-Drenthe, Zuidwest-Drenthe en Delfzijl en omgeving.

Figuur 9 Ontwikkeling van de verschillen tussen regio´s in het aandeel laag opgeleiden

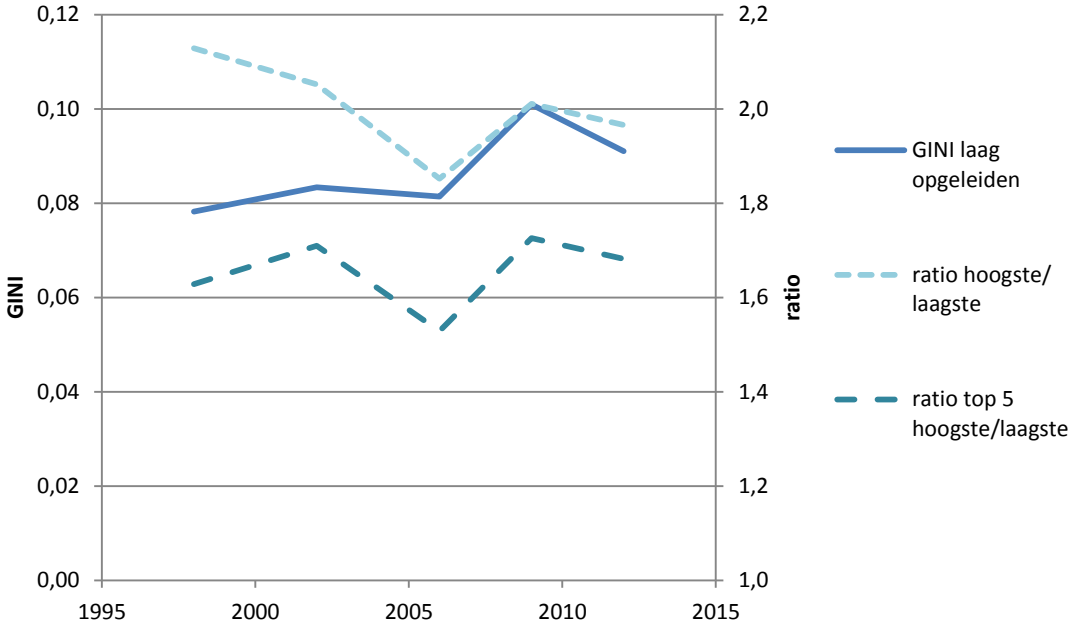

3.3.2 Arbeidsongeschiktheid

Er zijn betekenisvolle verschillen in het aandeel arbeidsongeschikten per regio, ook al is de GINI-coëfficiënt vrij laag. In de regio met de meeste arbeidsongeschikten (Zuid-Limburg) is hun aandeel 2,4 keer zo hoog als in de regio met de minste arbeidsongeschikten (agglomeratie Delft en Westland). Ook Oost Groningen, Zuidoost Drenthe, Zaanstreek en Midden Limburg behoren tot de top 5 regio's met de meeste arbeidsongeschikten. Diezelfde regio's behoorden in 1999 ook tot de top 5 van regio's met de meeste arbeidsongeschikten.

De verschillen tussen regio's zijn enigszins toegenomen – vooral sinds 2005 (Figuur 10). De reden daarvoor is dat in een aantal andere regio's – waar in 1999 ook veel arbeidsongeschikten waren – de situatie vrij sterk is verbeterd. Dat was in het bijzonder het geval in de agglomeratie Haarlem, in IJmond, in Twente en Zuidwest Drenthe. Daardoor is in 2014 een relatief groot aandeel arbeidsongeschikten (6% of meer) in een regio een bijzonderder situatie geworden dan het in 2005 was.

Figuur 10 Ongelijkheid tussen regio's (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel van de beroepsbevolking, dat arbeidsongeschikt is

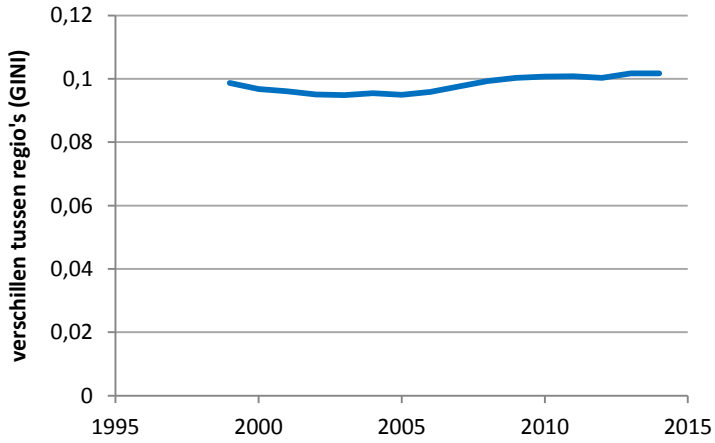

3.3.3 Onzekere arbeidsrelaties

Anno 2014 waren de verschillen tussen regio's even groot (of klein) voor wat betreft het voorkomen van zzp'ers als werknemers met een flexibel contract. Dat was rond 2000 anders, zoals kan worden gezien in Figuur 11.

Rond 2000 was het aandeel zzp'ers vooral hoog in een beperkt aantal landelijke regio's. Zuidwest Friesland en Zeeuws-Vlaanderen voerden de lijst toen aan, met een aandeel van respectievelijk 16 en 14% zzp'ers. Dat was ruim twee keer zoveel als bijvoorbeeld in de Zaanstreek (7,4%), IJmond (7,9%) of de Agglomeratie Den Haag (7,7%). Sindsdien zijn zzp'ers een normaler verschijnsel geworden en is hun aandeel sterk gestegen. Vooral in de regio's Groot Amsterdam, Utrecht, Agglomeratie Haarlem en Gooi- en Vechtstreek is er een flinke toename geweest. Maar ook in de andere regio's die geen traditioneel hoog aandeel zzp'ers hadden, is hun aandeel in de beroepsbevolking toegenomen. Daardoor was in 2014 in geen enkele regio het aandeel zzp'ers lager dan 10%.

Flexibele contracten zijn niet gebruikelijker geworden. Bij aanvang van de tijdreeks (2001) lag dat aandeel op circa 6% van de werkenden en in 2013 was dat niet veel anders. Wat wel is veranderd, is dat tussen 2001 en 2007 de aandelen wat meer uit elkaar zijn gaan lopen tussen regio's in een groep waar flexibele contracten weinig voorkomen (maximaal 4%), met in de top 5: Agglomeratie Leiden en Bollenstreek, IJmond, Oost-Zuid-Holland, Delft en Westland en Kop van Noord-Holland en een groep waar ze meer voorkomen, met in de top 5: Delfzijl en omgeving, Overig Groningen, Oost-Groningen, Noord-Friesland en Zuidoost-Drenthe (7 à 8%).

Figuur 11 **Ongelijkheid tussen regio's (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel werkenden met een flexibel contract en het deel van de beroepsbevolking dat als zzp'er werkt**

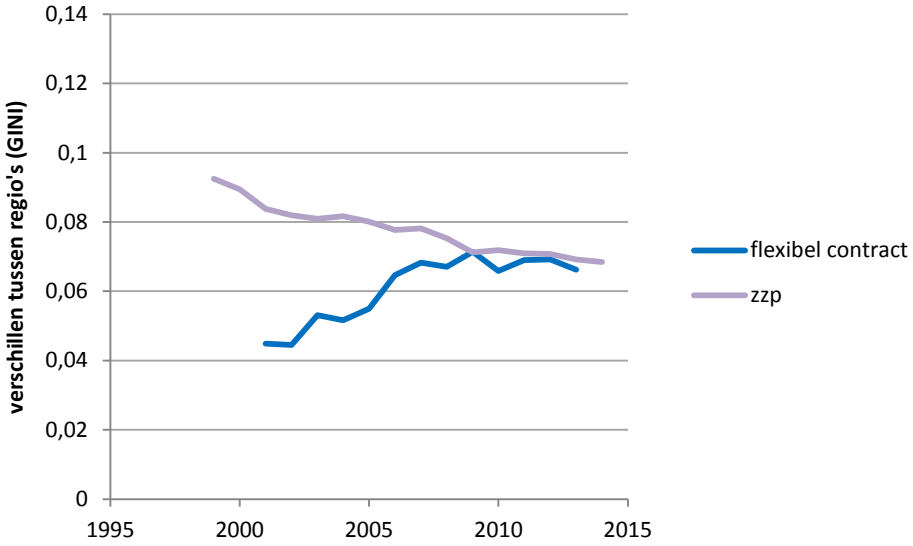

3.4 Problemen

3.4.1 Jeugdwerkloosheid

De verschillen in jeugdwerkloosheid zijn wat afgenomen tussen regio's. Dat is niet per se goed nieuws. Rond de eeuwwisseling was het aandeel werkloze autochtone jongeren vooral hoog in de noordelijke provincies, Zeeland en Limburg. Anno 2014 was dat ook nog steeds zo, maar was daarnaast de jeugdwerkloosheid onder autochtone jongeren in de meeste andere provincies ook vrij sterk gestegen. Het niveau van jeugdwerkloosheid lag daarmee voor deze regio's op het niveau van de 'slechtste' provincies in 1999. Opvallend is de hoge en sterk toegenomen werkloosheid onder autochtone jongeren in de Agglomeratie Den Haag, dat – net als delen van Overijssel overigens – op circa 12% werkloosheid onder de groep autochtone jongeren is uitgekomen. Dat is vergelijkbaar met het niveau in Zeeuws-Vlaanderen.

De werkloosheid onder jongeren van niet-westerse herkomst ligt nog een factor 2 á 3 hoger dan dat van de autochtone jongeren. In 2014 was het aandeel werkloze jongeren van niet-westerse herkomst nog het gunstigst - met iets minder dan 20% - in de Noordvleugel van de Randstad: Zaanstreek, Groot Amsterdam, IJmond. In het slechtste geval lag die werkloosheid boven de 33% (in delen van Groningen, Drenthe en Limburg). Maar sinds 2003/2004, toen in deze regio's de werkloosheid voor jongeren van niet-westerse herkomst meer dan 40% bedroeg, is het aandeel wel verminderd – en iets meer in de slechtst scorende regio's. Daardoor zijn de verschillen tussen regio's iets kleiner geworden.

Figuur 12 Ongelijkheid tussen regio's (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel jeugdwerkloosheid (niet-actieven) naar herkomst

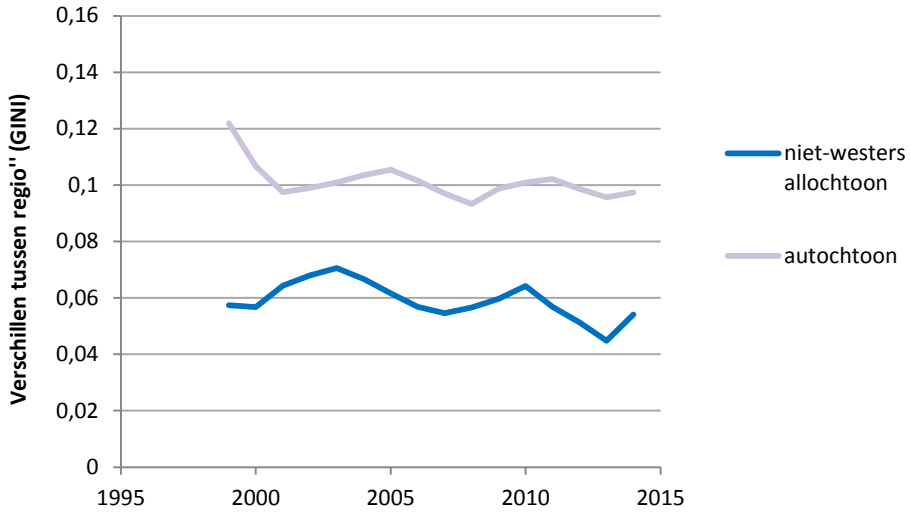

Kaart 3 Aandeel jeugdwerkloosheid per Corop-regio

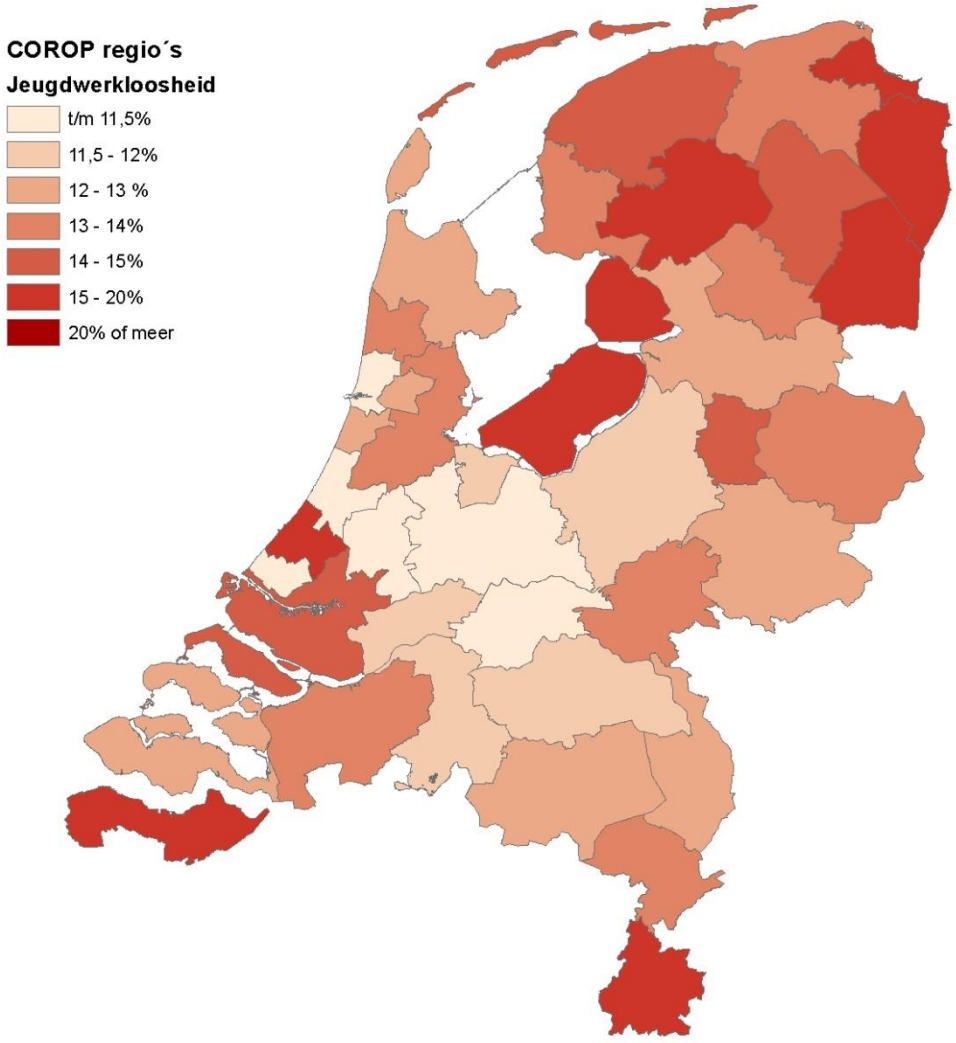

3.4.2 Uitkeringsafhankelijkheid

Er zijn vrij grote verschillen tussen de regio's in het aandeel mensen dat afhankelijk is van financiële bijstand. Die verschillen zijn tussen 1999 en 2014 wel afgenomen, maar in de grootstedelijke regio´s Amsterdam, Rijnmond en Den Haag blijft de bijstandsafhankelijkheid groot, aangevuld met Groningen en in iets mindere mate Twente, Zuid-Limburg, Zuidoost Drenthe en Flevoland. In de regio waar de meeste mensen in 2014 een bijstandsuitkering hadden (agglomeratie Den Haag) lag het aandeel 2,7 keer zo hoog als in de regio met de minste uitkeringen (Zuidwest Gelderland).

Kaart 4 Aandeel bijstandsontvanger per Corop-regio

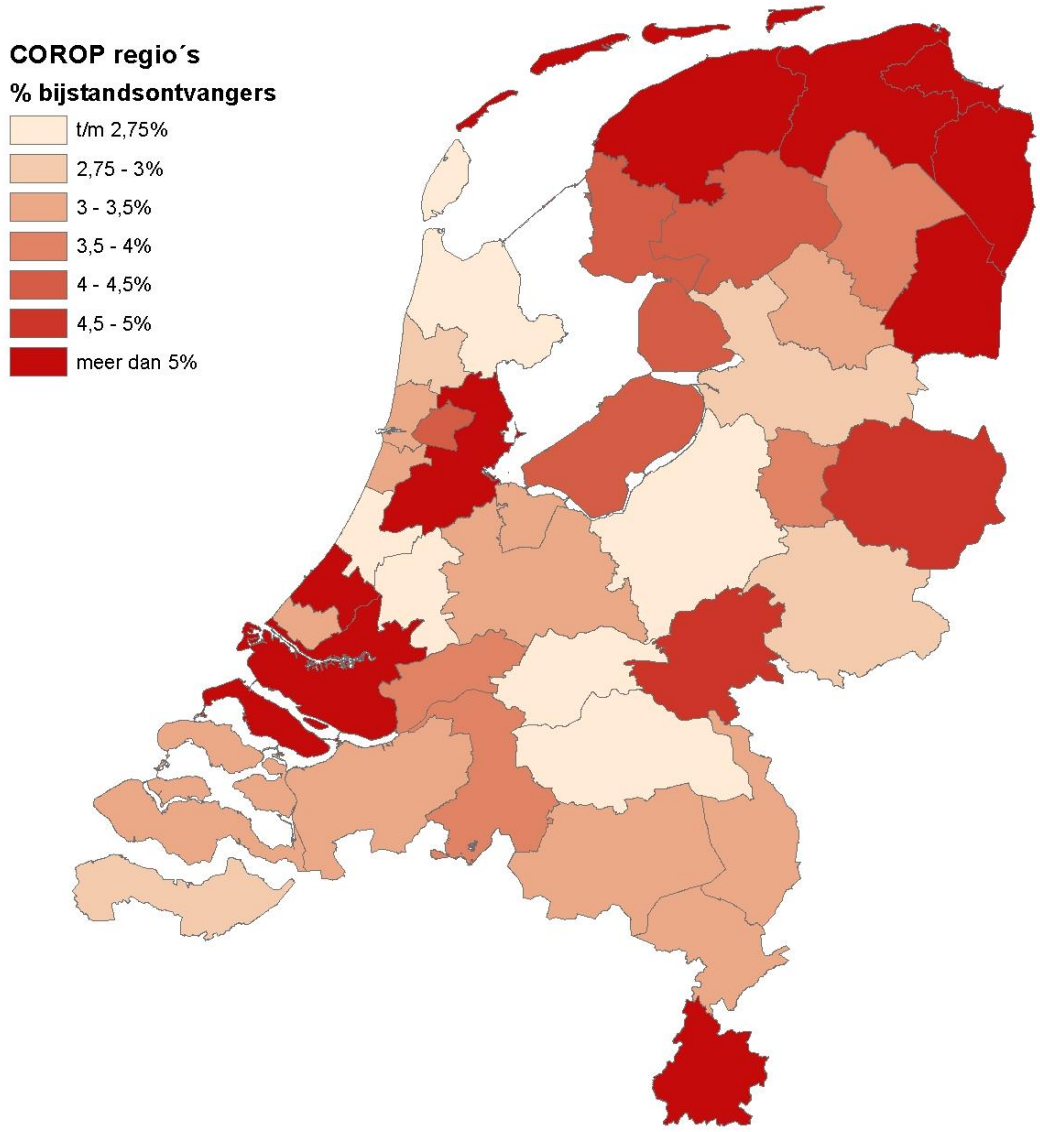

In de meeste regio's is de bijstandsafhankelijkheid afgenomen in de periode tussen 1999 en 2009. Daarna nam deze weer toe. Vooral in Groot Amsterdam en in iets mindere mate in Rijnmond, Overig Groningen, Arnhem/Nijmegen en de Agglomeratie Den Haag was de uitkeringsafhankelijkheid in 2014 per saldo toch nog minder dan in 1999. In veel andere regio's was het gelijk aan of iets hoger dan in 1999.

De verschillen in aandelen mensen met een werkloosheidsuitkering (WW) zijn wat minder groot dan bij de bijstandsuitkeringen en ook deze verschillen nemen per saldo wat af. De belangrijkste reden daarvoor is dat het aandeel WW-uitkeringen sinds 2009 in alle regio's vrij sterk toenam en verhoudingsgewijs meer in de regio's waar het aandeel laag was. De grootste toename van het aandeel WW-uitkeringen was er in de regio's Achterhoek, Noord-Friesland, Flevoland, Zuidwest-Overijssel en Zuidwest-Drenthe. De top 5 van regio's met het grootste aandeel WW-uitkeringen bestaat uit: Zuidoost-Drenthe, Noord-Limburg, Noord-Friesland, Zuidoost-Friesland en Oost-Groningen.

Figuur 13 Ongelijkheid tussen regio's (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel bijstand en WW-uitkeringen

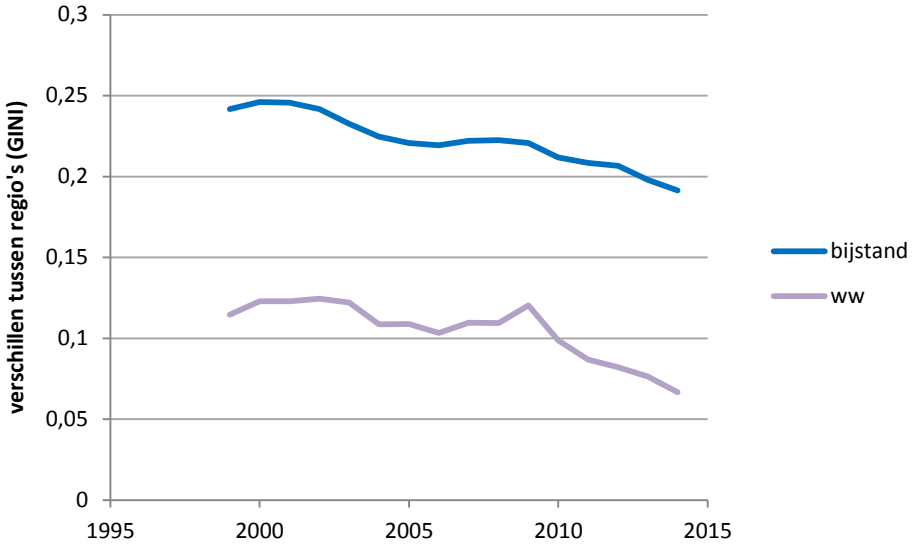

3.4.3 Langdurig laag inkomen

Over de ontwikkeling van de verschillen in armoede tussen regio's is slechts een relatief korte tijdreeks beschikbaar: 2008-2013. Daaruit komt naar voren dat de verschillen tussen regio's vrij groot zijn (factor 3,5 tussen de regio – IJmond - met het kleinste en de regio – overig Groningen - met het grootste aandeel mensen met een langdurig laag inkomen). Per saldo nemen de verschillen tussen de regio's sinds 2010 wat af (zie Figuur 14).

Figuur 14 Ongelijkheid tussen regio's (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel mensen met een langdurig laag inkomen

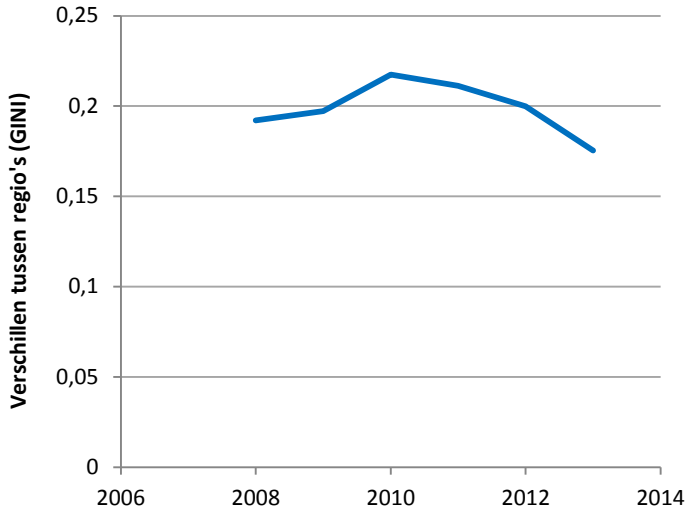

De achterliggende reden van de afnemende verschillen is de vrij algemene toename van het aandeel mensen met een langdurig laag inkomen. In 2010 lag dat aandeel in veel regio's nog onder de 1%. In 2013 was dat vrijwel nergens (behoudens IJmond) meer zo. De regio's met de meeste 'armoede' zijn – naast overig Groningen – Delft en Westland, Groot Amsterdam, Agglomeratie Den Haag en Arnhem/Nijmegen. De regio's met het laagste aandeel mensen met een langdurig laag inkomen zijn – naast IJmond - de Achterhoek, Kop van Noord-Holland, Zaanstreek en Oost-Zuid-Holland.

3.4.4 Leefbaarheid en veiligheid

De verschillen tussen regio's zijn groot waar het leefbaarheid en veiligheid betreft. Die verschillen nemen ook toe. De veiligheidsproblemen zijn in toenemende mate prominent in Groot Amsterdam, Rijnmond en agglomeratie Den Haag en in mindere mate in Zuid Limburg en Flevoland. In deze regio's was het niveau van onveiligheid en overlast in 2011/2012 per saldo gelijk of hoger dan in 1998. In de meeste andere regio's was juist sprake van een afname van onveiligheid en overlast.

De leefbaarheid is in nagenoeg alle regio's verbeterd in de periode 1998-2012. Daardoor raakten de problemen in toenemende mate geconcentreerd in een beperkt aantal regio's: Rijnmond, groot Amsterdam en agglomeratie Den Haag. Deze regio's voerden ook in 1998 de ranglijst aan, maar toen waren er ook andere regio's waar de leefbaarheid in een relatief groot deel van de regio minder gunstig was: Flevoland, Arnhem/Nijmegen, overig Groningen en Delfzijl en omgeving. De verbetering was in deze regio's relatief groot, zodat de verschillen tussen de regio's groter zijn geworden.

Figuur 15 Ongelijkheid tussen regio's (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel gebieden met een maximaal matig positieve leefbaarheid en de 20% meeste veiligheidsproblemen

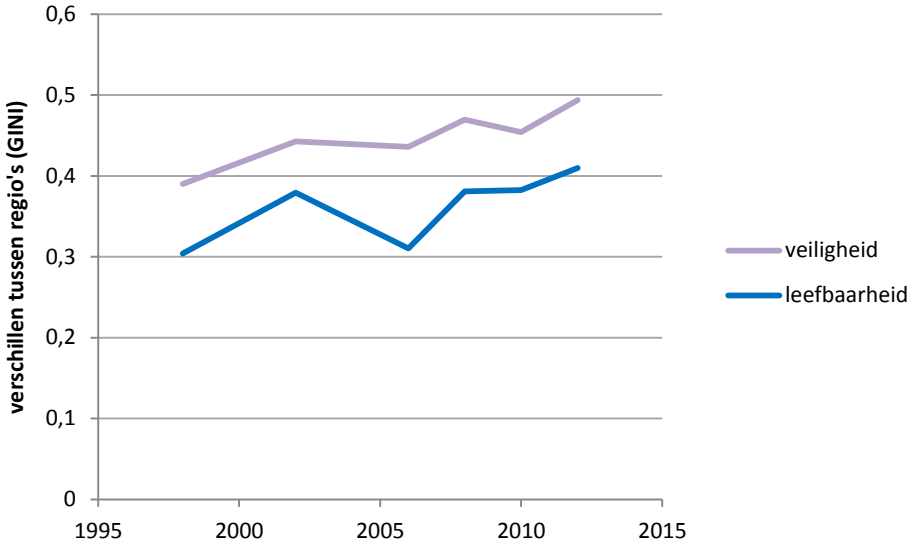

Kaart 5 Aandeel gebieden met veiligheidsproblemen per Corop-regio

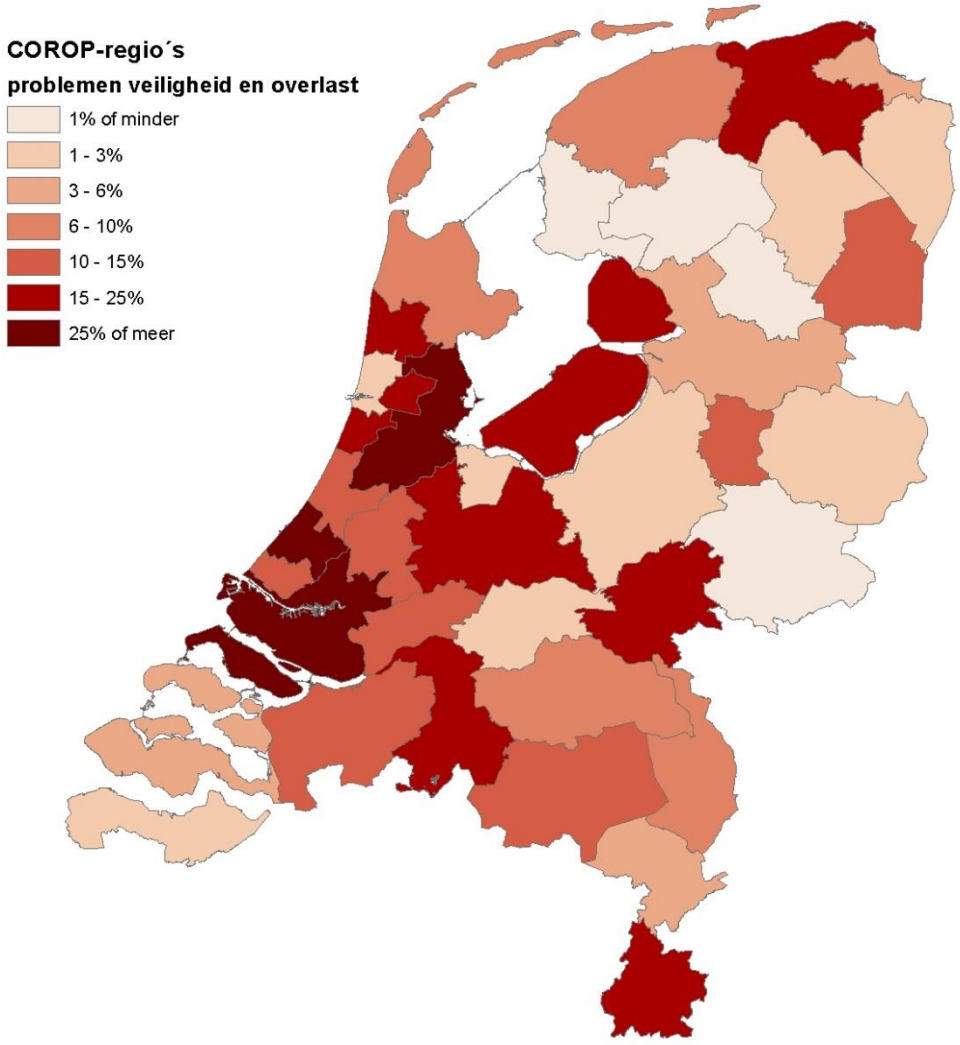

3.5 Tweedeling?

Op het niveau van regio's lijkt – gezien de hiervoor beschreven verschillen – geen sprake van een tweedeling tussen 'haves' en 'have-nots'. Veel regio's hebben nadrukkelijk een eigen profiel met eigen problemen, kansen en risico's. Toch zijn er ook constanten te vinden; regio's die veel of juist helemaal niet op elkaar lijken. Met een clusteranalyse op de indicatoren die betekenisvolle verschillen lieten zien tussen regio's, komen we op een zestal typen regio's. Maar in het dendrogram[9] van de clustering in Figuur 16 is ook te zien dat ook een tweedeling mogelijk is tussen – kort door de bocht – regio's met veel en regio's met minder 'uitdagingen'.

De regio's die ongunstig scoren vallen uiteen in twee groepen. De eerste groep bestaat uit de grootstedelijke regio's (Groot Amsterdam, Rijnmond en agglomeratie Den Haag), aangevuld met twee regio's met een sterke band met Amsterdam: Zaanstreek en Flevoland. Hier zijn vooral sociaal-economische indicatoren en leefbaarheid en veiligheid ongunstig. De tweede groep bestaat uit regio's waar de krimpproblematiek (sterke vergrijzing en ongunstige economische condities en kansen) het meest zichtbaar worden: Delfzijl en omgeving, Oost Groningen, Zuidoost Drenthe en Zuid-Limburg. Voor beide groepen regio's geldt dat genoemde problemen zich daar in toenemende mate concentreren.

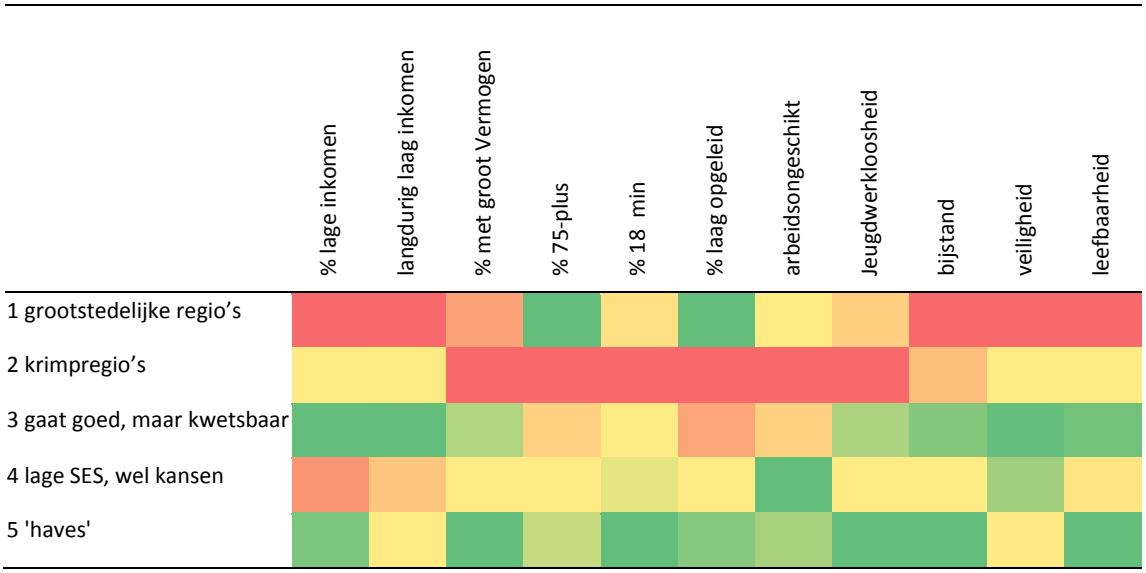

De 'haves' kunnen in drie verschillende hoofdclusters worden ingedeeld. Het eerste cluster bestaat uit regio's zoals: Zuidwest-Drenthe, Zuidwest-Overijssel, Twente, Achterhoek, Kop van Noord-Holland, Zuidoost-Zuid-Holland, Zeeuws-Vlaanderen, Overig Zeeland, en de regio's in Noord-Brabant, en Limburg. Ook in deze regio's is sprake van een bovengemid-

[9] In deze figuur worden die op elkaar lijken met een lijn verbonden. Hoe eerder (dus hoe verder naar links) die verbinding wordt gemaakt, hoe meer ze op elkaar lijken.

delde vergrijzing en ontgroening. Daarnaast zijn er risicofactoren zoals vrij veel mensen met een lage opleiding en veel arbeidsongeschikten. Gemiddeld valt het hier mee met de jeugdwerkloosheid, de inkomens en de leefbaarheid, maar er lijkt wel enige kwetsbaarheid te zijn.

Figuur 16 Clusterschema regio's (dendrogram)

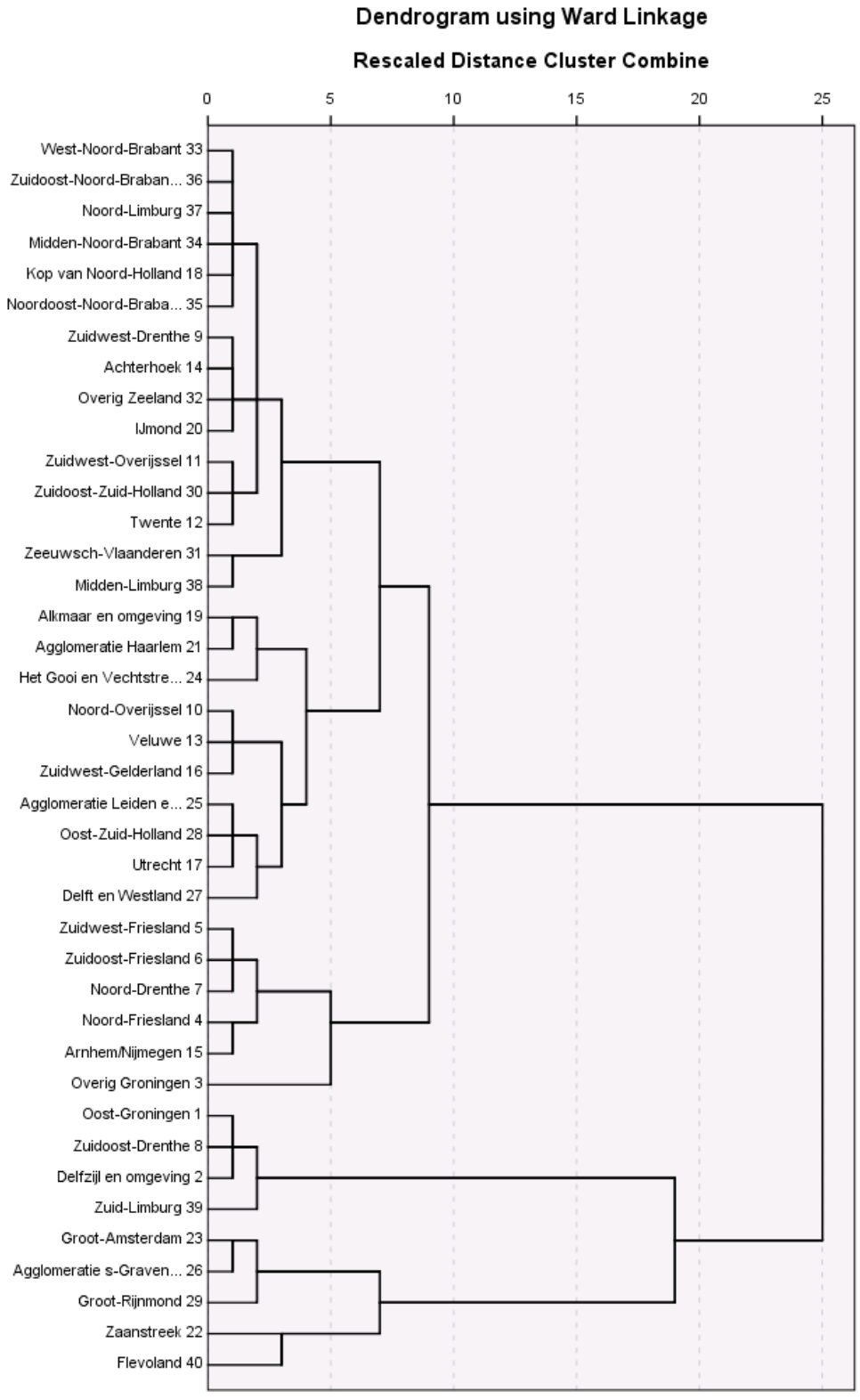

Een tweede cluster, bestaande uit Overig Groningen, Noord-Friesland, Zuidwest-Friesland, Zuidoost-Friesland, Noord-Drenthe en Arnhem/Nijmegen heeft enigszins met het omgekeerde beeld te maken. De economische positie is er vrij zwak (vrij veel lage inkomens, weinig vermogenden) en van de drie 'betere' groepen de hoogste jeugdwerkloosheid en bijstandsafhankelijkheid) maar er lijkt wel potentie te zijn, gegeven vrij weinig laag opgeleiden, weinig arbeidsongeschiktheid en een gemiddelde vergrijzing en beperkte ontgroening.

En tot slot is er het cluster van de 'haves'. Daartoe behoren onder meer de Veluwe, Utrecht, Zuidwest-Gelderland, Alkmaar en omgeving, Agglomeratie Haarlem en Gooi en Vechtstreek. Op vrijwel alle indicatoren scoren deze regio's aan de positieve kant van het spectrum: relatief weinig lage inkomens, veel mensen met vermogen, weinig jeugdwerkloosheid, een beperkte uitkeringsafhankelijkheid, weinig mensen met een laag opleidingsniveau, enzovoort.

Kaart 6 Ruimtelijke verdeling van clusters van Corop-regio's

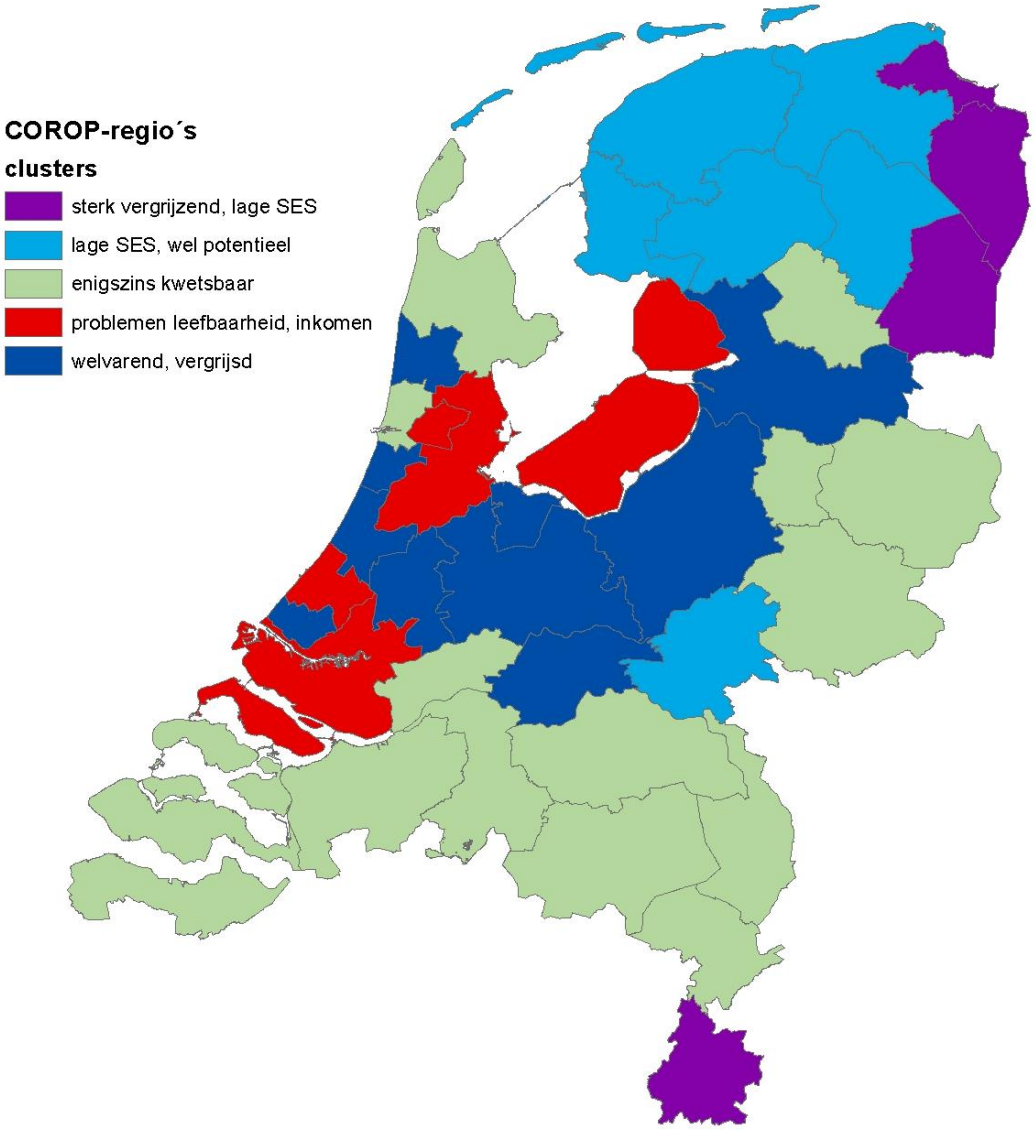

4 Verschillen binnen regio's

Segregatie is vaak een gevolg van processen van selectieve migratie. Die migratiepatronen spelen zich af op verschillende niveaus. Dat kan landelijk zijn, maar zeker ook binnen regio's. Processen van suburbanisatie en (re-)urbanisatie kunnen ook binnen regio's in meer of mindere mate voor ruimtelijke segregatie zorgen. De centrale vragen in de hoofdstuk zijn dus ook: zijn er regio's waar de segregatie duidelijk groter is dan in andere en nemen die verschillen toe of af?

Er zijn segregatiematen berekend voor alle afzonderlijke regio's. Daarmee kan tussen regio's worden vergeleken hoe de binnenregionale segregatie is, worden vastgesteld wat de meest gesegregeerde regio's zijn en in welke regio's de verschillen juist klein zijn. Door de ontwikkeling van ongelijkheid te volgen wordt ook duidelijk of de verschillen binnen regio's toe- of afnemen en welke verschillen dat betreft.

Als regio-indeling gebruiken we voor deze analyses de Corop-indeling. We gaan achtereenvolgens in op de mate waarin er tussen regio's verschillen bestaan in bevolkingsgroepen (sociaal-economische, demografisch) en de mate waarin er verschillen zijn op specifieke probleemindicatoren (langdurig laag inkomen, voortijdig schooluitval, jeugdwerkloosheid en leefbaarheid). Maar eerst beschrijven we welke mate van ongelijkheid we gebruiken en op welk ruimtelijk schaalniveau geanalyseerd wordt.

4.1 Maten van ongelijkheid

De mate waarin er verschillen zijn tussen regio's op de verschillende indicatoren en de mate waarin segregatie toe- of afneemt is onderzocht aan de hand van twee indexen: de GINI- en Segregatie-index. Omdat de ontwikkeling per indicator op verschillende tijdreeksen is gebaseerd (de ene indicator is bijvoorbeeld beschikbaar voor de periode 2006-2013 en de andere voor 1995-2014), is een gemiddelde jaarlijkse ontwikkeling over de gehele periode berekend. Daarmee kan tussen de indicatoren worden vergeleken of een verdeling veel of weinig is veranderd.

De isolatie-index – die ook in dit onderzoek wordt gebruikt – is op het schaalniveau van een vergelijking binnen regio's weinig relevant. Immers, de vraag of een groep al dan niet 'eenvoudig' in contact kan komen met anderen binnen een af te bakenen gebied (in dit geval dus een regio) speelt nauwelijks op dit schaalniveau. Regio's zijn dermate omvangrijk dat de kans dat je iemand uit de andere bevolkingscategorie tegenkomt zeer groot is. Deze maatstaf van ongelijkheid is vooral op lager schaalniveau interessant en daarom buiten beschouwing gelaten.

Tabel 2 **Correlatie tussen segregatie volgens GINI en segregatie volgens segregatie-index, naar meest recente stand van de segregatie en ontwikkeling van de segregatie**

	Stand	Ontwikkeling
Segregatie laagste inkomens (20%)	0,910	0,917
Segregatie hoogste inkomens (20%)	0,917	0,969
Segregatie hoogste vermogens (10%)	0,969	0,960
Segregatie sociale huur	0,768	0,546
Segregatie Antillianen	0,996	0,853
Segregatie Surinamers	0,991	0,909
Segregatie Turken	0,977	0,927
Segregatie Marokkanen	0,981	0,872
Segregatie overig niet-westers	0,984	0,965
Segregatie Westers	0,967	0,963
Segregatie 18-minners	0,994	0,955
Segregatie 75-plussers	0,980	0,987
Segregatie Arbeidsongeschikten	0,985	0,978
Segregatie zzp'ers	0,995	0,918
Segregatie flex-werkers	0,979	0,980
Segregatie langdurig laag inkomen	0,982	0,970
Segregatie bijstandsuitkeringen	0,959	0,928
Segregatie ww-uitkeringen	0,998	0,995
Segregatie laag opleidingsniveau (pc4)	0,983	
Segregatie jeugdwerkloosheid autochtonen	0,938	0,986
Segregatie jeugdwerkloosheid nwa	0,976	0,874
Segregatie vroegtijdige schoolverlaters	0,997	0,982
Segregatie leefbaarheid t/m matig positief (buurt)	0,652	0,220
Segregatie minste veiligheid (20%) (buurt)	0,640	0,373

In Tabel 2 is de correlatie tussen de GINI- en segregatie-index binnen de regio's op de verschillende indicatoren weergegeven. Daaruit blijkt dat beide indices een sterk vergelijkbaar beeld laten zien, zowel voor de stand als de ontwikkeling van de segregatie. Correlaties boven de 0,9 zijn eerder regel dan uitzondering. In Figuur 17 is te zien hoe sterk de samenhang op een willekeurige indicator (het aandeel hoogste inkomens binnen een regio) is. Natuurlijk zijn er kleine verschillen te zien, maar de regio's met de hoogste segregatie volgens de GINI-coëfficiënt zijn ook altijd de regio's met de hoogste segregatie volgens de segregatie-index. Alleen de correlatie tussen de ontwikkeling van de segregatie van gebieden met leefbaarheids- en veiligheidsproblematiek is lager. Vanwege de hoge correlatie op de meeste terreinen laten we voor de overzichtelijkheid in dit hoofdstuk alleen de GINI-coëfficiënt zien.

Figuur 17 **Samenhang tussen GINI en segregatie-index van het aandeel hoogste inkomens (20%) binnen een regio**

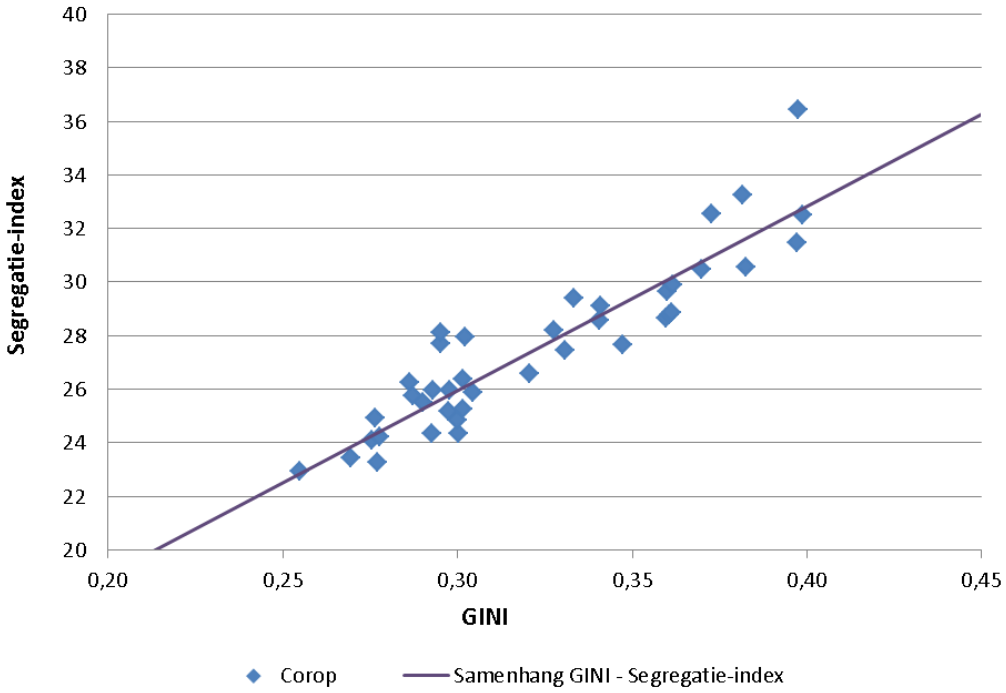

4.2 Ruimtelijk schaalniveau

Om de verschillen binnen regio's in beeld te brengen is de GINI-coëfficiënt op twee ruimtelijke schaalniveaus in beeld gebracht:

a) Tussen CBS-buurten
b) Tussen 6ppc-gebieden (als gemiddelde van alle 6ppc-gebieden in een straal van 200 meter)

Door naar beide ruimtelijke schaalniveaus te kijken wordt duidelijk hoe de segregatie zich manifesteert. 6ppc-gebieden zijn een stuk kleiner dan CBS-buurten, ook als daarvan het ruimtelijk gemiddelde in een straal van 200 meter wordt berekend. Daardoor middelt op buurtniveau de segregatie eerder uit dan op 6ppc-niveau. Een bijkomend probleem is dat de buurtindeling administratief van aard is. Tussen gemeenten en regio's kan de omvang van buurten erg verschillen. Bijvoorbeeld, in Den Haag is het gemiddeld aantal inwoners per buurt een stuk kleiner dan in Rotterdam. Daardoor zal de segregatie in Den Haag – als aandelen per buurt worden vergeleken – eerder hoog worden dan in Rotterdam door de manier van meten, niet door de feitelijke situatie.

Tabel 3 Correlatie tussen GINI-coëfficiënt op 6ppc-niveau (ruimtelijk gemiddelde in een straal van 200 meter) en GINI-coëfficiënt op CBS-buurtniveau

	Stand	Ontwikkeling
Segregatie laagste inkomens (20%)	0,84	0,70
Segregatie hoogste inkomens (20%)	0,73	0,86
Segregatie hoogste vermogens (10%)	0,75	0,50
Segregatie sociale huur	0,65	0,75
Segregatie Antillianen	0,89	0,68
Segregatie Surinamers	0,83	0,79
Segregatie Turken	0,92	0,88
Segregatie Marokkanen	0,92	0,83
Segregatie overig niet-westers	0,89	0,70
Segregatie Westers	0,89	0,90
Segregatie 18-minners	0,77	0,88
Segregatie 75-plussers	0,67	0,85
Segregatie Arbeidsongeschikten	0,74	0,66
Segregatie zzp'ers	0,84	0,52
Segregatie flex-werkers	0,68	0,61
Segregatie langdurig laag inkomen	0,60	0,73
Segregatie bijstandsuitkeringen	0,67	0,55
Segregatie ww-uitkeringen	0,79	0,83
Segregatie jeugdwerkloosheid autochtonen	0,67	0,80
Segregatie jeugdwerkloosheid nwa	0,90	0,80
Segregatie vroegtijdige schoolverlaters	0,80	0,82

Voor alle indicatoren is de GINI-coëfficiënt per regio op 6ppc-niveau en op CBS-buurtniveau berekend. Tabel 3 laat zien hoe sterk de correlatie tussen de twee ruimtelijke schaalniveaus is. Voor de meeste indicatoren is die samenhang ster en ligt boven de 0,7. Omdat 6ppc-gebieden - zoals eerder aangehaald - kleiner zijn dan buurten is de segregatie binnen regio's hoger wanneer op 6ppc-niveau wordt gekeken. In Figuur 18 is te zien dat de lijn van een doorsnee indicator (aandeel hoogste inkomens) een stuk onder de virtuele lijn van 'gelijke GINI's' ligt. Bij een GINI van 0,3 op 6ppc-gebeid is de GINI op buurtniveau bijvoorbeeld 0,25. Met andere woorden: hoe hoger het schaalniveau, hoe lager de segregatie. Om zo scherp mogelijk in beeld te brengen hoe het gesteld is met de segregatie, vergelijken we in het vervolg de regio's op 6ppc-niveau (berekend als ruimtelijk gemiddelde binnen een straal van 200 meter).

Figuur 18 Samenhang tussen GINI-coëfficiënt van het aandeel hoogste inkomens (20%) binnen een regio op 6ppc- en buurtniveau

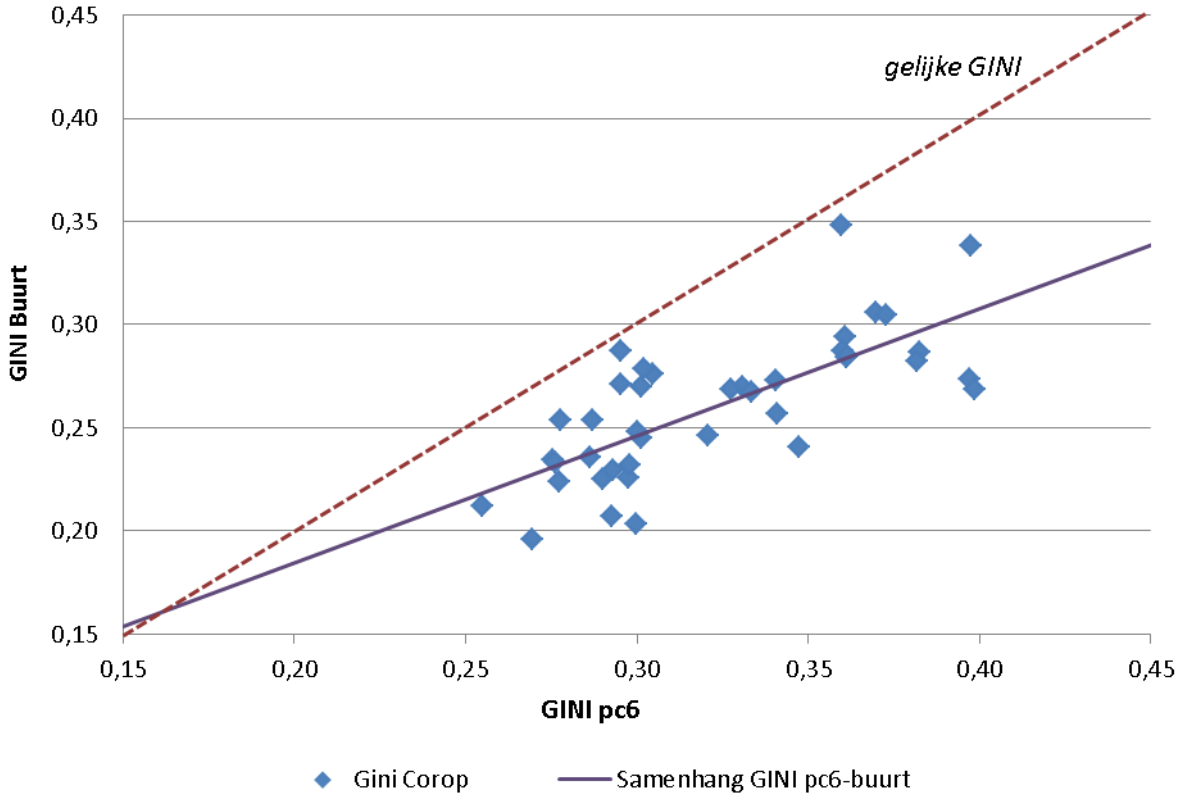

Voor leefbaarheid, veiligheid en opleidingsniveau wordt noodgedwongen op een ander schaalniveau vergeleken. Van de leefbaarheid en veiligheid is op 6ppc-niveau alleen de dominantie van betreffende postcode bekend. Op dit schaalniveau is de leefbaarheid bijvoorbeeld 'matig' of 'positief'. Voor andere indicatoren geldt dat voor iedere bewoner de situatie bekend is. Hierdoor kan op 6ppc-niveau bijvoorbeeld het aandeel lage inkomens op 6ppc-niveau worden uitgerekend, terwijl voor de leefbaarheid en veiligheid alleen bekend is of zo'n gebied een goede of zwakke leefbaarheid of veiligheidssituatie heeft. Dat maakt het lastig om een enigszins betrouwbare en interpreteerbare GINI te berekenen op dit niveau. Per buurt kan een goed beeld geschetst worden hoe groot het aandeel bewoners in een gebied met een zwakke leefbaarheid of veiligheidssituatie is. Op dat schaalniveau kan wel een betrouwbare GINI worden berekend en daarom maak daarvan gebruik in dit hoofdstuk.

Voor opleidingsniveau geldt dat er in Nederland (nog) geen dekkende registratie van de hoogst genoten opleiding per inwoner is. Alleen op 4ppc-niveau is deze betrouwbaar in beeld te brengen. Voor deze indicator wordt daarom de segregatie niet op 6ppc- of buurtniveau berekend, maar op 4ppc-niveau. Gemiddeld genomen zijn 4ppc-gebieden nog een stuk groter dan CBS-buurten (en dus zal de segregatie gemiddelde genomen lager uitvallen door de manier van meten).

4.3 Sociaal-economische verschillen

4.3.1 Inkomen en vermogen

Gemiddeld genomen wonen de twintig procent lagere inkomens redelijk gemengd in de Nederlandse regio's. Een gemiddelde GINI-coëfficiënt van 0,25 is in vergelijking met andere indicatoren niet hoog te noemen. De grootste verschillen zijn in de provincie Utrecht en de regio's Delft, Leiden en Midden-Noord-Brabant te zien, terwijl in de regio's rond Amsterdam en Zuid-Friesland de segregatie relatief laag is.

Figuur 19 GINI-coëfficiënt per regio laagste (20%) en langdurig lage (bijstandsniveau) inkomens

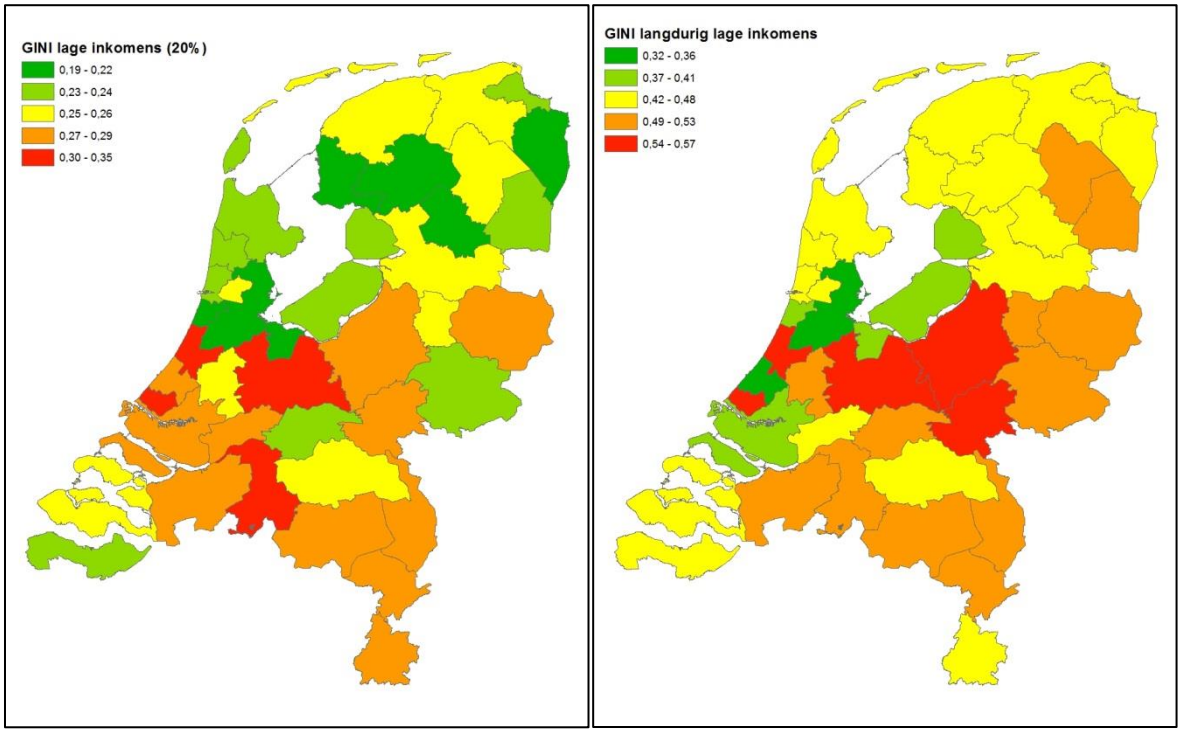

Het beeld van de segregatie van langdurig laag inkomen levert grofweg hetzelfde beeld op. Het gaat hierbij om inwoners die minstens vier jaar lang in een huishouden wonen met een maximaal inkomen dat ongeveer overeenkomt met een bijstandsuitkering[10]. De hoogte daarvan is beduidend lager dan de twintig procentgrens. Plus/minus 300.000 inwoners moeten al jaren van zo'n inkomen rondkomen. Gezien dit relatief kleine aantal is het niet verwonderlijk dat de segregatie over het algemeen een stuk hoger ligt dan die van het 'normale' lage inkomen. Naast de regio's Utrecht, Delft en Leiden kennen ook de regio's Arnhem/Nijmegen en de Veluwe een relatief hoge segregatie.

[10] Hiervoor is de CBS-definitie gebruikt.

Figuur 20 GINI-coëfficiënt per regio laagste (20%) versus langdurig laag (bijstandsniveau) inkomens

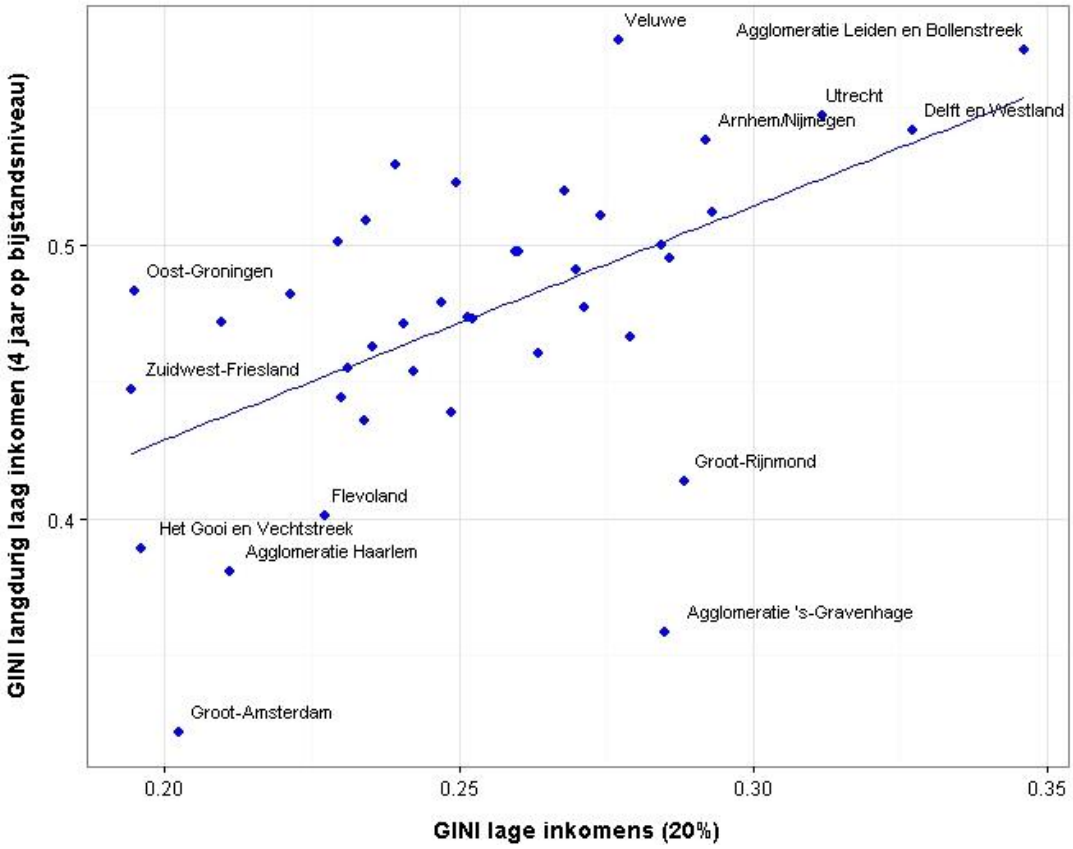

De samenhang tussen de segregatie van lage en langdurig lage inkomens is in Figuur 20 goed te zien. De regio's Den Haag en Rotterdam zijn een duidelijke uitzondering op deze samenhang. De GINI van lage inkomens ligt bovengemiddeld, maar van de langdurige lage inkomens een stuk lager dan gemiddeld. Vermoedelijk heeft dat te maken met het grote aanbod van goedkope huurwoningen in de gehele regio. De laagste inkomens verspreiden zich daarover, waardoor er minder concentratie ontstaat dan vergelijkbare – qua segregatie van lage inkomens – regio's. In de regio Amsterdam is iets soortgelijks zichtbaar. Daar liggen beide GINI's erg laag, maar die van de langdurig lage inkomens nog lager dan verwacht. Op de Veluwe speelt de omgekeerde trend. De langdurig inkomens concentreren zich daar meer in een aantal wijken dan andere regio's met een vergelijkbare segregatie van lage inkomens.

4.3.2 Hoge inkomens en vermogens

De twintig procent hogere inkomens wonen over het algemeen iets meer gesegregeerd dan de lagere inkomens. Er is een aantal opmerkelijke verschillen te zien met de segregatie van lagere inkomens. In de regio's Leiden, Delft en Utrecht wonen de hogere inkomens namelijk meer gemengd, terwijl in Zuid-Friesland de segregatie hoger is. Vooral in het noorden, Twente, Zuid-Limburg en de regio's Den Haag en Rotterdam is de segregatie van hoge inkomens sterker, terwijl ze in de noordvleugel van de Randstad en Noord-Holland wat meer gemengd wonen

Figuur 21 GINI-coëfficiënt per regio hoogste (20%) inkomens en meeste vermogen (10%)

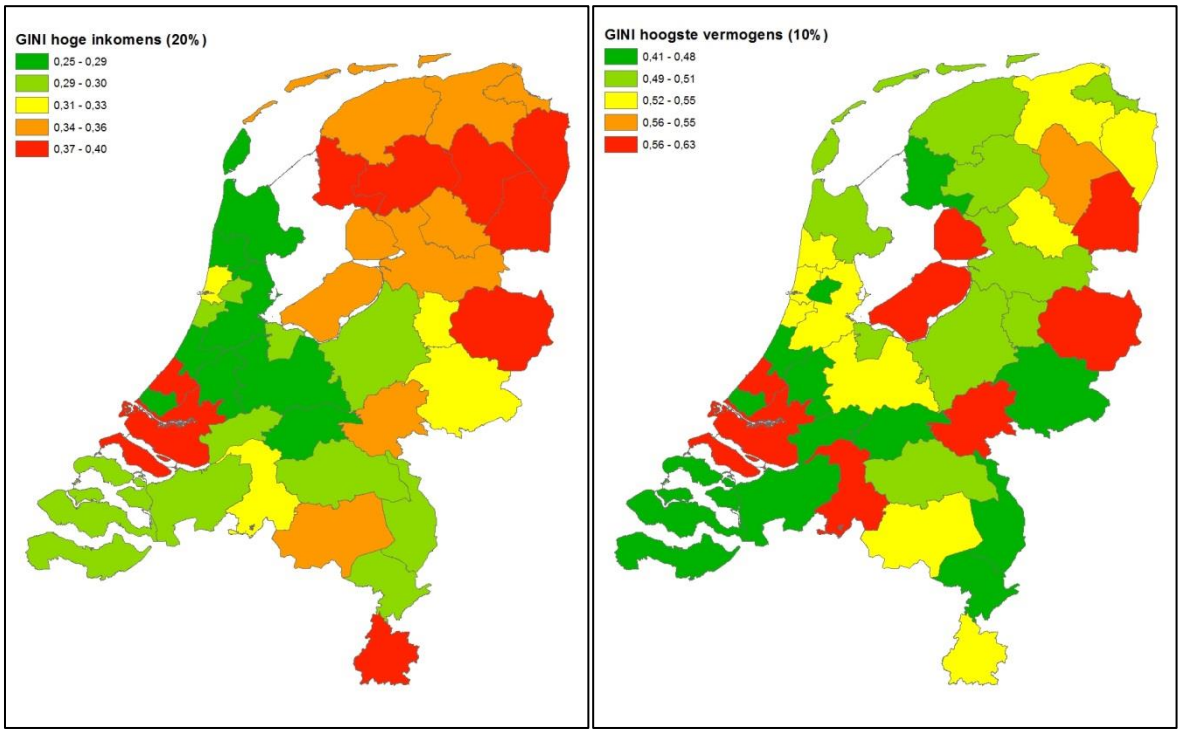

De segregatie van de tien procent hoogste vermogens laat ongeveer een zelfde beeld zien (zie ook Figuur 22). Toch zijn er wel duidelijke verschillen. In de regio's Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Flevoland is de GINI beduidend hoger dan de GINI van hoogste inkomens, terwijl deze in Zuid-Friesland lager is.

De segregatie van hogere inkomens hangt sterk (negatief) samen met het aandeel hogere inkomens in zo'n regio. Hoe minder hogere inkomens, des te meer wonen ze ruimtelijk gescheiden van de lage en midden inkomens (zie Figuur 23). Bij een groter aandeel hoogste inkomens zijn die hogere inkomens meer gedwongen om ook buiten de meest aantrekkelijke buurten een woning te zoeken. Belangrijke uitzondering in deze is de regio Den Haag. Het aandeel hoge inkomens ligt hier rond het gemiddelde. Tegelijkertijd is de segregatie bijna nergens hoger. Zowel binnen de stad Den Haag als in de regio (met name Wassenaar), concentreren de hogere inkomens zich dus duidelijk in bepaalde buurten. Voor Noord-Drenthe en Groot-Rijnmond geldt dit – in mindere mate – ook. Een soortgelijke samenhang tussen het aandeel lage inkomens en de segregatie van lagere inkomens is overigens niet of nauwelijks aanwezig.

Figuur 22 GINI hoogste (20%) inkomens versus GINI hoogste (10%) vermogens

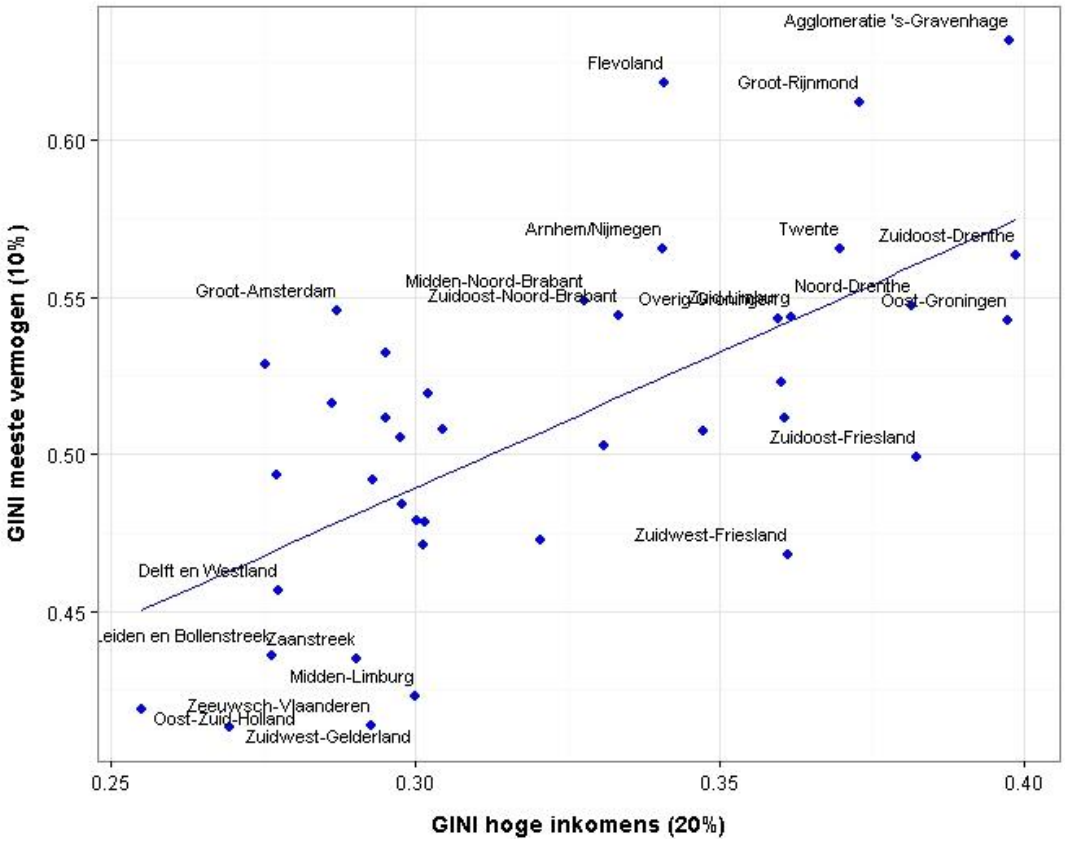

Figuur 23 Aandeel hoogste (20%) inkomens versus GINI hoogste inkomens

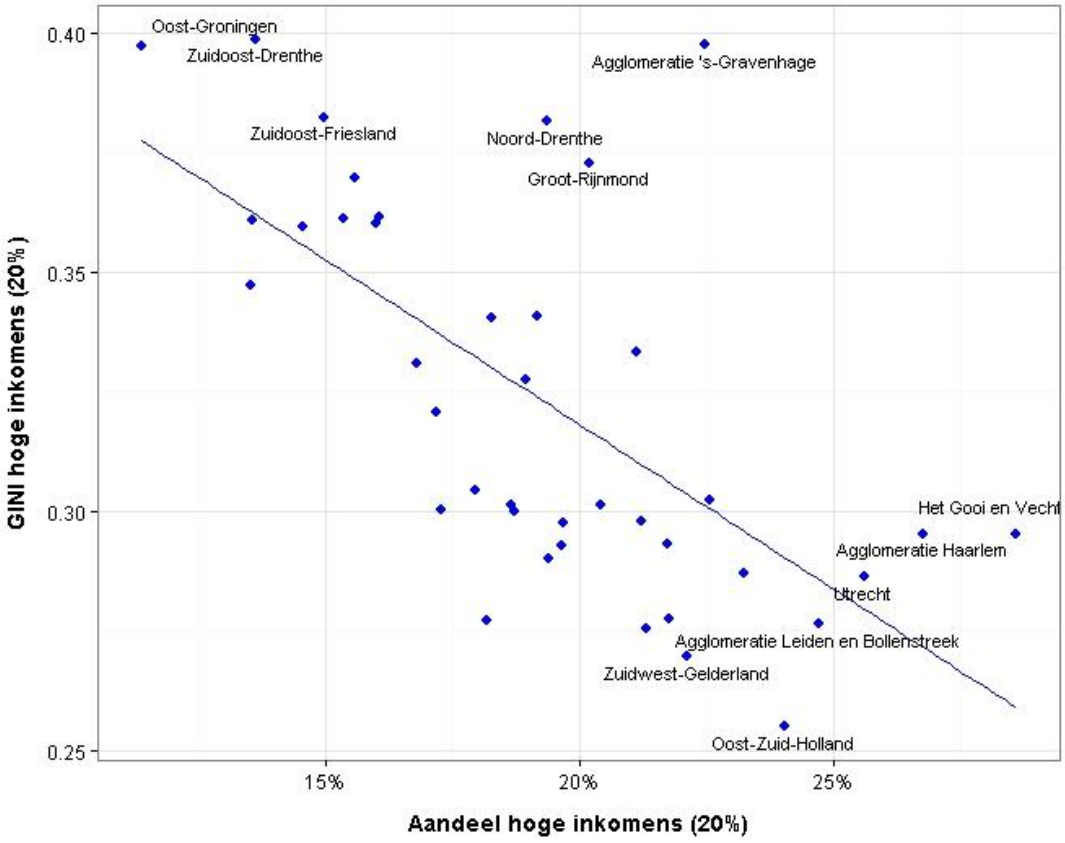

Ontwikkeling

De ontwikkeling van de segregatie van lage en hoge inkomens binnen de regio's loopt niet gelijk. Figuur 24 laat zien dat de segregatie van lage inkomens tussen 2005 en 2013 in de regio's rond Amsterdam, de regio Den Haag en Zuidwest-Overijssel is afgenomen. In Zeeland, de kop van Noord-Holland, Zuidoost-Drenthe en Noord-Limburg het meest is toegenomen. Het beeld van de ontwikkeling van de segregatie van hogere inkomens verschilt hier enigszins van. De GINI-coëfficiënt van hogere inkomens is in de regio's Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Haarlem, Arnhem/Nijmegen, Zuidwest-Overijssel en Overig Groningen het meest gedaald. De afname van de segregatie hangt samen met een toename van het aandeel hogere inkomens, zo laat Figuur 25 zien. Dus de hoge inkomens die erbij komen gaan eerder (al dan niet noodgedwongen door een gebrek aan passend woningaanbod) in gebieden wonen waar er relatief minder wonen.

Figuur 24 Ontwikkeling GINI laagste en hoogste (20%) inkomens 2005-2013 (jaarlijks gemiddelde)

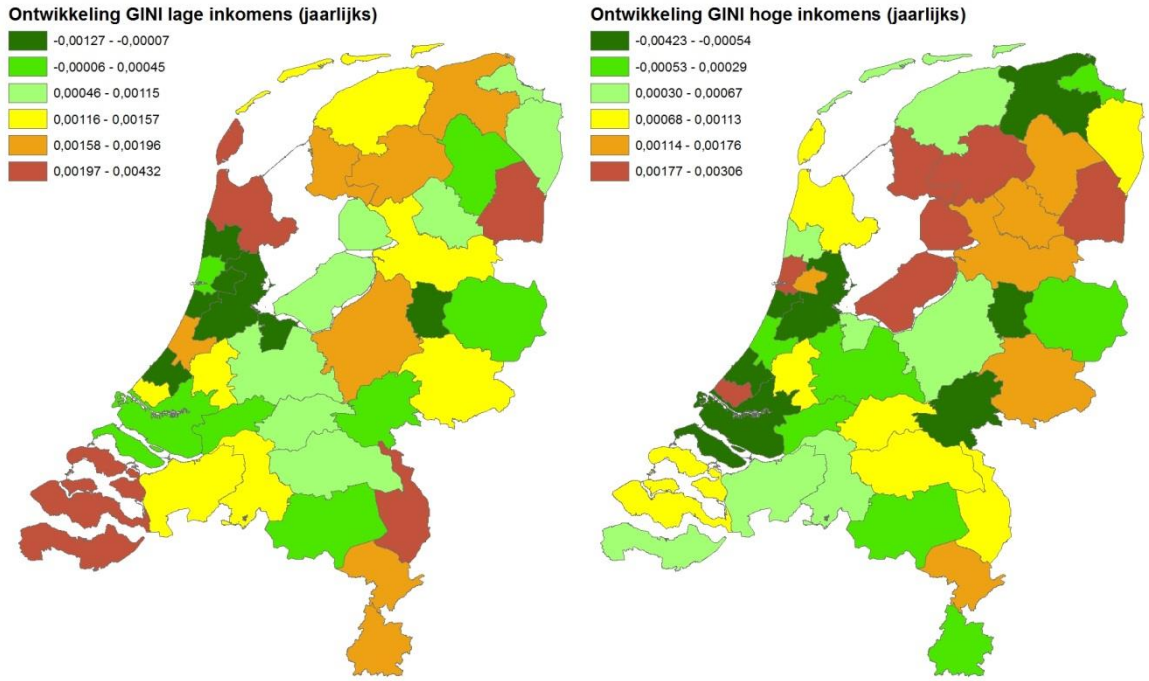

Figuur 25 Ontwikkeling van het aandeel en de GINI hoogste (20%) inkomens 2005-2013 (jaarlijks gemiddelde)

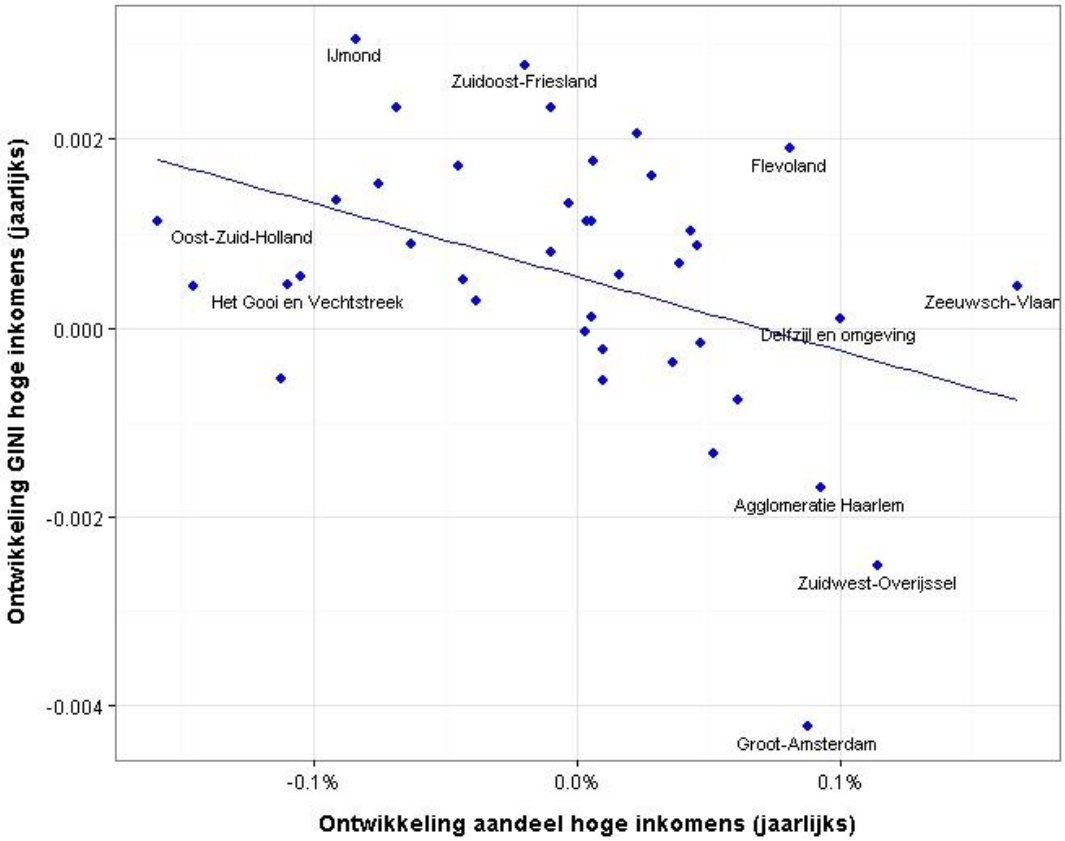

De segregatie van langdurig lage inkomens daalt in de meeste regio's in de periode 2008-2013. Dat gaat over het algemeen redelijk gelijk op als de regio's onderling vergeleken worden. Tot 2010 was overigens nog sprake van een toename in de meeste regio's, sindsdien is de daling ingezet.

Figuur 26 Ontwikkeling van de GINI langdurig lage inkomens 2008-2013

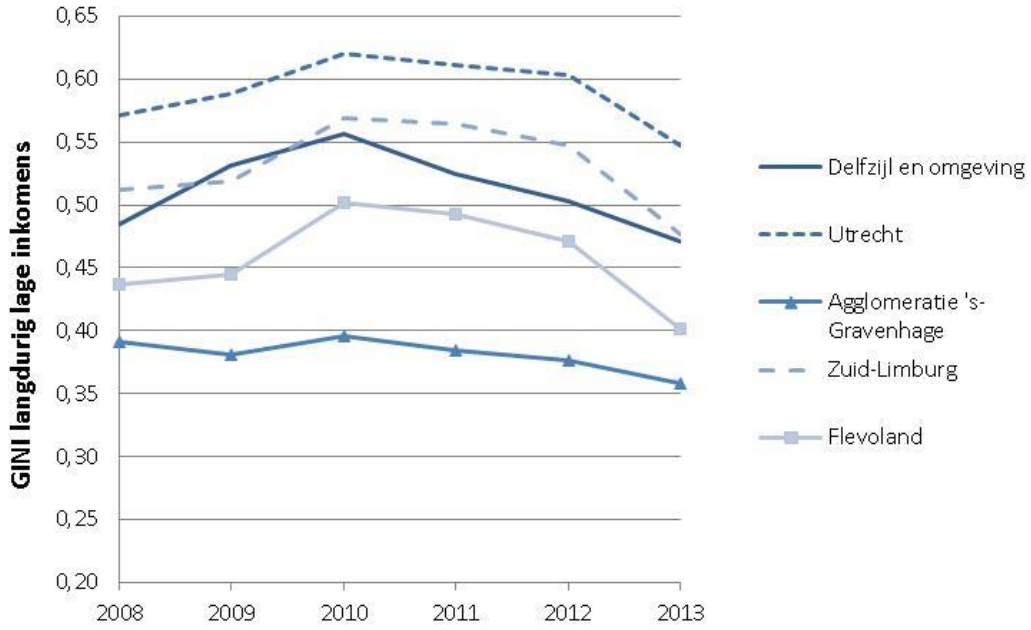

4.4 Sociale huur

In de regio's Den Haag, Utrecht, Haarlem, Alkmaar, Flevoland, Gooi- en Vechtstreek en Zeeuws-Vlaanderen is de segregatie van sociale huurwoningen hoger dan gemiddeld; in de regio's Delft, Rotterdam, Zuidoost-Friesland, Delfzijl, Oost-Groningen, Amsterdam, Zaanstreek en Zuidwest-Overijssel wat lager. Over het algemeen is in regio's met een hoger aandeel sociale huur de segregatie wat lager (zie Figuur 28). Maar er zijn uitzonderingen op deze regels. In de regio's Den Haag en Haarlem is de segregatie beduidend hoger dan op basis van het aandeel verwacht mag worden. In Zuidoost-Friesland, Delfzijl, Oost-Groningen en Zuidwest-Overijssel lager.

In de regio's Amsterdam, Utrecht, Den Haag, Zaanstreek, Achterhoek en Zuidoost-Drenthe is de segregatie toegenomen. De toename is gemiddeld genomen het sterkst in regio's waar het aandeel sociale huurwoningen het meest is gedaald. Door een kleiner wordende corporatiesector concentreren de sociale huurwoningen zich in dit soort regio's steeds meer in bepaalde wijken. Figuur 29 laat zien dat de regio Amsterdam hier een uitzondering op is. De segregatie is hier meer toegenomen dan op basis van de ontwikkeling van het aandeel sociale huurwoningen zou mogen worden verwacht.

Figuur 27 Stand (2014) en ontwikkeling (2009-2014) GINI-coëfficiënt sociale huur

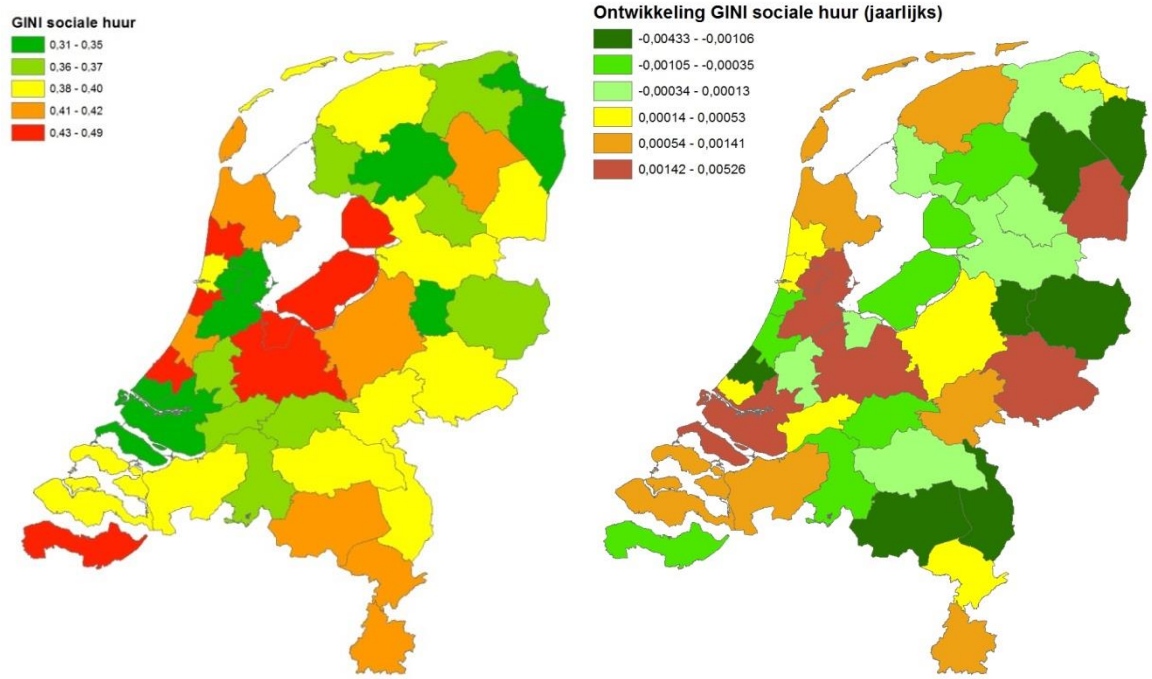

Figuur 28 Aandeel versus GINI sociale huur

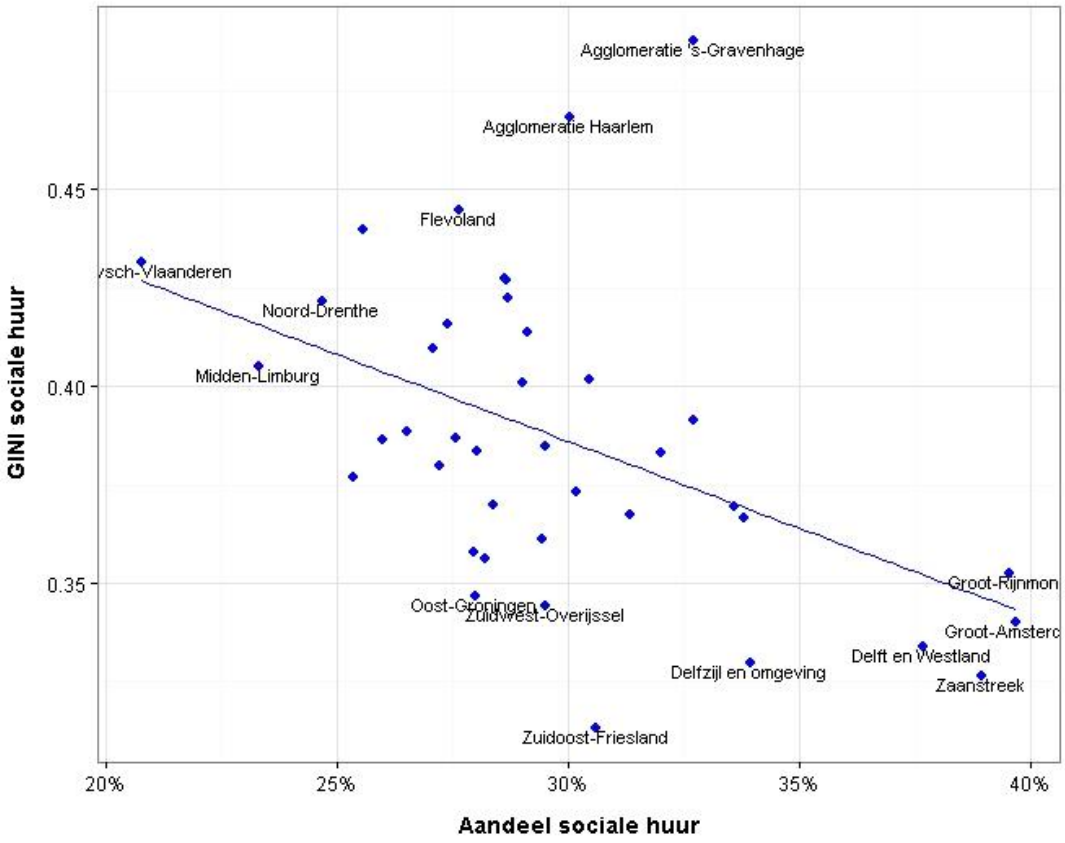

Figuur 29 Ontwikkeling aandeel en GINI sociale huur 2009-2014 (jaarlijks gem.)

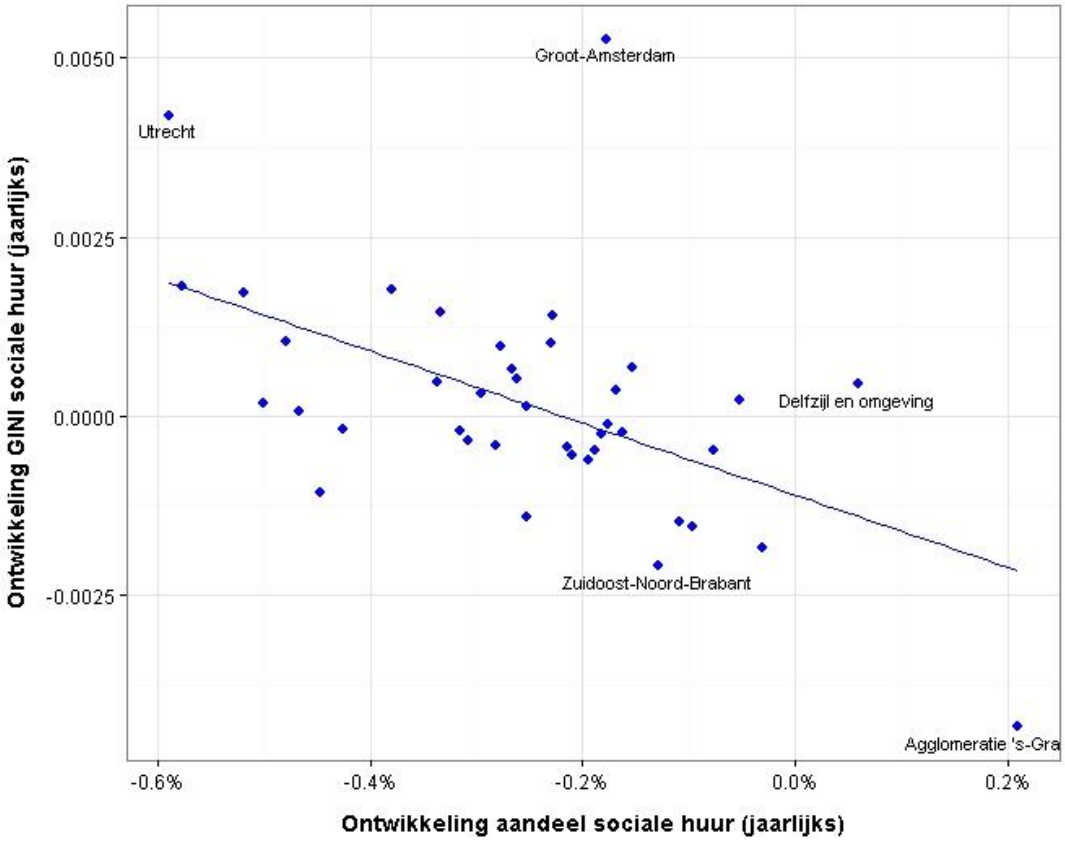

4.5 Demografie

4.5.1 Leeftijdsverdeling

De verschillen tussen regio's in de mate van binnenregionale segregatie naar leeftijd zijn redelijk beperkt. Met één uitzondering: de regio Overig-Groningen. Hier is de segregatie van zowel 18-minners als 75-plussers duidelijk groter dan in de rest van Nederland. Deze regio is redelijk divers, aangezien zowel de stad Groningen als veel kleine – landelijke – kernen hier deel van uitmaken. Ook op indicatoren als uitkeringen en opleidingsniveau is de segregatie hoger dan in de rest van het land, maar op andere indicatoren is het een redelijk doorsneeregio.

Naast Overig Groningen is de segregatie van jongeren in de regio's Amsterdam, Delft, Arnhem/Nijmegen, Noord-Drenthe en Zuidoost-Drenthe iets hoger dan elders. Voor de ouderen geldt dat in de regio's Den Haag, Alkmaar, Flevoland, Noord-Overijssel, Zuidwest-Overijssel Delfzijl, Noord-Drenthe, Zuidoost-Drenthe, Arnhem/Nijmegen en Noordoost-Noord-Brabant. Maar de verschillen met de rest van het land zijn zoals gezegd beperkt.

Figuur 30 GINI-coëfficiënt per regio 18-minners en 75-plussers

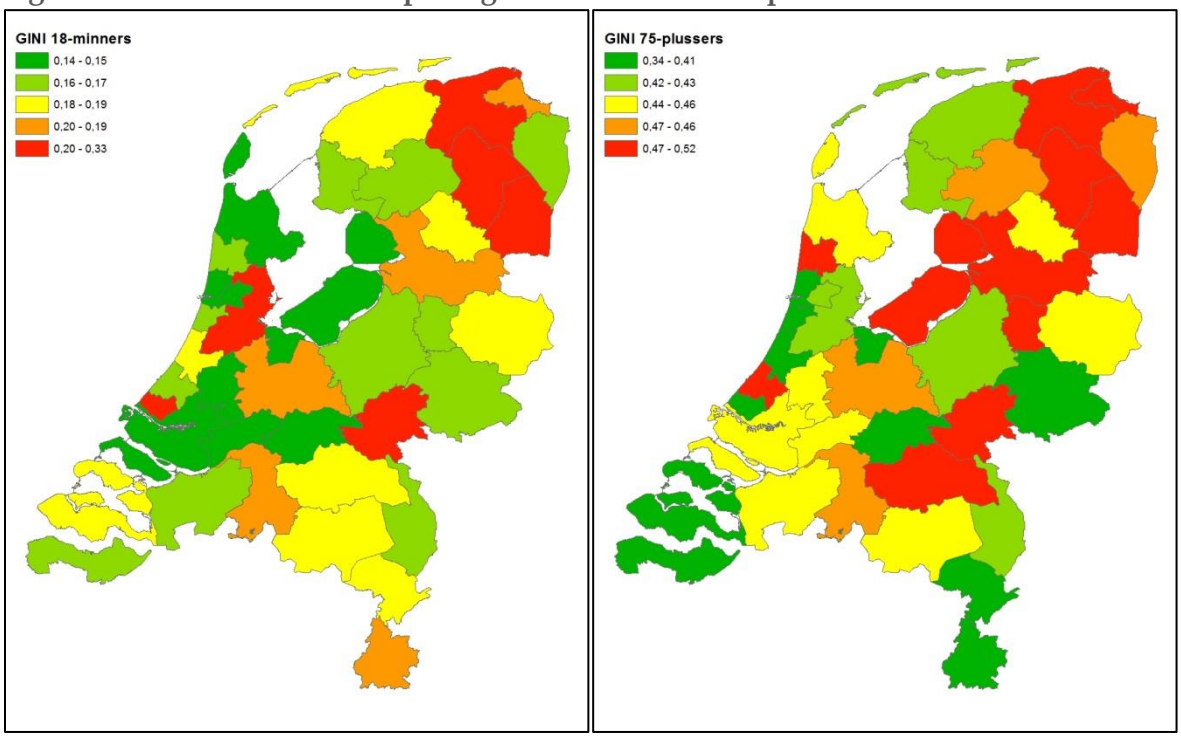

Er is opvallend weinig samenhang tussen de segregatie van ouderen en de segregatie van jongeren. Dat is niet alleen te zien door het verschil in de kaarten van Figuur 30 , maar zie ook Figuur 31. Er zijn wel regio's waar de segregatie op beide hoog (Overig Groningen, Arnhem/Nijmegen en Zuidoost- en Noord-Drenthe) of laag (Haarlem, IJmond, Gooi – en Vechtstreek en Zuidwest-Gelderland) scoort. Maar er zijn ook gemeenten met grote verschillen

tussen beide segregatie-indicatoren. Vooral Flevoland valt op: een hoge segregatie van ouderen, terwijl er een lage segregatie van jongeren is. Dat heeft vermoedelijk te maken met het feit dat Almere en Lelystad nog betrekkelijk jonge steden zijn. De ouderen wonen veelal in de wijken die als eerst zijn opgeleverd – waar ze bij oplevering in hun (pre-)gezinsfase zijn gaan wonen en inmiddels oud geworden. In de wijken die later zijn opgeleverd heeft dit veranderingsproces zich simpelweg nog niet voorgedaan.

Figuur 31 GINI jongeren versus ouderen.

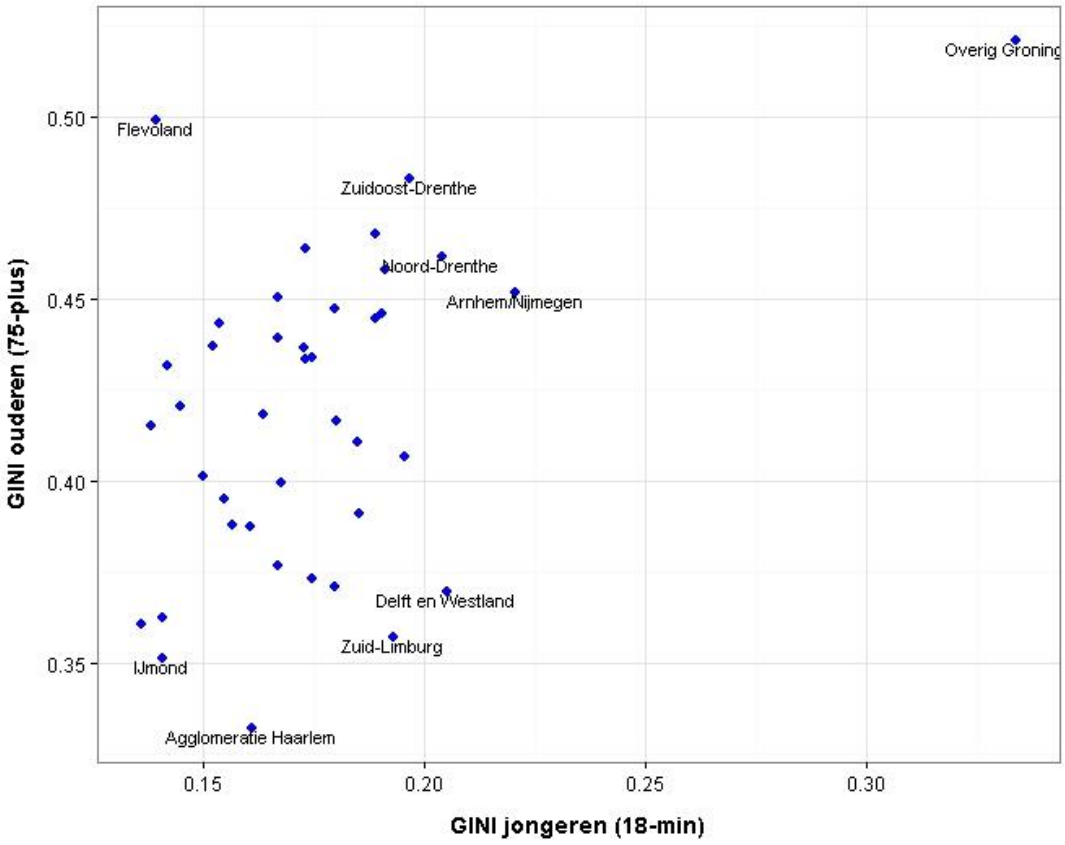

De segregatie van ouderen boven de 75 jaar is de laatste twintig jaar binnen de meeste regio's sterk afgenomen. Waar midden jaren negentig nog een relatief groot deel van de ouderen bij elkaar in beschermde omgevingen woonde, heeft onder meer de extramuralisering voor meer spreiding van de ouderen gezorgd. De mate waarin dat gebeurt, hangt sterk samen met de ontwikkeling van het aandeel ouderen. Figuur 32 laat zien dat in de regio's waar het aandeel ouderen het meest is toegenomen, de segregatie ook het meest is afgenomen.

De regio's Den Haag en Overig Groningen zijn uitzonderingen hierop. Hier is de segregatie namelijk toegenomen. De regio Den Haag is ook de enige regio waar het aandeel ouderen is afgenomen. Maar ook hier is de segregatie de laatste 5 jaar aan het afnemen (Figuur 33).

Figuur 32 Ontwikkeling van het aandeel en de GINI 75-plussers 2009-2014 (jaarlijks gemiddelde)

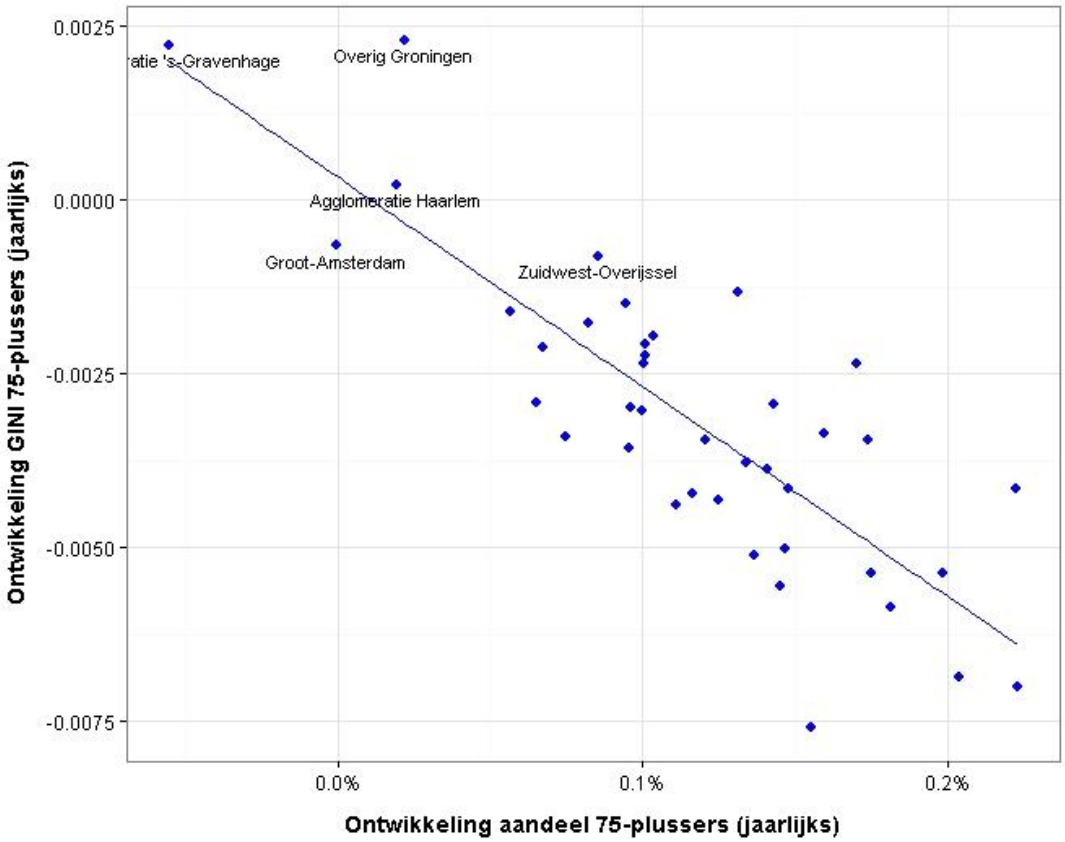

Figuur 33 Ontwikkeling van de GINI 75-plussers 2008-2013

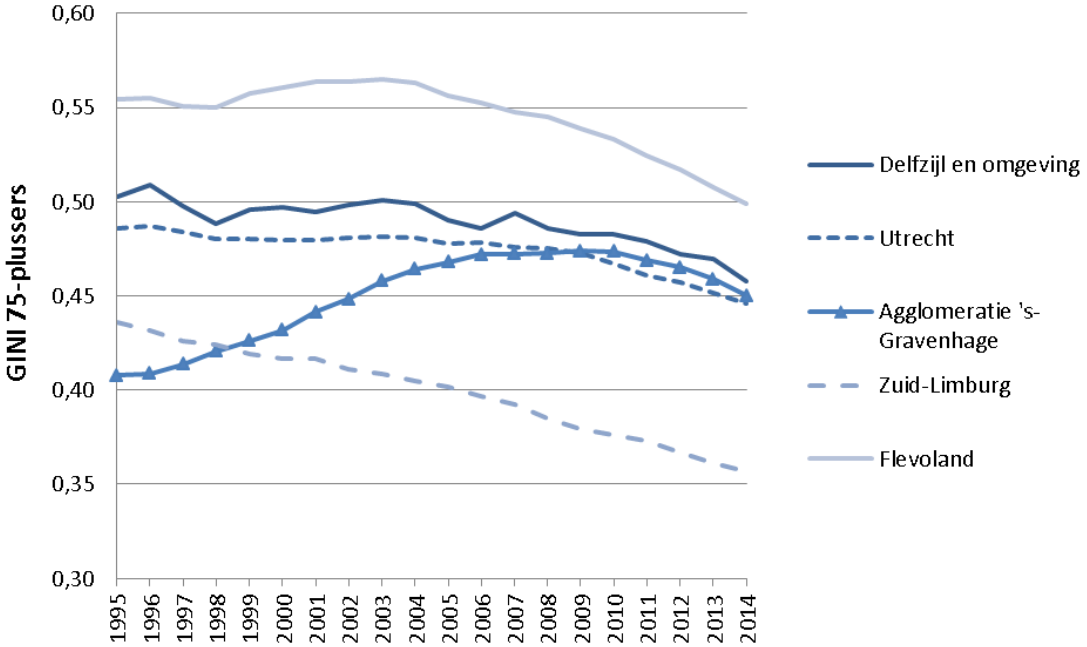

4.5.2 Herkomst

Niet alleen tussen regio's, maar ook binnen regio's is de segregatie van bevolkingsgroepen van verschillende herkomst relatief groot (in vergelijking met de segregatie op andere indicatoren). Met name in de Randstad is de segregatie van de verschillende groepen laag, terwijl deze in het noorden (met uitzondering van de regio Overig Groningen; vanwege de stad Groningen), Zeeland, Overijssel, Achterhoek en Noord- en Midden-Limburg duidelijk hoger is. In Figuur 34 is een voorbeeld van de segregatie van Antillianen binnen de regio's opgenomen. De segregatie van andere groepen niet-westerse allochtonen laten een zelfde beeld zien.

Een deel van de verklaring heeft te maken met de relatieve omvang van een bepaalde groep in de regio. In regio's met een relatief hoog aandeel Antillianen (Flevoland, Rotterdam en Den Haag) is de segregatie laag. Maar Figuur 35 laat ook zien dat in regio's met een aandeel tot 1,5 procent er niet echt een samenhang te zien is. In bijvoorbeeld Zuidoost-Drenthe en Oost-Groningen is het aandeel niet veel lager dan in de regio's Haarlem en Zaanstreek. En toch is in de eerste twee regio's de segregatie zeer hoog en in de tweede zeer laag. Deze trend is ook voor de andere groepen niet-westerse allochtonen zichtbaar: alleen in regio's met de hoogste aandelen is de segregatie laag; er is weinig samenhang tussen aandeel en GINI in regio's met een gemiddelde of lage aandeel allochtonen.

Figuur 34 GINI Antillianen en westerse allochtonen.

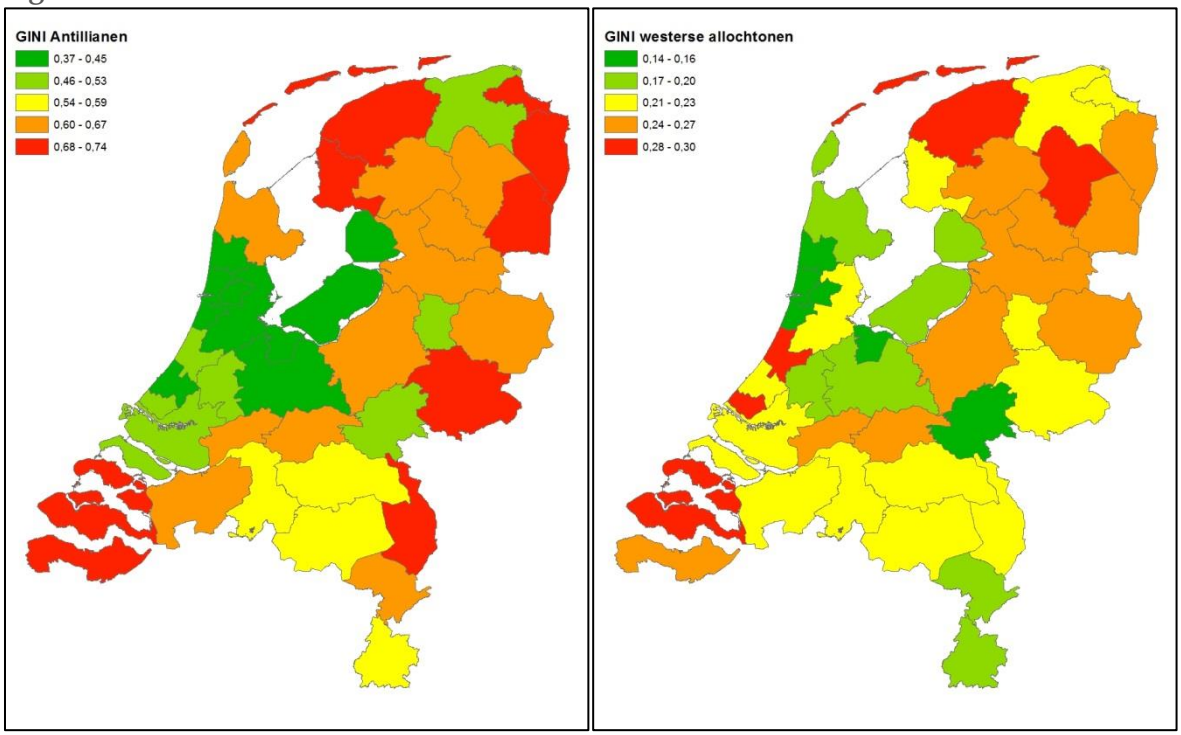

De segregatie van westerse allochtonen laat een ander beeld zien. Allereerst is de segregatie een stuk lager dan van de verschillende groepen niet-westerse allochtonen. Dat heeft mede te maken met het gegeven dat er veel verschillende groepen westerse allochtonen samen zijn genomen. Dan gaat het niet alleen om verschillende landen, maar ook om groepen met een

sterk verschillende sociale-economische status. Westerse allochtonen zijn er in grote verscheidenheid: van hoog opgeleide expats tot Oost-Europese land- en tuinbouwwerkers. Dat soort groepen gaan in verschillende soorten wijken wonen, waardoor de spreiding van de totale groep relatief hoog is. In bijvoorbeeld de regio's Leiden en Delft is de segregatie relatief hoog. En ten slotte is er geen samenhang met het aandeel westerse allochtonen in de regio.

Figuur 35 Aandeel versus GINI Antillianen

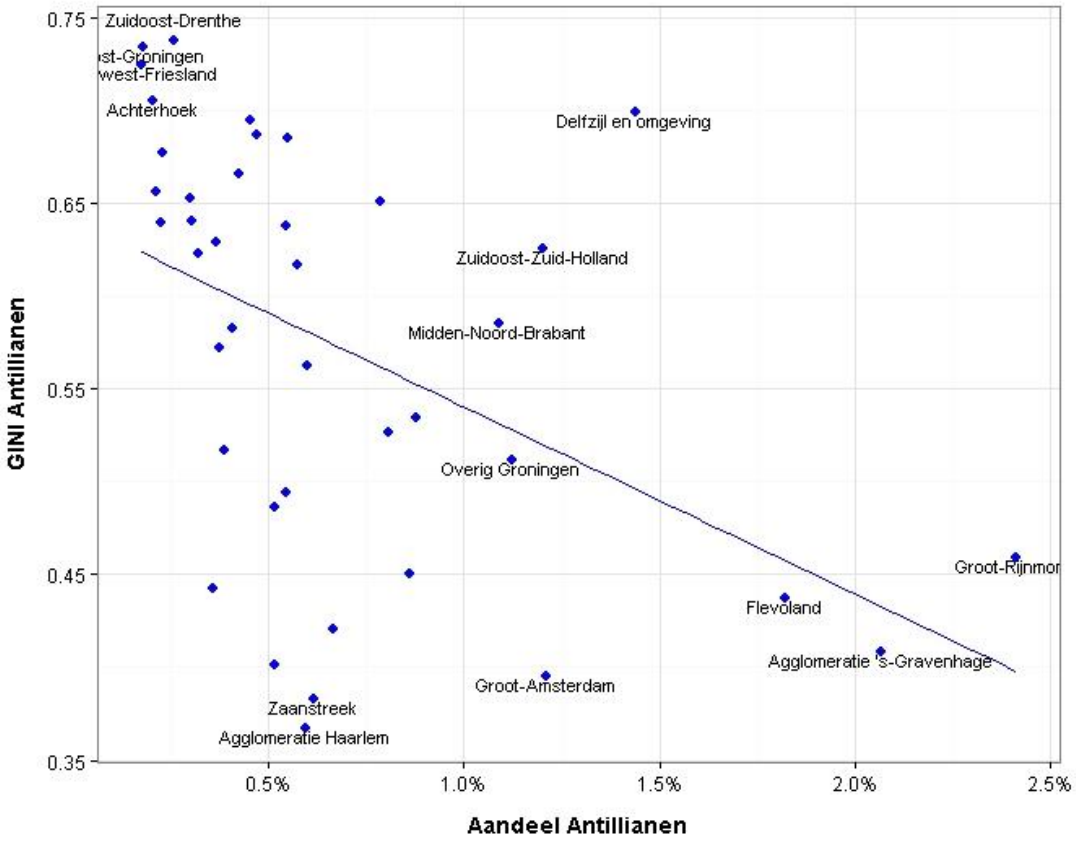

In alle regio's is de segregatie van de verschillende groepen (niet-) westerse allochtonen afgenomen. De mate waarin verschilt, bijvoorbeeld in Flevoland is de daling minder, maar de verschillen zijn beperkt. Er is weinig samenhang met de ontwikkeling van het aandeel (niet-) westerse allochtonen naar herkomst, of het aandeel zelf.

Figuur 36 Ontwikkeling van de GINI Aandeel Surinamers 2008-2013

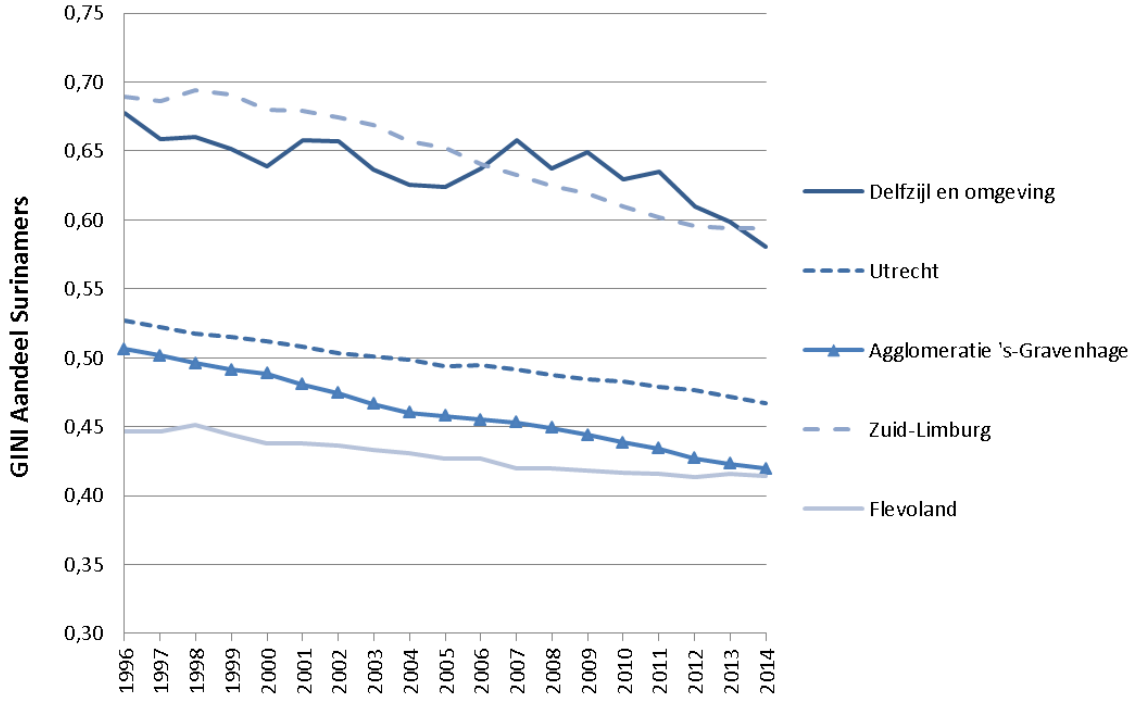

4.6 Sociaal-economische risico's

Onder deze noemer scharen we indicatoren die risico's in zich meedragen voor mensen om hun situatie te optimaliseren: een lage opleiding, niet in staat zijn om te werken en onzekere arbeidsrelaties (flexibele contracten of werken als zzp'er).

4.6.1 Opleidingsniveau

Hoog opgeleiden wonen relatief meer ruimtelijk geclusterd dan laag opgeleiden. Figuur 37 laat zien dat de GINI-coëfficiënt van de hoog opgeleiden boven dat van de laag opgeleiden ligt. Sowieso is de GINI-coëfficiënt van laag opgeleiden zeer laag. Deels heeft dat te maken met het schaalniveau: het opleidingsniveau is op pc4-niveau gemeten, waardoor veel lokale verschillen al worden uitgemiddeld. De segregatie naar opleidingsniveau is vooral hoog in studentenregio's zoals Delft, Leiden, Den Haag, Amsterdam, Utrecht, Overig Groningen en Arnhem/Nijmegen. Maar ook in de regio's Haarlem en Noord-Overijssel. Opvallend is dat in de regio Delfzijl de hoog opgeleiden relatief veel bij elkaar wonen, terwijl de laag opgeleiden juist sterk mengen. Verder zijn er sterke overeenkomsten in segregatiegraad van laag en hoogopgeleiden per regio.

Figuur 37 GINI laag en hoog opgeleiden

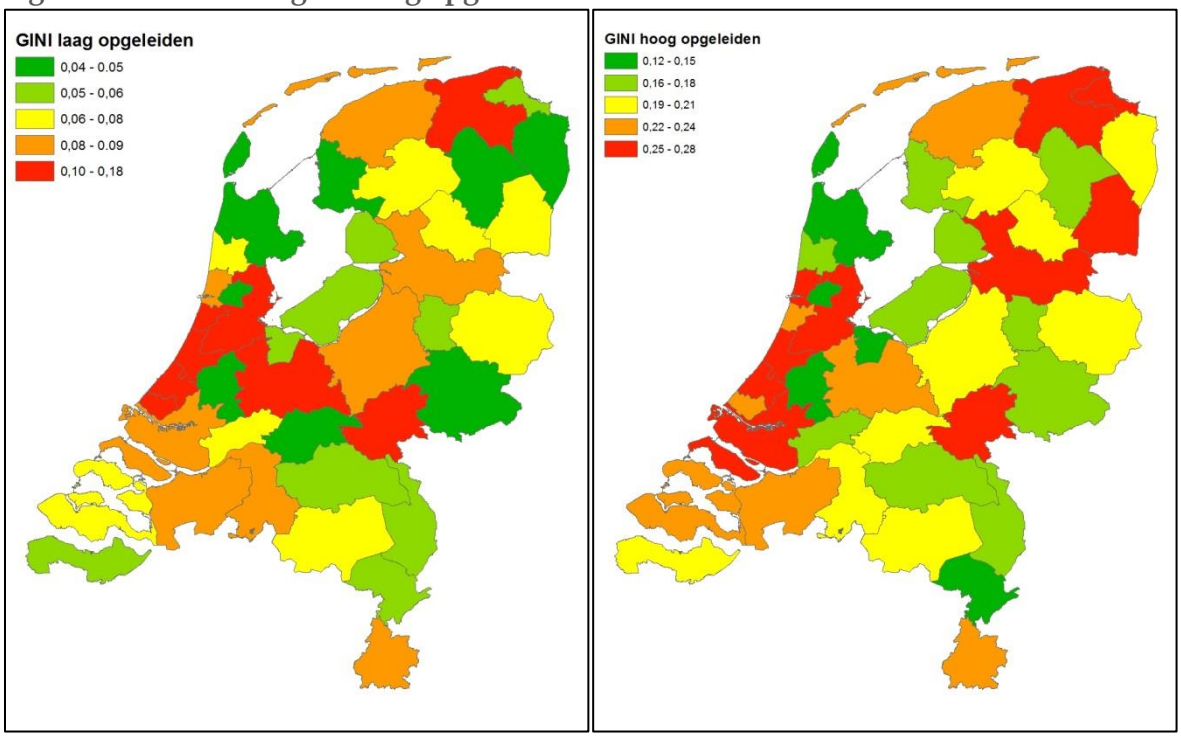

Figuur 38 Aandeel versus GINI laag opgeleiden

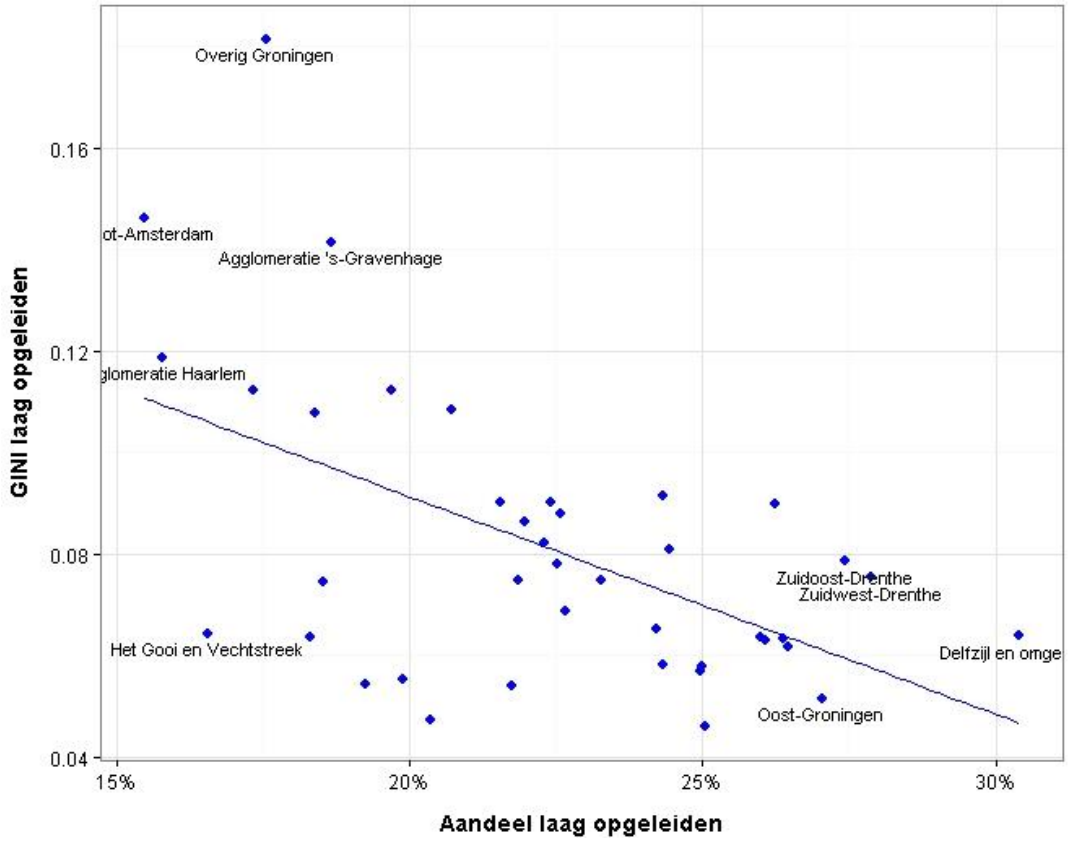

De segregatie van laag opgeleiden hangt sterk samen met het aandeel: hoe groter het aandeel laag opgeleiden in een regio, hoe kleiner de segregatie. Gooi en Vechtstreek is een uitzonde-

ring: ondanks een klein aandeel laagopgeleiden, is de segregatiegraad laag. In Overig Groningen is de segregatiegraad duidelijk hoger dan in andere regio's met eenzelfde beperkt aandeel laagopgeleiden.

4.6.2 Arbeidsongeschiktheid

De veertig Coropregio's verschillen slechts in beperkte mate in de segregatie van arbeidsongeschikten. De standaarddeviatie van de segregatie per Coropregio is kleiner dan bijna alle onderzochte indicatoren. De verschillen die er zijn hangen niet of nauwelijks samen met het aandeel. Ook de mate van segregatie is niet enorm hoog. Dit heeft vermoedelijk te maken dat arbeidsongeschiktheid in alle lagen van de bevolking kan spelen en slechts in beperkte mate samenhangt met (sociaal-economische) bevolkingskenmerken en de locatie waar iemand woont. Ook qua ontwikkeling zijn er weinig verschillen tussen de regio's. In alle regio's is deze enigszins toegenomen de afgelopen jaren (ongeacht de ontwikkeling van het aandeel arbeidsongeschikten).

Figuur 39 GINI arbeidsongeschikten

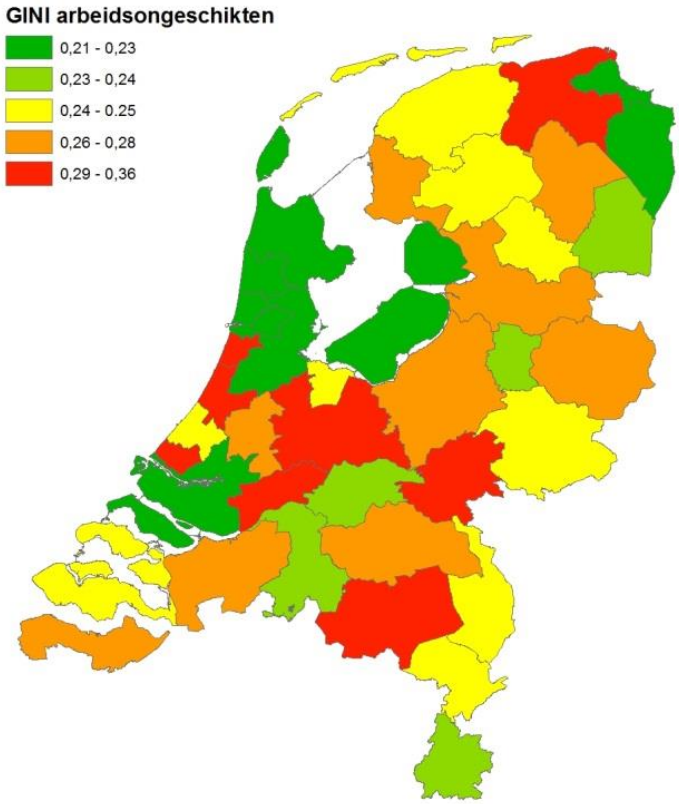

4.6.3 Onzekere arbeidsrelaties

Figuur 40 laat een duidelijk verschil in segregatie van ZZP'ers zien. In de Randstad, Oost-Brabant en Arnhem/Nijmegen is de segregatie laag, terwijl deze in het noorden, de Achterhoek en Zeeuws-Vlaanderen hoog is. De segregatie van werknemers met een flexibel contract kent overeenkomsten met dit beeld, maar er zijn wel verschillen te zien. Ook in de re-

gio's Den Haag, Rotterdam en Noord-Friesland en Twente is de segregatie van deze werknemersgroep namelijk hoog.

Figuur 40 GINI ZZP'ers en flexibel contract

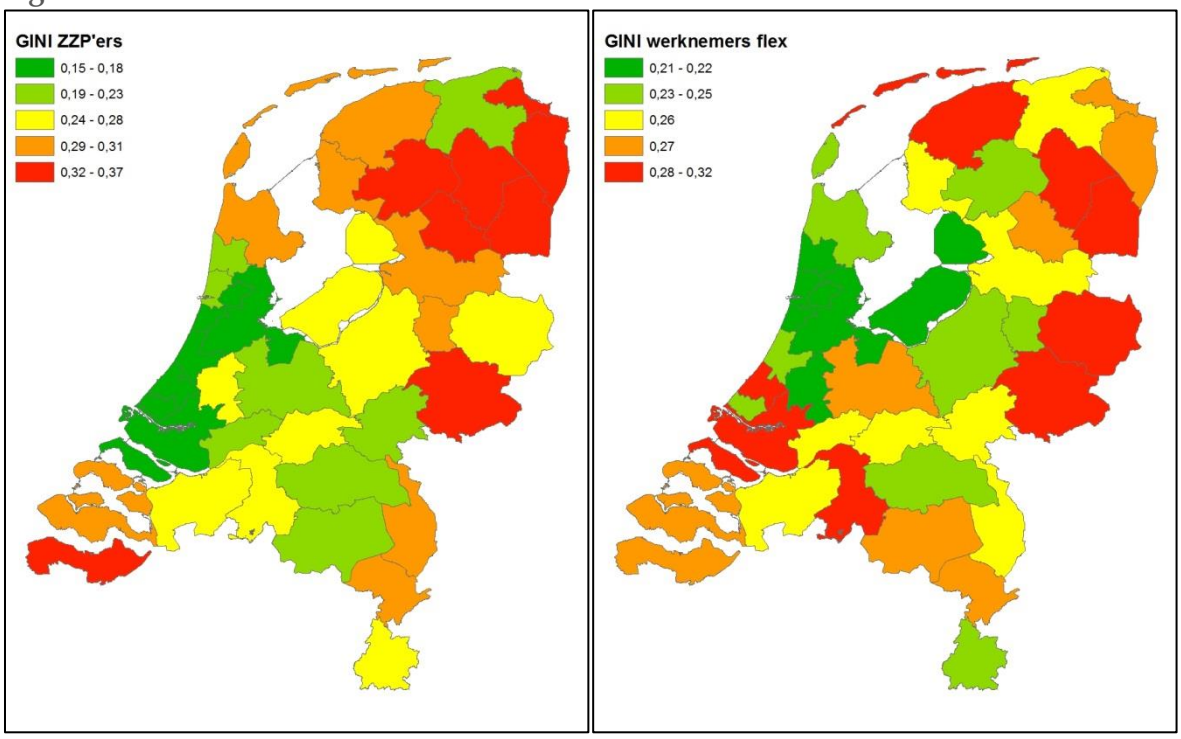

4.7 Problemen

4.7.1 Jeugdwerkloosheid

Het verschil tussen regio's in mate van binnenregionale segregatie van jeugdwerkloosheid[11] onder autochtonen is beperkt. Vooral in de Randstad, Oost-Groningen en Zuidwest-Overijssel is de segregatie iets lager, terwijl deze in het oosten, Overig-Groningen, Noord-Drenthe, Zuid-Limburg, Delft en Zeeuws-Vlaanderen wat hoger is. De verschillen in de segregatie van jeugdwerkloosheid onder niet-westerse allochtonen zijn een stuk groter. Met name in regio's met een hoger aandeel niet-westerse jeugdwerklozen is de segregatie hoger (zie ook Figuur 42).

Deze positieve samenhang is opmerkelijk, aangezien voor de meeste andere indicatoren geldt dat er een negatieve – of geen - samenhang is. Vooral in het noorden, in de Achterhoek en in Noord-Limburg is de segregatie hoger dan in het westen. Opmerkelijk is de relatief lage jeugdwerkloosheid onder niet-westerse allochtonen in de regio's Amsterdam, Rotter-

[11] Het gaat hierbij zowel om geregistreerde werkloosheid in de vorm van een uitkering, als om niet-geregistreerde werkloosheid bij jongeren die niet werken of naar school gaan.

dam en Den Haag. De GINI-coëfficiënt is in deze drie regio's ook beduidend lager dan in de rest van Nederland én lager dan in regio's met een vergelijkbaar lage jeugdwerkloosheid.

Figuur 41 GINI jeugdwerkloosheid autochtonen en niet-westerse allochtonen

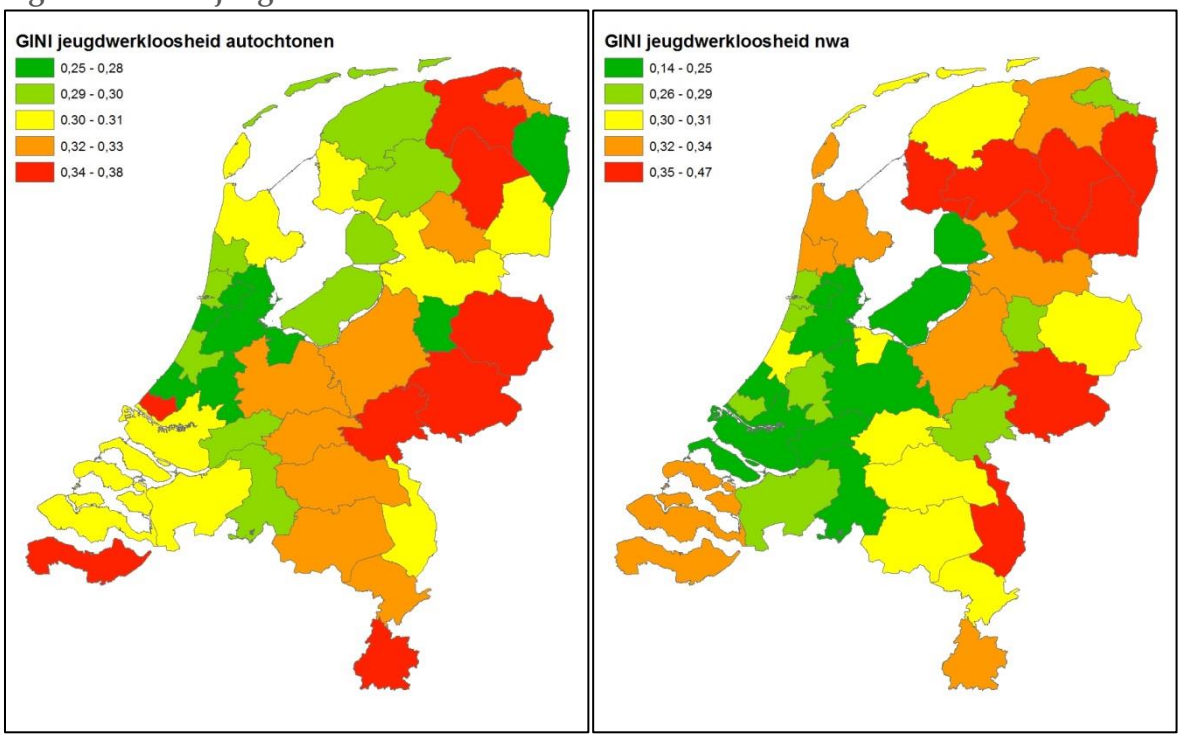

Figuur 42 Aandeel versus GINI jeugdwerkloosheid niet-westerse allochtonen

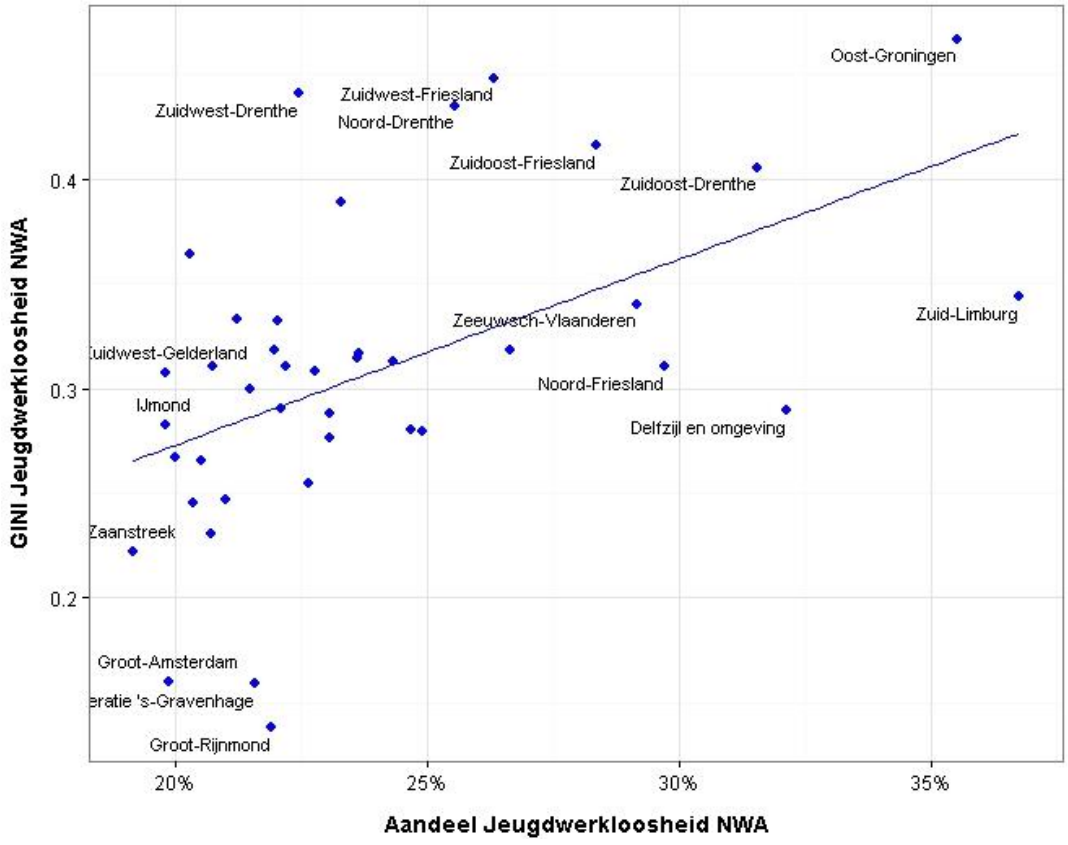

Figuur 43 Ontwikkeling GINI jeugdwerkloosheid niet-westerse allochtonen 1999-2014 (jaarlijks gemiddelde)

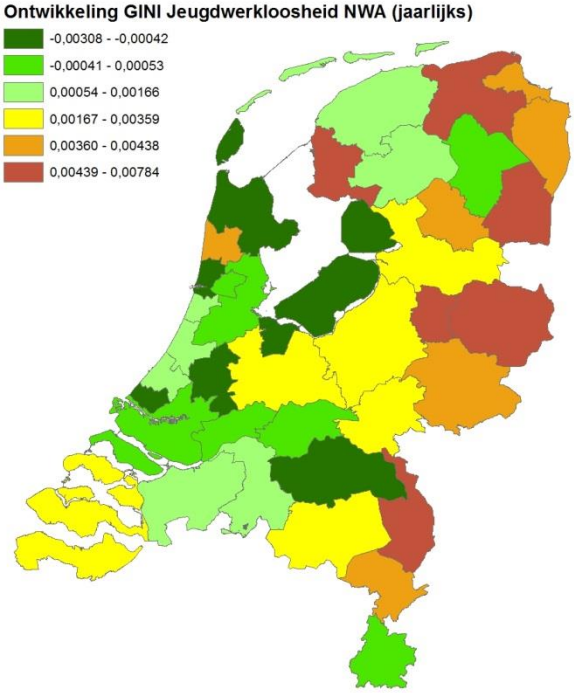

De ontwikkeling van de binnenregionale segregatie van jeugdwerkloosheid onder niet-westerse allochtonen loopt enigszins uiteen. In de Kop van Noord-Holland, Flevoland, Noord-Kennemerland, Gooi en Vechtstreek, Delft, Oost-Zuid-Holland en Noordoost-Noord-Brabant daalt de segregatie. In Zuidwest-Friesland, Overig Groningen, Zuidoost-Drenthe, Twente, Zuidwest-Overijssel en Noord-Limburg daalt deze het meest. Deze ontwikkelingen in de segregatie hangen niet of nauwelijks samen met de ontwikkeling van het aandeel.

4.7.2 Uitkeringsafhankelijkheid

De segregatie van bijstandsuitkeringen binnen de veertig Coropregio's is gemiddeld genomen hoog (in vergelijking met andere indicatoren). Tevens zijn er duidelijke verschillen te zien. De GINI-coëfficiënt is vooral hoog in centraal-Nederland en de regio's Leiden, Delft en Zeeland. In de regio's Amsterdam, Rotterdam en het noorden is de segregatie wat lager. Met name in regio's waar het aandeel bijstandsuitkeringen hoog is, is de GINI laag (zie Figuur 45).

De segregatie van werkloosheidsuitkeringen (WW-uitkeringen) ligt gemiddeld beduidend lager dan de segregatie van bijstandsuitkeringen. Niet alleen is het niveau van segregatie dus veel lager, ook is er weinig samenhang tussen de segregatie van bijstand- en WW-uitkeringen per regio én is er nauwelijks samenhang tussen het aandeel WW-uitkeringen en de GINI-coëfficiënt van WW-uitkeringen. De segregatie van WW-uitkeringen is hoog in Overig Groningen, Noord- en Zuidoost-Drenthe, Noord-Overijssel, de Veluwe, Arnhem/Nijmegen, Leiden, Delft, Zeeuws-Vlaanderen, Zeeland, Zuid-Limburg en Zuidwest-Zuid-Holland.

Figuur 44 GINI bijstands- en WW-uitkeringen

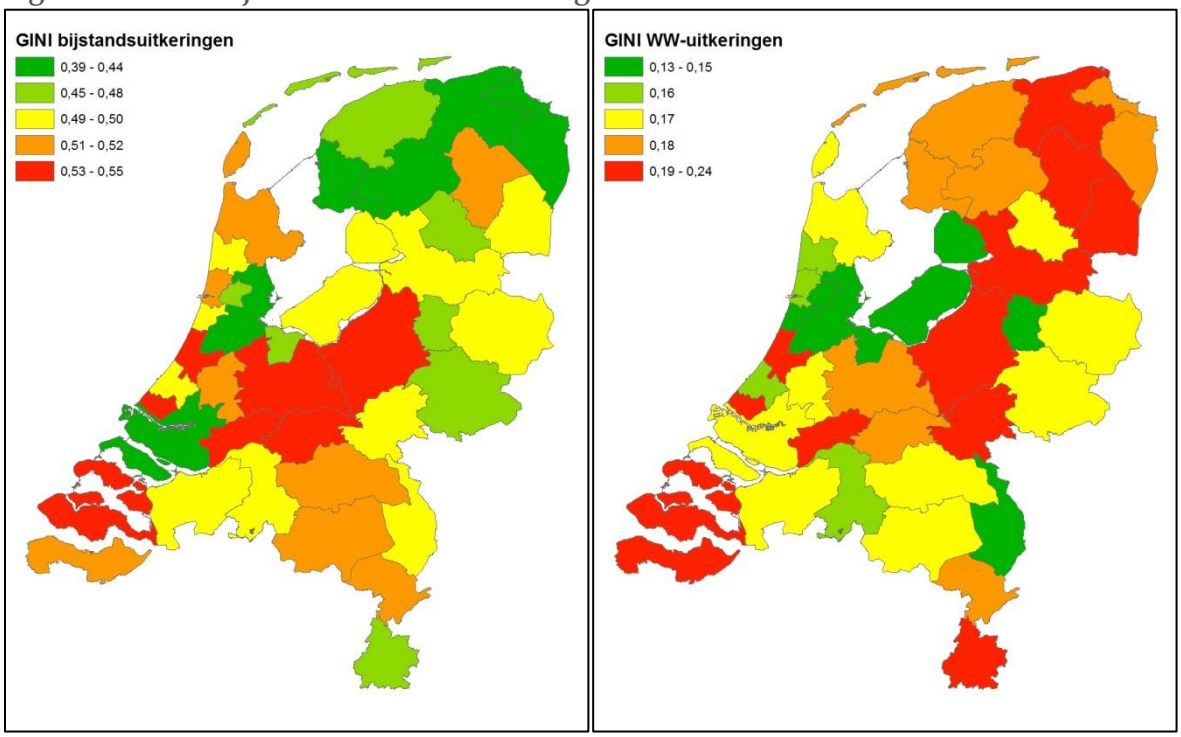

Figuur 45 Aandeel versus GINI bijstandsuitkeringen

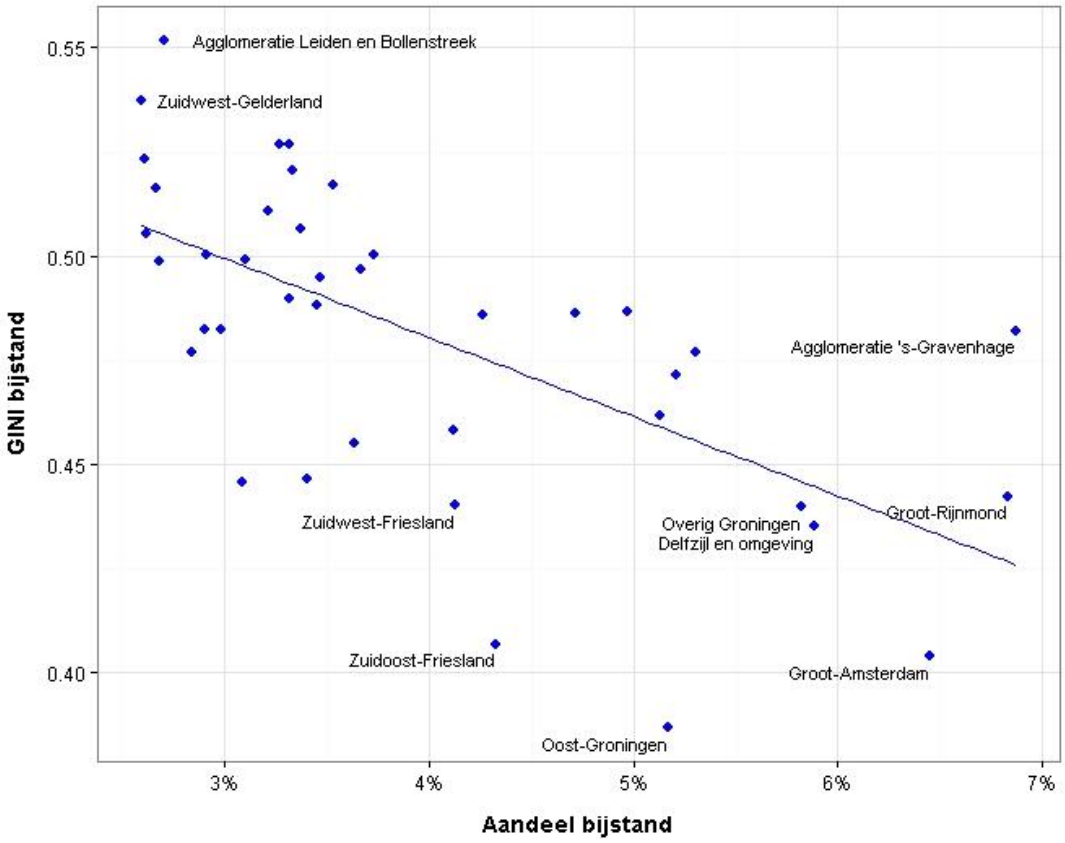

De segregatie van bijstandsuitkeringen is redelijk constant door de jaren heen in de meeste regio's. Figuur 46 laat wel zien dat de laatste jaren sprake is van een kleine afname.

Figuur 46 Ontwikkeling segregatie bijstandsuitkeringen

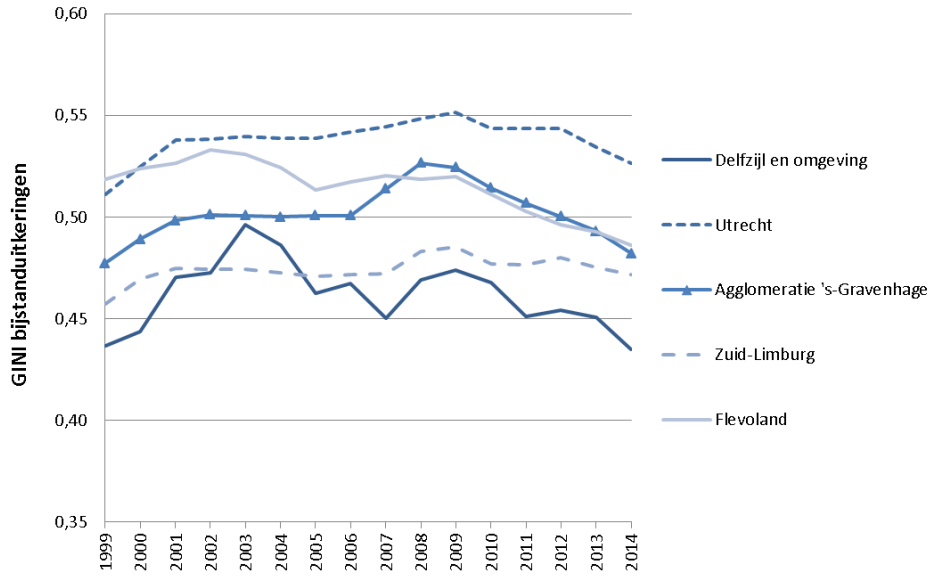

De segregatie van WW-uitkeringen neemt in de meeste regio's af. De mate waarin hangt sterk samen met de toename van het aandeel WW-uitkeringen (zie Figuur 47).

Figuur 47 Ontwikkeling aandeel versus ontwikkeling GINI-coëfficiënt WW-uitkeringen 1999-2013 (jaarlijks gemiddelde)

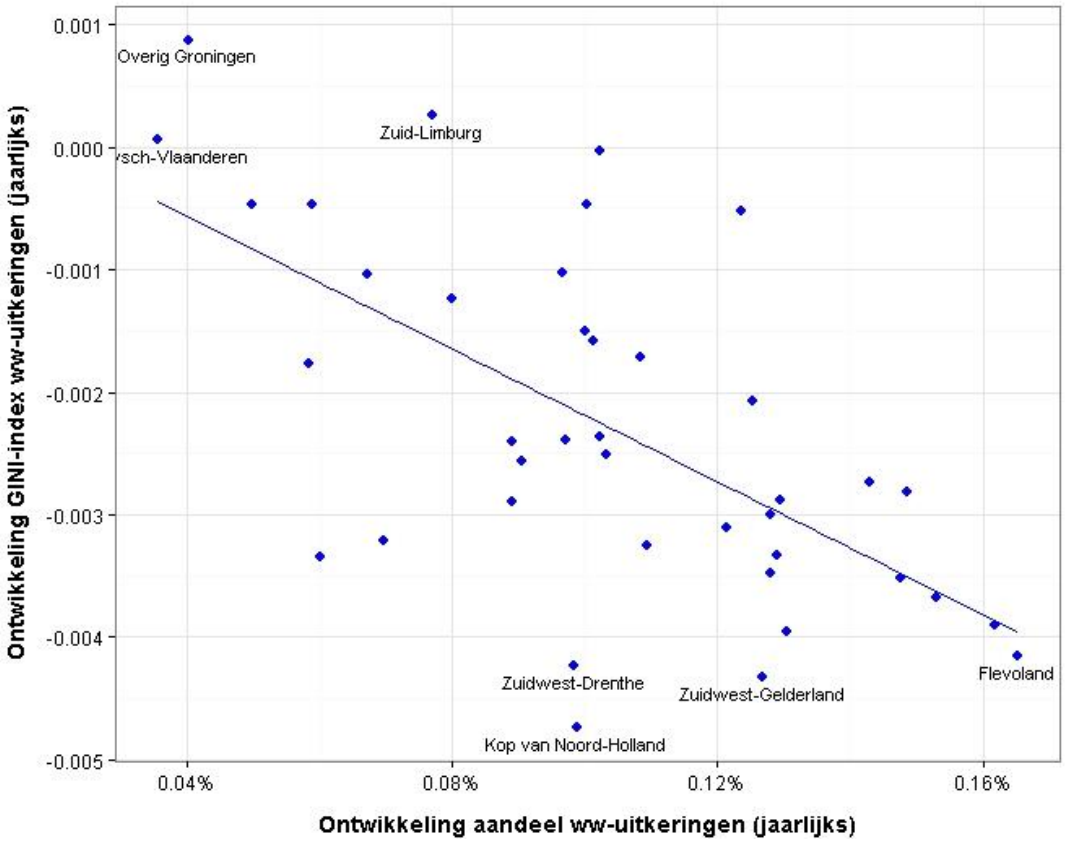

4.7.3 Leefbaarheid en veiligheid

De segregatie van gebieden met een zwakke leefbaarheid en veiligheid is vooral hoog in regio's met weinig problemen op dit gebied. In de regio's waar de GINI-coëfficiënt hoog is, beperkt de problematiek zich tot slechts één of enkele buurten. Met name op de veiligheidsindicator is deze samenhang bijzonder sterk (zie Figuur 49). In bijvoorbeeld de regio's Amsterdam, Den Haag en Utrecht is het aandeel gebieden met een zwakke veiligheid en leefbaarheid relatief hoog, terwijl de segregatie van dit soort gebieden beperkt is. Dat betekent in feite dat er relatief veel buurten verspreid over de stad te maken hebben met een zwakke leefbaarheid respectievelijk veiligheid. Op de Veluwe is de segregatie wel hoog, maar is de problematiek beperkt tot misschien één buurt in Apeldoorn.

Figuur 48 GINI zwakke leefbaarheid- en veiligheid

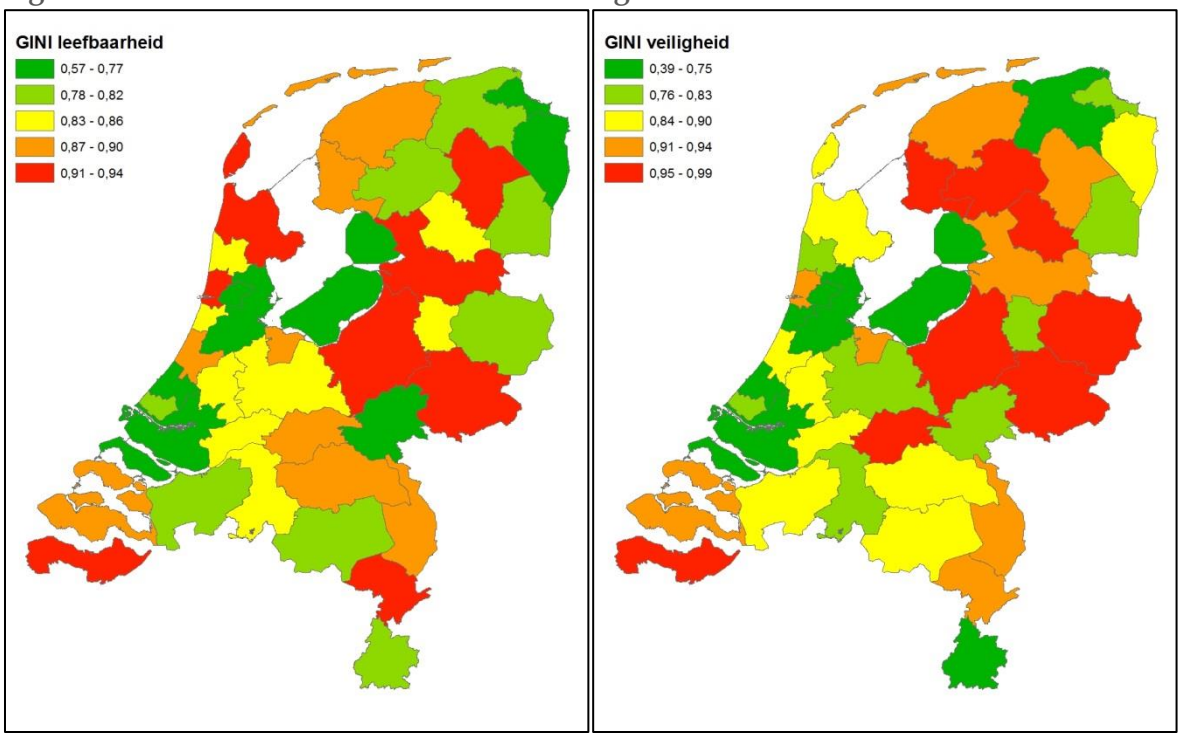

De segregatie van zowel gebieden met leefbaarheidsproblematiek, als van gebieden met een zwakke veiligheid is in de meeste regio's sterk gestegen. Gezien het zeer sterke verband dat de segregatie met de omvang van de problematiek in een regio heeft, is het niet verwonderlijk dat juist in gebieden met een sterke afname van de omvang van de problematiek de segregatie het sterkst gestegen is. In die regio's concentreert de problematiek zich meer en meer in een beperkt aantal buurten.

Figuur 49 Aandeel versus GINI zwakke veiligheid

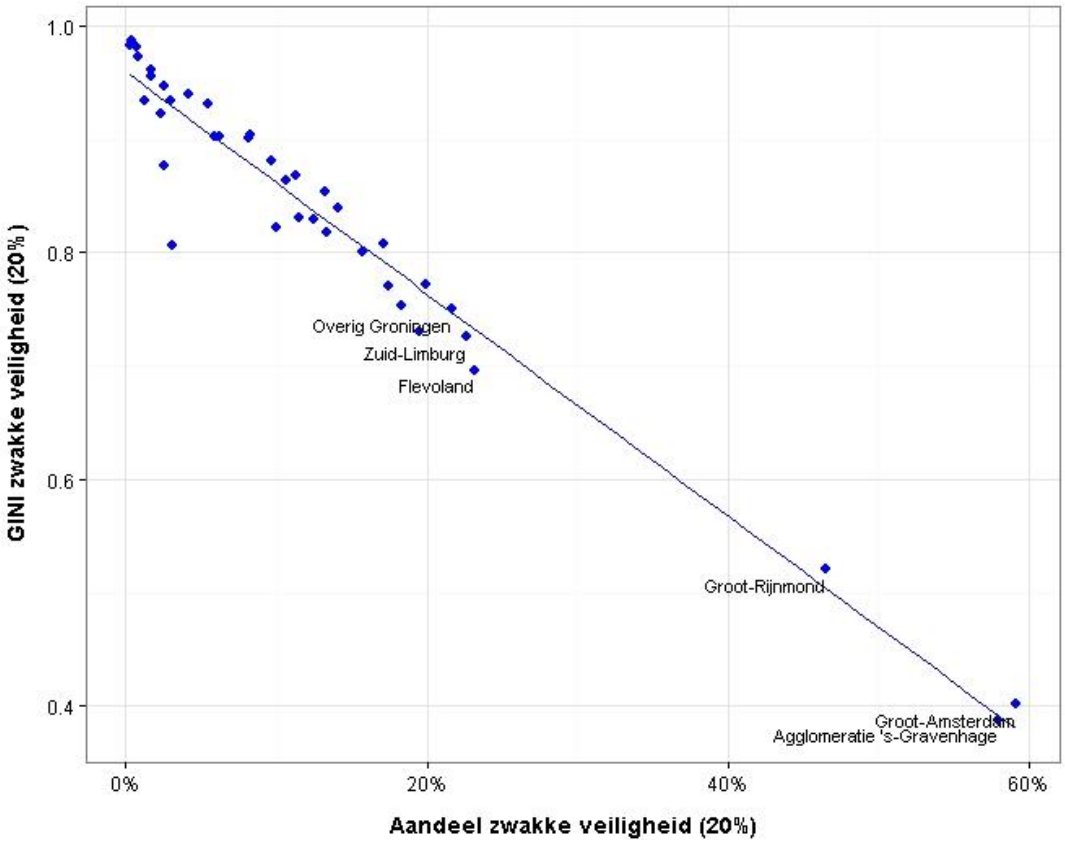

Figuur 50 Ontwikkeling GINI gebieden met een zwakke leefbaarheid 1998-2012 (jaarlijks gemiddelde)

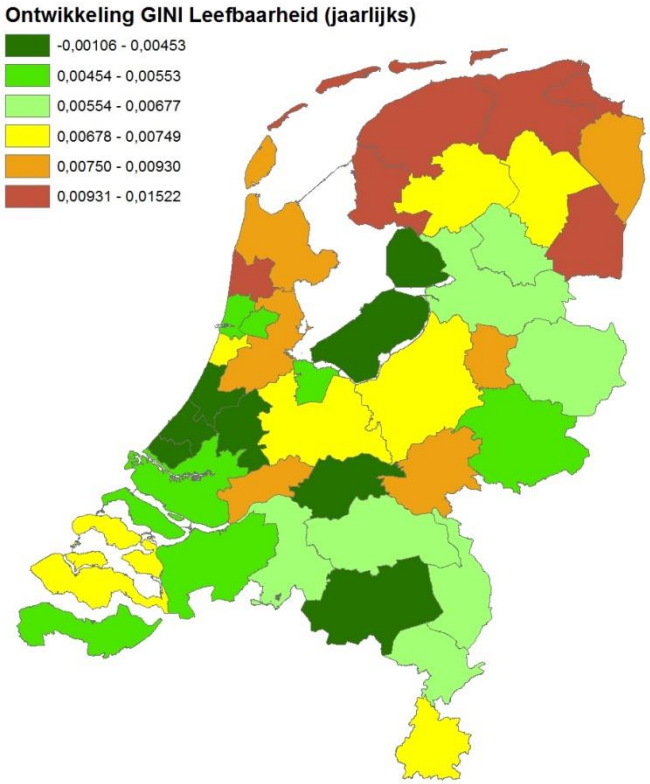

4.8 Tweedeling in de regio

Er is een grote verscheidenheid aan segregatie en ontwikkeling daarin binnen de regio's op de verschillende indicatoren. Geen enkele regio scoort op (bijna) alle indicatoren hoog (of juist laag). Geen enkele regio ziet de segregatie sterk in een bepaalde richting ontwikkelen op alle indicatoren. Maar dat betekent niet dat er geen trends te zien zijn. In Tabel 4 is te zien welke regio's op de bevolkingskenmerken (inkomen/vermogen, herkomst, leeftijd, arbeidsongeschiktheid, arbeidsrelaties) het meest en minst gesegregeerd zijn. Dan valt op dat de noordelijke regio's in Friesland, Groningen en Drenthe gemiddeld het meest gesegregeerd zijn. De regio's rond Amsterdam (Zaanstreek, Gooi en Vechtstreek, Haarlem e.o., IJmond en Groot-Amsterdam zelf) zijn het minst gesegregeerd op de bevolkingsindicatoren.

De gemiddelde segregatie op de probleemindicatoren (jeugdwerkloosheid, uitkeringsafhankelijkheid, leefbaarheid en veiligheid) laat eenzelfde soort beeld zien: de regio's die hoger scoren op de segregatie van bevolkingskenmerken doen dat over het algemeen hier ook, wat ook gesteld kan worden voor de regio's met een lage segregatie. Maar het zijn wel iets andere regio's met de hoogste en laagste scores. Gemiddeld is de segregatie op de probleemindicatoren het hoogst in de regio's Achterhoek, Zuidwest-Friesland, Zeeuws-Vlaanderen en Noord-Drenthe. De laagste segregatie is te vinden in de regio's van de grote steden: Amsterdam, Den Haag en Rotterdam.

Voor redelijk wat indicatoren geldt dat waar de relatieve omvang van de groep en/of de problematiek groot is, de segregatie laag is. Het meest prominent komt dit tot uiting in de ruimtelijke verdeling van de leefbaarheid en veiligheid. In regio's waarin de omvang van de problematiek op deze thema's beperkt is, concentreert de problematiek zich meestal in een beperkt aantal buurten. Met andere woorden: de segregatie is hoog. In regio's met een relatief groot aandeel problemen verspreidt de problematiek zich al snel over een groot gebied: een lage segregatie dus.

Een ander opvallende conclusie die kan worden getrokken uit Tabel 4 is dat in alle regio's de gemiddelde segregatie van de bevolkingskenmerken gemiddeld genomen is gedaald, terwijl die op de probleemindicatoren is gestegen (op de regio Den Haag na, waar de gemiddelde segregatie van probleemindicatoren is gedaald). De regio's met de sterkste daling van de bevolkingssegregatie liggen vooral centraal in het land: Noordoost-Noord-Brabant, Oost-Zuid-Holland, Flevoland, Zuidwest-Gelderland en de Veluwe. Daarnaast is ook in de Zaanstreek de segregatie gedaald. De toename van de segregatie op de probleemindicatoren is vooral in Groningen en Friesland toegenomen: Overig Groningen, Zuidwest-Friesland, Zuidoost-Friesland, Delfzijl en omgeving en Noord-Friesland. Deze toename van de segregatie hangt vaak samen met een afname van de problematiek. Doordat bijvoorbeeld de leefbaarheids- en veiligheidsproblematiek kleiner is geworden, blijven er steeds minder gebieden over met dit soort problematiek.

Op het niveau van indicatoren neemt op inkomens, arbeidsongeschiktheid, leefbaarheid, veiligheid en jeugdwerkloosheid in de meeste regio's de segregatie toe. Op thema's als herkomst en leeftijd, arbeidsrelaties en uitkeringen neemt de segregatie veelal af.

Tabel 4 **Rangorde van regio's op ruimtelijke ongelijkheid *binnen* de regio naar bevolkings- en probleemindicatoren**

	Huidige situatie		Ontwikkeling	
	Bevolking	Probleem	Bevolking	Probleem
Zuidoost-Drenthe	0,45	0,54		
Noord-Drenthe	0,44	0,61		
Oost-Groningen	0,42	0,53		
Noord-Friesland	0,42	0,55		
Zuidwest-Drenthe	0,42	0,58		
Delfzijl en omgeving	0,41	0,51		
Achterhoek	0,41	0,59		
Noord-Overijssel	0,41	0,57		
Zuidoost-Friesland	0,41	0,57		
Veluwe	0,41	0,58		
Midden-Limburg	0,40	0,58		
Twente	0,40	0,56		
Zuidwest-Friesland	0,40	0,60		
Overig Groningen	0,40	0,51		
Overig Zeeland	0,40	0,56		
Kop van Noord-Holland	0,40	0,55		
Noord-Limburg	0,39	0,56		
Zeeuwsch-Vlaanderen	0,39	0,59		
Zuidoost-Noord-Brabant	0,39	0,54		
Midden-Noord-Brabant	0,39	0,50		
Arnhem/Nijmegen	0,39	0,51		
Zuid-Limburg	0,39	0,50		
Noordoost-Noord-Brabant	0,39	0,56		
Zuidwest-Gelderland	0,39	0,57		
West-Noord-Brabant	0,38	0,53		
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	0,38	0,55		
Utrecht	0,37	0,52		
Zuidoost-Zuid-Holland	0,37	0,52		
Agglomeratie 's-Gravenhage	0,37	0,34		
Delft en Westland	0,37	0,53		
Zuidwest-Overijssel	0,37	0,51		
Alkmaar en omgeving	0,36	0,51		
Groot-Rijnmond	0,35	0,37		
Oost-Zuid-Holland	0,35	0,51		
Flevoland	0,34	0,44		
IJmond	0,34	0,55		
Agglomeratie Haarlem	0,33	0,48		
Groot-Amsterdam	0,33	0,33		
Het Gooi en Vechtstreek	0,32	0,54		
Zaanstreek	0,31	0,45		

*Bevolking beslaat de indicatoren mbt tot sociaaleconomische verschillen, demografie en herkomst en sociaaleconomische risico's. Problemen is het gemiddelde over jeugdwerkloosheid, uitkeringen, leefbaarheid en veiligheid.

Clusters van regio's

Ondanks de trends, is er binnen de regio's vaak sprake een grote verscheidenheid aan segregatie op de verschillende indicatoren. In Figuur 51 is voor iedere regio per indicator een

kleur gegeven aan de segregatie. Rood voor hoog, groen voor laag. Op deze figuur is een clusteranalyse uitgevoerd om te kijken of en welke patronen in segregatie er zijn. In totaal kunnen er dan negen clusters geïdentificeerd worden. Ondanks de grote verscheidenheid is er wel een aantal patronen zichtbaar. Niet alleen op basis van specifieke segregatie-indicatoren, maar ook ruimtelijk (zie ook Figuur 52).

Figuur 51 Clusters van regio's onderscheiden naar relatief hoge (rood) en lage (groen) GINI-index

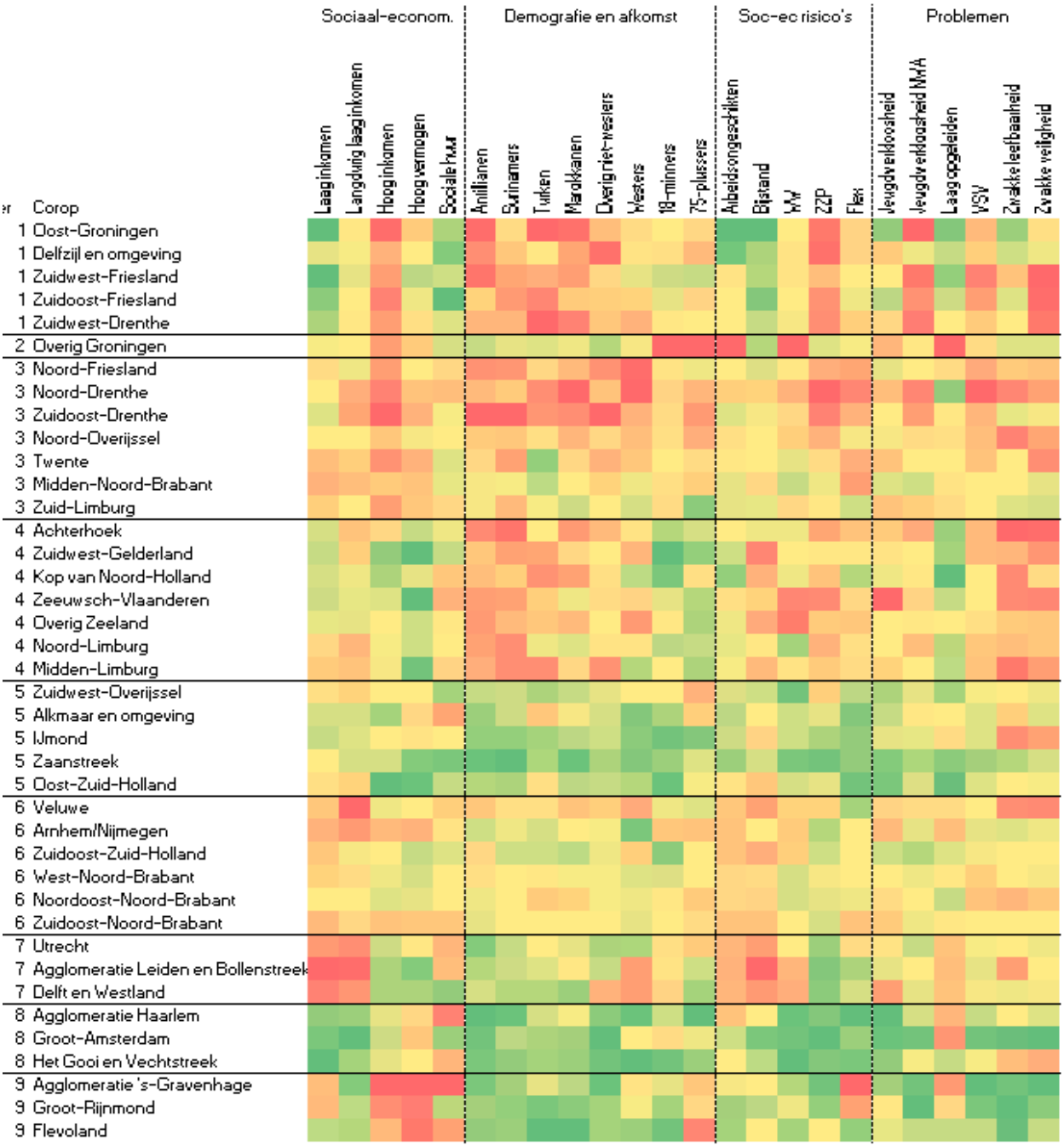

Cluster 1: Zuid-Friesland, Zuidwest-Drenthe, Oost-Groningen en Delfzijl en omgeving. Dit cluster wordt gekenmerkt door een relatief hoge segregatie van verschillende etnische groepen en hoge inkomen. De segregatie van lage inkomens, sociale huur en bijstandsuitkeringen is hier relatief laag.

Cluster 2: Overig Groningen. Dit is een cluster die uit één regio bestaat. Dat deze regio met geen enkel andere regio echt vergelijkbaar is, geeft aan dat het een redelijk unieke regio is. Overig Groningen is een regio met de (universiteits)stad Groningen en het omliggende plattelandsgebied dat met krimpachtige problematiek te maken heeft (of kan krijgen). Nu liggen er wel meer universiteitssteden in krimpgebied (Enschede, Maastricht), maar het verschil met Overig Groningen is dat de rest van betreffende regio's voor een behoorlijk deel uit stedelijk gebied bestaat. Overig Groningen wordt vooral gekarakteriseerd door een sterke segregatie van ouderen, jongeren, WW-ers en laag opgeleiden.

Cluster 3: Noord-Friesland, Noord-Drenthe, Zuidoost-Drenthe, Noord-Overijssel, Twente, Midden-Noord-Brabant en Zuid-Limburg. Een cluster in de wat meer perifere gebieden zonder zeer uitgesproken segregatiepatroon. Gemiddeld genomen ligt de segregatie op de verschillende thema's wat hoger, maar dat is zeker niet in iedere regio van het cluster het geval. Met name op het gebied van demografie en herkomst geldt dit.

Cluster 4: Achterhoek, Zuidwest-Gelderland, Kop van Noord-Holland, Zeeuws-Vlaanderen, Zeeland, Noord-Limburg en Midden-Limburg. Nog een wat meer doorsnee cluster aan de randen van het land. Vooral op herkomst, leefbaarheid en veiligheid is de segregatie wat hoger. De hoge segregatie van zwakke leefbaarheid en veiligheid komt voornamelijk doordat er niet of nauwelijks sprake is van problematiek op deze terreinen. De gebieden die er last van hebben concentreren zich in enkele buurten. Op sociaaleconomische onderwerpen als inkomen en vermogen is de segregatie over het algemeen wat lager.

Cluster 5: Zuidwest-Overijssel, Alkmaar en omgeving, IJmond, Zaanstreek en Oost-Zuid-Holland. Deze regio's in de nabijheid van het Cluster Amsterdam en rond Deventer kenmerken zich door een relatief lage segregatie op veel thema's. Dat geldt vooral voor demografie, herkomst en sociaal-economische risico's (uitkeringen e.d.).

Cluster 6: Veluwe, Arnhem/Nijmegen, Zuidoost-Zuid-Holland, West-Noord-Brabant, Noordoost-Noord-Brabant, en Zuidoost-Noord-Brabant. Dit voornamelijk Gelders/Brabants cluster heeft een vrij gemiddelde segregatie op veel thema's. Met name op gebied van een (langdurig) laag inkomen en arbeidsongeschiktheids- en bijstandsuitkeringen is de segregatie bovengemiddeld.

Cluster 7: Utrecht, Agglomeratie Leiden en Bollenstreek, Delft en Westland. In deze typische studentensteden met een wat welgestelder ommeland is de segregatie van (lang-

durig) lage inkomens en uitkeringen hoog, terwijl de segregatie naar herkomst wat lager is.

Cluster 8: Agglomeratie Haarlem, Groot-Amsterdam en Het Gooi en Vechtstreek. Dit cluster rond Amsterdam kent op de meeste thema's een lage segregatie. Dat komt binnen de drie regio's wel anders tot stand. In Groot-Amsterdam zijn de aandelen van bijvoorbeeld lage inkomens, etnische groepen en lager opgeleiden relatief hoog, maar wonen overal. Vooral in Het Gooi en Vechtstreek zijn die aandelen juist relatief laag, maar wonen ze dus niet bij elkaar.

Cluster 9: Agglomeratie 's-Gravenhage, Groot-Rijnmond en Flevoland. In dit cluster is de segregatie op de meeste thema's laag, behalve hoge vermogens en inkomens en sociale huur.

Figuur 52 Clusters van segregatie

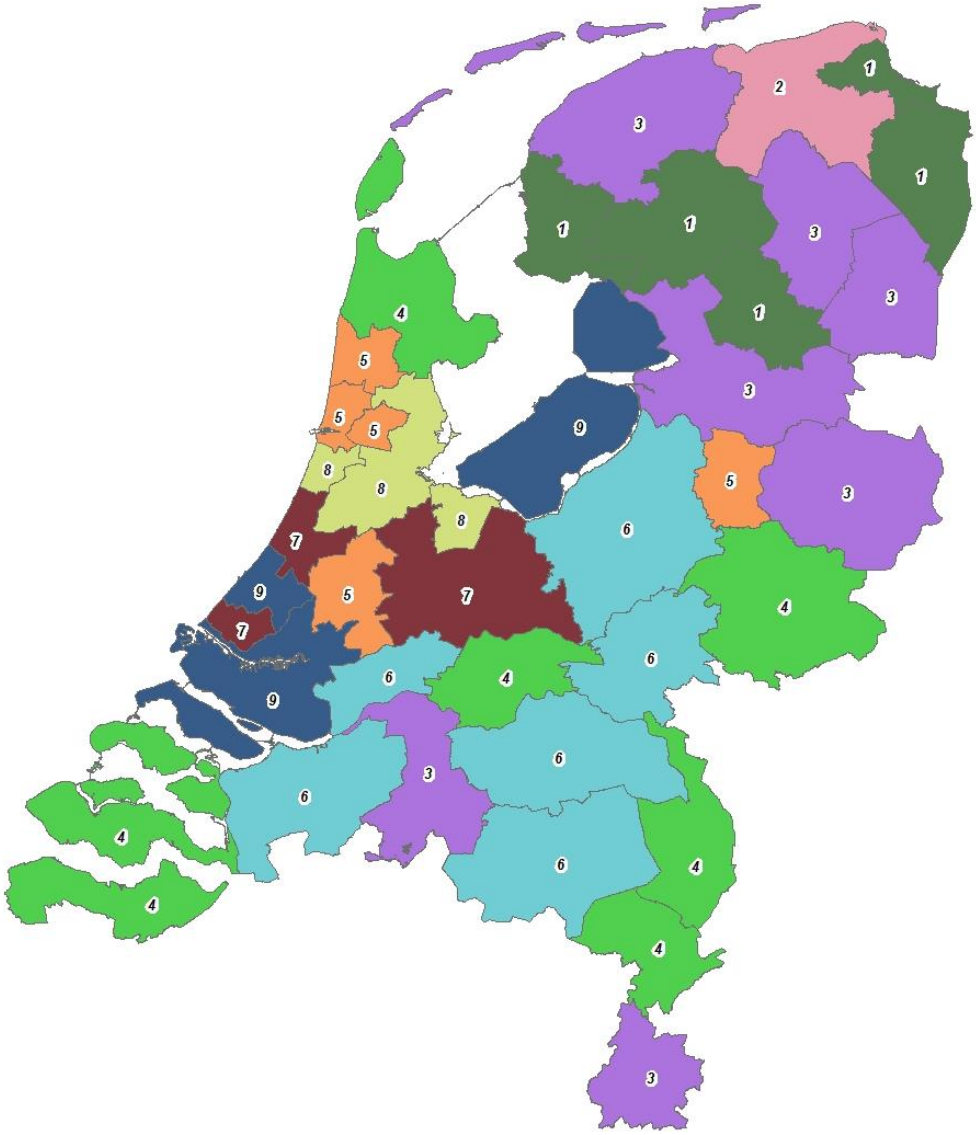

5 Verschillen tussen steden

Het tweede schaalniveau waarop de ontwikkeling van segregatie in dit rapport wordt geanalyseerd, is dat van steden in het land. Daarbij wordt een ondergrens gehanteerd van 75.000 inwoners in 2014. Er wordt verkend in hoeverre steden zich anders ontwikkelden op sociaal-economische parameters en demografie en in hoeverre specifieke probleemindicatoren meer of minder tot het domein van specifieke steden zijn gaan behoren in de afgelopen jaren.

Een overzicht van de uitkomsten van de analyses wordt gegeven in Tabel 5. Daaruit komt naar voren dat de grootste verschillen tussen steden voor wat betreft de inwoners betrekking hebben op het aandeel inwoners van niet-Nederlandse herkomst. Die verschillen nemen grosso modo wel wat af. Ook is er sprake van aanzienlijke verschillen op een aantal 'probleemindicatoren': leefbaarheid, veiligheid, armoede en bijstandsafhankelijkheid. De verschillen in leefbaarheid en veiligheid nemen toe tussen steden. De verschillen in armoede en bijstandsafhankelijkheid nemen af. Dat is in ieder geval op het eerste gezicht opmerkelijk omdat de verschillen tussen steden toenemen voor wat betreft huishoudens met lage en hoge inkomens, evenals voor het aandeel 'vermogenden' (de 1% meest vermogenden). In de navolgende paragrafen worden de ontwikkelingen in meer detail beschreven en wordt nagegaan welke verschillen er tussen steden zijn.

Tabel 5 Verschillen tussen steden: stand en ontwikkeling o.b.v. GINI en segregatie-index

			eindjaar		ontwikkeling	
			GINI	SI	GINI	SI
Bevolkingsgroepen						
SES	inkomen	20% hoogste inkomens	0,10	9,22	-0,0002	-0,01
		20% laagste inkomens	0,12	12,77	0,0003	0,08
		deciel 10	0,17	12,38	-0,0008	-0,06
		perc99	0,22	17,14	0,0021	0,23
	% eigenwoningbezit		0,13	16,50	-0,0044	-0,42
Demografie	leeftijden	% jongeren (18 min)	0,06	5,57	0,0001	0,01
		% ouderen (75 plus)	0,11	8,42	0,0004	0,04
	herkomst	% Antilliaans	0,30	22,75	0,0029	0,22
		% Marokkaans	0,38	30,67	-0,0018	-0,11
		% Turks	0,30	22,46	0,0003	0,01
		% Surinaams	0,43	40,16	-0,0007	-0,02
		% overig niet-westers	0,19	16,66	-0,0060	-0,49
		% westers allochtoon	0,12	10,35	0,0010	0,08
Economische kansen en risico´s	opleiding	% laag opgeleid	0,07	9,16	*niet beschikbaar*	
		% hoog opgeleid	0,15	14,37		
	werk	% arbeidsongeschikt	0,10	6,97	0,0002	-0,01
		% flexibele contracten	0,08	5,96	0,0012	0,08
		% zzp´ers	0,13	11,05	0,0018	0,20

			eindjaar		ontwikkeling	
			GINI	SI	GINI	SI
probleemindicatoren						
economisch	langdurig laag inkomen		0,22	16,49	-0,0056	-0,49
	uitkeringsafhankelijkheid	% uitkeringen	0,08	7,03	-0,0022	-0,24
		% WW-uitkering	0,07	5,34	-0,0005	-0,05
		% bijstandsuitkering	0,19	16,35	-0,0026	-0,20
kansen	vsv		0,10	7,74	0,0004	0,01
	jeugdwerkloosheid	autochtoon	0,14	11,53	0,0020	0,15
		niet-westers	0,06	5,05	-0,0003	-0,07
leefbaarheid	% postcodes matig positief of minder		0,29	33,80	0,0045	-0,06
veiligheid	% postcodes behorend tot laagste kwintiel		0,33	52,87	0,0014	0,45

5.1 Sociaal-economische verschillen

5.1.1 Inkomen en vermogen

Er zijn regionale verschillen in inkomens en vermogen in Nederland. Dat bleek op regioniveau en is ook zichtbaar als tussen steden wordt vergeleken. In de rijkste stad (Amstelveen: 31%) is het aandeel 20% hoogste inkomens 2,7 keer groter dan in de 'armste' stad (Enschede: 12%). De verschillen zijn vergelijkbaar voor de laagste inkomens. In de stad met de meeste lage inkomens (Groningen: 41%) is hun aandeel 2,7 keer zo groot als in de stad met de minste lage inkomens (Purmerend: 15%). Over de gehele linie bezien zijn de verschillen tussen steden net wat groter voor wat betreft de verdeling van de lage inkomens dan van de hoge inkomens.

In Tabel 5 is getoond dat de verschillen toenemen voor wat betreft de verdeling van lage inkomens. Figuur 53 toont dat er inderdaad sprake is van toenemende verschillen bij de verdeling van de laagste inkomens. Tegelijkertijd is die toename zeker niet groot en zijn de verschillen de laatste jaren niet verder toegenomen.

Vermogensverschillen zijn tussen steden van eenzelfde orde als inkomensverschillen. Alleen aan de bovenkant van de verdeling - bij de 10% of 1% grootste vermogens - zijn de verschillen groter dan bij de inkomens. Vooral de verdeling van de allerrijksten lijkt in toenemende mate ongelijk te zijn tussen steden. Dat beeld wordt wat genuanceerd als de ontwikkeling van ongelijkheid over de gehele periode (in dit geval 2006-2013) wordt bezien (Figuur 54). Dan wordt zichtbaar dat bij de 1% grootste vermogens de verschillen wel zijn toegenomen tussen 2006 en 2013, maar dat die verschillen de laatste twee jaar juist weer wat afnemen. Er kan dan ook niet worden geconcludeerd dat er een duidelijk trend is dat de verschillen tussen steden voor wat betreft het aandeel vermogenden sterk toenemen.

Figuur 53 Ongelijkheid tussen steden (segregatie-index) naar aandelen hoogste en laagste inkomens (2005-2013)

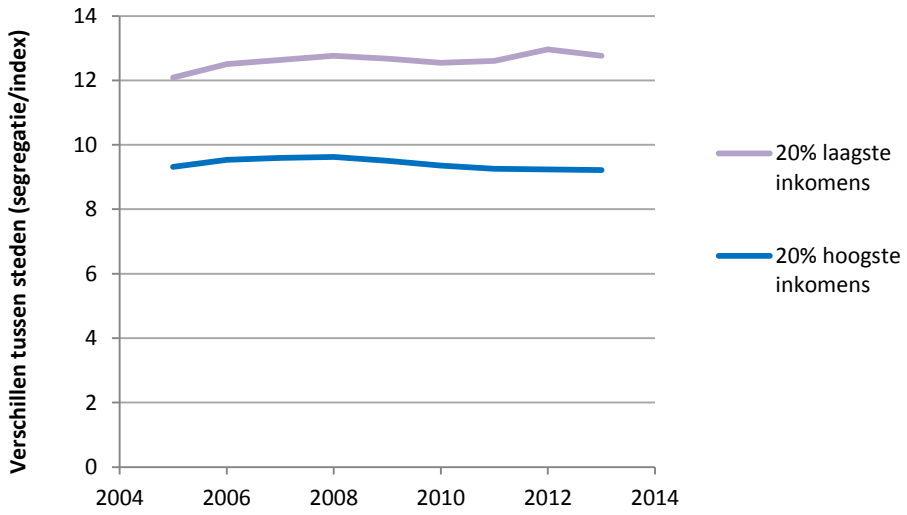

Figuur 54 Ongelijkheid tussen steden (GINI) naar aandelen 1% en 10% meest vermogenden (2006-2013)

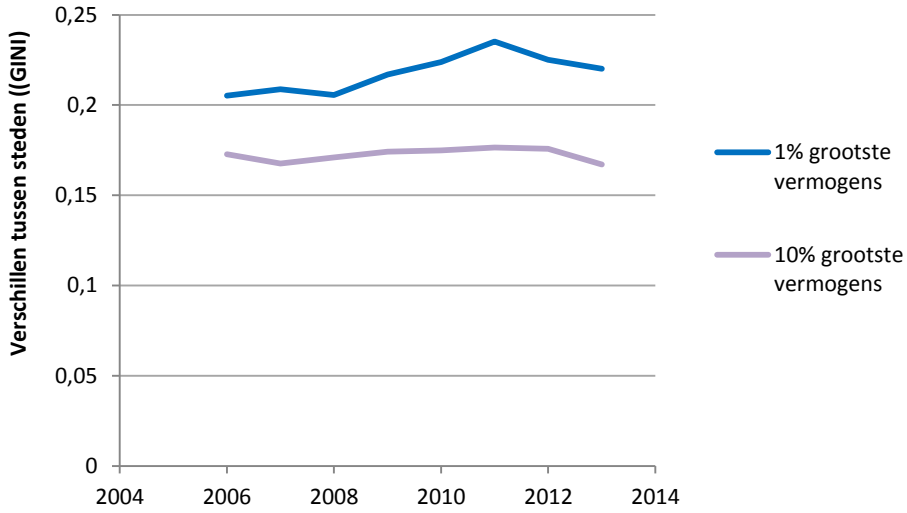

De steden met het grootste aandeel zeer vermogenden zijn Amstelveen en Hilversum, gevolgd door Amsterdam, Breda en Den Haag. Aan de ander kant van het spectrum – de steden met de minste zeer vermogenden – zijn Deventer, Tilburg, Leeuwarden, Groningen en Almere. In Amstelveen ligt het aandeel zeer vermogenden meer dan 5 keer zo hoog als in Deventer.

5.1.2 Eigenwoningbezit

De verschillen tussen steden in eigenwoningbezit zijn niet verwaarloosbaar, maar ook niet bijzonder groot. In de stad met het grootste aandeel eigenaar-bewoners (Almere: 63%) is dat 1,8 keer zoveel als in de stad met het kleinste aandeel (Amsterdam: 28%). De verschillen zijn verder aan het afnemen (zie Figuur 55), vooral omdat het aandeel eigenaar-bewoners in de

grote steden toeneemt.[12] In Amsterdam is het aandeel tussen 2006 en 2014 met 8 procentpunt toegenomen en in Rotterdam met 5%. In steden als Utrecht en Den Haag lag het aandeel eigenaar-bewoners al hoger en komt het anno 2014 uit op respectievelijk 44% en 47%.

Figuur 55 Ongelijkheid tussen regio's (GINI-coëfficiënt en segregatie-index) voor het aandeel eigenwoningbezit (2006-2014)

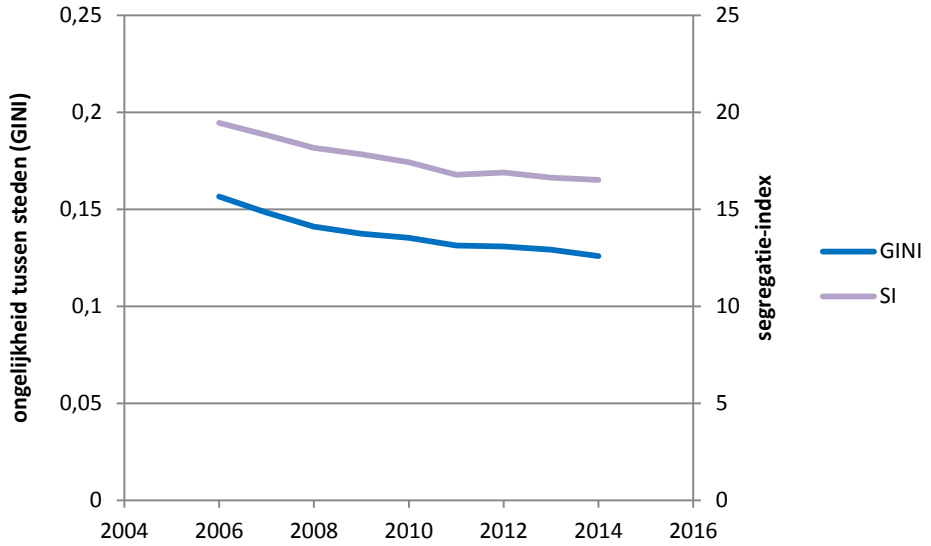

5.2 Demografie

5.2.1 Leeftijdsverdeling

De ontwikkeling van de leeftijdsopbouw in de steden verloopt duidelijk anders in verschillende steden. Dit wordt geïllustreerd met de ontwikkelingen voor Amstelveen, Hilversum, Hengelo, Amsterdam en Utrecht in Figuur 56.

Er zijn zowel steden waar het aandeel 75-plussers min of meer constant blijft zoals in Hilversum (daar stijgt overigens wel het aandeel 85-plussers zoals in Figuur 57 kan worden gezien). Ook zijn er zijn steden zoals Hengelo waar er een lineaire toename is geweest van het aandeel 75-plussers tussen 1995 en 2014. En er zijn steden zoals Utrecht en Amsterdam waar er sprake is van een daling van het aandeel 75-plussers. En tot slot zijn er steden waar het verloop nog wat complexer is, zoals in Amstelveen, waar na een aanvankelijke toename van het aandeel 75-plussers tot 2006, het aandeel nu min of meer constant blijft en het aandeel 85-plussers verder stijgt. Amstelveen is ook de meest vergrijsde van de bestudeerde steden. Almere is (nog steeds) de minst vergrijsde stad.

[12] Merk ook op dat de GINI en de segregatie-index in deze figuur een nagenoeg identiek beeld laten zien.

Figuur 56 Aandeel 75-plus in een selectie van steden (1995-2014)

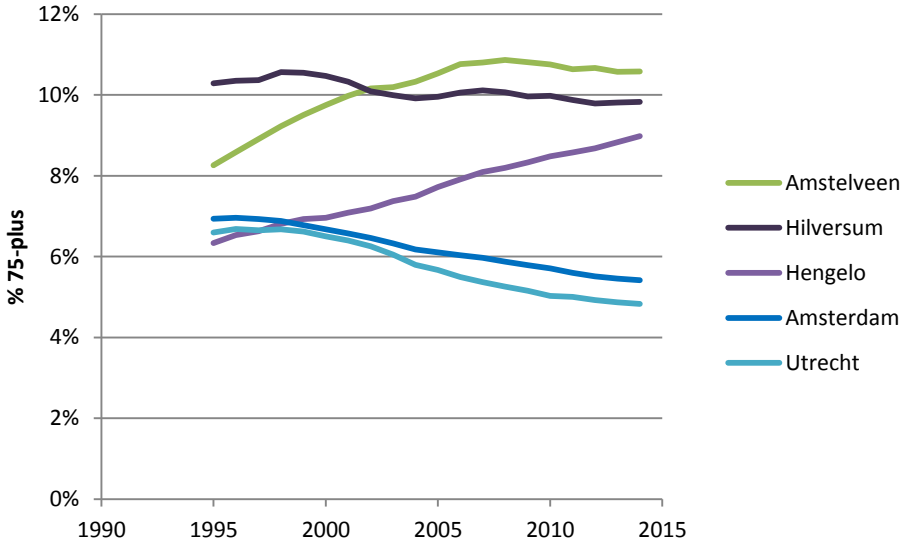

De afname van het aandeel 65-plussers is onder de hier onderzochte steden het grootst geweest in Den Haag en Utrecht. In Zoetermeer en Purmerend is het aandeel 65-plus het sterkst gestegen. Interessant is dat daarmee de aanvankelijk grote verschillen tussen twee steden in dezelfde regio – Den Haag en Zoetermeer – in de onderzochte periode zodanig zijn afgenomen dat de verhoudingen inmiddels zijn omgedraaid. Zoetermeer heeft anno 2014 een iets groter aandeel 65-plussers dan Den Haag.

Als voor diezelfde steden de ontwikkeling van het aandeel 18-minners wordt bezien, valt op dat daarin weliswaar minder variatie is te zien, maar dat ook daar duidelijk verschillende trends zichtbaar worden. In Utrecht neemt het aandeel kinderen licht toe, maar in Amsterdam bijvoorbeeld is dat aandeel sinds 2004 alweer aan het afnemen. En in Hilversum en Amstelveen is er – in ieder geval tussen 1995 en 2006 - sprake geweest van een relevante toename van het aandeel kinderen. In Hengelo neemt sinds 2008 het aandeel 18 minners weer af, maar vergeleken met andere steden betreft dit nog steeds een relatief groot aandeel. Het aandeel kinderen was anno 2014 het grootst in Almere, Amersfoort, Zwolle, Helmond en Hengelo. In Maastricht, Groningen, Delft, Nijmegen en Leiden wonen de minste kinderen.

Er valt op dat in steden als Amsterdam en Utrecht, maar ook in de studentensteden Groningen, Delft en Leiden en Nijmegen zowel het aandeel 18-minners als het aandeel 65-plussers klein is. Daardoor is in die steden de potentiele beroepsbevolking groot: meer dan twee derde van de bevolking anno 2014. In Groningen – de stad met de grootste potentiele beroepsbevolking, inclusief studenten - was dat 74%. In Amstelveen, Apeldoorn, Hengelo en Hilversum – de steden met de kleinste potentiële beroepsbevolking - was dat aandeel 60% in 2014.

Figuur 57 Aandeel 85-plus in een selectie van steden (1995-2014)

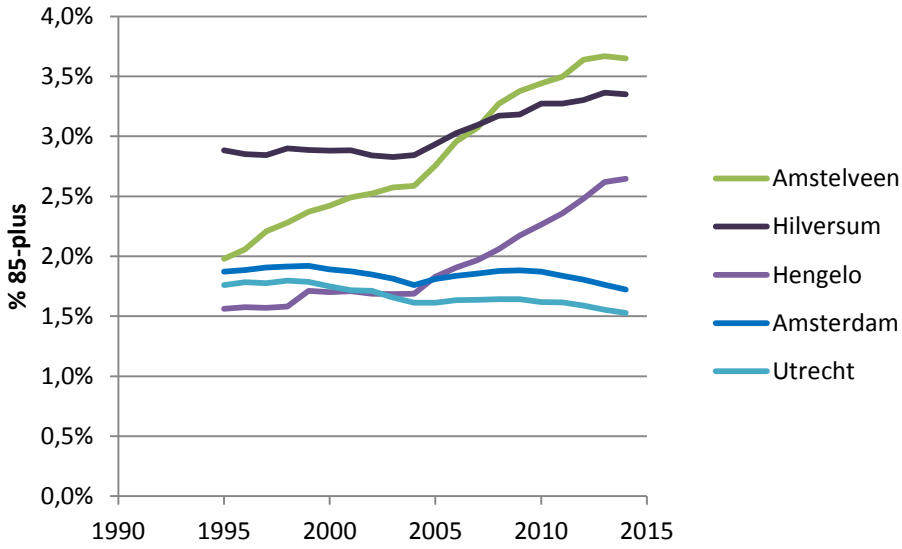

Figuur 58 Aandeel 18-min in een selectie van steden (1995-2014)

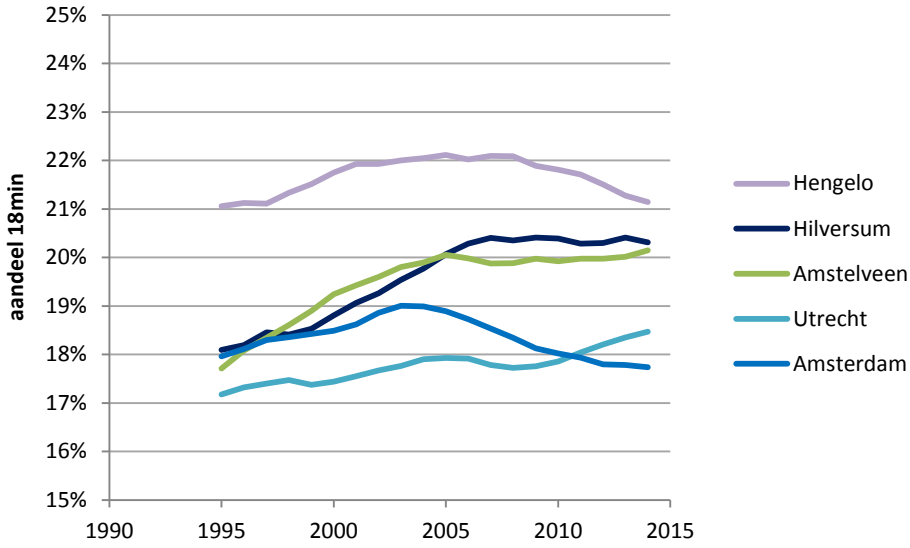

Het gevolg van al die verschillende trends en ontwikkelingen in steden is dat de laatste jaren de verschillen tussen de steden in Nederland weer toenemen waar het de leeftijdsverdeling betreft, in het bijzonder voor de oudere leeftijdsgroepen. Daarvóór werden de verschillen juist kleiner (Figuur 59).

De sterke toename van het aandeel ouderen komt het meest naar voren in de new towns Purmerend en Zoetermeer. Maar in Almere bijvoorbeeld is de vergrijzing – vermoedelijk onder invloed van verhoudingsgewijs veel nieuwbouw waarmee nog steeds gezinnen worden getrokken - veel minder sterk zichtbaar. En daarnaast is er sprake van een sterk toenemende vergrijzing in steden als Maastricht, Helmond, Hengelo, Apeldoorn en Alkmaar. Wat

de gemeenschappelijke noemer van die steden is, dringt zich nog niet direct op. Mogelijk gaat het om steden waar relatief weinig instroom (nieuwbouw) is.

Figuur 59 Ongelijkheid tussen steden (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel van leeftijdsgroepen (1995-2014)

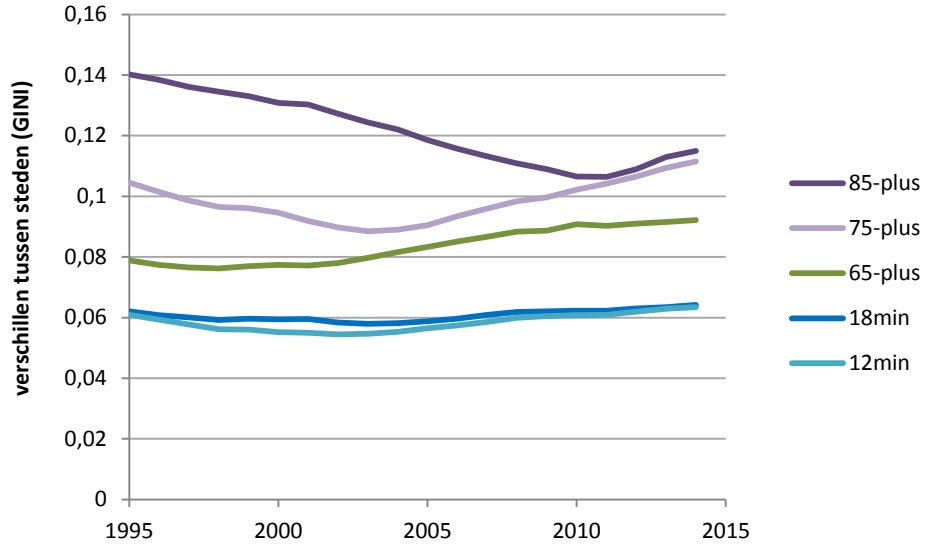

5.2.2 Herkomst

Ook tussen steden zijn de verschillen groot waar het de herkomst van bewoners betreft. De verschillen tussen regio's zijn overigens wel groter. Daar was bijvoorbeeld het aandeel mensen van Marokkaanse herkomst in de regio met het grootste aandeel 63 keer groter dan in de regio met het kleinste aandeel. Tussen de steden is dat verschil 'slechts' een factor 30. Dat grotere verschil tussen regio's komt doordat er vrij veel regio's zijn waar de aandelen heel erg klein zijn. Daardoor zijn de regio's met grote aandelen eerder uitzonderingen. Onder de groep steden met minimaal 60.000 inwoners zijn de aandelen bewoners van niet-westerse herkomst ook in de steden waar van specifieke groepen weinig mensen wonen, altijd wat groter dan in de echte plattelandsregio's.

De verschillen tussen steden in de aandelen bewoners van niet-westerse herkomst, nemen voor de meeste groepen af. Soms is die afname zeer beperkt, zoals bij de mensen van Surinaamse herkomst die vooral in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Zoetermeer woonden. Daar is de laatste jaren Almere bijgekomen als preferente woonplaats, wat zorgt voor enigszins afnemende verschillen tussen de steden.

Voor mensen van Marokkaanse herkomst is de afname van de verschillen iets groter dan voor de Surinaamse groep. Dat komt doordat deze groep inmiddels in de meeste steden wel in enige mate vertegenwoordigd is. Alleen in Hengelo en Deventer bedraagt hun aandeel nog minder dan 1%. Ze maken een relatief groot deel uit van de bevolking in Utrecht, Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Helmond.

De verschillen tussen steden in het aandeel inwoners van Turkse herkomst blijft vrij constant, ondanks dat de aandelen over de gehele linie wel toenemen. De steden met de relatie grootste populaties zijn Schiedam, Rotterdam, Deventer en Den Haag.

Figuur 60 Ongelijkheid tussen steden (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel bewoners van Surinaamse, Marokkaanse, Antilliaanse en Turkse herkomst (1995-2014)

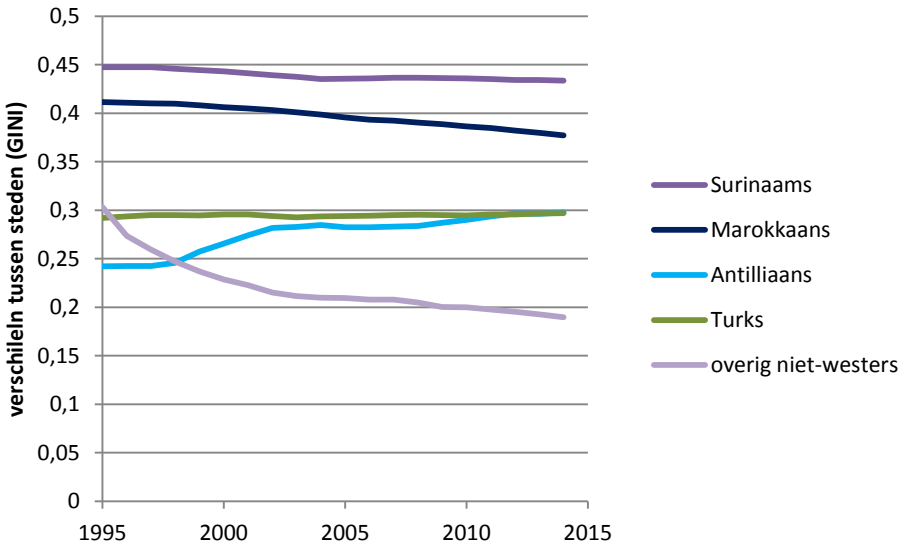

De verschillen tussen steden zijn voor de Antilliaanse groep toegenomen tussen 1998 en 2002. In die periode was er een sterke toename van deze groep in steden in de zuidvleugel van de Randstad: Schiedam, Delft, Rotterdam en Dordrecht. In andere steden was die toename minder groot, waardoor de verschillen groter werden.

De grootste afname van de verschillen zijn te zien voor de groep 'overig niet-westers'. In 1995 was deze – pluriforme - groep eigenlijk alleen in Amsterdam en Rotterdam substantieel vertegenwoordigd. Sindsdien is hun aandeel in alle overige steden flink toegenomen (ruim verdubbeld). Vooral in Amstelveen, Delft, Almere, Den Haag en Zoetermeer was de toename zo groot dat de verschillen met Amsterdam en Rotterdam zijn ingelopen. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat de populatie niet-westerse allochtonen in Amstelveen een bijzondere is. Deze bestaat vooral uit Japanners – wat samenhangt met de aanwezigheid van hoofdkantoren van grote Japanse bedrijven in Amstelveen - en in toenemende mate ook mensen uit China en India. Anders dan bij veel andere niet-westerse allochtonen gaat het hier niet om lage inkomensgroepen.

5.3 Sociaal-economische risico's

Onder deze noemer scharen we indicatoren die risico's in zich meedragen voor mensen om hun sociaaleconomische situatie te optimaliseren: een lage opleiding (of weinig hoog opgeleiden), niet in staat zijn om te werken en onzekere arbeidsrelaties (flexibele contracten of werken als zzp'er).

5.3.1 Opleiding

De verschillen tussen de steden zijn groter voor wat betreft de verdeling van hoog opgeleiden dan voor de verdeling van laag opgeleiden. In de stad waar het aandeel laag opgeleiden het grootst is (Helmond: 56%), is dat aandeel bijna twee keer zo groot als in de stad waar het aandeel laag opgeleiden het kleinst is (Groningen: 30%). Andere steden waar het aandeel laag opgeleiden groot is (50% of meer) zijn Schiedam, Rotterdam, Dordrecht en Almere. In deze steden is ook het aandeel hoog opgeleiden gemiddeld laag. In Utrecht wonen verhoudingsgewijs de meeste hoog opgeleiden. Dat zijn er ruim 3 keer zoveel als in Helmond (12%). Andere steden met veel hoog opgeleiden (30% of meer) zijn: Amsterdam, Leiden, Nijmegen, Delft en Amstelveen.

Tussen steden zijn de verschillen voor wat betreft de verdeling van laag opgeleiden niet groter dan tussen regio's. Op dit schaalniveau is er geen betrouwbare indicator beschikbaar waarmee de ontwikkeling van de verschillen in beeld kan worden gebracht. De vergelijking op het niveau van regio's laat zien dat de verschillen betrekkelijk constant zijn. Het is aannemelijk dat dit op het niveau van de steden ook zo is, in het bijzonder vanwege de sterk bepalende (onderscheidende) positie van de studentensteden. Wat interessant is, is vooral ook of de studenten na hun afstuderen in de betreffende stad blijven of dat ze naar andere steden trekken. Dat is in het kader van dit onderzoek niet verder uitgezocht. Maar uit de ontwikkelingen op het gebied van andere economische indicatoren kan hier wel op indirecte wijze een beeld van worden verkregen. Daar komen we in de conclusie op terug.

5.3.2 Arbeidsongeschiktheid

In de stad met het hoogste aandeel arbeidsongeschikten (Helmond: 6,9%) is hun aandeel ruim 2,5 keer zo groot als in de stad met de minste arbeidsongeschikten (Groningen, 2,7%). In termen van de GINI levert dat geen hoge waarden op, maar het zijn vanzelfsprekend wel betekenisvolle verschillen. De verschillen lijken bovendien iets toe te nemen (Figuur 10). Andere steden met een groot aandeel arbeidsongeschikten zijn Maastricht, Purmerend, Alkmaar en Almere.

In alle steden is het aandeel arbeidsongeschikten afgenomen. In een aantal steden waar in 1999 nog een vrij groot aandeel arbeidsongeschikten was (Haarlem, Zwolle, Enschede, Tilburg en Utrecht), was die afname nog wat groter. Zij nemen geen bovengemiddelde positie meer in, waardoor de verschillen tussen de steden per saldo iets groter zijn geworden. Dit beeld komt overeen met dat van de regioanalyse, waarbij de ontwikkelingen in onder meer de agglomeratie Haarlem en Twente (Enschede) in positieve zin opvielen.

Figuur 61 Ongelijkheid tussen steden (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel van de beroepsbevolking, dat arbeidsongeschikt is

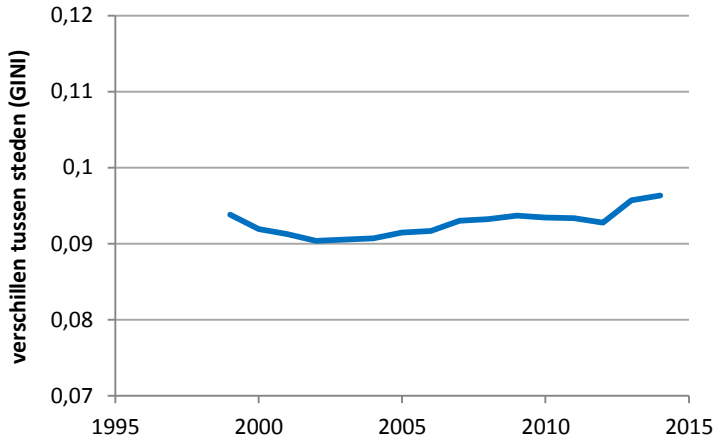

5.3.3 Onzekere arbeidsrelaties

Er zijn betekenisvolle verschillen tussen steden in het aandeel zzp'ers en die verschillen nemen meerjarig ook toe. De laatste paar jaar lijkt er een stabilisatie te zijn opgetreden. Bij de regio-analyse werd duidelijk dat een groot aandeel zzp'ers en flexibele contracten niet is voorbehouden aan de regio's met een groot aandeel hoog opgeleiden. Aanvankelijk was dit vooral gebruikelijk in de meer landelijke regio's als Zuidwest Friesland en Zeeuws Vlaanderen en was er vooral daarna pas een sterke toename van de zzp'ers in regio's als Amsterdam, Utrecht en de Gooi- en Vechtstreek. Op het niveau van de grotere steden voeren Amsterdam en Hilversum inmiddels de lijst aan van steden met het grootste aandeel zzp'ers, gevolgd door Utrecht en Amstelveen. Per saldo is het aandeel zzp'ers in alle steden toegenomen tussen 1999 en 2014. Maar in Amsterdam, Utrecht, Haarlem en Hilversum was die toename nog groter. Daardoor zijn de verschillen tussen de steden per saldo wat groter geworden.

Figuur 62 Ongelijkheid tussen steden (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel werkenden met een flexibel contract en het deel van de beroepsbevolking dat als zzp'er werkt

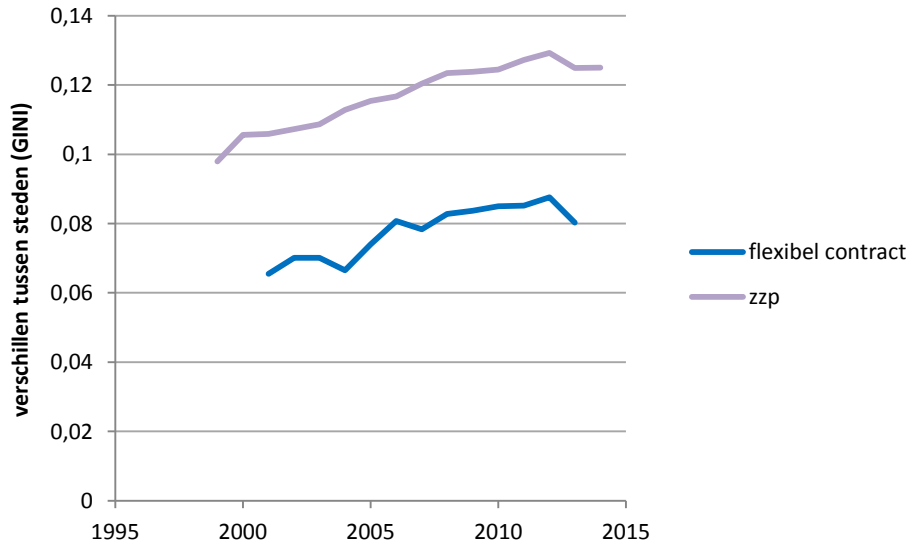

Voor de flexibele contracten geldt niet dat die gebruikelijker zijn geworden. Bij aanvang van de tijdreeks (2001) lag dat aandeel op circa 6% van de werkenden en in 2013 is dat niet veel anders. Er lijkt wel sprake van enige toename van de verschillen tussen steden, hoewel daar sinds 2004 eigenlijk geen ontwikkeling meer in is te bespeuren (Figuur 62). Steden waar relatief veel werknemers een flexibel contract hebben zijn Leeuwarden en Groningen (9 á 10%), gevolgd door Tilburg en Rotterdam (8%).

5.4 Problemen

5.4.1 Jeugdwerkloosheid

De jeugdwerkloosheid ligt in de steden anno 2014 op een iets hoger niveau dan in 1999, maar is vooral na 2007 sterk gestegen. Dat geldt zowel voor de autochtone als de niet-westerse allochtone jongeren. De werkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren ligt hoger dan onder de autochtone jongeren, maar is voor die groep gemiddeld genomen in de steden niet sterker gestegen.

De langjarige trend is dat de verschillen tussen steden in de werkloosheid van de autochtone jeugd toeneemt en die van de niet-westers allochtone jeugd iets afneemt, hoewel daar juist in het laatste jaar een kentering zichtbaar is. Die kentering lijkt vooral op het conto van Maastricht te komen, waar een opvallend sterke toename van de werkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren is geweest (bijna een verdubbeling vanaf 2009 tot 47% niet-actieven in 2014).

Figuur 63 Ongelijkheid tussen steden (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel jeugdwerkloosheid (niet-actieven) naar herkomst

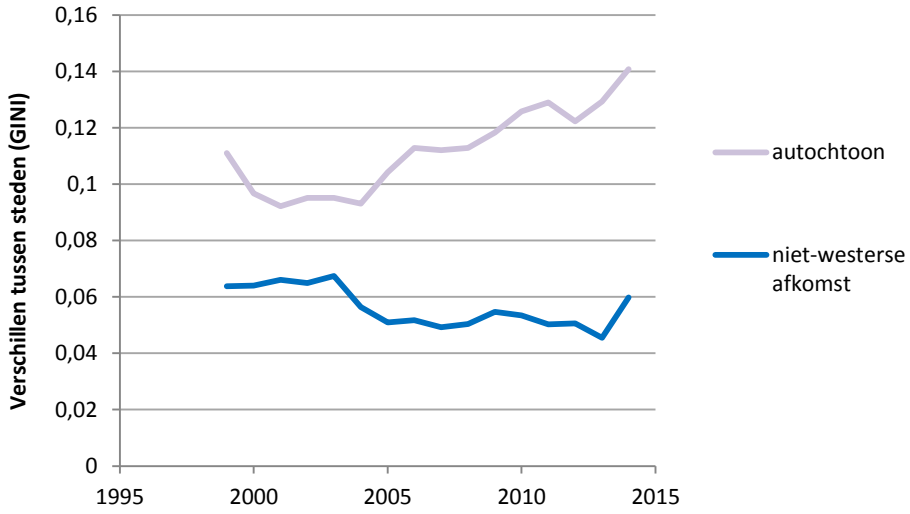

Met die 47% voert de stad de ranglijst aan voor de niet-westers allochtone jongeren. Ook in Leeuwarden, Groningen, Delft, Breda en Nijmegen is de jeugdwerkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren hoog (25-28%). Steden met écht weinig jeugdwerkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren zijn er niet, vandaar ook de toch beperkte verschillen tussen steden.

De toename van de verschillen in jeugdwerkloosheid onder de autochtone jongeren komt vooral doordat slechts in een beperkt aantal steden die werkloosheid relatief laag was én niet sterk is gestegen. Die gunstige uitzonderingen zijn: Amstelveen, Delft, Utrecht en Leiden. Ook in Amsterdam is de werkloosheid onder de autochtone jongeren weinig toegenomen, maar hier was het niveau al wat hoger. Steden waar juist een sterke toename van de werkloosheid was onder de autochtone jongeren zijn: Arnhem, Almere, Apeldoorn, Purmerend, Deventer en Alkmaar (toename van meer dan 4% tussen 2009 en 2014).

5.4.2 Voortijdig schoolverlaters

Er is betrekkelijk weinig verschil in het aandeel voortijdig schoolverlaters tussen de steden. Over de gehele linie is er tussen 2006 en 2012 een relevante afname gerealiseerd van 6,5% naar 4,9%. Amstelveen, Hilversum en Apeldoorn doen het het best met minder dan 3,6% voortijdig schoolverlaters. Arnhem, Helmond en Rotterdam zitten nog boven de 6% voortijdig schoolverlaters. In het bijzonder in Amsterdam en Rotterdam – waar het aandeel in 2006 het hoogst was – is er een behoorlijke afname gerealiseerd. Zo is in Amsterdam het aandeel gedaald van 8,1% naar 5,5%. Er is grosso modo geen duidelijke trend te zien in de ontwikkeling van de verschillen tussen steden. Ook al veranderen de rangordes wel, er blijven – redelijk beperkte - verschillen bestaan tussen de steden (zie Figuur 64).

Figuur 64 Ongelijkheid tussen steden (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel voortijdig schoolverlaters

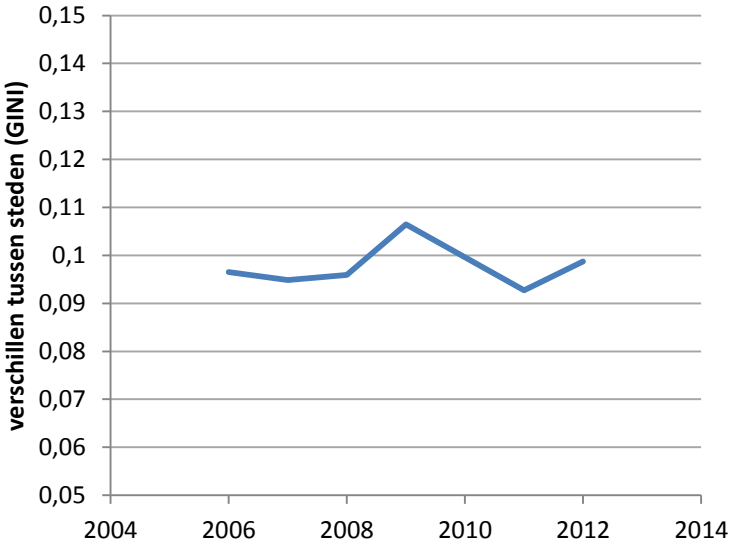

.

5.4.3 Uitkeringsafhankelijkheid

Er zijn vrij grote verschillen tussen steden in het aandeel mensen dat afhankelijk is van de bijstand. In de stad met de meeste bijstandsuitkeringen (Rotterdam: 11%) is dat bijna 6 keer zoveel als in de stad met de minste bijstandsuitkeringen (Amstelveen: 2%). De steden met de grootste aandelen bijstandsuitkeringen zijn – naast Rotterdam – Leeuwarden, Enschede, Amsterdam en Den Haag (alle rond de 9%). De verschillen tussen steden nemen af. Dat komt vooral doordat er in Amsterdam en Rotterdam – die er in 1999 echt uitsprongen in negatieve zin – een flinke afname is geweest.

De verschillen in aandelen mensen met een WW-uitkering zijn wat minder groot dan bij de bijstandsuitkeringen en ook deze verschillen nemen iets af. De belangrijkste reden daarvoor is dat het aandeel WW-uitkeringen sinds 2009 in alle steden vrij sterk toenam en verhoudingsgewijs iets meer in de steden waar het aandeel daarvoor laag was. Maar per saldo lijkt het erop dat het aandeel WW-uitkeringen niet echt een onderscheidend kenmerk is tussen steden.

Figuur 65 Ongelijkheid tussen steden (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel bijstand en WW-uitkeringen

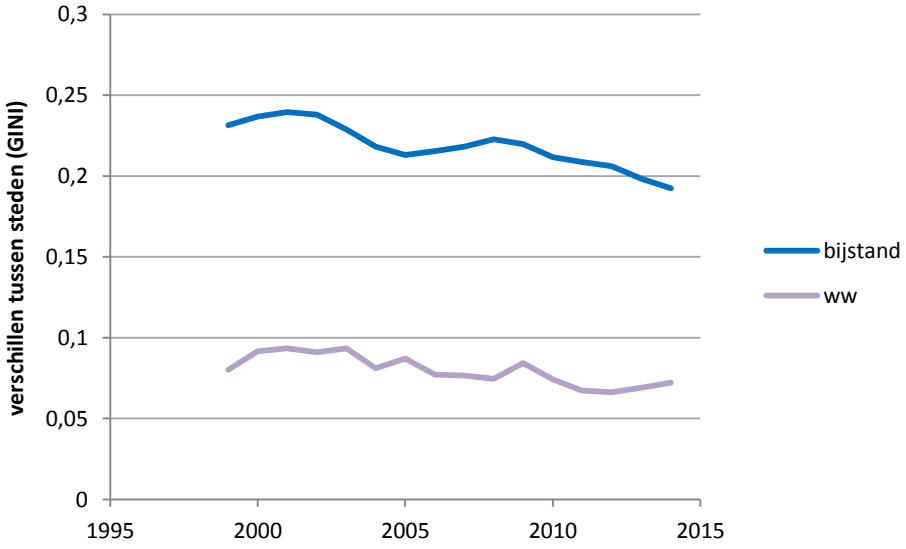

5.4.4 Langdurig laag inkomen

Over de ontwikkeling van de verschillen in armoede is slechts een relatief korte tijdreeks beschikbaar: 2008-2013. Daaruit komt naar voren dat de verschillen tussen steden groot zijn (er zit een factor 5 á 6 tussen de stad – Purmerend - met het kleinste en de stad – Groningen met het grootste aandeel mensen met een langdurig laag inkomen), maar afnemen (Figuur 66). Dat beeld is sterk vergelijkbaar met de ontwikkeling van de verschillen tussen de regio's sinds 2010 (zie ook Figuur 14).

De achterliggende reden van de afnemende ruimtelijke verschillen is de vrij algemene toename van het aandeel mensen met een langdurig laag inkomen. Die toename was gemiddeld groter in de steden waar het aandeel aanvankelijk laag was. De steden met de meeste langdurige lage inkomens zijn vooral de studentensteden: Groningen, Delft, Utrecht, Nijmegen en Leiden. Maar ook in Tilburg, 's-Gravenhage, Rotterdam, Enschede, Maastricht en Amsterdam – eveneens steden met een relatief grote studentenpopulatie - zijn er relatief veel mensen met een langdurig laag inkomen. Het is dan ook waarschijnlijk dat de studentenpopulatie deel uitmaakt van deze groep. Echter, voor de studenten is die situatie gemiddeld genomen tijdelijk en dus minder problematisch. Steden met een eveneens vrij hoog aandeel mensen met een langdurig laag inkomen, maar met een kleinere studentenpopulatie zijn Leeuwarden, Schiedam en Deventer.

Figuur 66 Ongelijkheid tussen steden (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel mensen met een langdurig laag inkomen

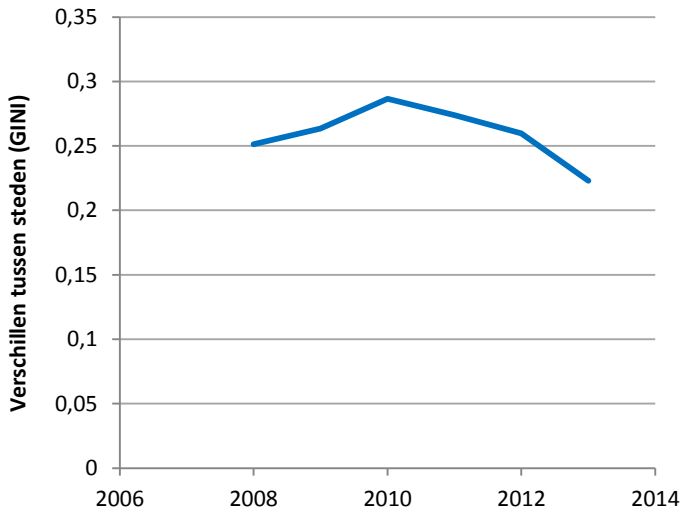

5.4.5 Leefbaarheid en veiligheid

De verschillen tussen steden zijn groot waar het leefbaarheid en veiligheid betreft. Die verschillen nemen ook wat toe als naar de ontwikkeling van de GINI wordt gekeken (Figuur 67. Problemen rond leefbaarheid en veiligheid concentreren zich in toenemende mate in de drie grote steden Rotterdam, Amsterdam en Den Haag. Specifiek op het gebied van veiligheid scoort Utrecht ook ongunstig. Hengelo, Amstelveen, Helmond, Apeldoorn en Hilversum scoren op de veiligheidsindicatoren in de Leefbaarometer juist gunstig.

Figuur 67 Ongelijkheid tussen steden (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel gebieden met een maximaal matig positieve leefbaarheid en de 20% meeste veiligheidsproblemen

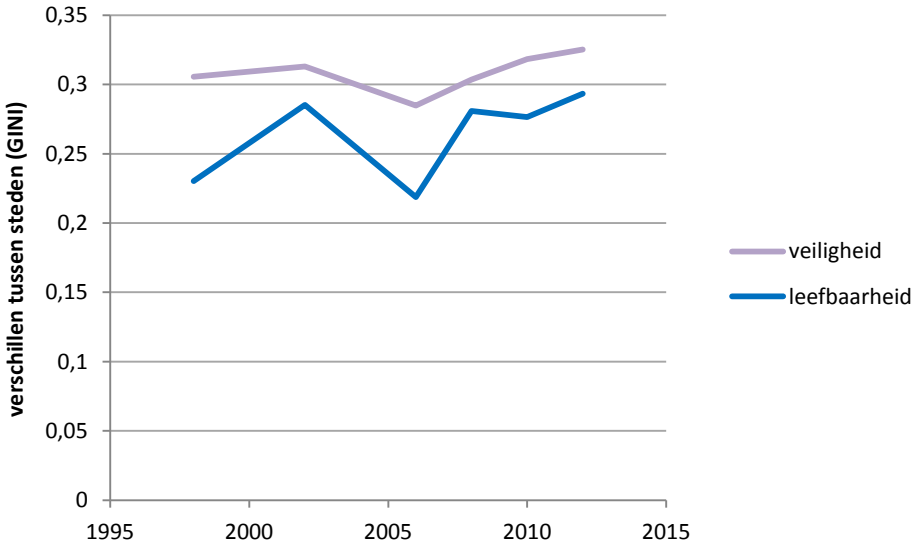

Vooral in Rotterdam en Den Haag is de verbetering van de leefbaarheid volgens de Leefbaarometer ten opzichte van 1998 niet erg groot als het gehele spectrum t/m matig positief wordt bezien. Er was wel een afname van de echt negatief en matig scorende gebieden. De steden waar het aandeel gebieden met een score van maximaalmatig positief het meest is afgenomen (20% of meer) tussen 1998 en 2012 zijn: Groningen, Nijmegen, Utrecht, Alkmaar, 's-Hertogenbosch, Helmond en Leeuwarden.

5.5 Tweedeling?

Uit de vergelijkingen tussen steden komt geen overduidelijke tweedeling naar voren. Om dat nader te analyseren is verkend hoe de verschillende indicatoren met elkaar samenhangen op het niveau van steden. Die analyse resulteerde in vier groepen van indicatoren die onderling sterk met elkaar samenhangen (Tabel 6).

Tabel 6 Samenhang tussen indicatoren

	problemen inkomen en werk	problemen opleiding en werk	problemen leefbaarheid en diversiteit	vermogen en onderneming
20% hoogste inkomens	-0,803			0,445
20% laagste inkomens	0,791	-0,523		
% bijstandsuitkering	0,775		0,382	
% vsv	0,762			
% flexibele contracten	0,704			-0,313
% uitkeringen	0,697	0,635		
jeugdwerkloosheid (inactief) - nwa	0,66		-0,531	
% eigenwoningbezit	-0,646	0,328		-0,38
% jongeren (18 min)	-0,642	0,58		
% laag opgeleid		0,921		
% WW-uitkering		0,826		
jeugdwerkloosheid (inactief) - autochtoon		0,825		
% hoog opgeleid		-0,795		
% arbeidsongeschikt		0,764		
langdurig laag inkomen	0,587	-0,725		
% Turks		0,497	0,314	
% Surinaams			0,885	
% Antilliaans			0,783	
problemen leefbaarheid	0,538		0,697	
% ouderen (75 plus)			-0,671	0,458
problemen veiligheid	0,408		0,661	
% Marokkaans			0,654	0,393
% overig niet-westers			0,604	0,351
% zzp´ers				0,8
vermogen percentiel 99	-0,394			0,788
% westers allochtoon				0,785
vermogen 10e deciel	-0,526			0,658

De eerste groep indicatoren heeft betrekking op inkomen en werk (inactiviteit): veel lage inkomens, hoog aandeel bijstandsuitkeringen, veel voortijdig schoolverlaters en veel jeugdwerkloosheid onder niet-westerse allochtonen. De tweede groep gaat over problemen rond opleiding en werk: veel laag opgeleiden, veel WW-uitkeringen, veel arbeidsongeschiktheid, maar weinig langdurig lage inkomens. De derde groep indicatoren heeft betrekking op diversiteit in de bevolkingssamenstelling en leefbaarheidsproblemen en de vierde groep identificeert vooral het 'oude geld' maar ook een aantrekkingskracht op westerse immigranten en zzp'ers. Een groot aandeel zzp'ers hangt dus niet samen met 'problemen' waar dat voor het aandeel flexibele contracten wel zo is. Veel flexibele contracten gaan samen met probleemindicatoren rond inkomen en werk. Een groot aandeel zzp'ers lijkt meer verbonden met vermogen en – wellicht - ondernemingszin.

Als we vervolgens nagaan hoe verschillende groepen steden zich profileren langs deze dimensies, dan ontstaat de clustering die is weergegeven in Figuur 68. De lijnverbindingen tussen de steden in Figuur 68 geven aan welke steden meer en minder op elkaar lijken. Hoe meer naar links de verbinding tot stand komt, hoe meer gelijkenis en hoe meer naar rechts, hoe minder. Dan is te zien dat de groep van Den Haag, Amsterdam en Rotterdam pas op het allerlaatst bij de overige steden komt. Dat betekent dat alle overige steden meer op elkaar lijken dan op deze drie. Het profiel van de drie grote steden bestaat vooral uit hoge scores op 'problemen inkomen en werk' en 'diversiteit en problemen leefbaarheid' én op 'vermogen en onderneming' (Tabel 7). Binnen die steden is er dus niet alleen sprake van problemen, maar ook van kansen. Op dimensie 'vermogen en onderneming' scoren ook Haarlem, Hilversum en Amstelveen hoog, maar deze steden combineren dat juist met lage scores op 'diversiteit en leefbaarheidsproblemen' en 'problemen inkomen en werk'. Deze steden zijn gemiddeld genomen het best af op alle dimensies.

De allerlaagste scores op 'problemen opleiding en werk' treffen we aan in het cluster studentensteden. Dat is ook hun belangrijkste overeenkomst. Steden die juist vrij hoge scores hebben op 'problemen opleiding en werk' zijn alle steden vanaf Apeldoorn t/m Almere in Figuur 68, met uitzondering van Zwolle en Zoetermeer. De groep steden van Arnhem t/m Schiedam heeft daarnaast ook vrij veel problemen op het vlak van inkomen en werk en scoort laag op vermogen en onderneming. Hoewel het geen extreme scores betreft, hebben deze steden dus een vrij zwak profiel. Bijzonder aan de drie Brabantse steden is dat ze een weinig uitgesproken profiel hebben en op alle dimensies 'gemiddeld' zijn.

Figuur 68 Clusterschema steden (dendrogram)

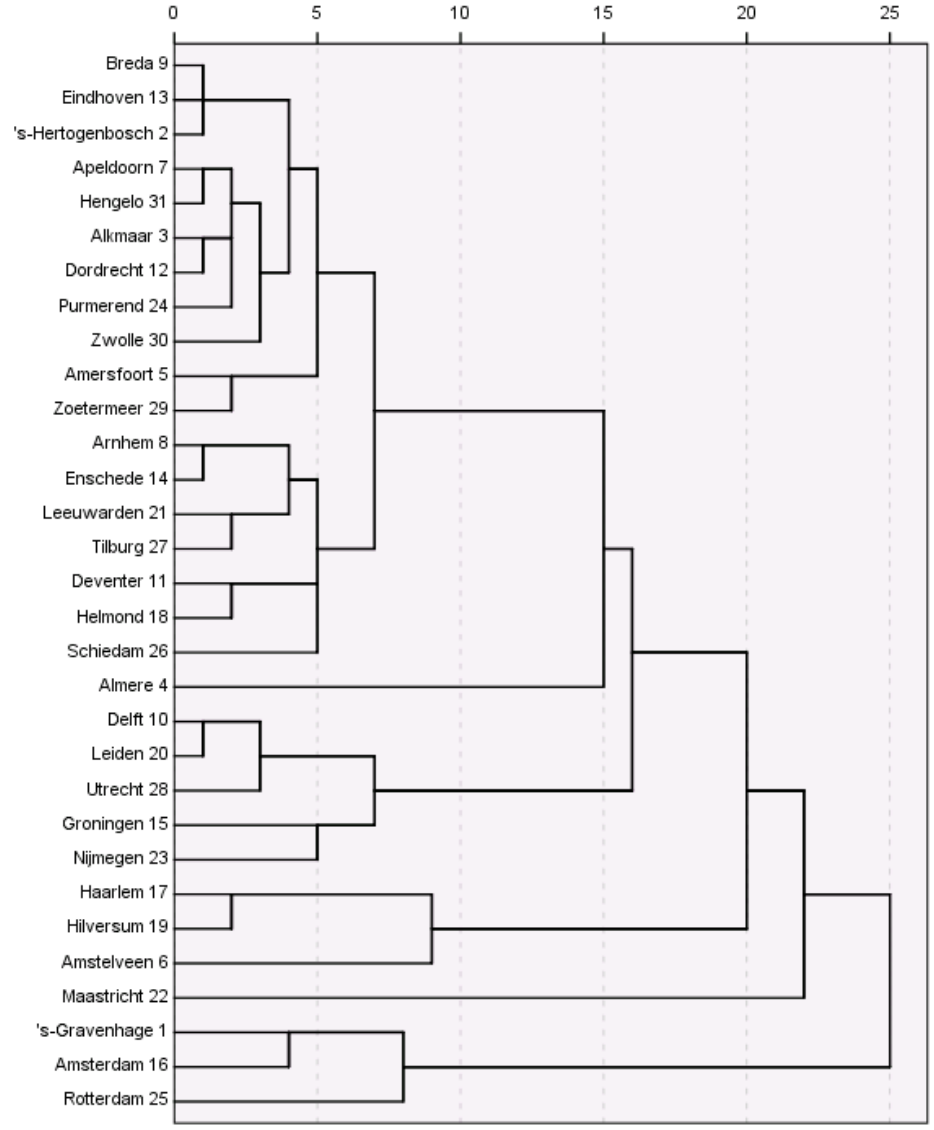

Tabel 7 Profiel van stedengroepen

	problemen inkomen en werk	problemen werk en opleiding	problemen leefbaar-heid en di-versiteit	vermogen en onder-neming
Breda, Eindhoven en Den Bosch	0,1	0,1	-0,3	0,2
Apeldoorn t/m Zwolle	-0,7	0,5	-0,6	-0,6
Amersfoort, Zoetermeer en Almere	-1,3	0,2	0,9	-0,8
Arnhem t/m Schiedam	0,7	0,8	-0,1	-0,6
Delft t/m Nijmegen	0,5	-1,8	0,1	-0,2
Maastricht	1,6	-0,4	-1,9	1,5
Haarlem, Hilversum, Amstelveen	-1,5	-0,4	-0,7	1,7
Den Haag t/m Rotterdam	1,1	0,2	2,1	1,3

Noot. De kleur rood staat voor hoge scores op de betreffende dimensie; blauw voor een lage score

5.5.1 Ontwikkelingen

Als we dezelfde exercitie toepassen op de ontwikkelingen, wordt duidelijk dat – hoewel er een groot aantal verschillende trends onder liggen – er in hoofdlijnen twee soorten ontwikkelingen gaande zijn op het niveau steden. De eerste is een ontwikkeling op het vlak van werk en vermogen. Hierin gaan een toenemende uitkeringsafhankelijkheid, werkloosheid en vergrijzing samen met een afnemend aandeel mensen met veel vermogen en hoge inkomens. De tweede ontwikkelingslijn betreft een toename van de diversiteit van de bevolking, een toename van leefbaarheidsproblemen, gecombineerd met een flexibilisering op de arbeidsmarkt (zzp'ers én flexibele contracten) en een toename van lage inkomens.

Ook bij de ontwikkelingen is er geen overduidelijke tweedeling. De grootste verschillen zijn er tussen Amstelveen en Hilversum samen ten opzichte van de overige steden. Ze scoren vooral hoog op de tweede ontwikkeling (relatieve toename diversiteit en leefbaarheidsproblemen).

Ook de new towns Zoetermeer, Almere, Purmerend en Apeldoorn maken enigszins vergelijkbare ontwikkelingen door wat begrijpelijk is op basis van hun vergelijkbare demografische positie. Deze steden vergrijzen en hebben te maken met een relatief ongunstige ontwikkeling op het vlak van inkomen en uitkeringsafhankelijkheid. Voor Almere en Zoetermeer geldt dat zij zich ook op de tweede dimensie in toenemende mate voor uitdagingen gesteld zien.

De grote steden – die zo duidelijk als afzonderlijk cluster naar voren kwamen in de huidige situatie - maken niet dezelfde ontwikkeling door. Amsterdam ontwikkelde zich – samen met Utrecht en in iets mindere mate Groningen – gunstig op beide dimensies: dus afnemende vergrijzing en afnemende problemen rond werk en uitkeringsafhankelijkheid, maar ook een verbeterende leefbaarheid en een gematigde toename van de diversiteit. Van alle steden is de gecombineerde ontwikkeling in Amsterdam en Utrecht het gunstigst. De ontwikkelingen in Rotterdam en Den haag waren minder geprononceerd. Per saldo lijkt daar ook sprake van een verbetering op de dimensie van werk en vermogen, maar is er tegelijkertijd enige verslechtering op de dimensie van leefbaarheid, inkomen en diversiteit.

Als we de aandacht in het volgende hoofdstuk verplaatsen naar de verschillen binnen steden, dan lijkt het in het bijzonder relevant om te kijken of de positieve ontwikkeling die Amsterdam doormaakt in de hele stad is terug te vinden of dat het specifieke gebieden betreft. Als dat laatste het geval is, zou dat een toenemende segregatie binnen de stad kunnen betekenen. Ook de combinatie van positieve scores op vermogen aan de ene kant en de ongunstige scores op leefbaarheid en werk en inkomen aan de andere, doen vermoeden dat in het bijzonder in de drie grote steden sprake zou kunnen zijn van sterke segregatie binnen de stad. Die zou dan naar verwachting in Amsterdam sterker toenemen dan in de andere twee. Ook relevant is om te bezien in welke mate de ontwikkelingen in de new towns gepaard gaan met toenemende segregatie in de stad.

6 Verschillen tussen stad en ommeland

Een stad is geen op zichzelf staande entiteit, maar onlosmakelijk verbonden met het ommeland. Niet alleen geografisch, maar ook functioneel. De stad biedt economische kansen en voorzieningen aan het ommeland. Het ommeland biedt op haar beurt de stad bijvoorbeeld recreatiemogelijkheden, woongelegenheid en arbeidspotentieel. De omvang van het ommeland verschilt van stad tot stad: Amsterdam heeft een groter ommeland dan bijvoorbeeld Lelystad.

In dit hoofdstuk verkennen we in welke mate stad en ommeland van elkaar verschillen en hoe zij zich ontwikkelen. Daarvoor nemen we de steden die in voorgaande hoofdstukken ook de revue zijn gepasseerd en vergelijken hun ontwikkelingen met die van de plaatsen in de omgeving waar ze relaties mee onderhouden (migratie en pendel). Omdat het hier steeds gaat om een directe vergelijking van de ontwikkeling in een stad en in het bijbehorende ommeland, bespreken we hier geen uitkomsten aan de hand van GINI's en Isolatie-indexen maar beschrijven we de feitelijke stand en ontwikkeling op de onderzochte indicatoren.

6.1 Methode

In dit onderzoek is het ommeland van iedere stad bepaald op basis van feitelijke verhuis- en pendelstromen. Voor iedere gemeente in Nederland is de relatieve omvang van de verhuisstromen van en naar en de pendelstromen naar de stad berekend. De gemeenten die gemiddeld meer dan tien procent relatie hebben (de zogenaamde bindingsscore) op deze twee indicatoren worden bij het ommeland van betreffende stad gerekend. Dat is op zichzelf een arbitraire grens, maar de ervaring uit eerder onderzoek13 leert dat dit tot een herkenbare en werkbare afbakening van het ommeland leidt.

Voor iedere stad wordt zo dus het ommeland bepaald. Voor bijvoorbeeld Amsterdam of Groningen (zie Figuur 69) is het ommeland groter dan voor bijvoorbeeld Delft of Purmerend. Van Amsterdam en Groningen zijn nu eenmaal veel meer omliggende gemeenten afhankelijk qua werkgelegenheid en voorzieningen dan van Purmerend en Delft. De figuur van Groningen laat zien hoe de relaties over het algemeen werken. De naastgelegen gemeenten hebben een zeer sterke band met de stad, en deze wordt kleiner naarmate de afstand toeneemt. De grens (de zwarte lijn) is een vrij logische afbakening van het ommeland van Groningen. Volgens deze aanpak kunnen steden overigens ook tot het ommeland van een andere – grotere – stad behoren. Dat is bijvoorbeeld het geval bij Almere dat bij het ommeland van Amsterdam hoort en Schiedam dat hoort bij het ommeland van Rotterdam. Andersom is dat niet het geval, Rotterdam en Amsterdam zijn maar in beperkte mate 'afhankelijk' van Schiedam respectievelijk Almere. In de analyses in dit hoofdstuk worden Schiedam en Al-

[13] Bv Schulenberg, R. e.a. (2008), '*Verkenning regionale profielen',* Rigo i.o.v. van Ministerie van VROM

mere, maar ook Amstelveen niet als ´centrale stad´ met een ommeland beschreven. Zij fungeren in essentie als ommeland van de steden Rotterdam en Amsterdam.

Figuur 69: Bindingsscore ommeland met Groningen.

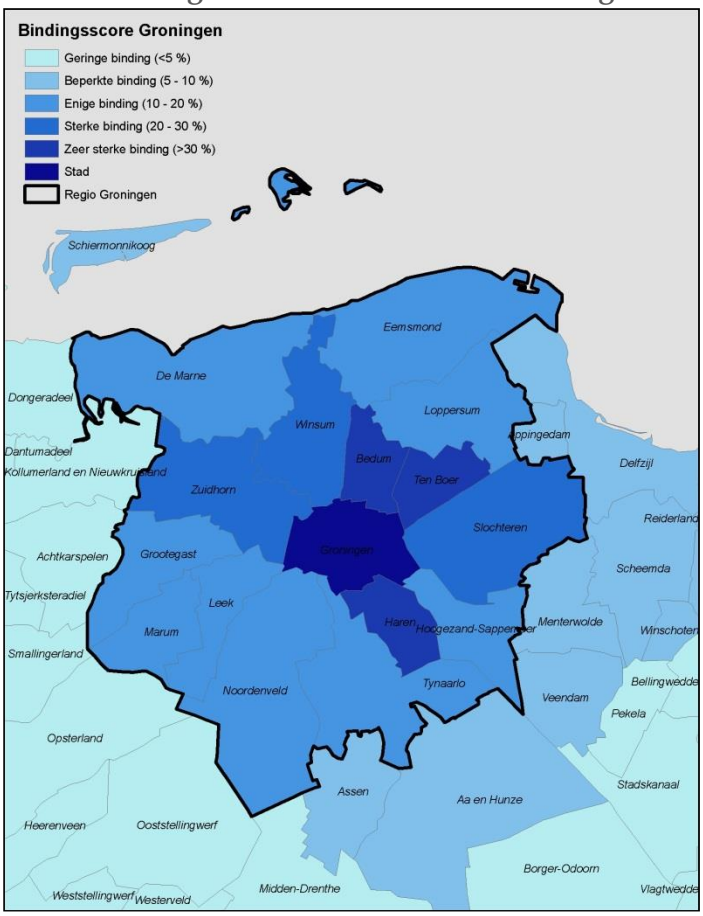

6.2 Totaalbeeld steden en hun ommeland

Een vergelijking van de gemiddelde stand van de steden en hun ommeland (Tabel 8), laat zien dat het ommeland op veel aspecten beter scoort dan de stad: minder lage inkomen en meer hoge, meer mensen met veel vermogen, meer eigenwoningbezit, minder arbeidsongeschikten, minder voortijdig schoolverlaters en minder leefbaarheids- en veiligheidsproblemen. Daarnaast ligt het aandeel bewoners van niet-westerse herkomst een stuk lager in het ommeland dan in de stad. Alleen qua opleidingsniveau doen de steden het gemiddeld beter dan hun ommeland. In de stad wonen meer hoog opgeleiden. Ook zijn er iets minder ouderen in de stad.

Sinds 2006 zijn de verschillen tussen stad en ommeland op veel indicatoren verhoudingsgewijs wat kleiner geworden of gelijk gebleven. Het aandeel hoogste inkomens is meer toegenomen in de stad, het aandeel jongeren minder snel gedaald, de toename van mensen van Antilliaanse, Marokkaanse en Turkse herkomst was in de steden ongeveer net zo groot als in het ommeland en onder mensen van Surinaamse herkomst is er juist een beweging richting ommeland zichtbaar.

Tabel 8 Verschillen tussen stad en ommeland: stand en ontwikkeling t.o.v. 2006

			eindjaar		ontwikkeling	
			ommeland	stad	ommeland[14]	stad
Bevolkingsgroepen						
SES	inkomen	20% hoogste inkomens	24%	19%	-1%	3%
		20% laagste inkomens	16%	27%	0%	2%
		deciel 10	12%	6%	-2%	0%
		perc99	1,3%	0,6%	-6%	-10%
	% eigenwoningbezit		62%	44%	2%	3%
	% sociale huur		28%	39%	-4%	-3%
Demografie	leeftijden	% jongeren (18 min)	21%	19%	-8%	-4%
		% ouderen (75 plus)	8%	7%	19%	-1%
	herkomst	% Antilliaans	1%	2%	6%	5%
		% Marokkaans	1%	4%	7%	8%
		% Turks	2%	5%	3%	3%
		% Surinaams	2%	5%	4%	-4%
		% overig niet-westers	4%	8%	15%	21%
		% westers allochtoon	9%	13%	5%	13%
Economische kansen en risico´s	opleiding	% laag opgeleid	46%	44%	*niet beschikbaar*	
		% hoog opgeleid	19%	25%		
	werk	% arbeidsongeschikt	4%	5%	-10%	-13%
		% flexibele contracten	5%	7%	10%	7%
		% zzp´ers	11%	10%	20%	30%
probleemindicatoren						
economisch	langdurig laag inkomen		1%	3%	9%	10%
	uitkeringsafhankelijkheid	% uitkeringen	14%	19%	14%	11%
		% WW-uitkering	4%	4%	57%	51%
		% bijstandsuitkering	3%	7%	7%	3%
kansen	vsv		3%	5%	-17%	-26%
	jeugdwerkloosheid	totaal	12%	15%	18%	12%
	jeugdwerkloosheid	autochtoon	10%	10%	33%	24%
		niet-westers	21%	22%	-2%	-4%
leefbaarheid	% bewoners gebieden met max. score matig positief		8%	39%	-5%	-6%
veiligheid	% bewoners gebieden met 20% meeste problemen		8%	58%	3%	13%

Noot. Grijs gearceerde indicatoren betreffen ontwikkelingen waarbij – bij doorgaande trend - het verschil tussen stad en ommeland groter wordt dan het nu is.

Het aandeel bijstandsontvangers is meer gestegen in het ommeland en het aandeel voortijdig schoolverlaters minder gedaald en de jeugdwerkloosheid is wat meer toegenomen in het

[14] Ontwikkeling ommeland wordt uitgedrukt als percentage van het niveau 2006 in de steden, zodat beide ontwikkelingen kunnen worden vergeleken.

ommeland dan in de stad. Ook het aandeel gebieden met een kwetsbare leefbaarheid is in de stad iets meer afgenomen dan in het ommeland (Figuur 70).

Figuur 70: Ontwikkeling gebieden met een kwetsbare leefbaarheid in de steden en hun ommeland (1998-2012)

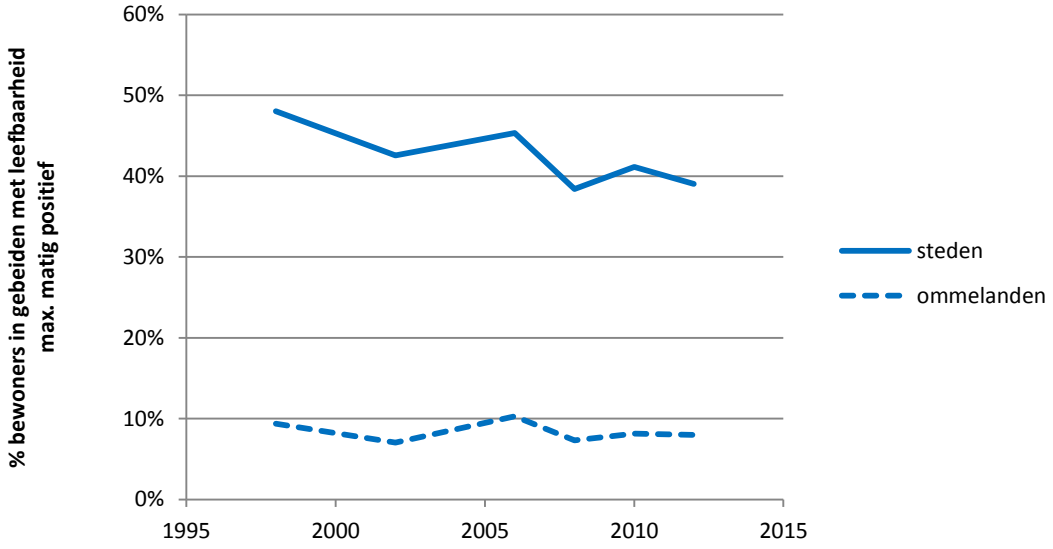

Voor veiligheid geldt die trend overigens niet net als op een aantal andere indicatoren waarbij stad en ommeland juist verder uit elkaar groeien. Die zijn gearceerd weergegeven in Tabel 8.

Het aandeel laagste inkomens in de stad is gestegen terwijl het ongeveer gelijk is gebleken in het ommeland. Verder is de trend dat de 1% meest-vermogenden zowel de stad als het ommeland van de steden verlaten. Maar de stad, waar zij momenteel ook minder vertegenwoordigd zijn, is in sterkere de rug toegekeerd dan het ommeland. Blijkbaar vestigen de meest vermogenden zich in toenemende mate buiten de directe invloedssfeer van de steden. De stad is wel in toenemende mate het domein van de zzp'er maar heeft het ommeland wat dat betreft nog niet ingehaald. Waar deze groep in het ommeland met 20% toenam sinds 2006 was er in de stad maar liefst een toename van 30%.

De derde trend is dat het ommeland de afgelopen jaren beduidend sterker is vergrijsd dan de stad. En aangezien het aandeel ouderen in het ommeland gemiddeld al hoger ligt, betekent dat voor de toekomst een verdere toename van de verschillen op dit terrein, zeker omdat de steden gemiddeld genomen een daling van het aandeel 75-plussers hebben meegemaakt.

De vierde trend die zich onttrekt aan het kleiner worden van de verschillen tussen stad en ommeland is de ontwikkeling van zowel het aandeel overig niet-westerse allochtonen als het aandeel westerse allochtonen. Hun aandeel is groter in de steden dan in het ommeland en is daar ook sterker toegenomen.

En de vijfde trend waarbij de verschillen groter worden is die van armoede. In de steden is het aandeel mensen dat langdurig een laag inkomen heeft groter dan in het ommeland en is er ook – zij het beperkt – meer gestegen.

De beschreven ontwikkelingen zijn niet precies hetzelfde in de onderscheiden steden en hun ommelanden. We bespreken in navolgende paragrafen de positie en ontwikkelingen tussen stad en ommeland allereerst voor de vier grote steden. Daarna beschrijven we de ontwikkelingen in twee groepen van willekeurige steden: regio Zuid (Maastricht, Tilburg, Eindhoven en Arnhem), regio Noord (Zwolle, Groningen, Leeuwarden en Alkmaar), gevolgd door de twee 'rijkste' steden en hun ommeland: Hilversum en Haarlem. Daarmee wordt een beeld geschetst van de mate waarin de ontwikkelingen tussen stad en ommeland uniform zijn of juist niet/

6.3 De G4

De verhouding die de vier grote steden hebben met hun ommeland is op veel van de indicatoren waar in dit onderzoek naar wordt gekeken vergelijkbaar. Net als in het totaalbeeld voor alle steden geldt dat het ommeland van de G4-steden meer hoogste inkomens herbergt, minder laagste inkomens, meer vermogenden, meer eigen woningenbezit, meer ouderen, minder bewoners van niet-westerse herkomst, enzovoort dan de steden. Dus, hoewel de verschillen tussen de grote steden aanzienlijk zijn op veel indicatoren, zoals beschreven in hoofdstuk 4, is de verhouding die zij hebben met hun ommeland wel min of meer hetzelfde.

In Tabel 9 is dit weergegeven met balkjes per stad die voor elke stadsregio het verschil weergeven van het ommeland ten opzichte van de centrale stad. Een blauwgroen balkje naar rechts staat voor een hogere score van het ommeland op de betreffende indicator en een paars balkje naar links staat voor een lagere score.

In de eerste vier kolommen met balkjes gaat het om het verschil in (huidige) positie. Een balkje naar links staat bijvoorbeeld bij de indicator leefbaarheid voor de constatering dat het ommeland minder leefbaarheidsproblemen kent dan de stad. Dat is dus voor alle vier ommelanden van de grote steden het geval. De lengte van de balkjes staat voor de relatieve grootte van het verschil tussen ommeland (A) en stad (B); dus: (A-B)/B. Zo kan worden gezien dat het verschil tussen stad en ommeland relatief groot is voor bijvoorbeeld de positie van de meest vermogenden: in het ommeland van de steden wonen meer meestvermogenden dan in de steden en dat verschil is het grootst voor Utrecht en het kleinst voor Amsterdam. Voor sommige indicatoren is er vrijwel geen verschil tussen stad en ommeland. Dat is bijvoorbeeld het geval bij het aandeel laagopgeleiden, jongeren of werkloosheid onder niet-westerse allochtone jongeren.

In de tweede serie kolommen in Tabel 9 wordt het verschil in *ontwikkeling* tussen stad en ommeland weergegeven. Een balkje naar rechts staat dan voor een sterkere toename in het ommeland dan in de stad en een balkje naar links staat voor een minder sterke toename in het ommeland dan in de stad. Zo neemt het aandeel ouderen in het ommeland van de G4 meer toe dan in de steden (balkje naar rechts) en neemt het aandeel zzp'ers *minder* toe in het ommeland dan in de steden (balkjes naar links).

Wat dan opvalt, is dat op veel indicatoren stad en ommeland van de G4 een vergelijkbare ontwikkeling hebben doorgemaakt en de verschillen dus niet veel groter worden. Alleen de vergrijzing (die meer plaatsvindt in het ommeland) is wel een sterke algemene trend, even-

als de mindere toename van zzp'ers in het ommeland en de grotere toename van jeugdwerkloosheid in het ommeland.

Tabel 9 **Positie en ontwikkeling vanaf 2006 van het ommeland t.o.v. de stad voor de G4**

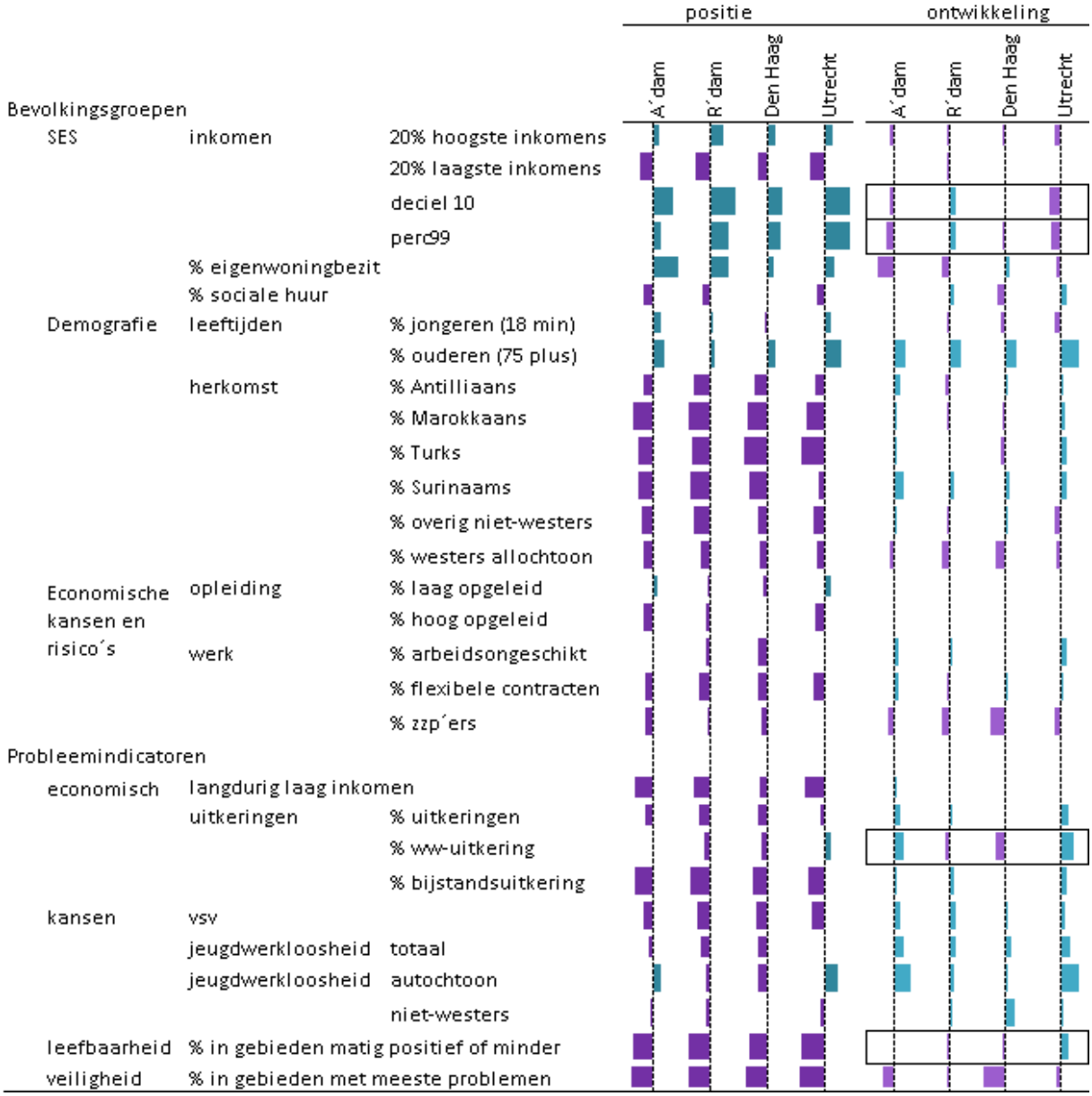

Er zijn wel enkele interessante verschillen in de ontwikkeling tussen stad en ommeland voor de G4. Zo verschilt de ontwikkeling in het aandeel vermogenden tussen stad en ommeland voor de vier steden. Vooral in Utrecht trekt het ommeland minder vermogenden dan de stad. In de stad neemt zowel het aandeel van de 10% meest vermogenden als het aandeel van de 1% meest vermogenden toe. In het ommeland daalt dit aandeel. Ook in Amsterdam neemt het aandeel meest vermogenden meer toe in de stad dan in het ommeland. In dit geval gaat het overigens om een kleine toename in de stad en een flinke afname in het omme-

land. De ontwikkeling in Rotterdam is het minst gunstig. In die regio neemt ook in het ommeland het aandeel af, maar minder dan in de stad (Figuur 71).

Figuur 71: Ontwikkeling aandeel 1% meest vermogenden in de G4 en hun ommeland t.o.v. 2006

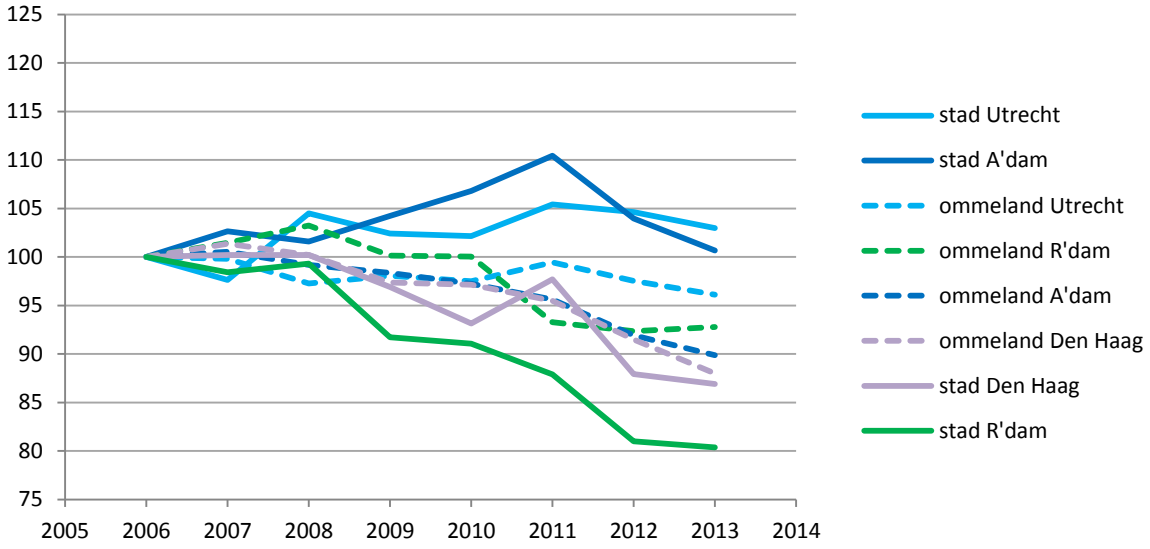

Een ander opvallend verschil tussen de stadsregio's dat uit Tabel 9 naar voren komt, is dat de veiligheidsproblemen in het ommeland van Amsterdam en Rotterdam meer toenemen dan in de steden zelf. In Utrecht en Den Haag is dat minder het geval. Toch is het verschil in positie zodanig groot dat beide niet snel op eenzelfde niveau zullen uitkomen.

Het blijft overigens belangrijk om bij het trekken van conclusies over convergerende of divergerende ontwikkelingen ook goed in de gaten te houden hoe de niveaus verschillen tussen stad en ommeland. Zo is er bijvoorbeeld bij het aandeel WW-uitkeringen in stad en ommeland voor Amsterdam geen verschil in positie (in 2014). De ontwikkeling was ongunstiger in het ommeland. Daar is het aandeel WW-uitkeringen meer gestegen. Voor Den haag is de positie van het ommeland gunstiger (kleiner aandeel WW-uitkeringen) én heeft het ommeland zich gunstiger ontwikkeld. Daar zijn de verschillen dus wat groter geworden en in Amsterdam zijn ze verdwenen (Figuur 72).

Leefbaarheid

Nadere inspectie van de ontwikkelingen van de leefbaarheid over een langere periode laat zien dat de ontwikkelingen in en rond Utrecht wat dat betreft ongeveer gelijk zijn geweest, resulterend in een flinke afname van het aantal kwetsbare gebieden in zowel stad als ommeland. In Rotterdam heeft het ommeland zich wel structureel gunstiger ontwikkeld dan de stad zelf en wordt het verschil dus groter. Voor Den Haag en Amsterdam geldt over die langere periode dat de steden zich gunstiger hebben ontwikkeld dan het ommeland. Hier worden de verschillen dus (iets) kleiner. Wat dat betreft is er dus – zoals Tabel 9 ook aangeeft – sprake van een gemengd beeld voor de G4.

Figuur 72: Ontwikkeling WW-uitkeringen in stad en ommeland van Amsterdam en Den Haag

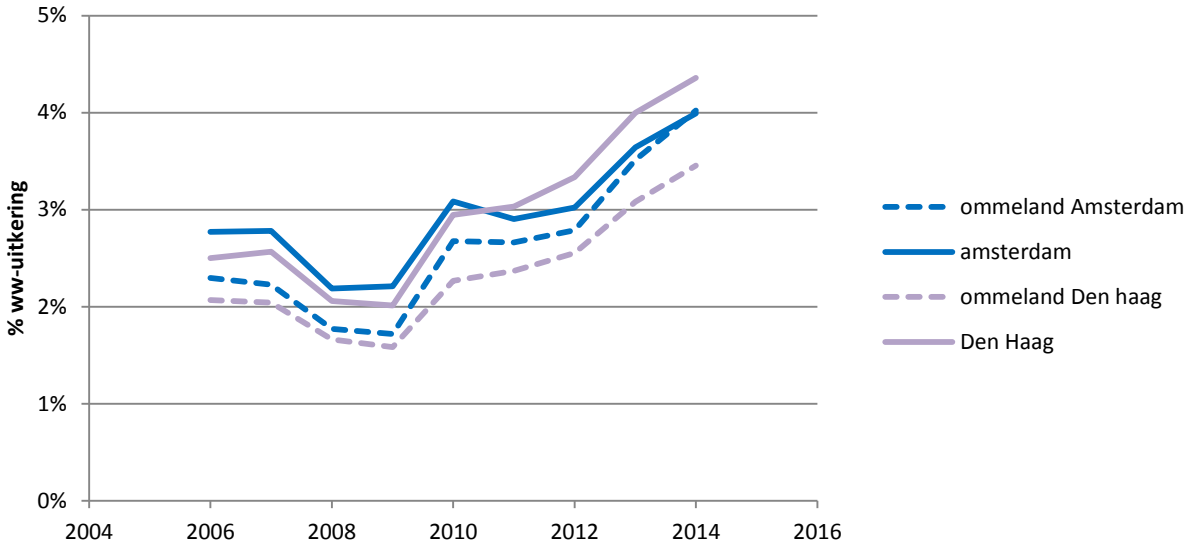

Figuur 73: Ontwikkeling leefbaarheidsproblemen in de G4 en hun ommeland t.o.v. 1998

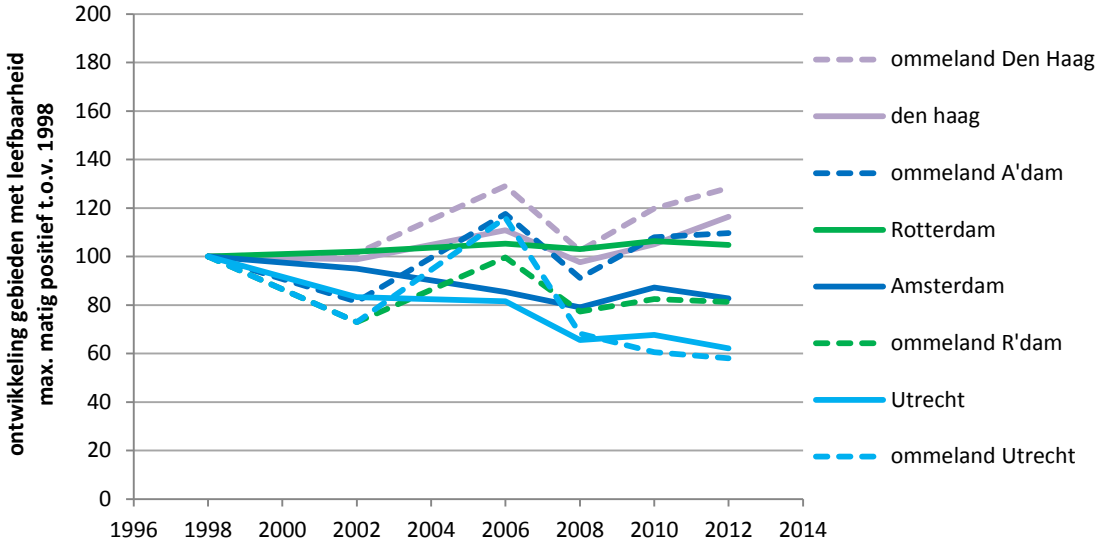

6.4 Regio Zuid

Stad en ommeland van steden in de zuidelijke helft van het land – ter illustratie tonen we de resultaten voor Maastricht, Tilburg, Eindhoven en Arnhem in Tabel 10 – verschillen sterk van elkaar. Meer hoogste inkomens en vermogenden in het ommeland, minder bewoners van niet-westerse herkomst, minder mensen die langdurig van een laag inkomen moeten rondkomen, minder mensen met een bijstandsuitkering en minder leefbaarheidsproblemen.

Tabel 10 **Positie en ontwikkeling t.o.v. 2006 van het ommeland t.o.v. de stad in Maastricht, Tilburg, Eindhoven en Arnhem**

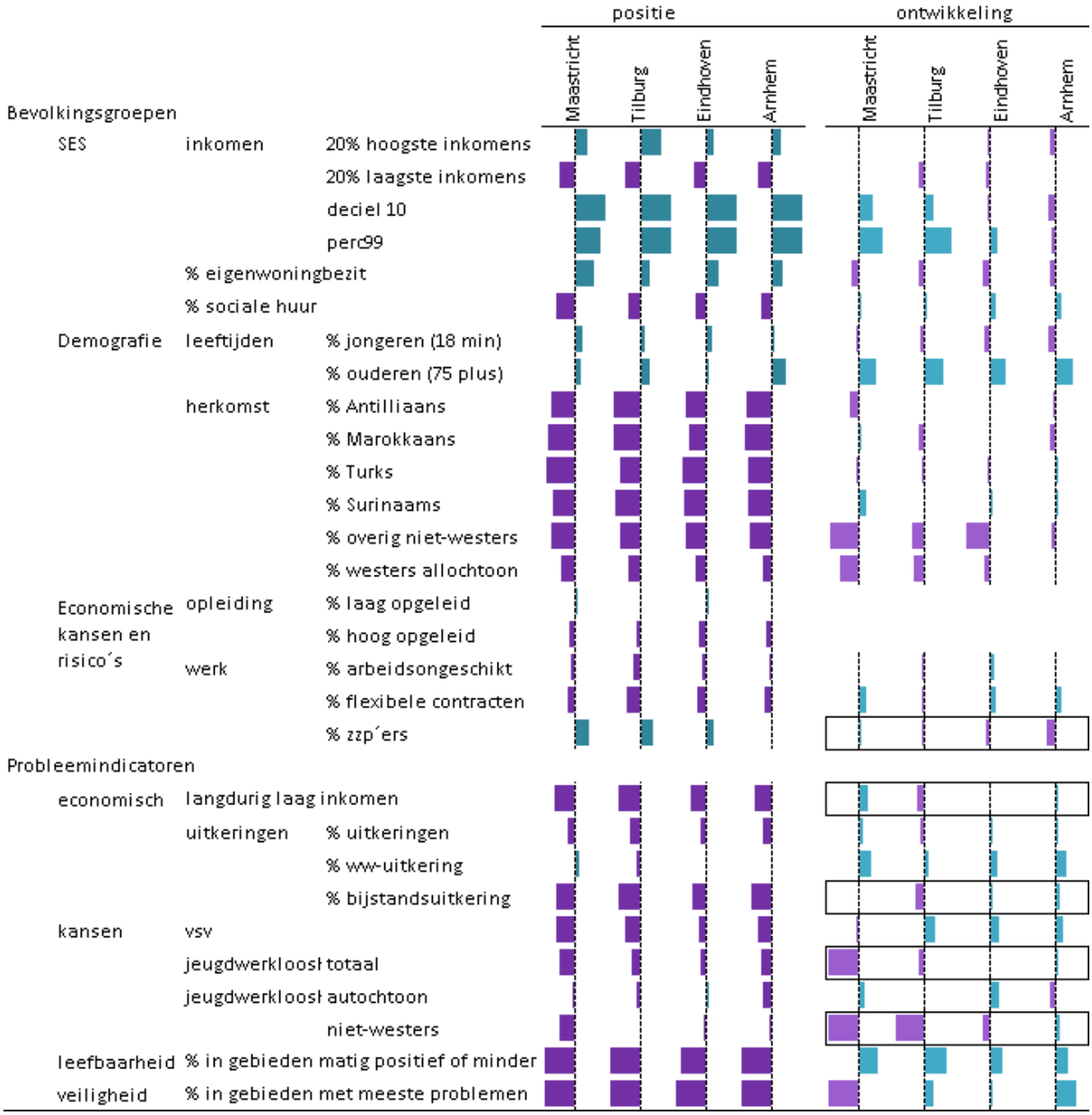

Er is geen overheersend beeld van een convergerende trend tussen stad en ommeland voor deze steden. Alleen voor wat betreft de woningvoorraad is dat wel het geval. De grotere toename van het aandeel koopwoningen en sterkere afname van het aandeel sociale huurwoningen in de steden doet de verschillen op dit punt verder afnemen tussen stad en ommeland. Verder is het aandeel WW-uitkeringen in het ommeland meer toegenomen dan in de steden en zijn de steden – in het bijzonder Tilburg en Eindhoven - succesvoller geweest dan het ommeland in het terugdringen van het aantal voortijdig schoolverlaters. Daardoor zijn de verschillen wat kleiner geworden. Ook het aandeel gebieden met een kwetsbare leefbaarheid is in de steden meer verminderd dan in het ommeland.

Toch lijkt het aantal divergerende trend voor deze steden groter dan voor de G4 en hun ommeland. In een stad als Tilburg bijvoorbeeld – waarvan bij de vergelijking *tussen* steden ook al was geconstateerd dat het net als Arnhem, Enschede, Leeuwarden, Deventer, Helmond en Schiedam een wat zwak profiel heeft op 'inkomens en werk' en 'werk en opleiding' – is te zien dat de verschillen tussen stad en ommeland op vrij veel indicatoren juist groter worden. Naast lage inkomens, de 1% meest vermogenden, ouderen en overig niet-westerse allochtonen, geldt dat bijvoorbeeld ook voor de 10% meest vermogenden (hun aandeel neemt sterk af in de stad), is het aandeel zzp'ers iets meer toegenomen in het ommeland, heeft de jeugdwerkloosheid in het bijzonder voor de niet-westerse allochtonen zich niet goed ontwikkeld in de stad en is het aandeel bijstandsontvangers in de stad meer toegenomen dan in het ommeland (Figuur 74).

Figuur 74: Ontwikkeling bijstandsuitkeringen in Tilburg en het ommeland van Tilburg (1999-2014)

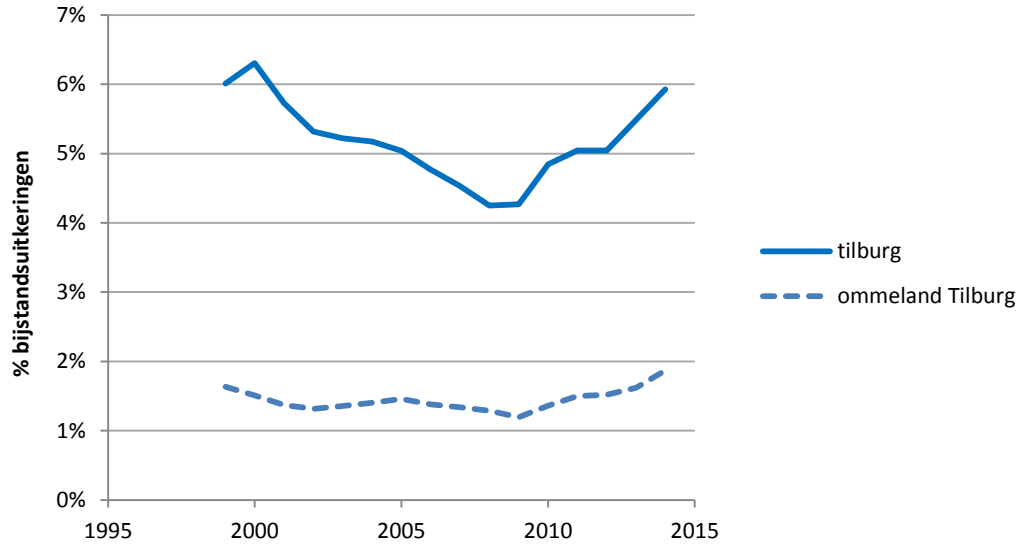

En hoewel er tussen deze steden verschillen zijn in op welke specifieke indicatoren stad en ommeland naar elkaar toegroeien of juist meer van elkaar verschillen, per saldo is het beeld dat de verschillen tussen stad en ommeland vrij prominent zijn en blijven.

6.5 Regio Noord

Het beeld van het verschil tussen stad en ommeland is voor de noordelijke steden op hoofdlijnen niet veel anders dan voor de steden elders in het land (Tabel 11): meer hoogste inkomens, minder laagste inkomens, meer veel-vermogenden, meer eigenwoningbezit, minder bewoners van niet-Nederlandse herkomst, minder mensen met een uitkering en minder leefbaarheids- en veiligheidsproblemen in het ommeland.

Tabel 11 **Positie en ontwikkeling van het ommeland t.o.v. de stad in Zwolle, Groningen, Leeuwarden en Alkmaar**

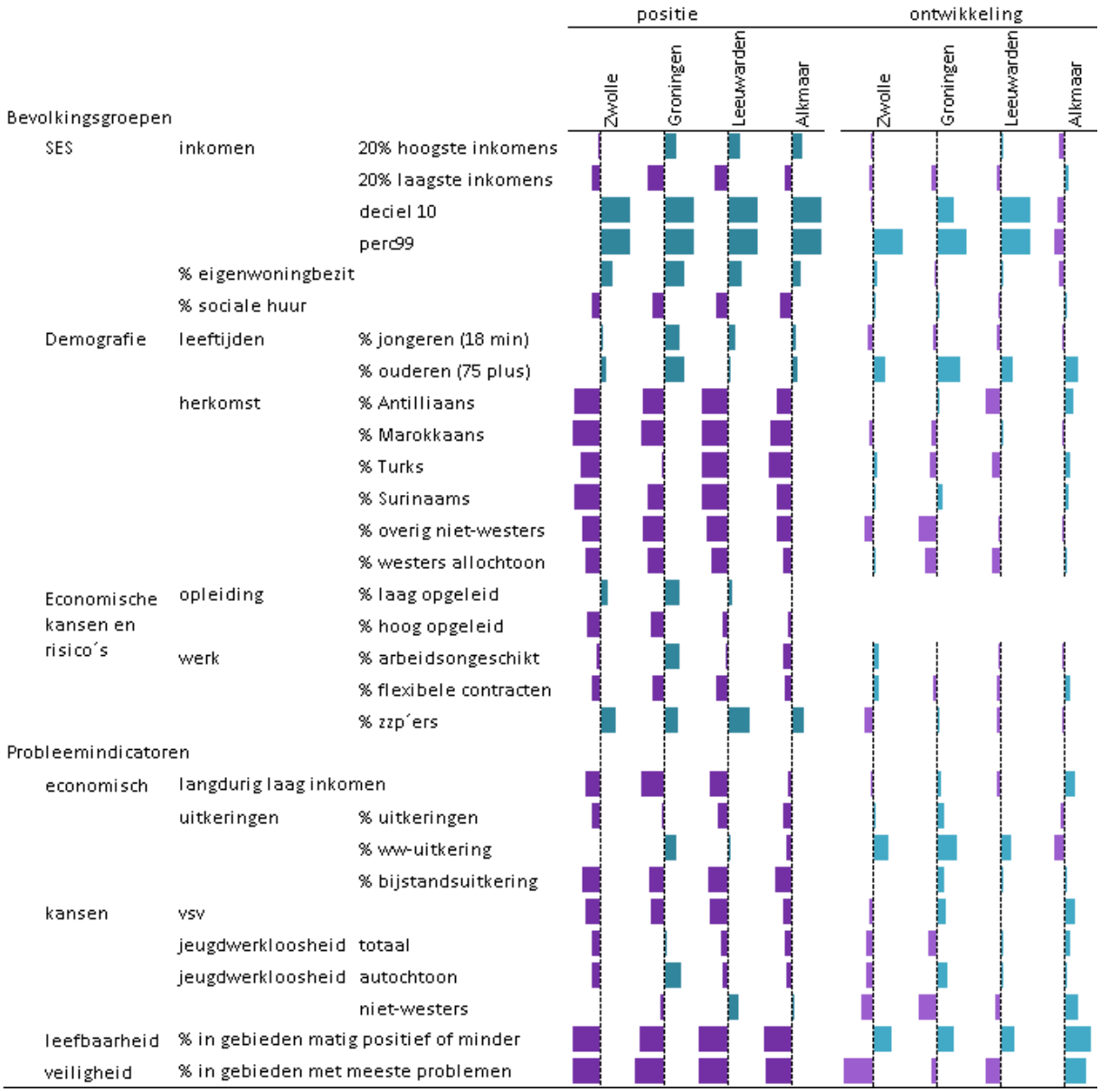

Voor afzonderlijke steden en hun ommeland zijn er wel relevante verschillen. Zo is voor Groningen opvallend dat het ommeland meer jongeren (tot 18 jaar) heeft dan de stad, dat het aandeel laag opgeleiden er beduidend hoger ligt, evenals het aandeel arbeidsongeschikten en mensen met een WW-uitkering. Ook de jeugdwerkloosheid onder autochtone jongeren is in het ommeland van Groningen opvallend hoog. Hier doet de stad het dus op een aantal fronten – in het bijzonder rond opleiding en werk – het goed ten opzichte van het ommeland.

Alkmaar en het ommeland van Alkmaar laten vooral voor wat betreft de ontwikkelingen een wat ander dan gebruikelijk patroon zien. Zo heeft Alkmaar zich ten opzichte van het ommeland gunstig ontwikkeld op het vlak van inkomen, vermogen en armoede. Ook zijn zowel leefbaarheid als veiligheid meer verbeterd in de stad dan in het ommeland. Dat neemt niet weg dat het ommeland van Alkmaar op de meeste indicatoren een betere positie laat zien dan de stad. Maar er is blijkbaar wel sprake van een afname van de verschillen en die wordt

vooral veroorzaakt doordat het ommeland wat 'afzakt'. Dat wordt geïllustreerd in Figuur 75 voor de hoogste inkomens en in Figuur 76 voor de 1% meest vermogenden.

Figuur 75: Ontwikkeling 20% hoogste inkomens in Alkmaar en het ommeland van Alkmaar (2005-2013)

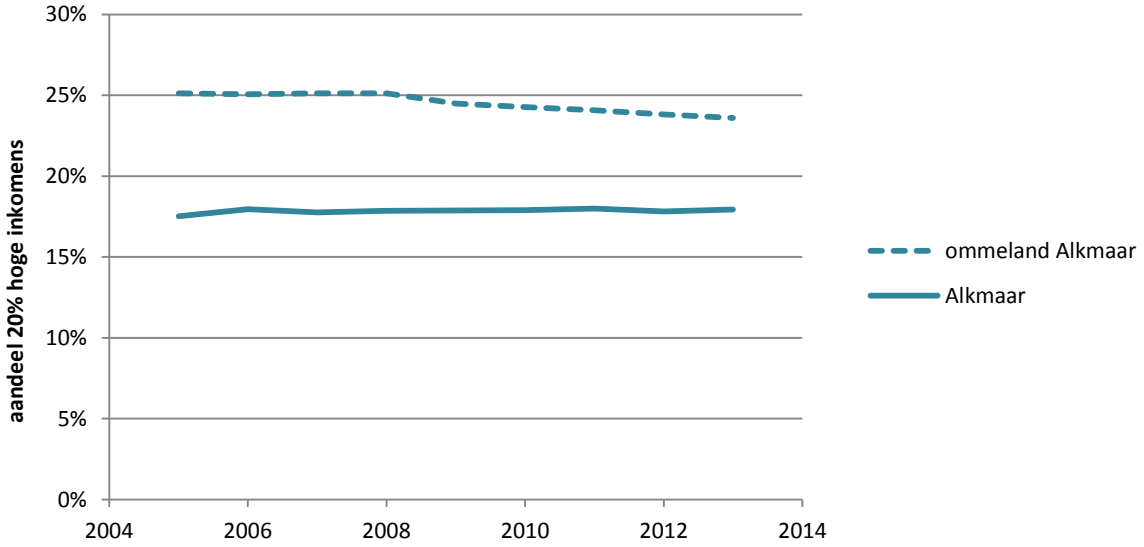

Figuur 76: Ontwikkeling 1% meest vermogenden in Alkmaar en Leeuwarden en hun ommelanden (2006-2013)

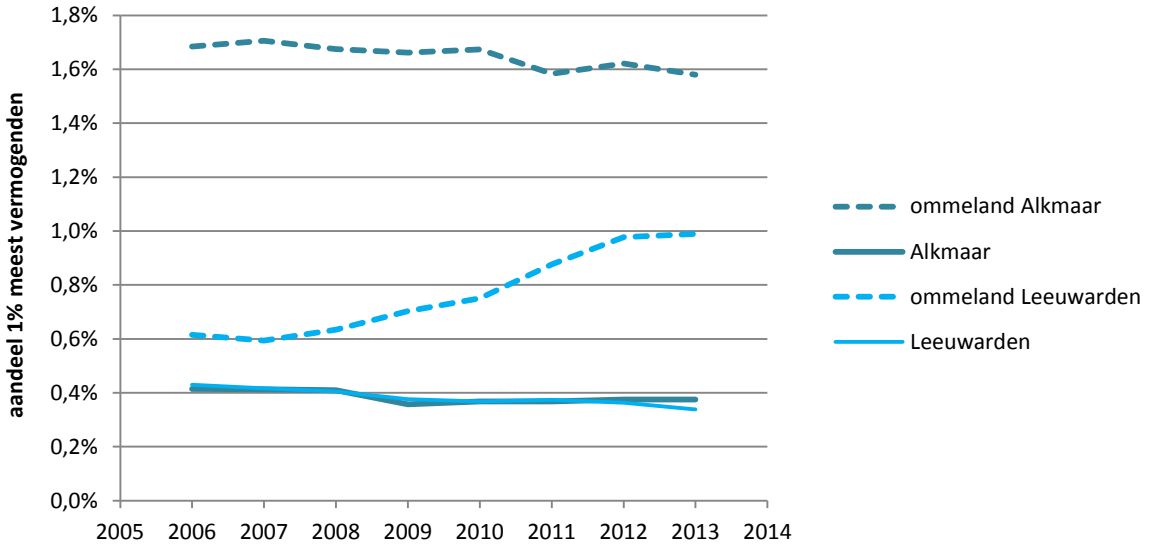

Het is niet zo dat de ontwikkelingen in Alkmaar een stijging van de hoge inkomens laten zien of van de meest vermogenden. Maar in het ommeland is een geleidelijke daling zichtbaar waardoor de verschillen tussen stad en ommeland afnemen. Daarbij moet dan wel worden opgemerkt dat de positie van het ommeland van Alkmaar wel bovengemiddeld is. Dus ondanks de daling van het aandeel meest vermogenden, ligt dat aandeel in het ommeland van Alkmaar nog steeds een stuk hoger dan bijvoorbeeld in het ommeland van Leeuwarden, waar het pas sinds 2012 het landelijk 'gemiddelde' van 1% heeft bereikt (Figuur 76).

6.6 Hilversum en Haarlem

Ook voor de twee 'rijkste' steden en hun ommeland geldt in beginsel dezelfde verhouding als voor de andere steden. Het ommeland heeft een groter aandeel hoge inkomens, vermogenden en ouderen en minder bewoners van niet-westerse herkomst, minder uitkeringsafhankelijkheid en minder problemen rond leefbaarheid en veiligheid dan de steden (Tabel 12).

Tabel 12 Positie en ontwikkeling van het ommeland t.o.v. de stad in Hilversum en Haarlem

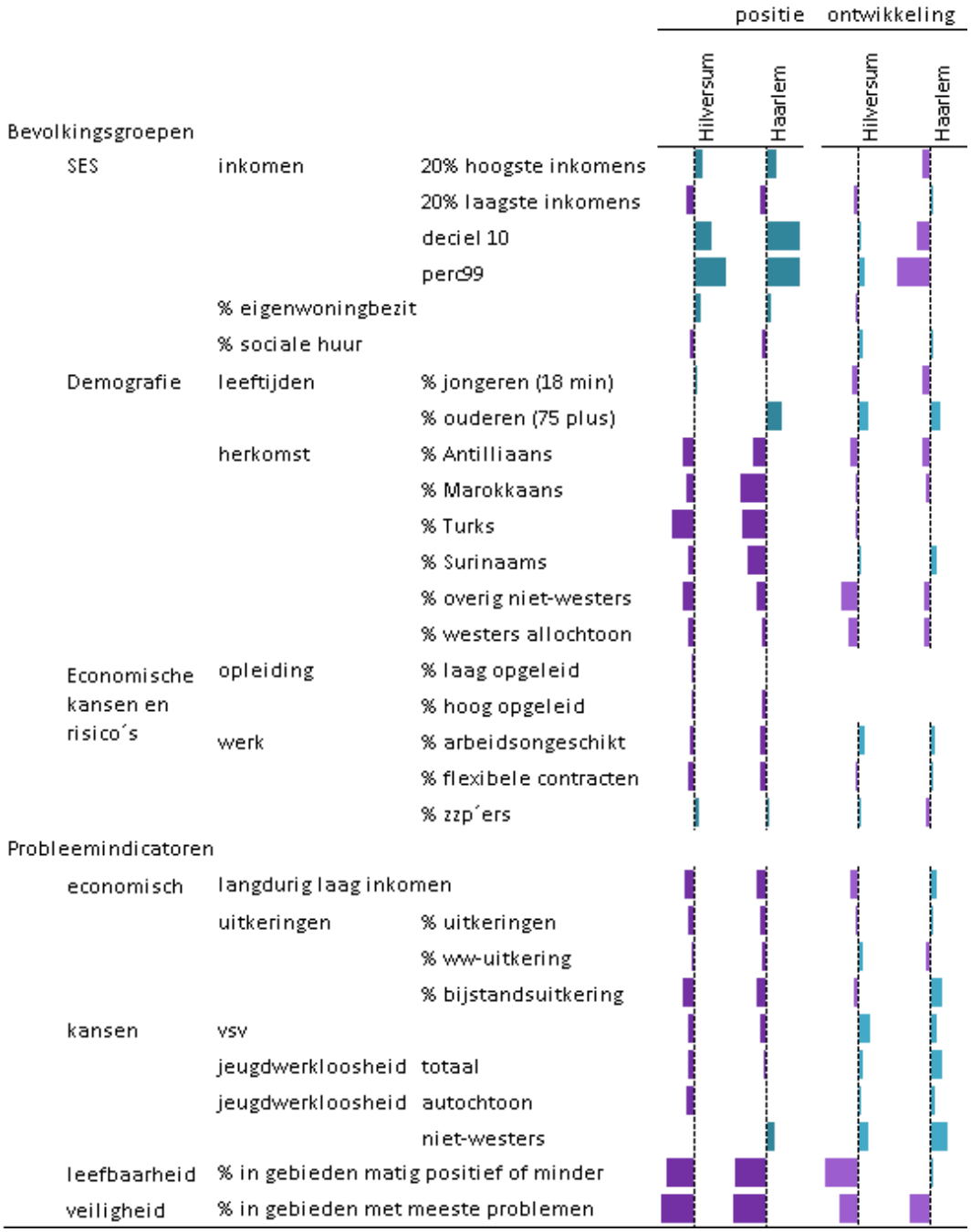

Tussen de twee stadsregio's zijn er wel relevante verschillen in ontwikkeling. In het bijzonder voor het ommeland van Haarlem zijn er enkele ontwikkelingen geweest die minder gun-

stig lijken ten opzichte van de ontwikkeling die de stad heeft doorgemaakt. Zo is er een sterkere afname van het aandeel meest-vermogenden in het ommeland dan in de stad (Figuur 77), is het aandeel hoogste inkomens meer gedaald in het ommeland dan inde stad, is het aandeel bijstandsuitkeringen er meer toegenomen evenals de jeugdwerkloosheid (Figuur 78).

Figuur 77: Ontwikkeling 1% meest vermogenden in Haarlem en Hilversum en hun ommelanden (2006-2013)

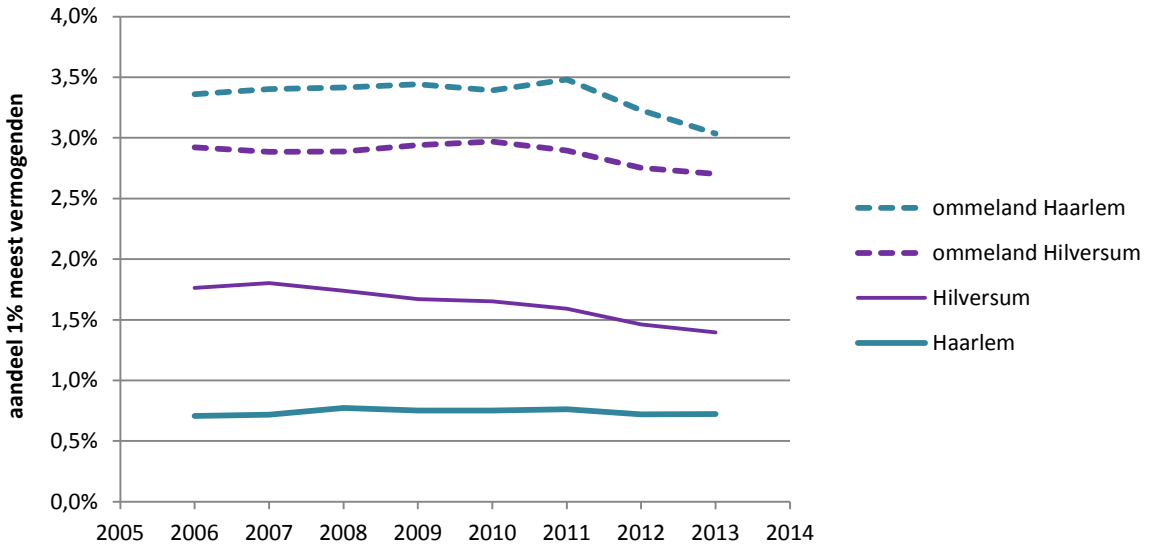

Figuur 78: Ontwikkeling jeugdwerkloosheid onder niet-westers allochtonen in Haarlem en het ommeland van Haarlem (1999-2014)

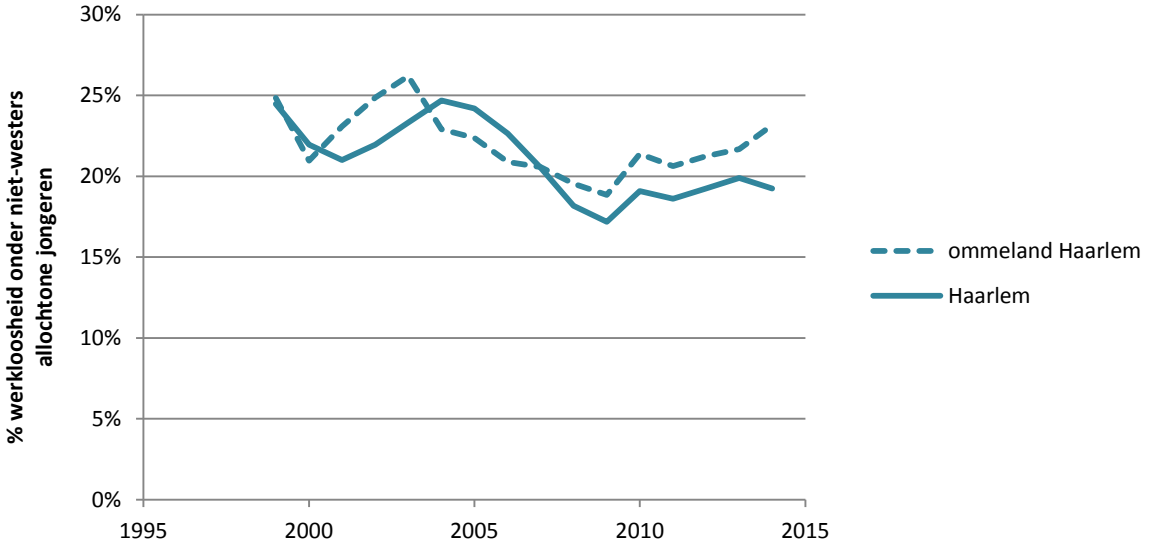

Daar tegenover staat dat het verschil in uitgangspositie tussen het zeer welvarende ommeland van Haarlem en de stad zelf ook wel groot is. Dat kan in het bijzonder goed worden afgelezen aan het verschil in de vermogenspositie van de inwoners in het ommeland (nog

steeds behoort 3% van de inwoners tot de 1% meest vermogenden). Wat dat betreft is het verschil tussen Hilversum en het ommeland daarvan minder groot.

Ofwel, ook voor de twee rijkste steden en hun ommeland zijn er zeer specifieke verschillen en ontwikkelingen gaande. Hoewel ze veel op elkaar lijken ten opzichte van de andere steden, is er toch ook een sterk eigen profiel – ook in relatie tot het ommeland.

6.7 Tweedeling?

Tussen de grotere steden en hun ommeland lijkt er wel sprake van enige tweedeling. Ondanks de verschillen die er zijn tussen de stadsregio's, is het overheersende beeld dat meer mensen in de ommelanden van de steden het beter hebben dan in de stad: meer hogere inkomens, meer mensen met veel vermogen, minder uitkeringsafhankelijkheid, minder armoede, betere leefbaarheid, enzovoort. Daar tegenover staat wel dat de ommelanden meer vergrijsd raken, dat de opleidingsniveaus er vaak wat lager liggen en dat het aandeel zzp'ers (als maatstaf voor ondernemingszin) in de steden meer toeneemt. Maar ondanks dat de steden en hun ommeland op een aantal aspecten naar elkaar toegroeien (woningvoorraad en leefbaarheid bijvoorbeeld) en elkaar soms zelfs passeren, zoals bij ouderen is gebeurd en bij zzp'ers gaat gebeuren, lijkt de 'kloof' tussen stad en ommeland op de meeste aspecten vrij stabiel. En tot slot geldt dat, hoewel er in algemene zin wel kan worden gesproken over een tweedeling, elke stad en z'n ommeland toch ook weer een eigen dynamiek hebben die al te sterke generalisaties relativeren.

7 Verschillen binnen steden

In het hoofdstuk over de ontwikkeling van verschillen *tussen* steden (hoofdstuk 6) is geconstateerd dat het relevant lijkt om te bezien of de positieve ontwikkeling die een stad als Amsterdam op veel fronten doormaakt, in de hele stad is terug te vinden, of dat het specifieke gebieden betreft. Als dat laatste het geval is, zo is de verwachting, zou dat een toenemende segregatie binnen de stad kunnen betekenen. Ook de combinatie van positieve scores op vermogen aan de ene kant en de ongunstige scores op leefbaarheid en werk en inkomen aan de andere, doen vermoeden dat in het bijzonder in de drie grote steden sprake zou kunnen zijn van segregatie binnen de stad. Voorts is het relevant om te bezien in welke mate de minder gunstige ontwikkelingen in de new towns gepaard gaan met toenemende segregatie in de stad.

Om na te gaan in welke mate er daadwerkelijk verschillen zijn binnen steden en hoe steden onderling verschillen, wordt ongelijkheid op het niveau van 6ppc-gebieden geanalyseerd. Analyse op het niveau van buurten creëert een onvergelijkbaarheid omdat er grote verschillen tussen steden zijn in het aantal (en de omvang van) buurten die binnen een stad worden onderscheiden. En omdat de kans op ongelijkheid groter wordt naarmate meer, kleinere buurten worden onderscheiden, is dat in het 'nadeel' van steden met relatief veel buurten zoals Den Haag en Dordrecht. Bij 6ppc-gebieden is die onvergelijkbaarheid minder structureel[15] en kan dus beter worden vergeleken *tussen* steden in welke mate er verschillen *binnen* de stad zijn. Om die 6ppc-scores robuust te maken, zijn de indicatoren berekend als cirkels van 200 meter rond de centroide van elk 6ppc-gebied. Daarmee ontstaan overlappende gebieden. Op zichzelf ontstaat daardoor per definitie een onderschatting van de segregatie op het niveau van 6ppc-gebieden. Voor het onderkennen van de mate waarin er verschillen zijn tussen 6ppc- gebieden binnen een stad, is dat geen belemmering. Het speelveld is wat dat betreft gelijk voor alle steden.

In dit hoofdstuk verkennen we steeds de ongelijkheid op basis van de GINI en de isolatie op basis van de isolatie-index. Dat doen we voor alle steden, maar in de uitwerking concentreren we ons op de steden Amsterdam en Den Haag als grote steden die verschillende ontwikkelingen doormaken en de twee nabij deze steden gelegen 'new towns' Almere en Zoetermeer. Voor de ontwikkelingen richten we ons in het bijzonder op de periode waarvoor de meeste indicatoren gegevens hebben: 2006-2013/2014.

[15] Ook postcodegebieden verschillen in omvang, maar daarin zijn geen systematische verschillen tussen steden.

7.1 Sociaal-economische verschillen

7.1.1 Inkomen

In Tabel 13 is de mate van ongelijkheid, isolatie en de ontwikkeling van beide indices weergegeven voor de hoogste en laagste inkomensgroepen (kwintielen) binnen de steden in Nederland met minimaal 60.000 inwoners.

Tabel 13 Stand (2013) en ontwikkeling (2006-2013 t.o.v. 2006) van ongelijkheid en isolatie binnen steden naar inkomen o.b.v. GINI-coëfficiënt en isolatie-index

	20% hoogste inkomens				20% laagste inkomens			
	GINI		Isolatie-index		GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013
's-Gravenhage	0,43	-1,2%	0,28	-3,7%	0,25	-4,0%	0,36	4,2%
's-Hertogenbosch	0,32	-2,6%	0,26	0,0%	0,22	-10,5%	0,25	-0,9%
Alkmaar	0,29	2,8%	0,21	-0,4%	0,21	-4,3%	0,22	-6,3%
Almere	0,31	2,2%	0,23	0,7%	0,22	-9,1%	0,24	10,5%
Amersfoort	0,29	-3,1%	0,28	-2,0%	0,26	-7,0%	0,23	4,9%
Amstelveen	0,25	10,6%	0,35	-2,9%	0,28	-5,1%	0,26	15,2%
Apeldoorn	0,32	0,4%	0,23	-1,2%	0,23	-4,8%	0,21	-3,1%
Arnhem	0,40	-1,6%	0,22	1,9%	0,22	-9,7%	0,35	-0,5%
Breda	0,33	-3,5%	0,25	1,3%	0,24	-2,0%	0,29	1,9%
Delft	0,31	1,8%	0,23	1,1%	0,23	0,9%	0,41	12,8%
Deventer	0,32	-4,6%	0,19	5,2%	0,22	-7,5%	0,28	-7,3%
Dordrecht	0,34	-4,6%	0,22	1,5%	0,26	-4,0%	0,27	-3,6%
Eindhoven	0,34	-0,6%	0,24	2,0%	0,23	-6,6%	0,30	0,0%
Enschede	0,41	-1,9%	0,16	0,8%	0,21	1,0%	0,36	-4,7%
Groningen	0,34	-3,6%	0,16	-1,3%	0,18	7,5%	0,51	6,2%
Amsterdam	0,29	-10,4%	0,27	2,6%	0,14	-4,7%	0,34	-1,3%
Haarlem	0,28	-1,7%	0,27	6,4%	0,20	2,4%	0,22	-4,7%
Helmond	0,42	3,0%	0,20	4,8%	0,24	-7,5%	0,27	-6,6%
Hilversum	0,32	1,3%	0,29	-3,4%	0,19	-8,3%	0,23	8,4%
Leiden	0,30	2,3%	0,27	3,4%	0,27	4,4%	0,38	6,5%
Leeuwarden	0,39	0,0%	0,15	-0,1%	0,24	-2,8%	0,39	2,4%
Maastricht	0,39	-0,1%	0,21	2,1%	0,24	7,7%	0,38	1,4%
Nijmegen	0,32	-4,4%	0,20	2,3%	0,21	1,1%	0,41	4,8%
Purmerend	0,28	6,6%	0,22	-0,2%	0,20	-4,3%	0,18	-2,8%
Rotterdam	0,39	0,1%	0,21	2,1%	0,20	0,0%	0,39	3,0%
Schiedam	0,34	9,9%	0,19	5,8%	0,21	-1,8%	0,28	2,1%
Tilburg	0,35	1,7%	0,19	-0,3%	0,21	-4,4%	0,33	1,9%
Utrecht	0,31	-2,0%	0,28	8,4%	0,18	6,3%	0,37	3,7%
Zoetermeer	0,30	7,8%	0,27	-3,2%	0,28	-4,4%	0,21	8,1%
Zwolle	0,32	2,9%	0,21	3,0%	0,25	-1,7%	0,28	0,6%
Hengelo	0,35	1,0%	0,19	5,0%	0,23	-5,6%	0,25	-2,7%

Het eerste dat opvalt in de tabel is dat ruimtelijke ongelijkheid binnen steden groter is voor de hogere inkomens dan voor de laagste. De GINI's zijn structureel hoger voor de hoogste inkomens dan voor de laagste. Ofwel, de hoge inkomens zijn meer in specifieke 'buurten' te vinden dan de lage inkomens. De ruimtelijke ongelijkheid binnen steden is voor wat betreft de hoogste inkomens het grootst in Den Haag, Arnhem, Helmond en Enschede. In Amstelveen is die ongelijkheid het kleinst. Daar zijn de buurten met veel hoge inkomens geen uitzondering, hoewel de segregatie in Amstelveen wel is toegenomen. De sterkste *afname* van segregatie van hoge inkomens is te zien in Amsterdam.

In zowel Almere als Zoetermeer is er sprake van een toename van de segregatie van hoge inkomens en in Den Haag is er een lichte afname geweest (Figuur 79). Daarmee ontstaat een eerste indruk van hoe de ontwikkelingen die bij de vergelijking tussen steden werden gesignaleerd, doorwerken binnen de steden. In Amsterdam blijkt de eerder gesignaleerde positieve ontwikkeling (toename van hoge inkomens) niet bij te dragen aan meer segregatie. De hoge inkomens vestigen zich niet uitsluitend in specifieke buurten, maar juist in verschillende delen van de stad. De hoge inkomens wonen anno 2014/2014 iets meer evenredig verdeeld over de stad dan in 2005. In Almere en Zoetermeer – die nog steeds een beperkte segregatie kennen – neemt deze wel iets toe als we naar de hoge inkomens kijken.

Van echt hoge scores op de Isolatie-index is geen sprake. Alleen in Amstelveen is de concentratie van hoge inkomens in sommige buurten dermate groot dat de kans wat groter wordt dat zij alleen 'gelijksoortigen' tegenkomen in hun buurt.

Figuur 79 Segregatie binnen steden (GINI) voor de hoogste inkomens (2005-2013)

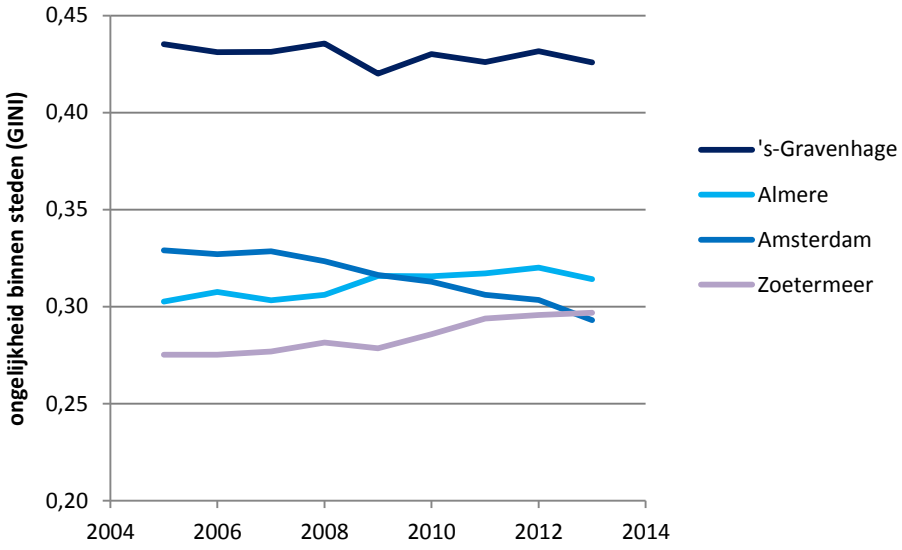

De ruimtelijke segregatie van lage inkomens is – zoals gezegd – in vrijwel alle steden lager dan van de hoge inkomens. In Amsterdam is die nog steeds het laagst, gevolgd door Utrecht (Tabel 13). In deze steden is het aandeel lage inkomens in relatief veel gebieden vrij groot waardoor de verschillen binnen de stad beperkt zijn. In Kaart 7 is te zien dat – wellicht tegen het heersende beeld in – ook in de stadsdelen Centrum, West en Zuid het aandeel lage inkomens in Amsterdam nog steeds hoog is. In de delen van de stad waar veel nieuw is gebouwd, is dat aandeel substantieel lager. Vergelijking van de verdeling van lage inkomens in

Amsterdam met de verdeling in Almere (Kaart 8) laat zien dat de ruimtelijke verschillen in Almere ook beduidend groter zijn.

Kaart 7 Ruimtelijke verdeling lage inkomens in Amsterdam

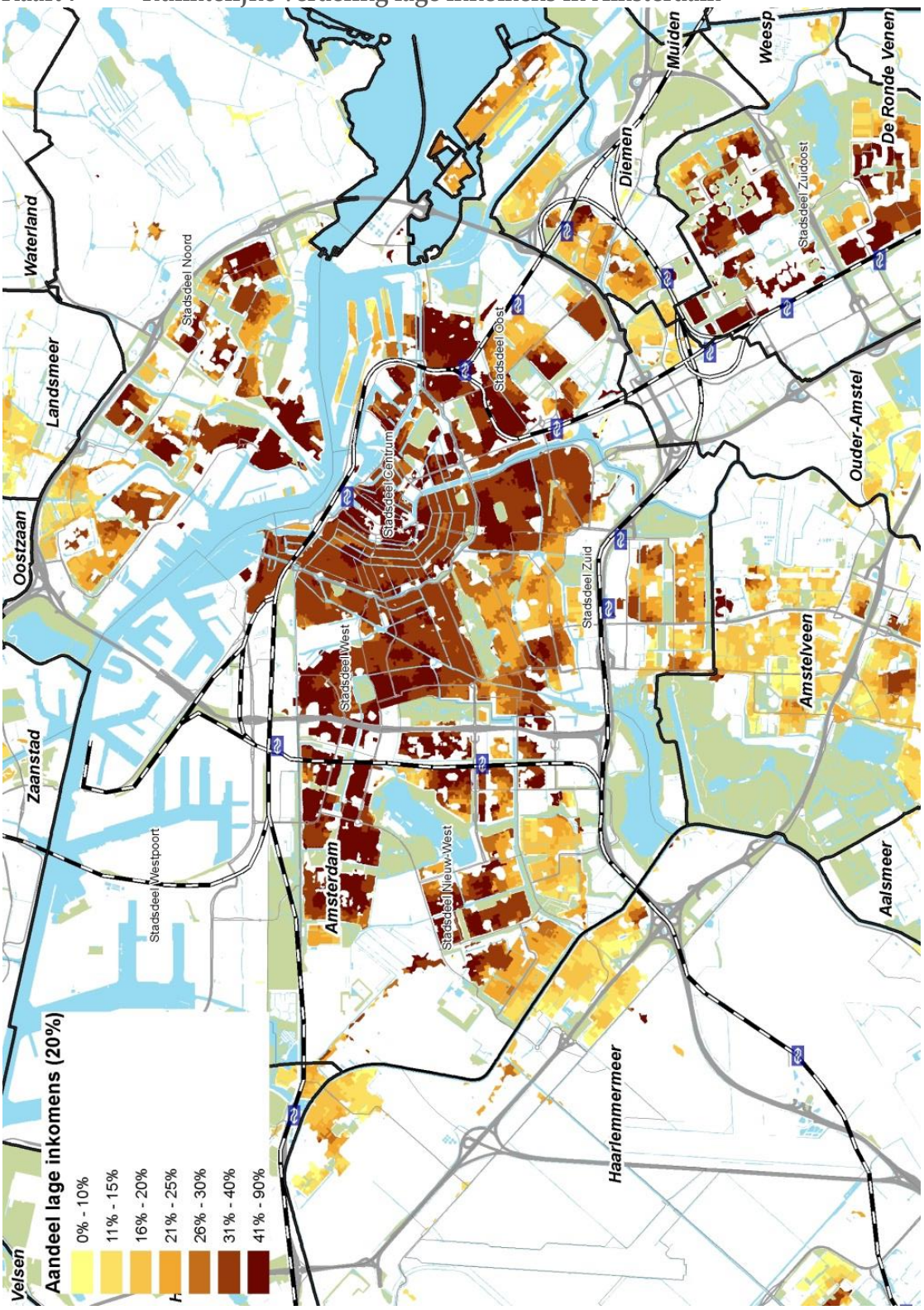

In ruwweg de helft van de steden is er sprake van gebieden waar zoveel lage inkomens bij elkaar wonen dat er een relatief hoge score op de isolatie-index ontstaat. Dat is het sterkst het geval in Groningen, maar ook Amsterdam, Den Haag en Rotterdam bijvoorbeeld scoren bo-

ven het gemiddelde. In Zoetermeer en Almere is die isolatie juist (nog) beperkt, hoewel de trend hier is dat deze toeneemt (zie ook Figuur 80). Dat is, gezien de toename van lage inkomens in deze steden niet onverwacht.

Kaart 8 Ruimtelijke verdeling van lage inkomens in Almere

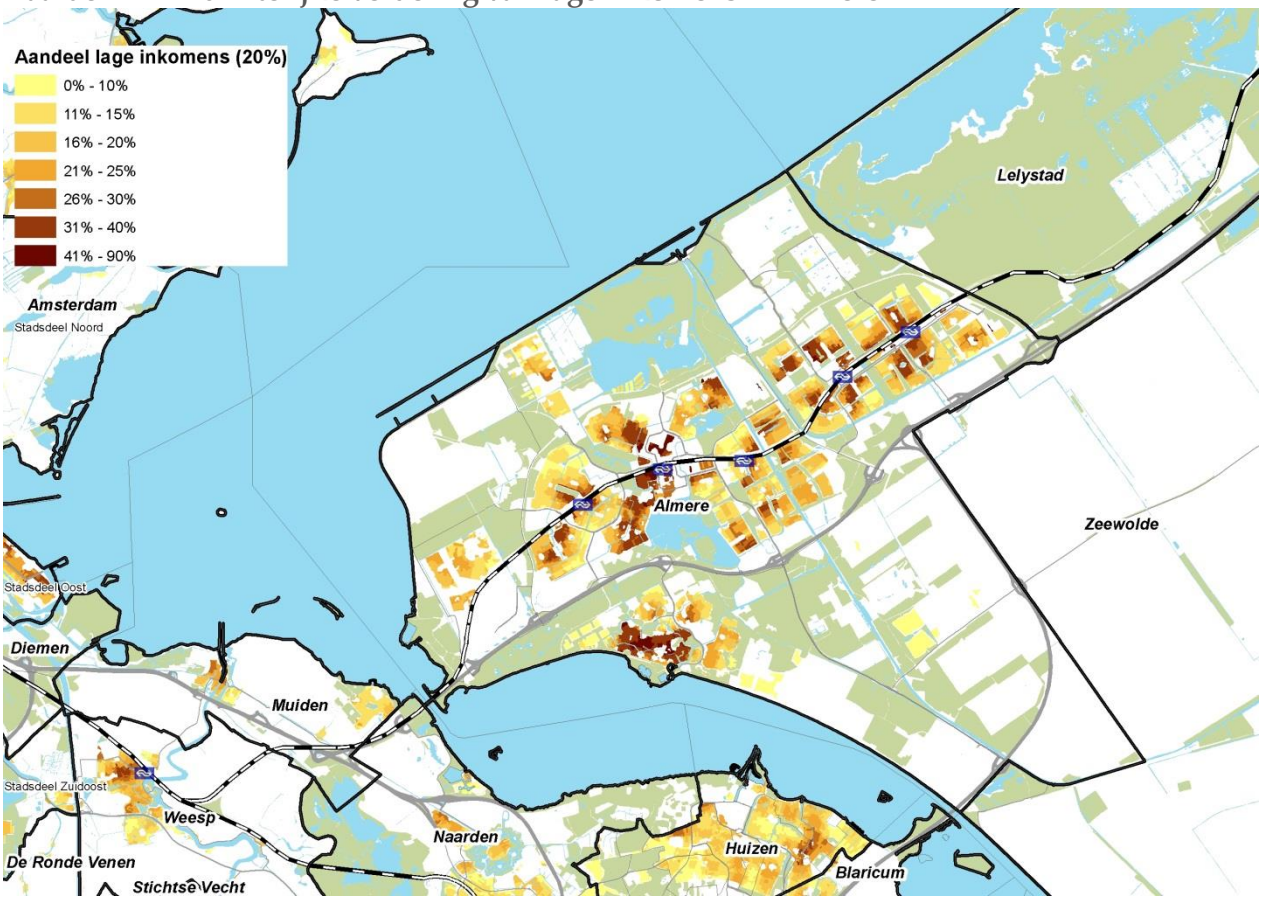

Figuur 80 Isolatie binnen Amsterdam, Den Haag, Zoetermeer en Almere (Isolatie-index) voor de laagste inkomens (2005-2013)

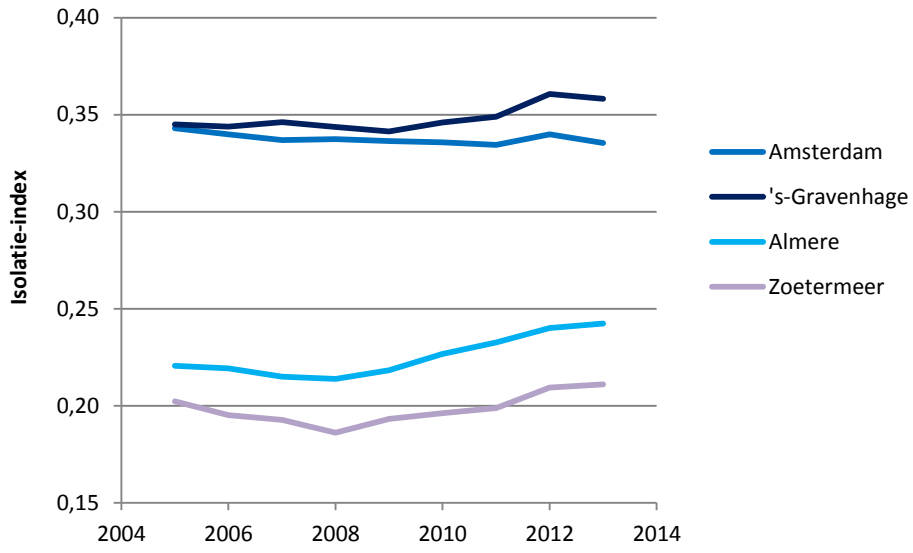

7.1.2 Vermogen

De segregatie van de onderscheiden vermogensgroepen is groter dan van de inkomensgroepen. Dat heeft voor een deel ook een statistische achtergrond. De groepen vermogenden die worden onderscheiden zijn namelijk kleiner (10% en 1% van de bevolking) dan de inkomensgroepen (20% van de bevolking). Dat maakt de a priori kans dat de vermogenden slechts in een beperkt aantal gebieden wonen, groter dan de kans dat dat bij de inkomensgroepen het geval is. Ze kunnen dan ook niet zonder meer langs dezelfde lat worden gelegd. We concentreren ons dan ook vooral op de verschillen tussen steden in de mate waarin er binnen die steden verschillen zijn.

Steden met een relatief sterke segregatie naar vermogen zijn Den Haag, Arnhem, Helmond en Rotterdam (Tabel 14). Deze steden hebben blijkbaar enkele buurten waar de vermogenden graag wonen en vrij veel buurten waar dat niet het geval is. Vooral in Den Haag is ook de isolatie-index relatief hoog – vergelijkbaar met die van Amstelveen en Hilversum – wat erop duidt dat in deze gebieden het aandeel vermogenden ook groot is.

Tabel 14 **Stand (2013) en ontwikkeling (2006-2013 t.o.v. 2006) van ongelijkheid en isolatie binnen steden naar vermogen o.b.v. GINI-coëfficiënt en isolatie-index**

	10% meest vermogenden				1% meest vermogenden			
	GINI		Isolatie-index		GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013
's-Gravenhage	0,66	-2,7%	0,19	-7,7%	0,84	0,7%	0,05	-7,5%
's-Hertogenbosch	0,54	-4,2%	0,12	-6,6%	0,75	1,7%	0,02	-6,7%
Alkmaar	0,49	-8,1%	0,10	-7,8%	0,71	-4,8%	0,02	-9,2%
Almere	0,61	-0,9%	0,09	-10,3%	0,87	3,2%	0,03	26,7%
Amersfoort	0,50	-5,1%	0,16	-10,9%	0,75	7,0%	0,05	16,4%
Amstelveen	0,41	-3,3%	0,19	3,6%	0,58	0,3%	0,04	3,9%
Apeldoorn	0,54	-6,0%	0,16	-17,9%	0,83	0,4%	0,05	-3,1%
Arnhem	0,67	-5,6%	0,15	-16,6%	0,83	-4,7%	0,03	-22,7%
Breda	0,57	-2,5%	0,15	-7,8%	0,79	2,8%	0,04	-10,1%
Delft	0,50	-3,5%	0,10	3,0%	0,68	-0,1%	0,01	-9,4%
Deventer	0,50	-6,2%	0,08	-5,2%	0,77	0,5%	0,01	-6,8%
Dordrecht	0,53	-5,2%	0,09	-3,6%	0,74	2,3%	0,02	-4,4%
Eindhoven	0,57	-7,1%	0,15	-11,3%	0,82	-1,7%	0,04	-14,3%
Enschede	0,61	-6,4%	0,10	-20,5%	0,85	5,5%	0,04	4,6%
Groningen	0,50	-9,1%	0,08	-6,8%	0,72	2,3%	0,02	-9,7%
Amsterdam	0,56	-4,5%	0,15	-5,4%	0,77	1,3%	0,06	8,1%
Haarlem	0,50	-6,3%	0,16	-0,4%	0,74	3,4%	0,04	8,8%
Helmond	0,66	-8,6%	0,15	-19,4%	0,91	-1,1%	0,05	-25,6%
Hilversum	0,54	-3,2%	0,22	-12,4%	0,82	5,1%	0,07	-19,1%
Leiden	0,48	-6,3%	0,14	1,3%	0,65	9,3%	0,02	14,5%
Leeuwarden	0,53	-3,9%	0,06	-2,7%	0,78	3,1%	0,01	-12,9%
Maastricht	0,57	-1,0%	0,13	-1,0%	0,77	4,8%	0,02	10,9%
Nijmegen	0,53	-2,3%	0,12	-7,4%	0,76	3,2%	0,02	0,4%

	10% meest vermogenden				1% meest vermogenden			
	GINI		Isolatie-index		GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013
Purmerend	0,49	-11,9%	0,08	-14,4%	0,79	6,6%	0,01	-11,8%
Rotterdam	0,63	-3,6%	0,12	-15,0%	0,84	1,0%	0,06	-12,0%
Schiedam	0,56	-4,6%	0,07	-16,1%	0,80	-0,3%	0,02	-10,9%
Tilburg	0,53	-8,8%	0,10	-21,0%	0,79	-2,0%	0,02	-26,6%
Utrecht	0,55	-6,3%	0,14	9,5%	0,73	4,3%	0,03	23,5%
Zoetermeer	0,49	-3,6%	0,08	-2,4%	0,78	3,8%	0,01	-3,8%
Zwolle	0,53	-6,6%	0,11	0,8%	0,84	4,2%	0,03	5,7%
Hengelo	0,51	-2,5%	0,09	-6,9%	0,75	-3,8%	0,02	-34,7%

De segregatie van de 10% meest vermogenden neemt in alle steden af. Die van de 1% meest vermogenden niet. Die neemt in de meeste steden zelfs toe, het meest in Leiden, maar ook in Amsterdam, Almere, Den Haag en Zoetermeer. In Almere is de positie van de 1% meest vermogenden bijzonder. Almere scoort ten opzichte van de meeste andere steden vrij hoog op zowel segregatie als isolatie van deze groep waarbij beide indices ook nog eens toenemen in de tijd. Ofwel, in Almere zijn een of enkele gebieden waar veel vermogenden wonen en binnen die gebieden neemt hun aandeel relatief sterk toe, waardoor er mogelijk 'eilandjes' gaan ontstaan. Ook in Utrecht is sprake van een vrij sterk toenemende isolatie van de meest vermogenden.

De positie van Amsterdam is vrij bijzonder omdat in deze stad de isolatie-index voor de meest vermogenden relatief hoog is (na Hilversum het hoogst) én is toegenomen over de periode 2006-2013 (Figuur 81). Die combinatie komt niet voor in een andere stad, terwijl de segregatie-index een gemiddeld niveau heeft ten opzichte van de andere steden.

Figuur 81 Isolatie binnen Amsterdam, Den Haag, Zoetermeer en Almere (Isolatie-index) voor de 1% meest vermogenden (2006-2013)

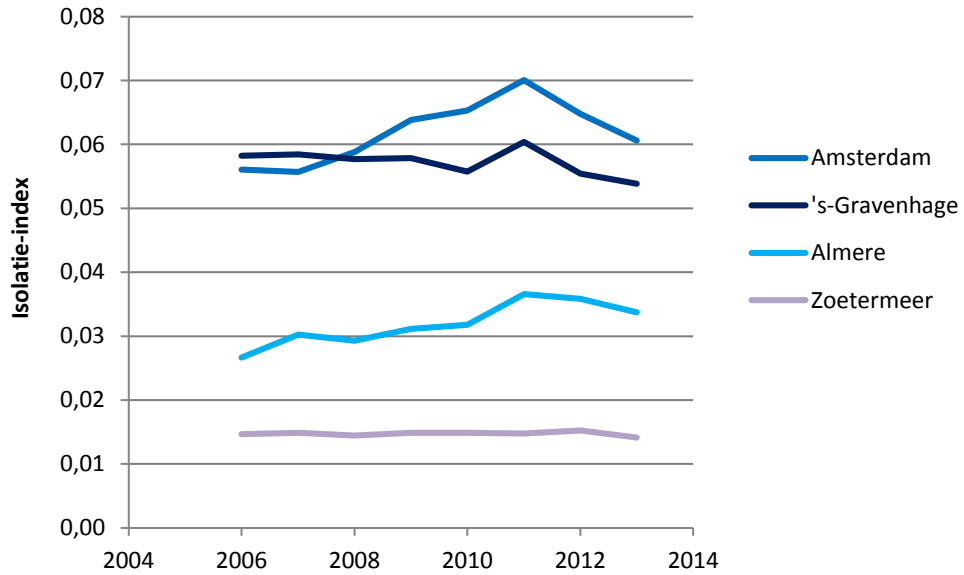

De interpretatie is dat er vrij veel gebieden zijn in Amsterdam waar de meest vermogenden wonen en dat hun aandeel in die gebieden relatief hoog is en toeneemt. Daarin is de aantrekkende werking van Amsterdam op de meest-vermogenden terug te zien, hoewel in Figuur 81 is te zien dat er sinds 2009 een afname is van de concentratie van de meest vermogenden – ook in Amsterdam. Omdat de GINI's echter gematigd zijn, is het niet zo dat de meest vermogenden in Amsterdam - vergeleken met de anders steden - in een zeer klein aantal zeer specifieke gebieden zijn gevestigd. Binnen die gebieden is hun aandeel wel relatief hoog. Tot slot moet hierbij worden opgemerkt dat de isolatie-index in absolute zin laag is voor deze groep waardoor van echte 'isolatie' geen sprake is. Op zichzelf is dat ook begrijpelijk omdat deze groep gemiddeld in Nederland slechts 1% van de bevolking uitmaakt. In de meeste steden is dat minder. Amsterdam komt gemiddeld net uit op die 1%.

7.1.3 Eigendomsverhouding van de woning

Er zijn behoorlijke verschillen binnen de steden in hoe de eigendomsverhouding van de woningen ruimtelijk is verdeeld. Die verschillen zijn groter voor de sociale huur dan voor de koopwoningen (Tabel 15). De GINI's duiden erop dat de verdeling van koopwoningen over de verschillende woongebieden gelijkmatiger is dan de verdeling van sociale huurwoningen. Dat verschil ontstaat door het segment particuliere huur, dat in een aantal steden substantieel is en – net als de sociale huur - in sterkere mate in specifieke buurten is terug te vinden. De steden met de grootste ongelijkheid in de verdeling van eigenaar-bewoners zijn Maastricht, Arnhem en Rotterdam.

Tabel 15 **Stand (2014) en ontwikkeling (2009-2014 t.o.v. 2009) van ongelijkheid en isolatie binnen steden naar eigendomsverhouding o.b.v. GINI-coëfficiënt en isolatie-index**

	eigenaar-bewoners				sociale huurders			
	GINI		Isolatie-index		GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013
's-Gravenhage	0,29	-12%	0,54	-7%	0,51	-6%	0,61	5%
's-Hertogenbosch	0,30	-13%	0,52	1%	0,33	2%	0,61	-4%
Alkmaar	0,25	-10%	0,63	3%	0,43	1%	0,56	-3%
Almere	0,25	-12%	0,70	1%	0,45	-1%	0,52	-6%
Amersfoort	0,23	-20%	0,61	7%	0,36	-1%	0,50	-8%
Amstelveen	0,31	-9%	0,57	3%	0,43	-2%	0,55	0%
Apeldoorn	0,24	-14%	0,63	0%	0,40	1%	0,52	-8%
Arnhem	0,35	-19%	0,57	2%	0,40	6%	0,62	-8%
Breda	0,27	-6%	0,58	-2%	0,39	-2%	0,55	-4%
Delft	0,32	-13%	0,49	-4%	0,31	0%	0,65	-5%
Deventer	0,25	-15%	0,60	6%	0,33	-1%	0,50	-9%
Dordrecht	0,26	-17%	0,63	1%	0,42	1%	0,56	-5%
Eindhoven	0,31	-15%	0,56	3%	0,38	3%	0,61	-5%
Enschede	0,32	-11%	0,58	0%	0,31	-3%	0,62	-5%
Groningen	0,33	-11%	0,47	-3%	0,35	0%	0,61	-4%
Amsterdam	0,26	-38%	0,32	14%	0,32	11%	0,60	2%
Haarlem	0,24	-10%	0,62	-1%	0,46	0%	0,55	-5%

	eigenaar-bewoners				sociale huurders			
	GINI		Isolatie-index		GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013
Helmond	0,32	-4%	0,58	3%	0,31	-3%	0,61	-3%
Hilversum	0,27	-15%	0,62	2%	0,46	1%	0,55	-11%
Leiden	0,29	-8%	0,56	2%	0,38	-2%	0,54	-6%
Leeuwarden	0,30	-4%	0,58	-5%	0,41	1%	0,57	-2%
Maastricht	0,36	-3%	0,53	1%	0,38	3%	0,63	-2%
Nijmegen	0,29	-17%	0,51	-2%	0,34	-1%	0,58	-6%
Purmerend	0,25	-13%	0,63	-1%	0,36	4%	0,56	0%
Rotterdam	0,34	-20%	0,42	4%	0,33	5%	0,64	-5%
Schiedam	0,24	-17%	0,55	9%	0,37	2%	0,53	-3%
Tilburg	0,27	-13%	0,63	2%	0,38	0%	0,55	-4%
Utrecht	0,26	-13%	0,56	2%	0,43	10%	0,56	-8%
Zoetermeer	0,30	-14%	0,60	3%	0,36	2%	0,60	-2%
Zwolle	0,27	-13%	0,53	-7%	0,37	1%	0,55	-4%
Hengelo	0,29	-14%	0,62	5%	0,37	-1%	0,58	-6%

In Almere – en in mindere mate ook in de andere new towns Purmerend, Apeldoorn en Zoetermeer – is de isolatie-index van eigenaar-bewoners hoog. Samenhangend met het grote aandeel eigenaar-bewoners in deze steden zijn er woongebieden waar nagenoeg uitsluitend koopwoningen staan. Dat is in het bijzonder in Amsterdam nog niet het geval, waar die index juist het laagst is van alle steden, hoewel deze ook hier is gestegen.

Den Haag is de stad met de meeste ongelijkheid in de ruimtelijke verdeling van sociale huurwoningen. Daar is – vergeleken met bijvoorbeeld Amsterdam en Rotterdam - een beperkter aantal buurten met een groot aandeel sociale huur. In Amsterdam is er wel een vrij sterke toename van de ongelijkheid in de ruimtelijke verdeling van sociale huur zichtbaar. Dat duidt erop dat – hoewel de verdeling nog steeds vrij breed is over de stad – er wel een ontwikkeling is waarbij sociale huurwoningen meer in specifieke gebieden zijn terug te vinden (en dus uit andere gebieden verdwijnen). Vooral in grote delen van het Centrum, Zuid en Oud-West – de populaire stadsdelen in Amsterdam - is het aandeel sociale huur zeer beperkt (zie ook Kaart 9). Dat komt aan de ene kant doordat in deze stadsdelen vrij veel sociale huurwoningen zijn verkocht. Maar aan de andere kant was/is in deze stadsdelen het aandeel particuliere huur ook relatief groot. Ook in Utrecht is er sprake van een behoorlijk toenemende segregatie van sociale huurders.

De isolatie-index van de sociale huur is in veel steden vrij hoog. Dat houdt in dat er redelijk wat gebieden zijn waar de dominantie van de sociale huur groot is. De tendens is wel dat dit afneemt.

Kaart 9 Ruimtelijke verdeling sociale huur (2013) in Amsterdam

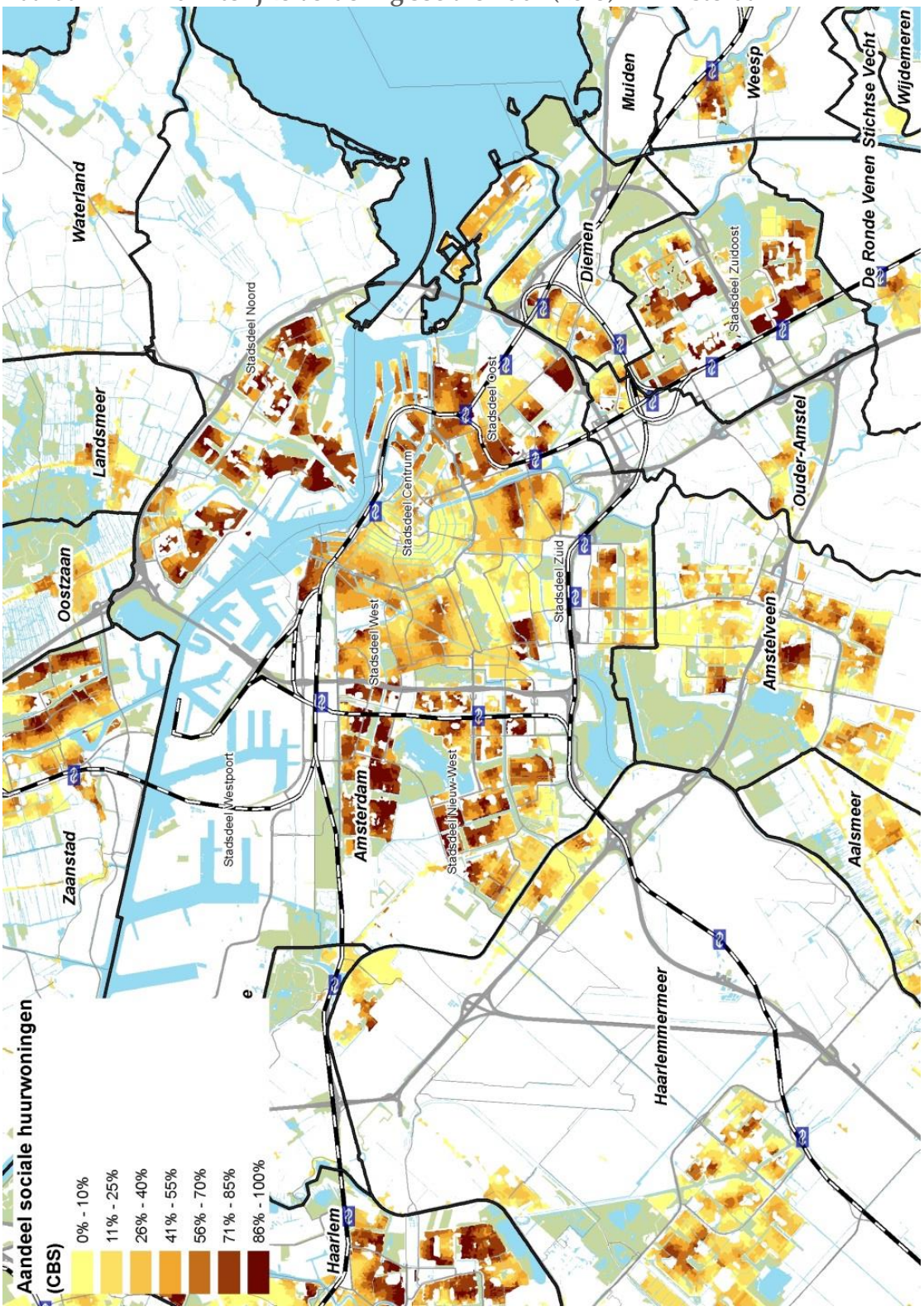

7.2 Demografie

7.2.1 Leeftijdsverdeling

Bij de vergelijking tussen steden is getoond dat de ontwikkeling van de leeftijdsopbouw in verschillende typen steden op dit moment anders verloopt. In steden als Amsterdam en Den Haag *daalt* het aandeel 75-plussers terwijl het in de new towns als Almere en Zoetermeer toeneemt. In die new towns neemt het aandeel personen tot 18 jaar ook af. In de grotere steden groeit dat aandeel nog of blijft het min of meer gelijk.

Het is opmerkelijk dat die verschillende ontwikkelingen zich niet lijken te vertalen in verschillende ruimtelijke ontwikkelingen binnen de steden. Zowel in de grote steden als in de new towns is de ruimtelijke segregatie naar leeftijd de laatste jaren afgenomen (Tabel 16). Alleen in de steden Groningen, Maastricht, Nijmegen, Leeuwarden en Arnhem en Helmond is er sprake van een toenemende segregatie van de leeftijdsgroep tot en met 18 jaar (Tabel 16).

Tabel 16 **Stand (2014) en ontwikkeling (2006-2014 t.o.v. 2006) van ongelijkheid en isolatie binnen steden naar aandeel leeftijdsgroepen o.b.v. GINI-coëfficiënt en isolatie-index**

	18 jaar of jonger				75 jaar of ouder			
	GINI		Isolatie-index		GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013
's-Gravenhage	0,16	-16%	0,22	-5%	0,45	-6%	0,12	-12%
's-Hertogenbosch	0,23	-1%	0,20	-7%	0,43	-7%	0,14	2%
Alkmaar	0,15	-10%	0,20	-7%	0,43	-7%	0,14	-2%
Almere	0,12	-2%	0,25	-11%	0,48	-13%	0,09	-12%
Amersfoort	0,19	0%	0,26	-2%	0,45	-11%	0,12	-12%
Amstelveen	0,17	-17%	0,21	-3%	0,35	-8%	0,16	-6%
Apeldoorn	0,16	-1%	0,22	-5%	0,37	-11%	0,13	-2%
Arnhem	0,23	6%	0,21	1%	0,48	-4%	0,12	-5%
Breda	0,20	-4%	0,21	-6%	0,44	-5%	0,14	-5%
Delft	0,21	2%	0,17	-11%	0,36	-9%	0,11	-11%
Deventer	0,18	-9%	0,23	-3%	0,46	-12%	0,14	-9%
Dordrecht	0,14	-10%	0,22	-7%	0,45	-8%	0,16	-1%
Eindhoven	0,19	-1%	0,20	-3%	0,43	-3%	0,16	-1%
Enschede	0,19	-9%	0,20	-7%	0,43	-5%	0,15	0%
Groningen	0,35	9%	0,16	-2%	0,53	0%	0,13	-13%
Amsterdam	0,19	-9%	0,19	-7%	0,36	-14%	0,08	-21%
Haarlem	0,16	-2%	0,21	1%	0,31	-2%	0,11	-3%
Helmond	0,16	7%	0,24	0%	0,45	-12%	0,13	-6%
Hilversum	0,15	-4%	0,21	0%	0,37	-1%	0,15	-2%
Leiden	0,25	2%	0,19	-7%	0,41	-7%	0,10	-8%
Leeuwarden	0,21	6%	0,20	-3%	0,42	-4%	0,14	-9%
Maastricht	0,25	8%	0,16	-14%	0,37	-2%	0,14	5%
Nijmegen	0,26	8%	0,18	-10%	0,42	-6%	0,11	-5%

	18 jaar of jonger				75 jaar of ouder			
	GINI		Isolatie-index		GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013
Purmerend	0,17	1%	0,21	-12%	0,45	-12%	0,19	0%
Rotterdam	0,16	-14%	0,21	-8%	0,44	-10%	0,13	-14%
Schiedam	0,12	-9%	0,21	-5%	0,41	0%	0,13	-2%
Tilburg	0,23	0%	0,21	-5%	0,46	-9%	0,15	-4%
Utrecht	0,23	1%	0,20	2%	0,39	-6%	0,08	-15%
Zoetermeer	0,17	-6%	0,23	-7%	0,46	-13%	0,13	-1%
Zwolle	0,20	-2%	0,24	1%	0,49	-6%	0,14	-11%
Hengelo	0,16	-10%	0,22	-4%	0,40	-11%	0,16	-2%

De ruimtelijke segregatie van ouderen neemt in alle steden af of blijft meer gelijk (Groningen en Schiedam). In Amsterdam is de afname van de segregatie van ouderen het sterkst. In Figuur 82 kan worden gezien dat dat overigens een trend is van de laatste periode. Tót 2006 nam de segregatie van ouderen ook in Amsterdam nog toe. In Almere en Zoetermeer is de afnemende segregatie van ouderen onder invloed van de toenemende vergrijzing al langer een duidelijke trend. Door de vergrijzing neemt hun aandeel overal toe, waardoor het minder 'bijzonder' wordt.

Figuur 82 Segregatie binnen Den Haag, Amsterdam, Zoetermeer en Almere (GINI) voor de groep 75-plus (2005-2013)

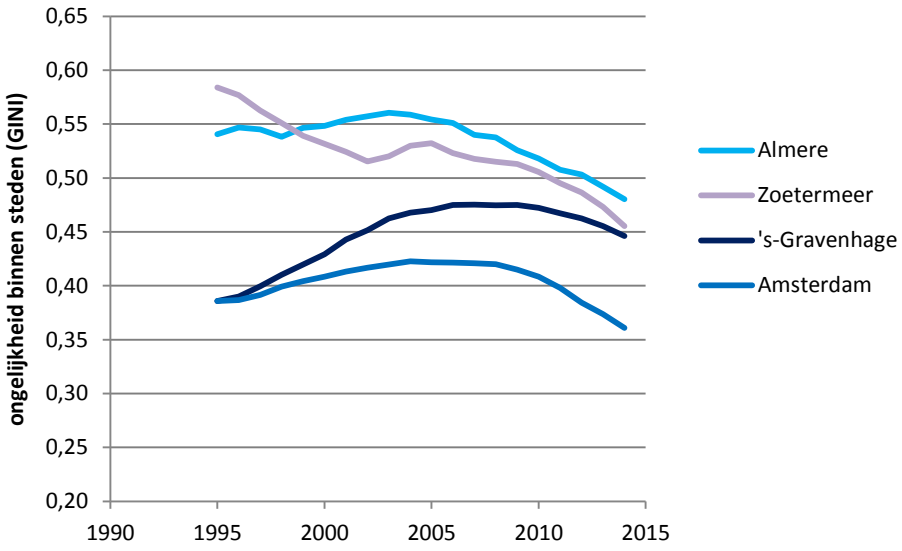

De niveaus van segregatie naar leeftijden verschillen behoorlijk tussen steden. Groningen is qua leeftijdsverdeling de meeste gesegregeerde stad. In Kaart 10 is ook te zien dat de verschillen groot zijn. In een aantal (delen van) buurten is het aandeel ouderen bijzonder groot, maar tegelijkertijd is in grote delen van de stad het aandeel ouderen juist opvallend klein.

In de steden met het grootste aandeel ouderen (zoals Amstelveen, Hilversum en Maastricht) is de segregatie van ouderen gemiddeld het kleinst. De meeste buurten kennen daar enige mate van vergrijzing, waardoor de verschillen tussen de buurten niet zo groot zijn. De stad

met de minste segregatie van ouderen is Haarlem. In Kaart 11 is dat ook goed te zien. In Haarlem is de verdeling van ouderen vrij gelijkmatig. Er is wel een contrast met gebieden buiten Haarlem overigens. Met name in Bloemendaal en Heemstede is het aandeel ouderen erg groot.

Kaart 10 Ruimtelijke Verdeling ouderen in Groningen

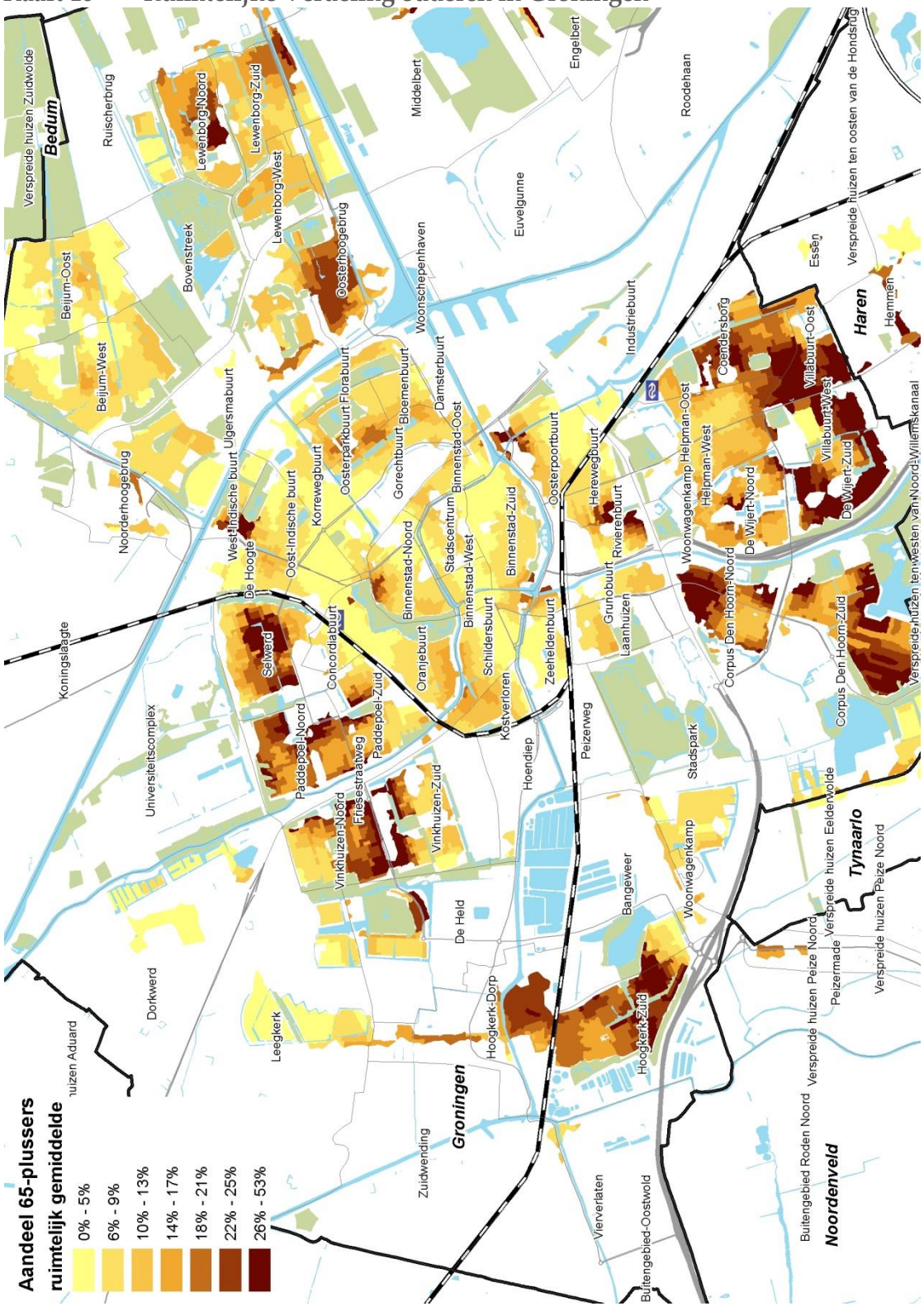

Kaart 11 Ruimtelijke verdeling ouderen in Haarlem

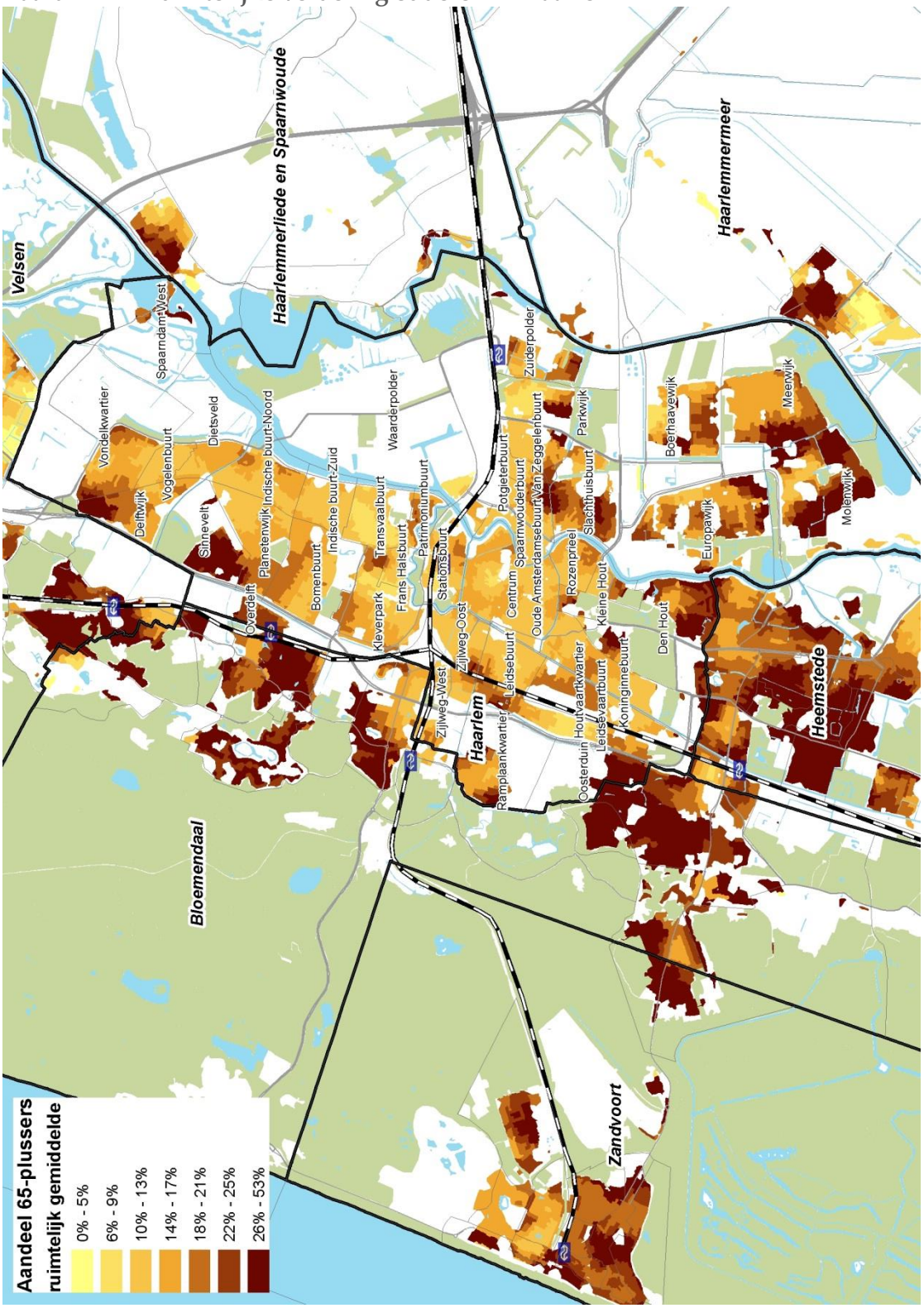

Het aandeel ouderen is nergens zo hoog dat er 'isolatie' ontstaat: woongebieden waar het aandeel ouderen zo hoog is dat de kans klein is dat ze ook met andere leeftijdsgroepen in aanraking komen. Vooral in Amsterdam en Utrecht is die index laag (en substantieel afgenomen met het dalende aandeel ouderen). Maar ook in Almere is er geen sprake van isolatie

van deze groep. Wat dat betreft is de 'isolatie' van personen tot 18 jaar groter. In de meeste steden is er sprake van specifieke, kinderrijke gebieden maar ook die concentraties lijken de laatste jaren in de meeste steden te zijn afgenomen.

7.2.2 Herkomst

Om een beeld te schetsen van de ontwikkelingen van bevolkingsgroepen naar herkomst, richten we ons op de verdeling van de groepen van Marokkaanse en van Turkse herkomst. Voor mensen van Marokkaanse herkomst gold dat de verschillen *tussen* steden afnamen, met een toenemend aandeel in alle steden. Voor de mensen van Turkse herkomst waren de verschillen tussen steden betrekkelijk constant met eveneens toenemende aandelen over de gehele linie.

De steden met de sterkste segregatie van herkomstgroepen, zijn vaak steden waar hun aandeel relatief beperkt is. In deze steden – zoals Alkmaar, Haarlem en Zwolle voor Marokkaanse herkomst en Alkmaar, Breda en Den Bosch voor mensen van Turkse herkomst - zijn enkele gebieden te vinden met relatief hoge concentraties van deze groepen tegenover veel andere gebieden waar ze nauwelijks zijn vertegenwoordigd. Omgekeerd is het zo dat in veel steden met een relatief groot aandeel inwoners van specifieke herkomstgroepen, de verdeling binnen de stad vaak wat evenrediger is. Schiedam, Rotterdam en Deventer en Enschede (beide laatsten met een groot aandeel van Turkse herkomst) zijn daar goede voorbeelden van (Tabel 17).

Tabel 17 Stand (2014) en ontwikkeling (2006-2014 t.o.v. 2006) van ongelijkheid en isolatie binnen steden voor personen van Marokkaanse en Turkse herkomst o.b.v. GINI-coëfficiënt en isolatie-index

	Marokkaanse herkomst				Turkse herkomst			
	GINI		Isolatie-index		GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013
's-Gravenhage	0,58	-3%	0,16	1%	0,60	-3%	0,21	-1%
's-Hertogenbosch	0,56	1%	0,10	6%	0,64	0%	0,09	-4%
Alkmaar	0,65	3%	0,08	23%	0,70	-3%	0,14	-2%
Almere	0,40	-10%	0,07	7%	0,39	-5%	0,03	7%
Amersfoort	0,56	-6%	0,09	0%	0,58	0%	0,13	0%
Amstelveen	0,53	-4%	0,04	59%	0,42	-9%	0,01	20%
Apeldoorn	0,57	-10%	0,02	-1%	0,60	-6%	0,09	-9%
Arnhem	0,61	-4%	0,07	1%	0,53	-1%	0,13	0%
Breda	0,61	-1%	0,10	6%	0,64	-2%	0,06	-1%
Delft	0,52	-2%	0,03	0%	0,55	-4%	0,06	0%
Deventer	0,53	-10%	0,01	-16%	0,49	-4%	0,18	-2%
Dordrecht	0,52	-5%	0,06	2%	0,49	-6%	0,14	-2%
Eindhoven	0,52	0%	0,06	10%	0,49	-10%	0,10	-12%
Enschede	0,50	-1%	0,03	-9%	0,41	-3%	0,11	-3%
Groningen	0,61	-1%	0,02	6%	0,52	-3%	0,02	10%
Amsterdam	0,53	2%	0,19	2%	0,56	2%	0,12	-1%
Haarlem	0,66	1%	0,10	18%	0,59	5%	0,11	11%

	Marokkaanse herkomst				Turkse herkomst			
	GINI		Isolatie-index		GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013
Helmond	0,50	-8%	0,12	-7%	0,56	-2%	0,09	-8%
Hilversum	0,53	2%	0,07	19%	0,47	-7%	0,06	-2%
Leiden	0,62	1%	0,13	5%	0,52	-6%	0,04	-14%
Leeuwarden	0,63	-6%	0,04	-11%	0,52	-10%	0,01	-10%
Maastricht	0,57	-2%	0,04	0%	0,53	-6%	0,03	-6%
Nijmegen	0,60	-2%	0,06	5%	0,57	-2%	0,08	-6%
Purmerend	0,51	-12%	0,04	-14%	0,42	-13%	0,02	-7%
Rotterdam	0,42	-2%	0,14	5%	0,45	-4%	0,18	-6%
Schiedam	0,43	-14%	0,06	10%	0,41	-11%	0,19	-2%
Tilburg	0,56	-4%	0,07	7%	0,53	0%	0,09	7%
Utrecht	0,62	1%	0,24	1%	0,58	2%	0,10	-6%
Zoetermeer	0,47	-18%	0,04	-5%	0,47	-5%	0,02	34%
Zwolle	0,65	-6%	0,02	-10%	0,60	-5%	0,06	-20%
Hengelo	0,63	-6%	0,01	8%	0,42	-10%	0,11	-13%

Dat gaat echter niet altijd op. Zo heeft Utrecht een vrij groot aandeel bewoners van Marokkaanse herkomst én een relatief hoge segregatie-index. Het gevolg is dat daar de isolatie-index ook hoger is dan in de andere steden: in een beperkt aantal woongebieden is het aandeel mensen van Marokkaanse herkomst hoog; en in die gebieden is hun aandeel ook in absolute zin hoger dan in de andere steden. Alleen Amsterdam komt wat dat betreft enigszins in de buurt, hoewel de segregatie daar minder sterk is. Den Haag heeft voor zowel de mensen van Marokkaanse als Turkse herkomst een bovengemiddelde segregatie én isolatie. Almere en Zoetermeer vertegenwoordigen het andere uiteinde van het spectrum: een beperkte segregatie van etnische herkomstgroepen, die bovendien afneemt (zie ook Figuur 83).

Figuur 83 Segregatie binnen Den Haag, Amsterdam, Zoetermeer en Almere (GINI) voor bewoners van Marokkaanse herkomst (2005-2013)

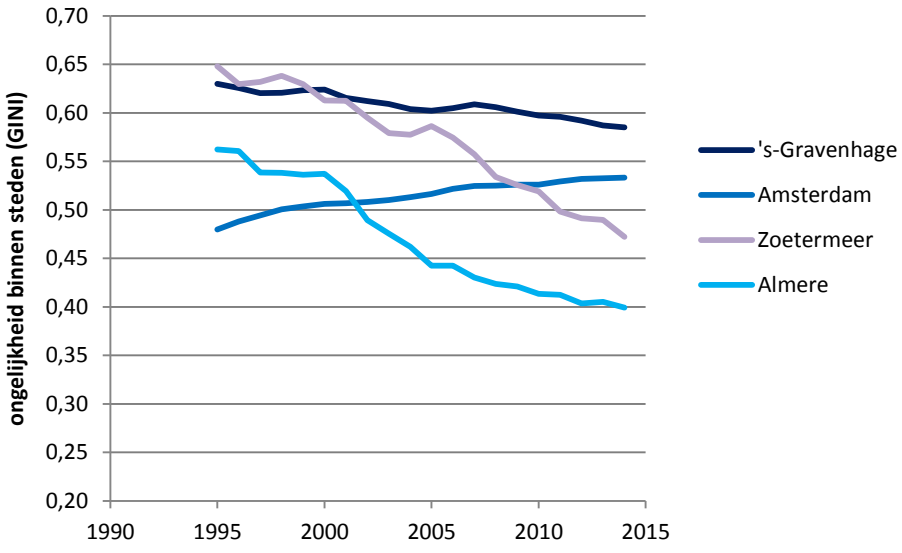

In Figuur 83 valt ook op dat in Amsterdam de segregatie langs de lijnen van etnische herkomst geleidelijk aan toeneemt. Dat geldt zowel de groepen van Marokkaanse, Turkse als Surinaamse herkomst. Voor de Antillianen en de 'overig-niet westerse' groep geldt dit niet. In combinatie met het toenemende aandeel van personen van Marokkaanse en Turkse herkomst is dat wel opmerkelijk. In Kaart 12 kan worden gezien dat de gebieden waar niet-westerse allochtonen minimaal 40% van de populatie uitmaken te vinden zijn in (delen van) Nieuw-West, Zuidoost, Oost en de Bijlmer. Vooral delen van Noord vallen op, waar meer dan de helft van de bewoners van niet-westerse herkomst is. In het Centrum en Zuid, maar ook in flinke delen van Oud-West is hun aandeel beperkt en neemt niet meer toe.

Kaart 12 Ruimtelijke verdeling niet-westerse allochtonen in Amsterdam (2014)

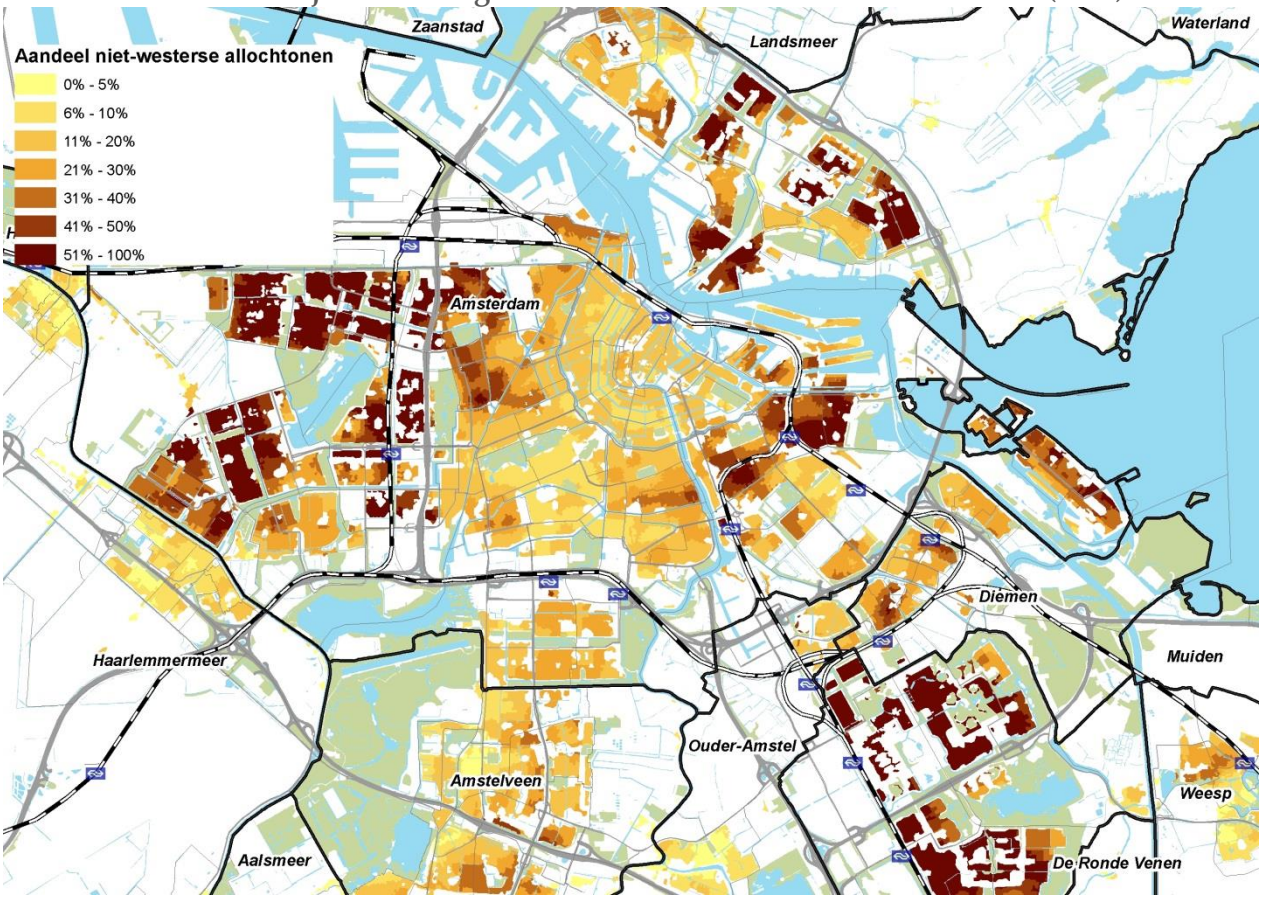

Door het toenemende aandeel bewoners van bijvoorbeeld Marokkaanse herkomst is er ondanks de afnemende segregatie in Almere en Zoetermeer nog steeds sprake van een licht toenemende isolatie – net als in Amsterdam en – over een langere periode bezien – Den Haag (Figuur 84).

Figuur 84 **Isolatie binnen Den Haag, Amsterdam, Zoetermeer en Almere (GINI) voor bewoners van Marokkaanse herkomst (2005-2013)**

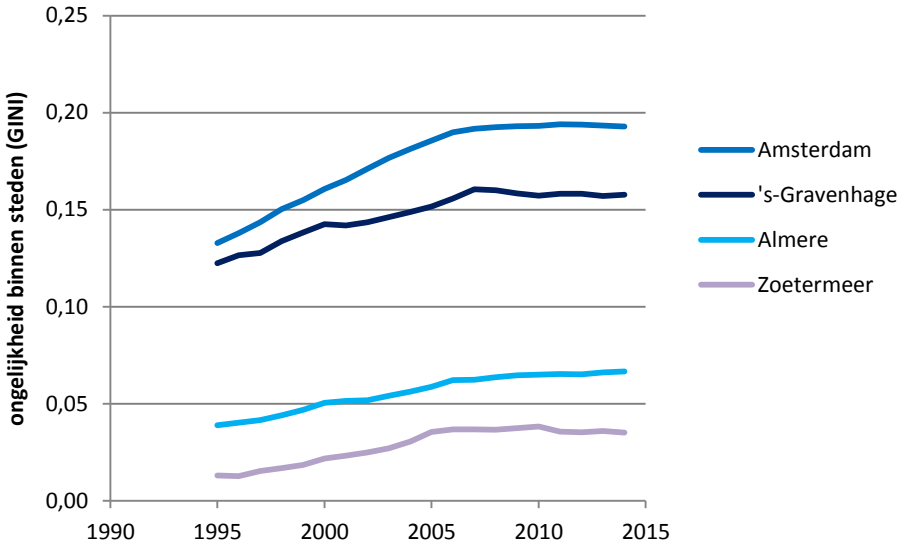

7.3 Sociaal-economische risico's en problemen

7.3.1 Arbeidsongeschiktheid en WW

Het aandeel mensen dat arbeidsongeschikt is, is tussen 1999 en 2008 gedaald en daarna min of meer constant gebleven. De verschillen tussen steden zijn iets groter geworden. Het aandeel mensen met een WW-uitkering volgt sterker de conjunctuur en is dan ook de laatste jaren flink gestegen. Als gevolg van die generieke stijging, zijn de verschillen tussen steden in het aandeel mensen met een WW-uitkering wat afgenomen.

Binnen de steden zijn er behoorlijke verschillen in de ruimtelijke verdeling van arbeidsongeschikten. De mate waarin verschilt weer tussen steden. In Almere en Schiedam is er weinig ruimtelijke segregatie op dit aspect, maar in Groningen, Leiden, Maastricht, Delft, Utrecht en Nijmegen zijn er wel specifieke woongebieden die wat dit betreft een bijzondere positie innemen (Tabel 18). In de meeste steden nemen de verschillen binnen de stad toe in de ruimtelijke verdeling van mensen die arbeidsongeschikt zijn. Almere en Zoetermeer behoren tot de uitzonderingen; hier worden de verschillen juist (iets) kleiner.

Het aandeel mensen met een WW-uitkering differentieert gemiddeld genomen minder binnen steden dan de arbeidsongeschiktheid; de GINI-coëfficiënten zijn gemiddeld beduidend lager. De grootste verschillen zijn te vinden in dezelfde steden als waar er relatief veel verschillen waren in relatie tot arbeidsongeschiktheid. De verschillen binnen de stad zijn op dit aspect in vrijwel alle steden minder groot geworden. Vermoedelijk hangt dit samen met de toename van het aandeel mensen met een WW-uitkering waardoor de gebieden met een groot aandeel minder bijzonder zijn geworden. Alleen in Maastricht, Nijmegen en – in mindere mate – Amsterdam – zijn de verschillen binnen de stad groter geworden in de ruimtelijke verdeling van het aandeel mensen met een WW-uitkering.

Tabel 18 **Stand (2014) en ontwikkeling (2006-2014 t.o.v. 2006) van ongelijkheid en isolatie binnen steden voor arbeidsongeschiktheid en WW-uitkeringen o.b.v. GINI-coëfficiënt en isolatie-index**

	arbeidsongeschiktheid				WW-uitkeringen			
	GINI		Isolatie-index		GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013
's-Gravenhage	0,24	15%	0,06	-5%	0,15	-1%	0,05	78%
's-Hertogenbosch	0,28	11%	0,07	-3%	0,13	-24%	0,05	36%
Alkmaar	0,23	15%	0,08	-1%	0,13	-29%	0,04	70%
Almere	0,18	-4%	0,06	-4%	0,11	-29%	0,05	66%
Amersfoort	0,27	7%	0,06	-11%	0,13	-23%	0,05	63%
Amstelveen	0,31	31%	0,05	-6%	0,18	-8%	0,04	61%
Apeldoorn	0,24	11%	0,06	-9%	0,14	-24%	0,05	66%
Arnhem	0,25	10%	0,06	-9%	0,14	-8%	0,05	43%
Breda	0,28	12%	0,05	-11%	0,15	-16%	0,05	43%
Delft	0,33	18%	0,04	-15%	0,22	0%	0,03	46%
Deventer	0,20	-3%	0,07	-8%	0,11	-35%	0,06	51%
Dordrecht	0,22	13%	0,06	5%	0,14	-25%	0,05	53%
Eindhoven	0,28	13%	0,06	-8%	0,15	-18%	0,05	28%
Enschede	0,21	17%	0,06	-14%	0,16	-3%	0,05	36%
Groningen	0,35	25%	0,04	-12%	0,21	-2%	0,04	11%
Amsterdam	0,23	21%	0,05	-15%	0,13	5%	0,04	42%
Haarlem	0,28	25%	0,07	-12%	0,12	-21%	0,04	70%
Helmond	0,22	-1%	0,09	-10%	0,14	-15%	0,06	54%
Hilversum	0,26	6%	0,06	-16%	0,12	-26%	0,04	47%
Leiden	0,34	15%	0,04	-14%	0,22	-6%	0,04	60%
Leeuwarden	0,22	6%	0,04	-24%	0,14	-5%	0,05	38%
Maastricht	0,33	31%	0,08	-2%	0,21	16%	0,04	4%
Nijmegen	0,32	19%	0,05	-13%	0,24	13%	0,05	32%
Purmerend	0,19	9%	0,07	-4%	0,15	-19%	0,05	76%
Rotterdam	0,21	17%	0,05	-4%	0,15	4%	0,05	62%
Schiedam	0,18	10%	0,05	0%	0,13	-15%	0,06	72%
Tilburg	0,24	7%	0,06	-8%	0,14	-19%	0,05	34%
Utrecht	0,35	16%	0,06	-10%	0,16	-13%	0,04	38%
Zoetermeer	0,20	-5%	0,05	0%	0,13	-23%	0,05	58%
Zwolle	0,25	5%	0,05	-23%	0,15	-18%	0,05	47%
Hengelo	0,22	12%	0,06	-10%	0,15	-16%	0,05	48%

Er is een vrij sterke samenhang tussen de segregatie naar arbeidsongeschiktheid en die naar WW-uitkeringen. In steden met veel verschillen tussen woongebieden in het aandeel arbeidsongeschikten is dat ook zo voor het aandeel mensen met een WW-uitkering. Het is aannemelijk dat dit dezelfde gebieden betreft. Ook de ontwikkelingen in segregatie correleren sterk. Dat wil zeggen; in de steden waar de verschillen in ruimtelijke verdeling van arbeidsongeschikten sterk toenemen, nemen ook de verschillen toe in waar mensen met een WW-uitkering wonen (of nemen ze minder af dan in andere steden). Nadere bestudering

van die relatie (Figuur 85) geeft echter aan dat die sterke samenhang in het bijzonder wordt veroorzaakt door een beperkte groep steden: Groningen, Leiden, Maastricht, Delft, Utrecht, Nijmegen (en Amstelveen). Zonder die steden – die op beide indicatoren een sterke segregatie laten zien - is er *geen* samenhang. Blijkbaar is er in die steden dus iets bijzonders aan de hand en wonen mensen die niet in staat zijn of niet in staat worden gesteld om te werken meer in dezelfde buurten dan in andere steden.

Figuur 85 Samenhang tussen de ongelijkheid in de ruimtelijke verdeling van WW-uitkeringen en arbeidsongeschiktheid binnen steden

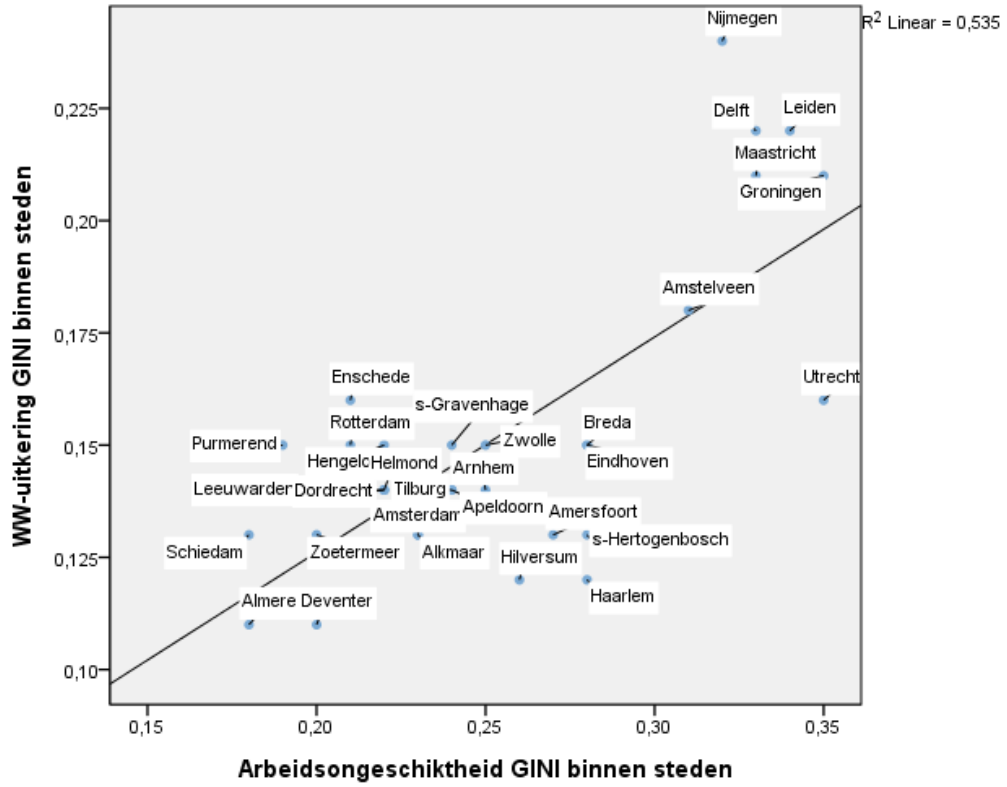

7.3.2 Jeugdwerkloosheid

De jeugdwerkloosheid ligt in de steden anno 2014 op een iets hoger niveau dan in 1999, maar is vooral na 2007 sterk gestegen. Dat geldt zowel de autochtone als de niet-westerse allochtone jongeren. De werkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren ligt hoger dan onder de autochtone jongeren, maar is voor die groep gemiddeld genomen in de steden niet sterker gestegen.

Vaak is het zo dat waar een fenomeen gebruikelijker wordt (dus toeneemt), de ruimtelijke verschillen afnemen. Dat komt omdat een gelijk toename in twee gebieden de relatieve verschillen (niet de absolute) doet afnemen. Dat is ook zo voor de jeugdwerkloosheid onder de autochtone jongeren. De werkloosheid onder deze groep is toegenomen en dat raakt in de meeste steden jongeren in alle delen van de stad. De belangrijkste uitzonderingen zijn Leeuwarden, Delft en Amstelveen. Daar zijn de ruimtelijke verschillen op dit aspect juist toegenomen en is het waarschijnlijk dat de gebieden met veel jeugdwerkloosheid dus ook relatief

sterk zijn getroffen. Voor de groep jongeren met een niet-westerse herkomst geldt niet dat de ruimtelijke verschillen gemiddeld genomen zijn afgenomen. Voor deze groep geldt dus meer dat in de gebieden waar hun aandeel al hoog was, de toename van het aandeel jeugdwerklozen groter is geweest.

Tabel 19 **Stand (2014) en ontwikkeling (2006-2014 t.o.v. 2006) van ongelijkheid en isolatie binnen steden voor jeugdwerkloosheid onder autochtone en niet-westers allochtone jongeren o.b.v. GINI-coëfficiënt en isolatie-index**

	autochtoon				niet-westers allochtoon			
	GINI		Isolatie-index		GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013	2013	2006-2013
's-Gravenhage	0,27	-6%	0,17	20%	0,14	25%	0,24	-8%
's-Hertogenbosch	0,28	-7%	0,15	20%	0,23	-1%	0,29	9%
Alkmaar	0,24	-8%	0,16	36%	0,28	26%	0,27	9%
Almere	0,26	-11%	0,17	41%	0,23	1%	0,23	-8%
Amersfoort	0,28	-9%	0,12	10%	0,23	6%	0,23	-5%
Amstelveen	0,36	7%	0,10	6%	0,28	-11%	0,25	3%
Apeldoorn	0,26	-21%	0,18	37%	0,32	1%	0,33	17%
Arnhem	0,25	-2%	0,20	41%	0,21	1%	0,26	-8%
Breda	0,27	-12%	0,13	24%	0,26	14%	0,31	6%
Delft	0,38	17%	0,09	21%	0,26	23%	0,34	34%
Deventer	0,24	-18%	0,18	28%	0,26	18%	0,28	-21%
Dordrecht	0,26	-20%	0,17	10%	0,20	11%	0,25	-15%
Eindhoven	0,29	-6%	0,13	21%	0,25	13%	0,29	9%
Enschede	0,27	2%	0,17	12%	0,26	32%	0,31	1%
Groningen	0,30	-14%	0,12	18%	0,30	11%	0,37	17%
Amsterdam	0,23	-12%	0,09	0%	0,14	-3%	0,22	-6%
Haarlem	0,24	-10%	0,12	22%	0,23	6%	0,23	-14%
Helmond	0,31	-7%	0,23	29%	0,25	33%	0,27	-1%
Hilversum	0,25	2%	0,13	27%	0,25	-2%	0,26	-2%
Leiden	0,32	7%	0,10	17%	0,26	3%	0,28	-4%
Leeuwarden	0,27	26%	0,17	38%	0,23	4%	0,32	0%
Maastricht	0,35	-3%	0,16	12%	0,29	10%	0,55	63%
Nijmegen	0,32	-16%	0,12	17%	0,26	-5%	0,31	4%
Purmerend	0,24	-19%	0,15	30%	0,29	4%	0,23	2%
Rotterdam	0,33	3%	0,15	19%	0,12	-3%	0,24	-9%
Schiedam	0,25	2%	0,17	41%	0,11	-2%	0,22	-16%
Tilburg	0,30	-3%	0,13	30%	0,21	8%	0,27	6%
Utrecht	0,26	-12%	0,08	6%	0,20	26%	0,25	5%
Zoetermeer	0,24	-7%	0,14	52%	0,23	-15%	0,22	1%
Zwolle	0,28	-9%	0,16	35%	0,28	-1%	0,28	5%
Hengelo	0,29	-11%	0,18	25%	0,33	24%	0,30	-3%

De steden met de minste ruimtelijke verschillen in jeugdwerkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren, zijn steden waar het aandeel niet-westers allochtone jongeren groot is:

Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Schiedam. Het is echter niet zo dat de jeugdwerkloosheid onder deze groep juist in deze steden opvallend hoog is of dat er weinig ruimtelijke segregatie is van de niet-westers-allochtone groepen. Juist in Den Haag was die bijvoorbeeld vrij groot (Tabel 17).

De isolatie-index is groter voor de niet-westers allochtone jeugdwerkloosheid dan voor de autochtone groep. De concentratie van de niet-westers allochtone jongeren is dus beduidend groter. In het bijzonder in Maastricht – niet toevallig de stad met het hoogste aandeel jeugdwerkloosheid onder deze groep - is deze index opvallend hoog.

7.3.3 Voortijdig schoolverlaters

Het aandeel voortijdig schoolverlaters is gemiddeld genomen flink afgenomen, vermoedelijk onder invloed van geïntensiveerd beleid op dit onderwerp. Dat is ook terug te zien in de ontwikkelingen binnen steden (Tabel 20). De GINI neemt gemiddeld genomen toe, wat aangeeft dat de voortijdig schoolverlaters in toenemende mate in specifieke gebieden kunnen worden gelokaliseerd. Tegelijkertijd neemt de isolatie-index in vrijwel alle steden af, wat overeenkomt met het beeld dat het aandeel als geheel terugloopt. Dat doet het (dus) ook in de gebieden waar nog relatief veel voortijdig schoolverlaters zijn.

In de grote steden Rotterdam, Amsterdam en Den Haag (en Schiedam) is de GINI het laagst. Daar is voortijdig schoolverlaten dus het minst voorbehouden aan specifieke buurten. Vooral in Amstelveen – dat als stad als geheel ook het laagste aandeel voortijdig schoolverlaters kende – is de GINI hoog en is het dus geconcentreerd in een of enkele buurten.

Tabel 20 Stand (2012) en ontwikkeling (2006-2012 t.o.v. 2006) van ongelijkheid en isolatie binnen steden voor voortijdig schoolverlaters o.b.v. GINI-coëfficiënt en isolatie-index

	vsv			
	GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013
's-Gravenhage	0,24	12%	0,07	-15%
‘s-Hertogenbosch	0,39	32%	0,09	-2%
Alkmaar	0,34	10%	0,06	-28%
Almere	0,34	17%	0,06	-24%
Amersfoort	0,42	21%	0,07	-12%
Amstelveen	0,48	35%	0,06	-22%
Apeldoorn	0,39	8%	0,06	-29%
Arnhem	0,32	5%	0,10	-11%
Breda	0,43	21%	0,10	2%
Delft	0,39	15%	0,07	-29%
Deventer	0,36	13%	0,07	-39%
Dordrecht	0,38	17%	0,09	-3%
Eindhoven	0,38	2%	0,08	-17%
Enschede	0,36	11%	0,09	3%
Groningen	0,39	16%	0,09	-20%
Amsterdam	0,25	22%	0,07	-27%

	vsv			
	GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2013	2013	2006-2013
Haarlem	0,35	22%	0,06	-25%
Helmond	0,34	3%	0,10	-2%
Hilversum	0,42	27%	0,05	-40%
Leiden	0,39	14%	0,07	-20%
Leeuwarden	0,38	8%	0,08	-17%
Maastricht	0,39	20%	0,10	1%
Nijmegen	0,39	5%	0,08	-24%
Purmerend	0,36	23%	0,07	-25%
Rotterdam	0,22	23%	0,08	-24%
Schiedam	0,25	8%	0,08	-16%
Tilburg	0,36	19%	0,08	-22%
Utrecht	0,35	27%	0,08	-18%
Zoetermeer	0,36	14%	0,06	-12%
Zwolle	0,43	5%	0,09	-6%
Hengelo	0,45	-6%	0,08	-3%

Er is een aantal steden waarbinnen een relatief hoge isolatie-index ontstaat. Dat houdt in dat in de (soms maar enkele) buurten waar jongeren vroegtijdig afhaken op school, hun aandeel binnen die gebieden vrij hoog is. Dit zijn Arnhem, Breda, Helmond en Maastricht. In het bijzonder voor Maastricht geldt dat in combinatie met de hoge score op de isolatie-index bij jeugdwerkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren, er sprake lijkt te zijn van een toenemende concentratie van problemen voor jongeren in specifieke gebieden.

7.3.4 Bijstand en armoede

Er zijn vrij grote verschillen tussen steden in het aandeel mensen dat afhankelijk is van de bijstand – zo werd eerder geconstateerd. In de stad met de meeste bijstandsuitkeringen (Rotterdam: 11%) is dat bijna 6 keer zoveel als in de stad met de minste bijstandsuitkeringen (Amstelveen: 2%). De steden met de grootste aandelen bijstandsuitkeringen zijn – naast Rotterdam – Leeuwarden, Enschede, Amsterdam en Den Haag (alle rond de 9%). In alle steden is het aandeel mensen met een bijstandsuitkering toegenomen sinds 2009.

Binnen de steden is de segregatie tussen mensen met een bijstandsuitkering en mensen die dat niet hebben, vrij groot. De segregatie is het grootst in Amstelveen (Tabel 21). Hier betreft het slechts een gebied waar het aandeel bijstandsontvangers groot is. Maar ook in bijvoorbeeld Zoetermeer en Delft zijn de verschillen in de stad vrij groot. In de kaart van de regio in de casusanalyse is ook voor zowel Delft als Zoetermeer te zien dat de verschillen groot zijn: in enkele buurten is er sprake van een groot aandeel bijstandsontvangers en in de meeste buurten is het aandeel klein. De ruimtelijke verschillen zijn relatief klein in Rotterdam, Schiedam en Amsterdam. In deze steden is er juist sprake van een relatief groot aandeel bijstandsontvangers in veel buurten.

Tabel 21 **Stand (2014) en ontwikkeling (2006-2014 t.o.v. 2006) van ongelijkheid en isolatie binnen steden voor % bijstandsontvangers en mensen met een langdurig laag inkomen o.b.v. GINI-coëfficiënt en isolatie-index**

	bijstand				langdurig laag inkomen			
	GINI		Isolatie-index		GINI		Isolatie-index	
	2013	2006-2014	2013	2006-2013	2013	2008-2013	2013	2008-2013
's-Gravenhage	0,46	-2%	0,16	5%	0,31	-9%	0,04	9%
‘s-Hertogenbosch	0,38	-6%	0,09	4%	0,36	-20%	0,03	-6%
Alkmaar	0,45	-4%	0,08	2%	0,38	-6%	0,02	-5%
Almere	0,46	-9%	0,10	3%	0,35	-15%	0,02	12%
Amersfoort	0,47	-6%	0,08	2%	0,47	3%	0,03	41%
Amstelveen	0,57	8%	0,06	21%	0,49	-3%	0,06	12%
Apeldoorn	0,48	-8%	0,09	11%	0,44	-12%	0,02	16%
Arnhem	0,43	4%	0,15	4%	0,38	-6%	0,04	7%
Breda	0,46	1%	0,10	3%	0,39	-11%	0,03	6%
Delft	0,50	2%	0,10	9%	0,39	-10%	0,09	16%
Deventer	0,38	-3%	0,09	14%	0,44	7%	0,03	18%
Dordrecht	0,44	-6%	0,11	-16%	0,38	-12%	0,03	3%
Eindhoven	0,42	-5%	0,09	-2%	0,40	-10%	0,04	-3%
Enschede	0,37	-7%	0,14	18%	0,38	-9%	0,05	-14%
Groningen	0,42	0%	0,13	1%	0,37	-6%	0,10	-9%
Amsterdam	0,34	8%	0,13	1%	0,23	-7%	0,05	-1%
Haarlem	0,48	3%	0,07	0%	0,37	-8%	0,02	0%
Helmond	0,42	-7%	0,12	2%	0,44	-4%	0,03	22%
Hilversum	0,44	-8%	0,07	11%	0,36	2%	0,02	30%
Leiden	0,48	2%	0,09	6%	0,48	-4%	0,08	8%
Leeuwarden	0,41	0%	0,15	11%	0,37	-15%	0,04	-8%
Maastricht	0,47	6%	0,10	11%	0,41	-5%	0,06	-11%
Nijmegen	0,45	4%	0,12	1%	0,44	-5%	0,08	4%
Purmerend	0,46	0%	0,07	13%	0,36	-7%	0,02	24%
Rotterdam	0,32	2%	0,18	-4%	0,29	-9%	0,05	0%
Schiedam	0,36	-8%	0,09	-6%	0,36	-1%	0,03	22%
Tilburg	0,43	-1%	0,10	23%	0,38	-8%	0,04	10%
Utrecht	0,48	4%	0,10	1%	0,34	6%	0,08	15%
Zoetermeer	0,51	-7%	0,11	13%	0,46	-4%	0,03	41%
Zwolle	0,45	-2%	0,09	6%	0,41	-8%	0,03	5%
Hengelo	0,42	-9%	0,10	5%	0,44	-10%	0,03	3%

In Amsterdam zijn de ruimtelijke verschillen bovengemiddeld toegenomen tussen 2006 en 2014. Die toename is een trend die al langer zichtbaar is in de stad (Figuur 86). Blijkbaar gaat het over deze langere periode dalende aandeel bijstandsontvangers samen met een toenemende ruimtelijke segregatie.

Figuur 86 Segregatie binnen Den Haag, Amsterdam, Zoetermeer en Almere (GINI) voor bijstandsontvangers (2005-2013)

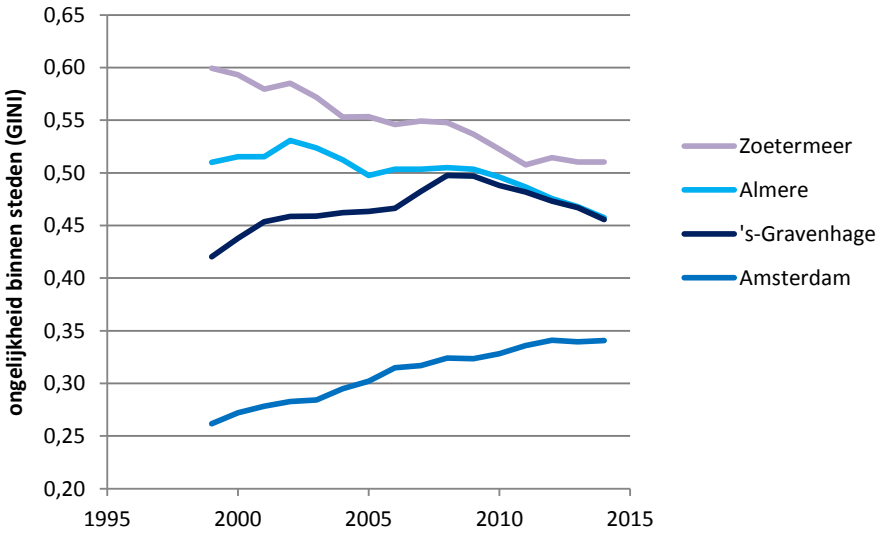

Tegelijkertijd moet worden opgemerkt dat de segregatie in Amsterdam nog steeds beduidend lager ligt dan in Den Haag, waar een vergelijkbaar aandeel bijstandsontvangers in een kleiner aantal buurten woont en waar hun concentratie (zie de isolatie-index in Tabel 21) dus ook groter is. Alleen in Rotterdam komt die index nog hoger uit, maar daar ligt stedelijk het aandeel mensen met een bijstandsuitkering ook hoger (11% versus 9% in Amsterdam en Den Haag). Als bijvoorbeeld de verdeling in Rotterdam en Den Haag worden vergeleken (Kaart 13 en Kaart 14) wordt ook direct duidelijk wat het verschil is tussen isolatie en spreiding (GINI).

In beide steden zijn er gebieden waar het aandeel bijstandsontvanger meer bedraagt dan 40%. In Rotterdam zijn dat echter vrij veel gebieden. Verspreid over de stad zijn ze te vinden in delen van het Oude Westen, De Afrikaanderwijk, Pendrecht, Vreewijk en Feijenoord. En tegelijkertijd zijn er vrij weinig gebieden waar het aandeel echt laag is (minder dan 5%). In Den Haag zijn de gebieden met meer dan 40% bijstandsontvangers veel meer geconcentreerd – en dus beperkt in aantal terwijl in een groot deel van de stad het aandeel minder dan 5% bedraagt.

Kaart 13 Ruimtelijke verdeling aandeel bijstandsontvangers in (deel van) Rotterdam

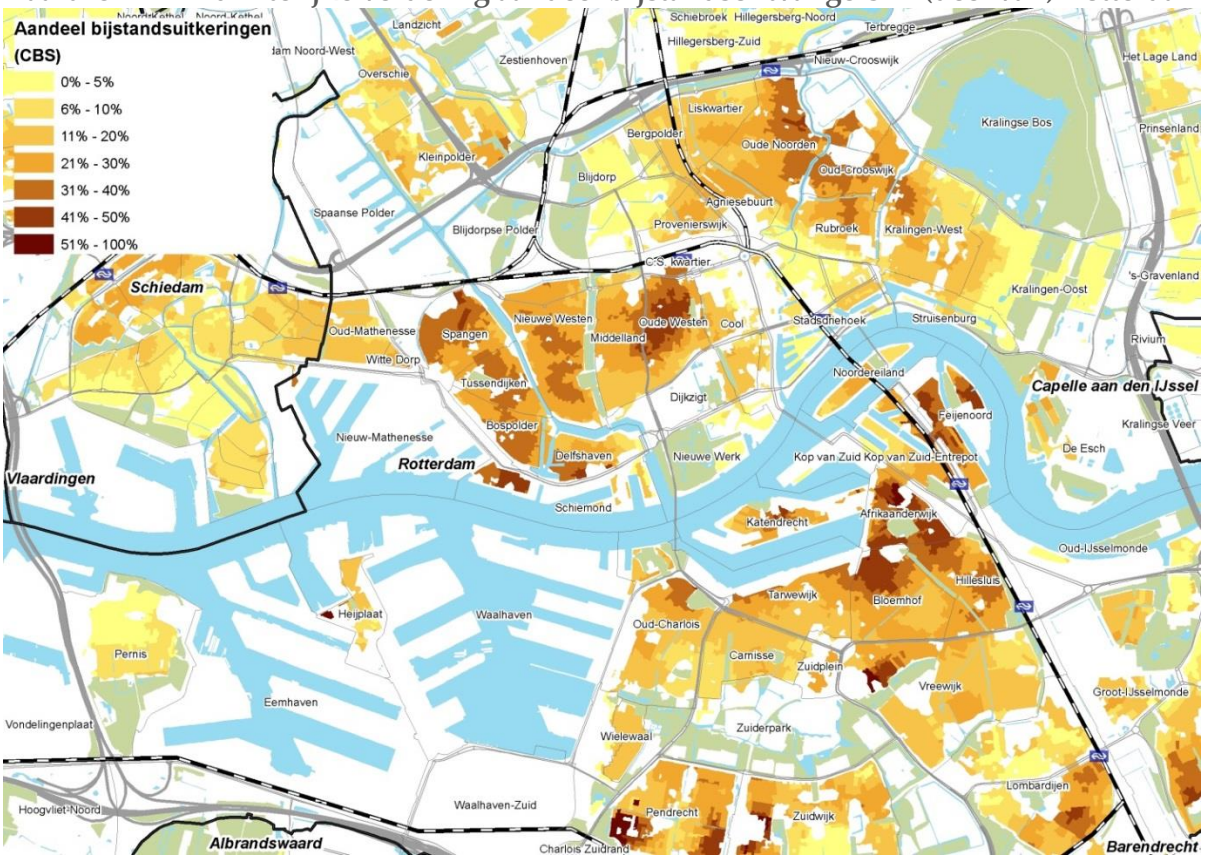

Kaart 14 Ruimtelijke verdeling aandeel bijstandsontvangers in Den Haag

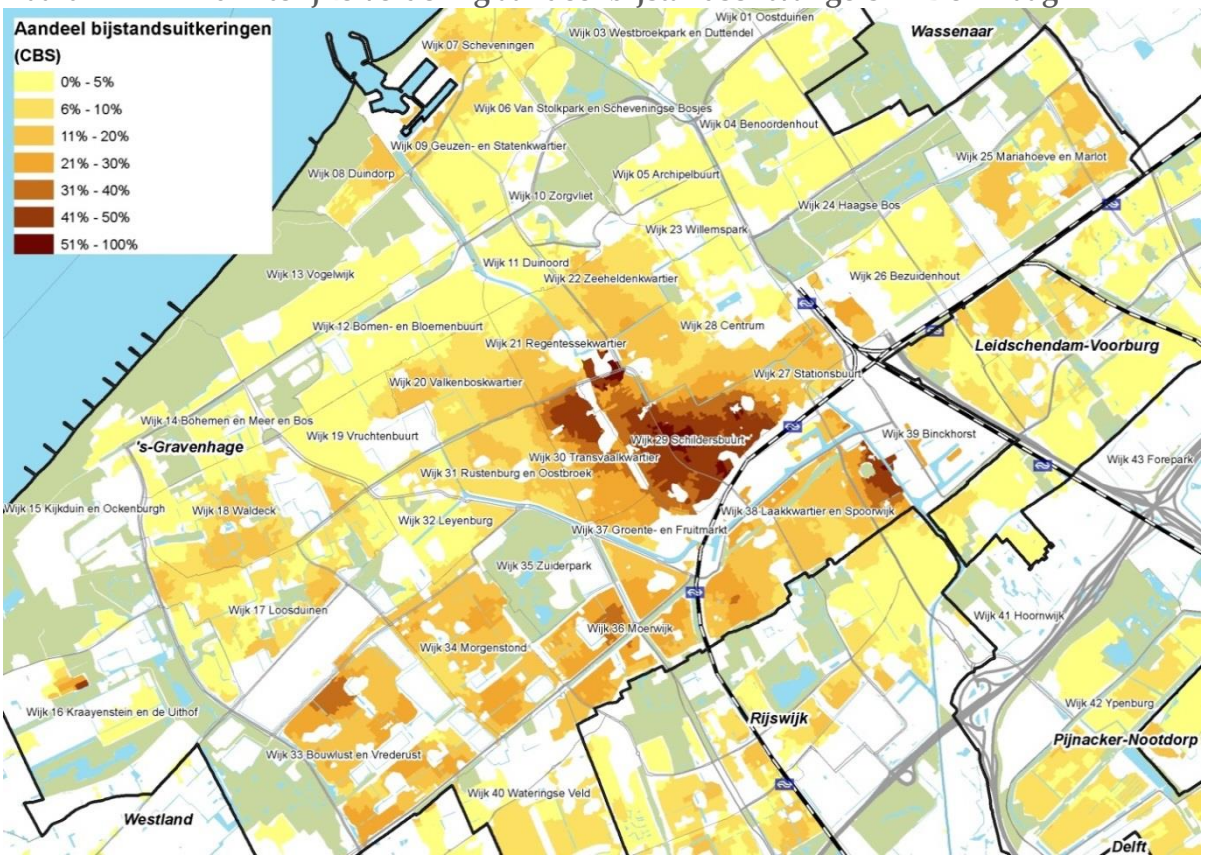

7.3.5 Leefbaarheid en veiligheid

Voor (on)veiligheid geldt dat hoe meer een stad te maken heeft veiligheidsproblemen, hoe kleiner de verschillen binnen die stad zijn. Dus, als er in een stad veel veiligheidsproblemen zijn, is dat vaak in de gehele stad zo. En omgekeerd, als er weinig problemen rond veiligheid zijn in een stad, is het meestal zo dat die problemen zich in één of in enkele buurten concentreren (Tabel 22).

Tabel 22 Onveiligheid, verschillen tussen steden in niveau, verschillen tussen buurten en de ontwikkeling daarin tussen 1998 en 2012

	stand 2012		ontwikkeling 1998-2012	
	onveiligheid	GINI	onveiligheid	ontw. GINI
Hengelo	1%	0,97	-4%	3%
Amstelveen	3%	0,95	1%	4%
Helmond	5%	0,90	-37%	19%
Hilversum	6%	0,87	-14%	9%
Apeldoorn	6%	0,90	-2%	6%
Enschede	7%	0,84	-8%	4%
Zwolle	14%	0,84	-2%	-3%
Purmerend	20%	0,74	-7%	-3%
Amersfoort	23%	0,74	-14%	6%
Deventer	26%	0,68	-9%	5%
Haarlem	27%	0,73	7%	-5%
Breda	27%	0,70	0%	0%
Delft	28%	0,71	1%	-4%
Leeuwarden	29%	0,65	-1%	-1%
Eindhoven	35%	0,66	17%	-15%
Alkmaar	36%	0,68	-19%	9%
Arnhem	36%	0,64	-3%	-1%
Nijmegen	37%	0,68	-36%	24%
Zoetermeer	38%	0,65	25%	-22%
Leiden	38%	0,59	3%	-6%
Almere	40%	0,63	0%	5%
Dordrecht	42%	0,61	2%	-2%
Groningen	43%	0,65	-27%	23%
Tilburg	48%	0,62	6%	-4%
's-Hertogenbosch	51%	0,46	-9%	4%
Maastricht	57%	0,42	22%	-22%
Schiedam	59%	0,49	41%	-30%
Utrecht	62%	0,46	-25%	18%
's-Gravenhage	83%	0,30	44%	-35%
Rotterdam	88%	0,30	18%	-11%
Amsterdam	93%	0,13	8%	-10%

Duidelijke voorbeelden zijn Hengelo en Amstelveen. De onveiligheid is er zeer beperkt en de GINI nadert 1 (maximale ongelijkheid). Dat kan ook niet anders, want er is in beide steden

slechts één buurt waar zich echt problemen voordoen. In Hengelo is dat de Binnenstad (zie ook Kaart 15) en in Amstelveen is dat Uilenstede en Kronenburg. In de andere buurten in deze steden is de mate van onveiligheid dusdanig gunstiger dat niet van echte problemen kan worden gesproken. Er is dus in de relatief veilige steden op deze indicator sprake van segregatie: de problemen concentreren zich in specifieke gebieden.

Amsterdam en Rotterdam vormen het andere uiterste van het spectrum. De gemiddelde score op onveiligheid is hoog en wat dat betreft zijn er ook relatief weinig verschillen. In de meeste buurten is er sprake van veiligheidsproblemen.

Kaart 15 Ruimtelijke verdeling van problemen met criminaliteit en overlast in Hengelo

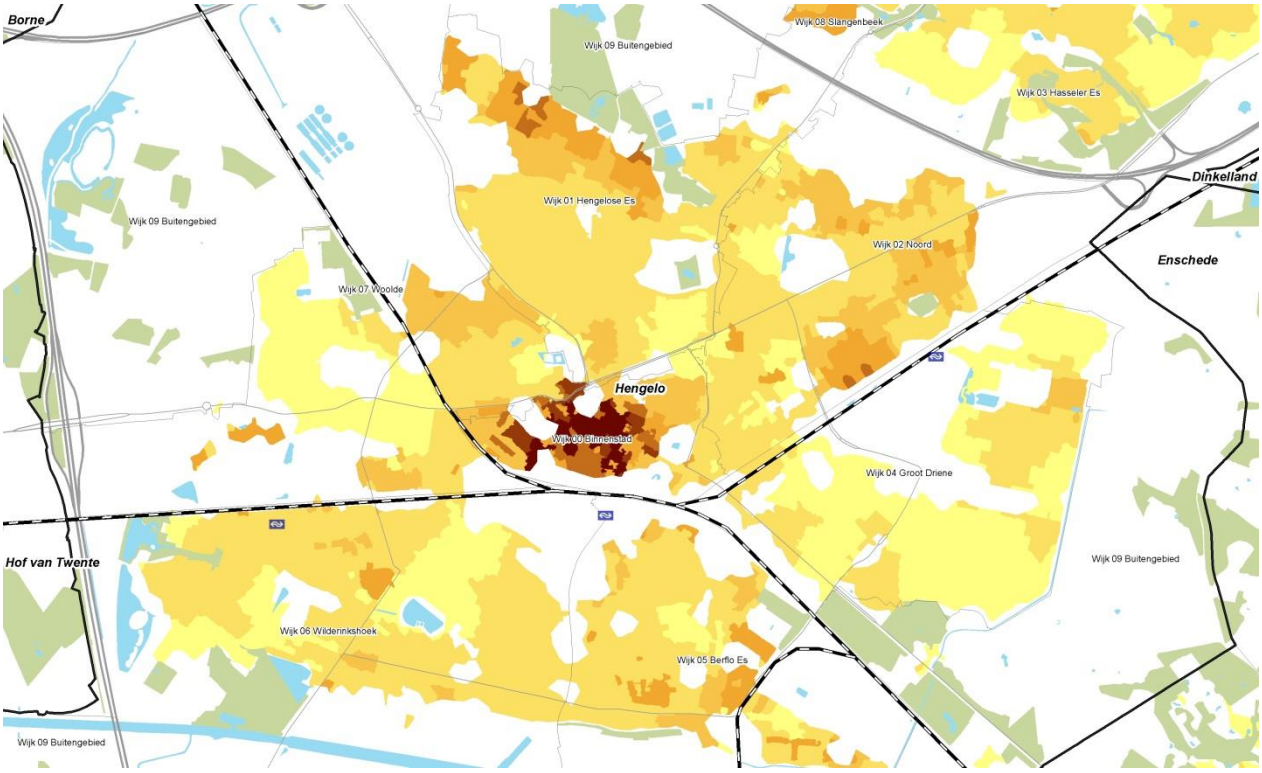

Bij de ontwikkeling van de veiligheid is er een vergelijkbare relatie tussen het niveau in de stad en de verschillen tussen buurten. In steden waar de veiligheid sterk is verbeterd tussen 1998 en 2012 (Helmond, Nijmegen, Groningen bijvoorbeeld) is er sprake van een toename van de segregatie. Je kunt dan ook zeggen dat de echte veiligheidsproblemen meer zijn 'ingedamd' in een of enkele buurten. In steden waar de veiligheid is verslechterd (Den Haag, Schiedam, Zoetermeer, Maastricht) is er een afname van de segregatie. De problemen zijn daar dus verbreed naar meer buurten in de stad ((Tabel 22).

Binnen steden is de ruimtelijke scheiding in het vóórkomen van leefbaarheidsproblemen groot. Veel steden hebben een GINI van 0,9 of hoger. Daarbij geldt – net als bij onveiligheid – hoe meer leefbaarheidsproblemen, hoe kleiner de verschillen tussen buurten binnen de stad (Tabel 23). Dus als een stad veel leefbaarheidsproblemen heeft, is de kans groter dat veel buurten daar mee te maken hebben. En omgekeerd, als ergens weinig leefbaarheidsproble-

men zijn, zijn die meestal in een specifieke buurt geconcentreerd. De verschillen tussen buurten zijn in de meeste steden toegenomen. Er is dus een groter verschil ontstaan tussen goede en mindere buurten. Dat is het sterkst geweest in Groningen, Den Bosch, Amsterdam, Utrecht, Nijmegen en Leeuwarden. Daarbij lijkt te gelden: hoe groter de verbetering in leefbaarheid, hoe groter de toename van verschillen. Het beeld dat daarbij ontstaat, is dat de leefbaarheidsproblemen dan dus meer 'geïsoleerd' raken in specifieke buurten.

Tabel 23 **Leefbaarheidsproblemen: verschillen tussen steden in niveau, verschillen tussen buurten en de ontwikkeling daarin tussen 1998 en 2012**

	stand 2012		ontwikkeling 1998-2012	
	problemen leefbaarheid	GINI	problemen leefbaarheid	GINI
Amstelveen	0,0%	0,95	0%	2%
Hilversum	0,3%	0,96	0%	0%
Purmerend	0,3%	0,96	-4%	4%
Hengelo	0,8%	0,96	-8%	5%
Maastricht	1,0%	0,90	-4%	13%
Zwolle	1,1%	0,96	-4%	4%
Apeldoorn	1,4%	0,94	-2%	1%
Helmond	1,6%	0,90	-15%	8%
Amersfoort	2,0%	0,95	-6%	6%
Haarlem	2,4%	0,91	-2%	3%
Eindhoven	2,5%	0,86	-7%	2%
Groningen	2,9%	0,89	-33%	29%
Alkmaar	3,3%	0,96	-9%	12%
Breda	3,3%	0,90	-7%	11%
Dordrecht	3,3%	0,93	-17%	15%
Almere	3,3%	0,87	-7%	5%
Deventer	3,3%	0,92	-8%	9%
Leiden	4,3%	0,91	-2%	3%
's-Hertogenbosch	4,3%	0,93	-12%	22%
Tilburg	4,8%	0,95	-2%	14%
Zoetermeer	4,9%	0,92	-2%	0%
Enschede	7,3%	0,79	-8%	5%
Leeuwarden	7,8%	0,92	-14%	17%
Delft	8,0%	0,90	0%	2%
Nijmegen	8,2%	0,79	-24%	17%
Arnhem	10,7%	0,87	-16%	13%
Utrecht	11,7%	0,90	-11%	19%
Schiedam	16,1%	0,85	0%	7%
's-Gravenhage	22,6%	0,80	0%	3%
Amsterdam	25,1%	0,77	-20%	21%
Rotterdam	42,1%	0,63	-6%	6%

7.4 Tweedeling in de stad?

Er zijn geen aanwijzingen dat er in algemene zin sprake is van een toenemende ongelijkheid tussen gebieden in 'de stad'. Verschillende steden hebben met verschillende typen problemen te maken en laten vervolgens ook zeer specifieke ontwikkelingen zien in de mate waarin die ontwikkelingen neerslaan in ruimtelijke verschillen. Er zijn tussen de steden wel verschillen in de mate waarin er sprake is van ruimtelijke ongelijkheid. Als we de verschillen zoals die in dit hoofdstuk de revue zijn gepasseerd samennemen, komen we tot de volgende rangorde (op basis van ongelijkheid gebaseerd op 6ppc's). De stad met de meeste ruimtelijke verschillen op relevante bevolkingskenmerken is Den Haag, gevolgd door Leeuwarden, Zwolle, Helmond en Maastricht (Tabel 24). Amsterdam en Rotterdam bevinden zich onderin de ranglijst.

Tabel 24 Rangorde van steden op ruimtelijke ongelijkheid binnen de stad

	huidige situatie		ontwikkeling	
	GINI	isolatie	GINI	Isolatie
's-Gravenhage	0,40	0,22		
Leeuwarden	0,39	0,16		
Zwolle	0,39	0,16		
Helmond	0,39	0,18		
Maastricht	0,38	0,18		
Arnhem	0,38	0,19		
Breda	0,38	0,18		
Apeldoorn	0,38	0,17		
Groningen	0,38	0,17		
Hengelo	0,37	0,17		
Nijmegen	0,37	0,17		
Tilburg	0,36	0,18		
Enschede	0,36	0,18		
Alkmaar	0,36	0,17		
s-Hertogenbosch	0,36	0,17		
Dordrecht	0,36	0,18		
Delft	0,36	0,18		
Eindhoven	0,36	0,19		
Utrecht	0,36	0,19		
Amersfoort	0,35	0,18		
Leiden	0,35	0,18		
Deventer	0,35	0,16		
Haarlem	0,35	0,18		
Rotterdam	0,34	0,20		
Zoetermeer	0,34	0,17		
Hilversum	0,34	0,18		
Amsterdam	0,34	0,19		
Schiedam	0,33	0,17		
Almere	0,33	0,18		
Purmerend	0,32	0,16		
Amstelveen	0,32	0,19		

Vooral in de grote steden – maar ook in Eindhoven, Arnhem en Amstelveen komt de isolatie-index hoger uit. Den Haag voert ook hier de ranglijst aan wat wel begrijpelijk is op grond van de relatief grote ruimtelijke ongelijkheid in de stad én het feit dat het een grote stad is. In de meeste steden nemen ongelijkheid en isolatie af. Uitzonderingen zijn Maastricht en in mindere mate Groningen en Utrecht. Vooral in de new towns en in steden rond de drie grote steden (Amstelveen, Almere, Hilversum, Haarlem, Schiedam en Zoetermeer) neemt de isolatie-index toe. Dat heeft te maken heeft met de in kwantitatieve zin ook toenemende omvang van de betreffende groepen in deze steden.

Toename segregatie in Amsterdam?

In het hoofdstuk over de vergelijking tussen steden werd geconstateerd dat het mogelijk zou zijn dat de positieve ontwikkeling die bijvoorbeeld Amsterdam op veel fronten doormaakt, een toename van de segregatie tot gevolg zou hebben doordat minder welvarende bewoners zouden worden 'verdreven'. Daar zijn in generieke zin geen aanwijzingen voor. Zo is de toename van het aandeel hoge inkomens en mensen met veel vermogen een ontwikkeling die juist samengaat met *minder* verschillen tussen woongebieden in de stad. De hoge inkomens wonen in toenemende mate niet in een beperkt aantal kleine enclaves maar raken meer gespreid over de stad. Ook is in Amsterdam bijvoorbeeld de segregatie van de 20% laagste inkomens laag en zijn zij ook nog steeds ruim vertegenwoordigd in de delen van de stad waar gentrificatie (instroom van hogere inkomens en hoger opgeleiden) plaatsvindt.

Toch zijn er ook wel ontwikkelingen die duiden op toenemende verschillen. Die hebben voor Amsterdam vooral te maken met de woningvoorraad (sociale huur) en met herkomst. Sociale huurwoningen verdwijnen uit steeds meer delen van de stad en er ontstaan – tegen de meer algemene trend in veel andere steden in – toenemende ruimtelijke verschillen tussen gebieden waar veel en weinig mensen van niet-westerse herkomst wonen. Nog steeds geldt dat de ruimtelijke verschillen in Amsterdam kleiner zijn dan in bijvoorbeeld Den Haag. Maar in Rotterdam zijn de verschillen lang etnische lijnen kleiner én nemen ze af.

New towns

In de new towns is er op veel indicatoren sprake van afnemende verschillen in de steden. Dat is niet per se een positieve ontwikkeling. Per saldo hebben deze steden te maken met vergrijzing, toenemende uitkeringsafhankelijkheid, meer lage inkomens, toenemende jeugdwerkloosheid en – in weerwil van de algemene trend – een min of meer constant aandeel gebieden met leefbaarheids- en veiligheidsproblemen. Die ontwikkelingen gaan niet gepaard met toenemende ruimtelijke verschillen, maar stellen deze steden op zichzelf wel voor uitdagingen wat ook zichtbaar wordt in de toenemende isolatie-index.

8 Verschillen tussen Woonmilieus

Het schaalniveau van woonmilieus is bijzonder omdat het geen écht schaalniveau is, zoals specifieke steden, regio´s of buurten. Het betreft een typering van woongebieden binnen steden en dorpen in Nederland. De woongebieden in Nederland blijken in sterke mate te kunnen worden gekoppeld aan bouwperiodes en woningtypes. In specifieke peridoes werd er - vrijwel overal in het land – ook op een specifieke manier gebouwd. De bloemkoolwijken bijvoorbeeld lijken op elkaar – in welke stad of in welk dorp je ook gaat kijken. De schaal kan vanzelfsprekend verschillen, maar de overeenkomsten zijn opvallend groot. Om een idee te geven van wat onder die gebiedstypen wordt verstaan, wordt in Figuur 87 en Figuur 88 de typering weergegeven voor twee, qua gebiedstypen zeer verschillende steden: Houten en Hilversum.

Figuur 87 Gebiedstypen in Houten

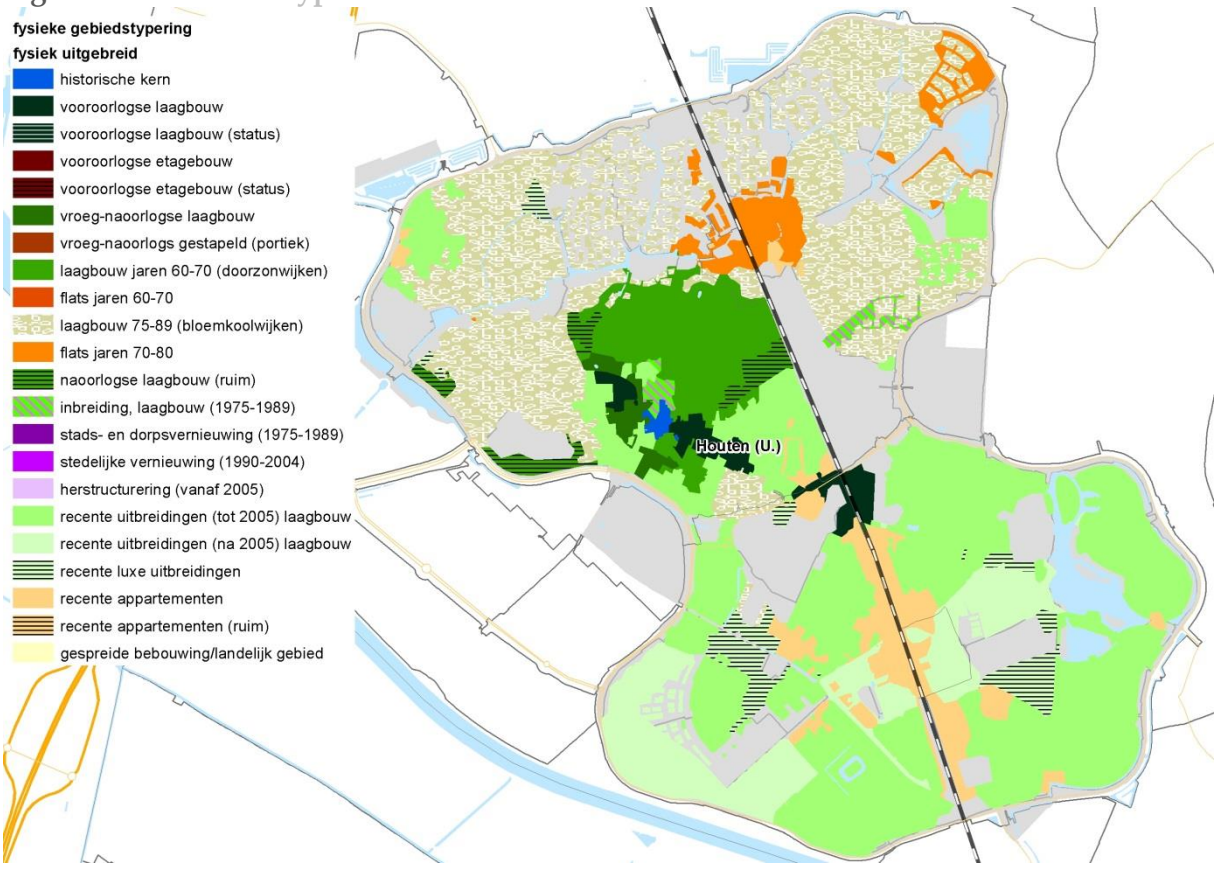

Bron: RIGO fysieke gebiedstypering

In dit hoofdstuk wordt verkend of de segregatie tussen wijktypen toe- of afneemt (dus: of specifieke bevolkingsgroepen als lage inkomens, mensen van niet-westerse herkomst, laag opgeleiden, ouderen enzovoort) in toe- of afnemende mate in bepaalde wijktypen gehuisvest zijn). De analyses worden uitgevoerd voor alle wijktypen in Nederland, zonder selecties voor specifieke steden of regio's. De uitkomsten geven een algemeen beeld van de (ontwikkeling van) verschillen tussen deze wijktypen in het land.

Op basis van eerder onderzoek verwachten we dat er sprake is van een afnemende segregatie naar inkomens (als effect van de stedelijke herstructurering) en een constante of toenemende segregatie naar herkomstgroepen tussen specifieke wijktypen. In de analyses in het kader van dit onderzoek wordt getoetst of dat – naast alle andere verschillen - ook zo is.

Figuur 88 Gebiedstypen in Hilversum

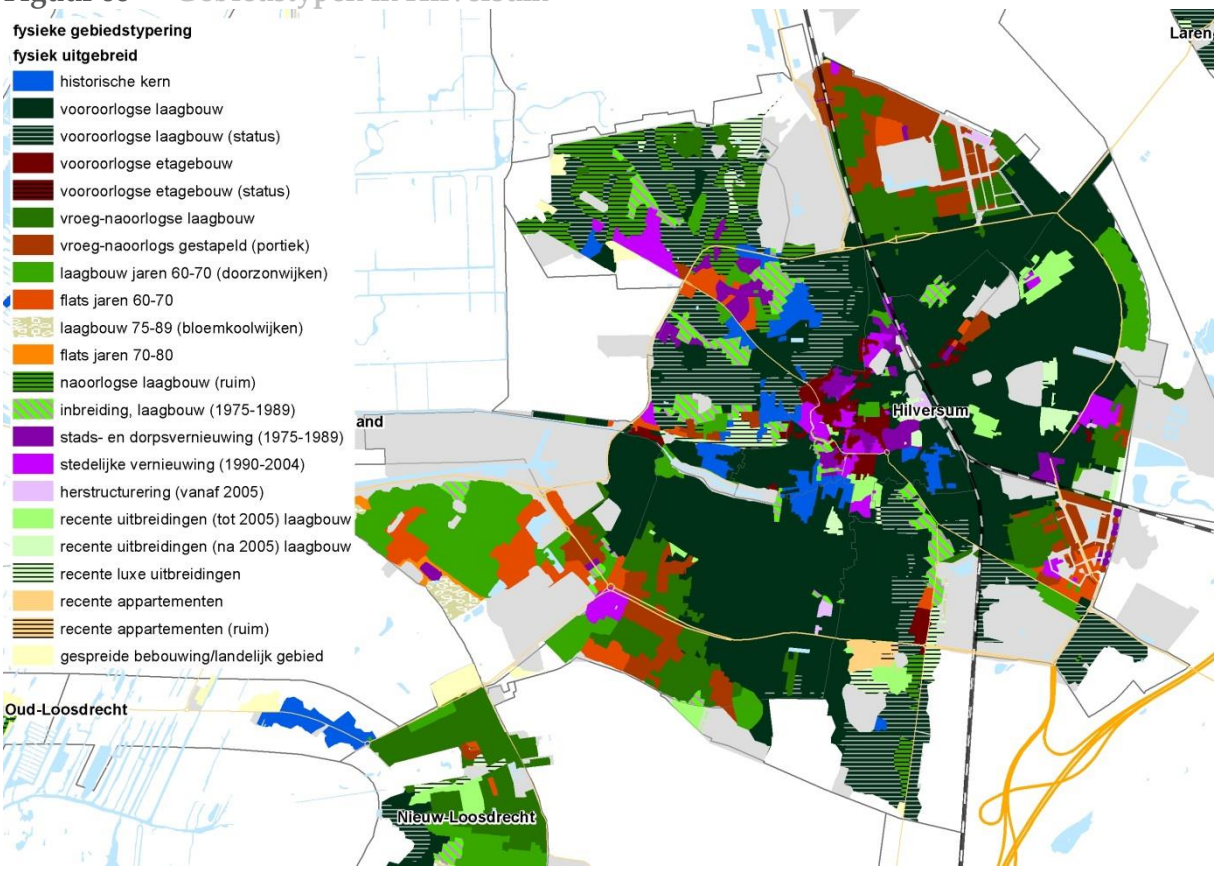

Bron: RIGO fysieke gebiedstypering

Een eerste overzicht van de uitkomsten van de analyses wordt gegeven in Tabel 25. Daaruit komt naar voren dat de grootste verschillen tussen gebiedstypen voor wat betreft de inwoners betrekking hebben op de verdeling van vermogen, herkomst, bijstandsuitkeringen en armoede (langdurig laag inkomen). Ook de verschillen in het aandeel ouderen (75-plus) zijn beduidend groter tussen gebiedstypen dan tussen steden of regio's. Dat de verschillen tussen deze gebiedstypen groter zijn dan tussen steden of regio's geldt voor vrijwel alle indicatoren. Een belangrijke uitzondering is herkomst. Dat differentieert minimaal evenveel tussen steden. Jeugdwerkloosheid differentieert zelfs meer tussen steden (en regio's) dan tussen gebiedstypen. Dat is ook niet vreemd omdat werkgelegenheid geen lokaal, maar een stedelijk/regionaal vraagstuk is. De verschillen tussen de gebiedstypen in leefbaarheid en veiligheid zijn groot – en groter dan tussen steden of regio's.

Tabel 25 Verschillen tussen gebiedstypen: stand en ontwikkeling o.b.v. GINI, segregatie- en isolatie-index

			eindjaar			ontwikkeling		
			GINI	Segr.	Isol.	GINI	Segr.	Isol.
Bevolkingsgroepen								
SES	inkomen	20% hoogste inkomens	0,20	17,88	0,23	0,0033	0,40	0,0007
		20% laagste inkomens	0,18	16,45	0,22	0,0008	0,05	0,0000
		deciel 10	0,34	25,53	0,16	-0,0008	-0,21	-0,0008
		perc99	0,47	37,26	0,03	0,0064	0,53	0,0004
	% eigenwoningbezit		0,18	30,47	0,63	-0,0024	-0,09	0,0000
Demografie	leeftijden	% jongeren (18 min)	0,12	9,81	0,21	-0,0008	-0,09	-0,0009
		% ouderen (75 plus)	0,29	22,75	0,11	-0,0029	-0,15	0,0009
	herkomst	% Antilliaans	0,31	24,70	0,01	-0,0012	-0,03	0,0002
		% Marokkaans	0,44	33,92	0,04	-0,0027	-0,26	0,0006
		% Turks	0,38	27,85	0,04	-0,0057	-0,56	0,0001
		% Surinaams	0,40	30,98	0,03	-0,0049	-0,44	-0,0003
		% overig niet-westers	0,27	22,15	0,06	-0,0037	-0,29	0,0017
		% westers allochtoon	0,12	9,65	0,10	0,0017	0,15	0,0012
Economische kansen en risico's	opleiding	% laag opgeleid	0,07	8,30		*niet beschikbaar*		
		% hoog opgeleid	0,10	11,35				
	werk	% arbeidsongeschikt	0,14	10,52	0,05	0,0015	0,08	0,0000
		% flexibele contracten	0,14	9,71	0,06	0,0013	0,12	0,0000
		% zzp´ers	0,19	16,95	0,14	-0,0054	-0,47	-0,0008
Probleem-indicatoren								
economisch	langdurig laag inkomen		0,29	22,58	0,02	-0,0071	-0,52	0,0003
	uitkeringsafhankelijkheid	% uitkeringen	0,17	14,39	0,17	-0,0006	-0,06	0,0006
		% WW-uitkering	0,07	5,33	0,04	-0,0008	-0,08	0,0000
		% bijstandsuitkering	0,38	28,67	0,07	0,0001	-0,13	-0,0002
kansen	vsv		0,20	13,73	0,04	0,0054	0,31	-0,0023
	jeugdwerkloosheid (inactief)							
		autochtoon	0,10	8,39	0,11	0,0008	0,08	0,0017
		niet-westers	0,07	7,11	0,22	-0,0008	-0,12	-0,0039
leefbaarheid	% postcodes matig positief of minder		0,52	48,51		0,0047	0,20	
veiligheid	% postcodes behorend tot laagste kwintiel		0,50	49,18		0,0014	0,25	

In Tabel 25 zijn ook de isolatie-indices opgenomen. Op dit schaalniveau is deze index relevant omdat de betreffende gebiedstypen model staan voor gebieden waarbinnen mensen met elkaar samenleven en elkaar (kunnen) ontmoeten. De isolatie-index laat zien hoe groot de kans is dat een bepaalde groep binnen het gebied in aanraking komt met andere groepen. Als een specifieke groep een groot aandeel van de bevolking in het gebied uitmaakt, zal de index hoger zijn dan wanneer er – naast die groep – ook veel anderen wonen. Wat dat betreft geeft deze index aanvullende inzichten. Vooral als zowel GINI/segregatie (verschillen tussen gebieden zijn groot) als Isolatie (de kans dat de groep weinig in contact komt met anderen is groot) hoog zijn, is er sprake van een situatie die aandacht vraagt.

Die situatie – dat zowel GINI/segregatie als Isolatie hoog zijn – komt in de extreme waarden niet voor. Er is echter wel een aantal indicatoren waarvoor de drie indices dezelfde kant op wijzen én bovengemiddeld positief zijn:

- Mensen met een groot vermogen (10e percentiel)
- Ouderen (75-plus)
- Eigenaar-bewoners
- Zzp'ers
- % bijstandsontvangers
- 20% hoogste inkomens

Voor de hoogste inkomens, de grootste vermogens, het aandeel westerse-allochtonen, voortijdig schoolverlaters en voor leefbaarheid en veiligheid, nemen de verschillen tussen de gebieden ook toe. Voor veel groepen onderscheiden naar herkomst neemt de segregatie af. Dat geldt ook voor leeftijdsgroepen en zzp'ers.

8.1 Sociaal-economische verschillen

8.1.1 Inkomen en vermogen

Er zijn flinke verschillen in inkomens en vermogen tussen de gebiedstypen. In de luxe milieus – met grote vrijstaande woningen en twee-onder-een-kappers wonen veel mensen met een inkomen dat tot de 20% hoogste behoort. In de recente nieuwbouw van dat type – de luxe uitbreidingswijken – is dat bijna de helft. In de flatwijken uit de jaren '60-'70 – het gebiedstype met de minste hoge inkomens behoort nog geen 10% van de bewoners tot het hoogste inkomenskwintiel. Die verschillen tussen de gebieden worden geleidelijk aan groter.

Hoe de ontwikkelingen uiteenlopen – en daarmee bijdragen aan het groter worden van de verschillen tussen gebiedstypen - is weergegeven in Figuur 90. In deze figuur worden de ontwikkeling weergegeven in de gebiedstypen die de grootste verandering hebben doorgemaakt. Daaruit blijkt dat de motor achter de toenemende verschillen de nieuwbouw is. Zowel in de uitbreidingen als in de herstructurering is er een duidelijke toename van het aandeel hoge inkomens tussen 2005 en 2013. Het zijn in deze periode vooral de wijken uit de jaren '60 en '70 waar de hoge inkomens uit zijn vertrokken. Daarnaast is opvallend dat de stedelijke vernieuwingsgebieden – daartoe rekenen we de gebieden in de steden waar tussen 1990 en 2004 veel is geïnvesteerd in renovatie en nieuwbouw – ook 'donor' lijken te zijn voor de nieuwbouw. In de andere gebieden zijn de ontwikkelingen kleiner. Alleen in de vooroorlogse gebieden is nog sprake van een lichte toename van hoge inkomens.

Figuur 89 Ongelijkheid tussen gebiedstypen (GINI) naar aandelen hoogste en laagste inkomens (2005-2013)

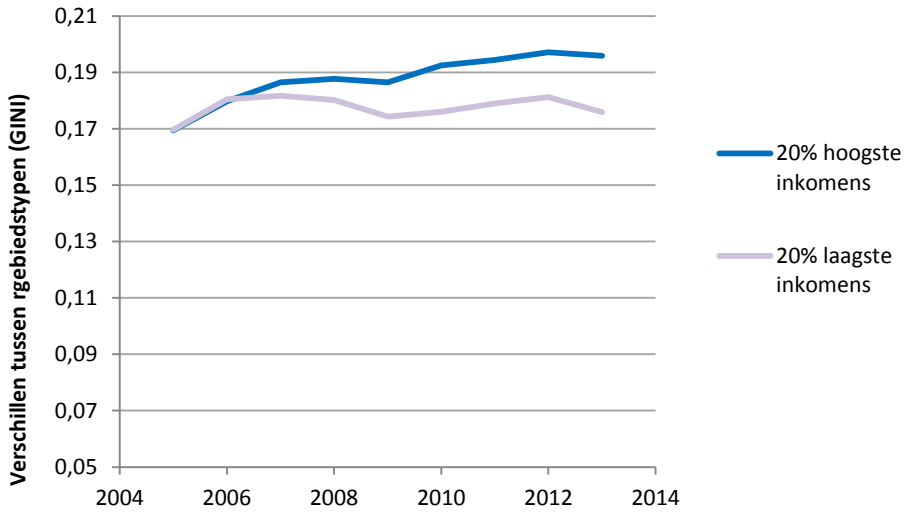

Figuur 90 Ontwikkeling hoogste inkomenskwintiel in gebiedstypen waar de grootste verandering was (2005-2013)

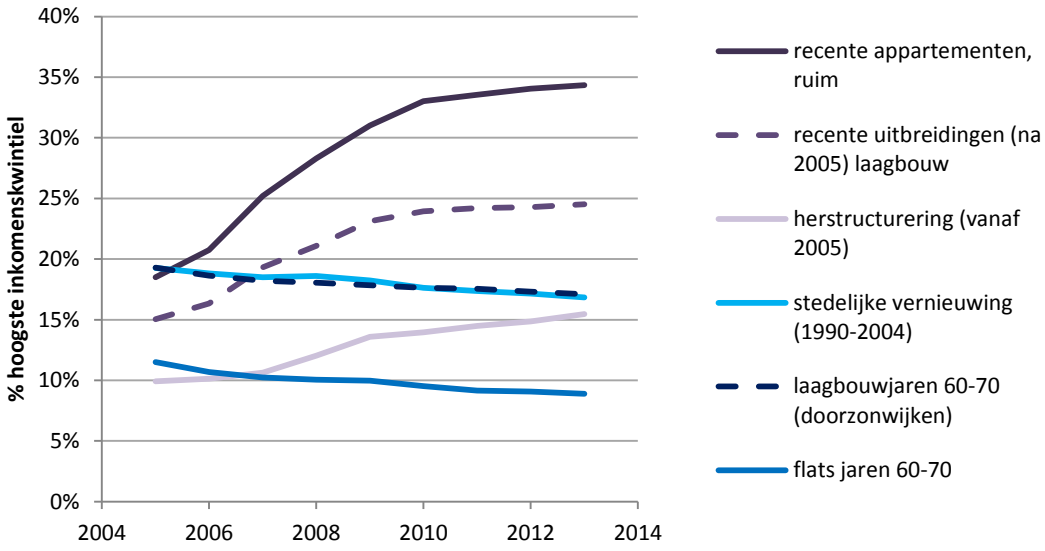

De verschillen tussen de gebiedstypen zijn op het vlak van vermogensverschillen nog een flink stuk groter dan waar het inkomensverschillen betreft. In de rijkste wijken worden 25-30 keer zoveel '1% meest vermogenden' als in de armste wijken. De ontwikkelingen verlopen hierbij net iets anders tussen de gebiedstypen. In de meeste gebiedstypen is er een afname van het aandeel mensen met de hoogste 1% vermogens. Alleen in de 'statuswijken' (vrijstaand en twee-onder-een-kap) en in het bijzonder in de zogenaamde jaren '30 wijken is er een substantiële toename van de mensen met veel vermogen.

Figuur 91 Ongelijkheid tussen gebiedstypen (GINI) naar aandelen 1% en 10% meest vermogenden (2006-2013)

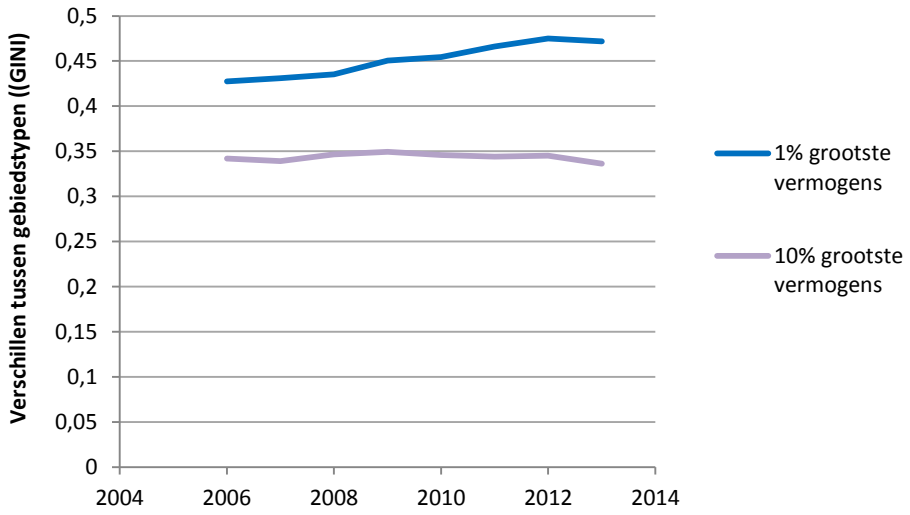

8.1.2 Eigenwoningbezit

Er zijn flinke verschillen in eigenwoningbezit tussen de gebiedstypen. In de 'villawijken' is meer dan 90% van de bewoners ook eigenaar van hun woning. De hoge score op de isolatie-index op deze indicator heeft dan ook vooral betrekking op deze gebieden. De eigenaar-bewoners in de villawijken hebben weinig kans om in hun wijk met anderen dan eigenaar-bewoners in contact te komen.

In de portiekwijken, de flatwijken en in de stadsvernieuwingsgebieden is het aandeel eigenaar-bewoners het laagst. Daar maken zij circa een kwart uit van de populatie. Toch is juist in die wijken het aandeel eigenaar-bewoners toegenomen. In de flatwijken uit de jaren '70 is er bijvoorbeeld een toename van 21% naar 27% eigenaar-bewoners geweest tussen 2006 en 2013. De grootste toename van het aandeel eigenaar-bewoners (in procentpunten) was er in de herstructureringsgebieden. Daar nam het aandeel toe van 24% in 2006 tot 32% in 2013. In een periode van 7 jaar is dat een substantiële verandering. Door deze ontwikkelingen waren de verschillen anno 2013 kleiner dan in 2006.

Voor de sociale huur zijn de verschillen tussen gebiedstypen iets toegenomen bij een algemeen dalend aandeel. Vooral in de historische centrumgebieden, maar ook in veel laagbouwwijken is het aandeel sociale huur sterk afgenomen. In de flatwijken was de daling duidelijk minder sterk. In het bijzonder in de oude stadsvernieuwingswijken – waar het aandeel sociale huur groot is - ruim 60% - is de daling beperkt gebleven.

8.2 Demografie

8.2.1 Leeftijdsverdeling

De verschillen tussen gebiedstypen in leeftijdsverdeling zijn vrij groot – in het bijzonder waar het de 85-plussers betreft. Maar ze nemen af. Die afname is nagenoeg hetzelfde voor de

verschillende oudere leeftijdsgroepen. De vermindering van de verschillen wordt veroorzaakt doordat de vergrijzing en de meeste gebieden waar die vergrijzing nog niet groot was, toeneemt. Dat is in het bijzonder goed te zien bij de 65-plussers (Figuur 56).

Figuur 92 Ongelijkheid tussen gebiedstypen (GINI) in het aandeel van verschillende leeftijdsgroepen (1995-2014)

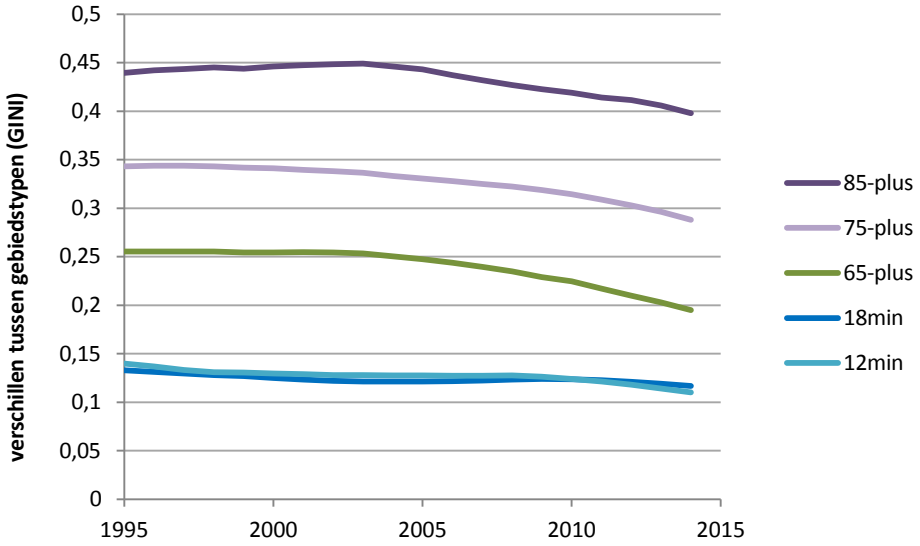

Figuur 93 Aandeel 65-plus in een selectie van gebiedstypen (1995-2014)

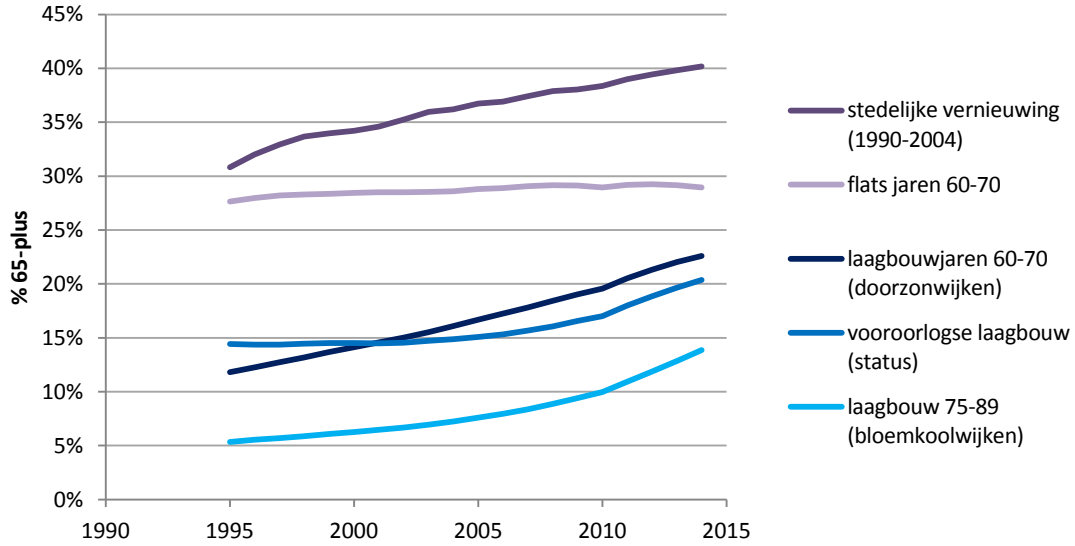

Het aandeel 65-plussers was al groot in de flatwijken en in de stedelijke vernieuwingsgebieden. In de stedelijke vernieuwingsgebieden neemt het aandeel nog steeds toe (tot ruim 40% in 2014). In de flatwijken is het aandeel 65-plus constant. Maar in het bijzonder in de oudere laagbouwwijken is het aandeel 65-plussers sterk gestegen. Zo is er in de afgelopen 20 jaar een verdubbeling geweest van het aandeel 65-plussers in de doorzonwijken en de bloemkoolwijken. Ook in de flatwijken gaat de vergrijzing overigens gewoon door. De groep 65-plussers wordt namelijk wel steeds ouder. In de flatwijken neemt dan ook wel het aandeel 85-plussers toe bij een constant aandeel 65-plussers. De groei van het aandeel 85-plussers is nog veel minder aan de orde in de doorzon- en bloemkoolwijken. Andere plekken waar rela-

tief veel - en in toenemende aandelen - 85-plussers wonen zijn de recente appartementen en de stedelijke vernieuwingsgebieden.

Figuur 94 Aandeel 85-plus in een selectie van gebiedstypen (1995-2014)

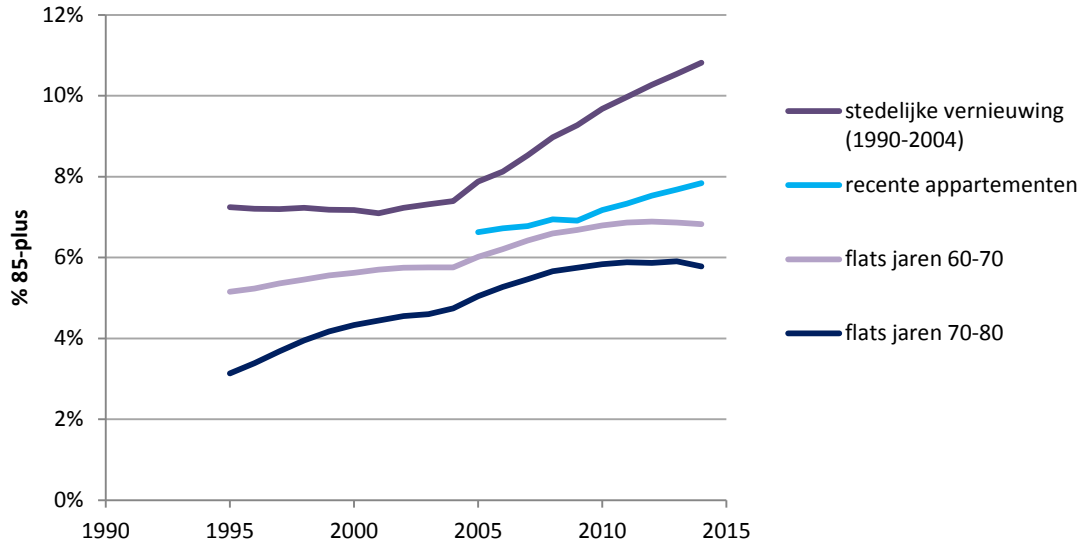

8.2.2 Herkomst

Er zijn flinke verschillen tussen gebiedstypen in het aandeel bewoners van niet-Nederlandse herkomst dat er is gehuisvest. Die verschillen zijn de afgelopen 20 jaar wel afgenomen (Figuur 95). Dat komt doordat hun aandeel in de meeste gebiedstypen is toegenomen waardoor de verschillen wat kleiner zijn geworden. Toch zijn die verschillen nog steeds groot. Zo is het aandeel in het gebiedstype met de meeste bewoners van Marokkaanse herkomst 160 keer groter dan in het gebiedstype waar hun aandeel het kleinst is. Het gebiedstype waar deze groep vooral veel woont zijn de vroeg-naoorlogse portiekwijken. In de villawijken zijn ze nauwelijks vertegenwoordigd (0,1%). Omdat het aandeel bewoners van Marokkaanse herkomst ook in de portiekwijken gemiddeld niet meer dan 10% bedraagt, is de score op de isolatie-index niet bijzonder groot (zie Tabel 25). In specifieke steden kan dat vanzelfsprekend anders uitpakken.

Hoewel er veel overlap is, wonen de verschillende herkomstgroepen niet in dezelfde gebiedstypen. Het aandeel mensen van Surinaamse herkomst is het grootst in de flatwijken uit de jaren ’70 en ’80. In toenemende mate vindt deze groep ook hun weg in de nieuwbouw (uitbreidingswijken). Mensen met een Turkse herkomst woonden in 1995 vooral veel in de vooroorlogse etagebouw in de steden en in iets mindere mate in de portiekwijken. Sindsdien is deze groep het meest van de onderscheiden herkomstgroepen gespreid over de andere gebiedstypen: in toenemende mate in portiekwijken, maar ook in de flatwijken, de vroeg-naoorlogse laagbouw en de stadsvernieuwingsgebieden is hun aandeel toegenomen. Ook voor deze groep geldt dat hun aandeel in de villawijken gemiddeld niet meer dan 0,1% bedraagt, terwijl zij zo’n 8% van de bevolking in de portiekwijken uitmaken.

Mensen met een Antilliaanse achtergrond wonen meer dan de hiervoor besproken groepen in verschillende gebiedstypen. Hun aandeel is het grootst in de flatwijken uit de jaren '70 en '80. Dat aandeel is echter 'slechts' zo'n 15 keer hoger dan in de villawijken. Dat geldt ook voor de groep 'overig niet-westers'. Dit is een zeer gemêleerde groep waarvan de grootste groep ook in de flatwijken en stedelijke etagebouw woont, maar er is ook een behoorlijk aandeel dat in de villawijken woont. Daar maken zij gemiddeld 3% van de populatie uit. Hoewel dat wellicht niet veel lijkt, is dat beduidend groter dan de 0,1% van de hiervoor besproken groepen.

Figuur 95 Ongelijkheid tussen gebiedstypen (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel bewoners van Surinaamse, Marokkaanse, Antilliaanse en Turkse herkomst (1995-2014)

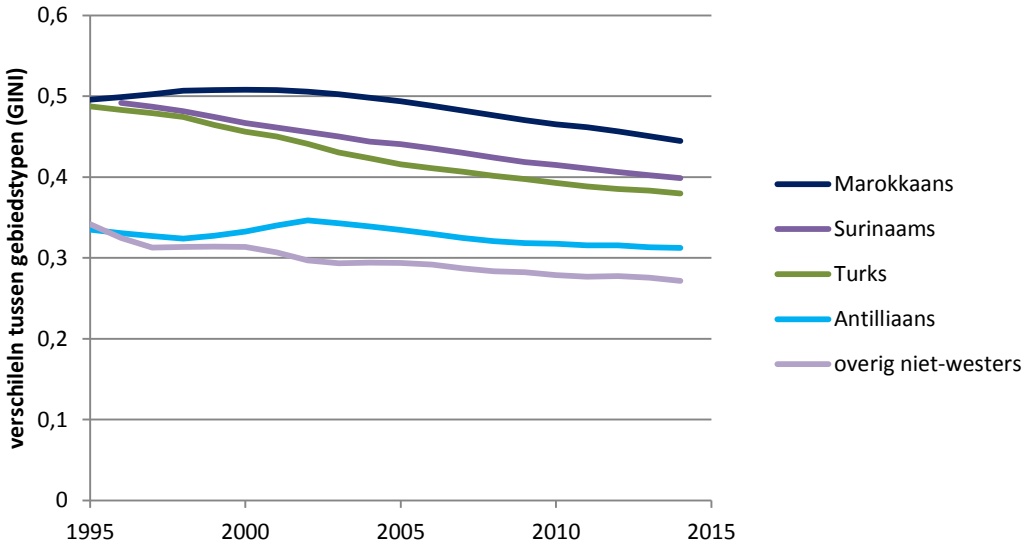

8.3 Sociaal-economische risico's

Onder deze noemer scharen we indicatoren die risico's in zich meedragen voor mensen om hun sociaaleconomische situatie te optimaliseren: een lage opleiding (of weinig hoog opgeleiden), niet in staat zijn om te werken en onzekere arbeidsrelaties (flexibele contracten).

8.3.1 Opleiding

De verschillen tussen gebieden zijn qua opleidingsniveau minder groot dan bijvoorbeeld naar herkomst. Het maximale verschil is een factor 2,4. Het betreft echter ook minder specifieke groepen omdat deze indicator een driedeling betreft. In dat licht zijn er wel betekenisvolle verschillen tussen de gebiedstypen. Die worden – geordend naar de grootte van het verschil tussen laag- en hoog opgeleiden – weergegeven in Figuur 96.

Er wonen verhoudingsgewijs veel hoog opgeleiden in de vooroorlogse etagebouw met enige 'status' (specifieke stedelijke milieus met grote gestapelde woningen), in de gebieden met veel historische panden (vaak binnensteden, maar ook in de historische kern van kleinere dorpen bijvoorbeeld) en in de klassieke jaren '30 wijken met grote vrijstaande woningen of

twee-onder-een-kapwoningen. Het aandeel laag opgeleiden is relatief groot in de vroeg-naoorlogse laagbouw, de herstructurering en de doorzonwijken. Maar ook het grote aandeel laag opgeleiden in de stedelijke vernieuwingsgebieden valt op. Daar hangt dat in ieder geval sterk samen met het grote aandeel ouderen (zie de paragraaf over demografie). De andere factor die vermoedelijk samenhangt met het opleidingsniveau is herkomst. In gebieden waar het aandeel bewoners van niet-westerse herkomst groot is, is gemiddeld genomen het opleidingsniveau lager.

Figuur 96 Aandeel hoog- en laag opgeleiden per gebiedstype in 2013

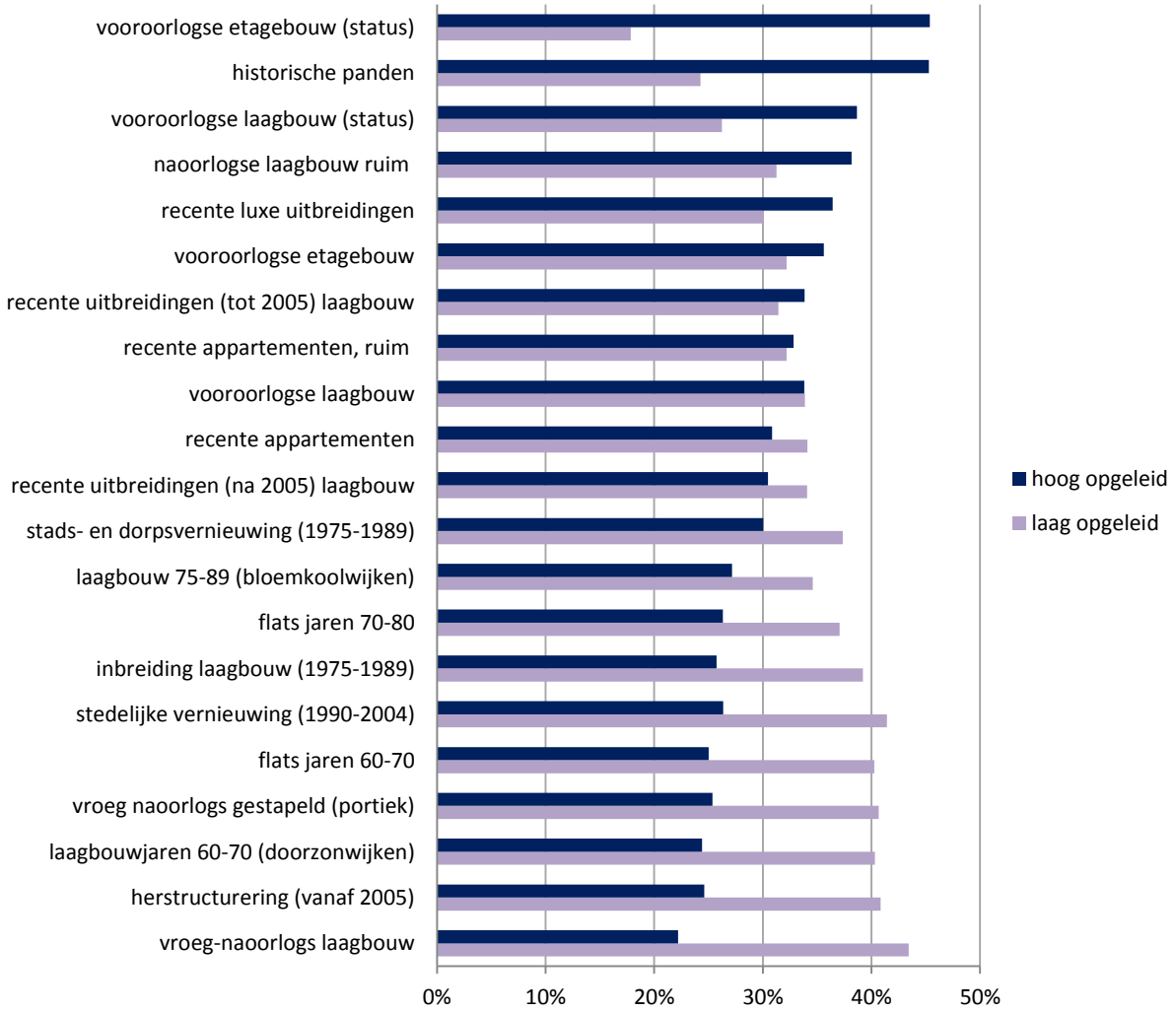

Het is jammer dat er geen betrouwbare tijdreeks beschikbaar is van de ontwikkeling van het opleidingsniveau die naar dit schaalniveau kan worden vertaald. Dan zou ook duidelijk kunnen worden of bijvoorbeeld het grote aandeel laag opgeleiden in de herstructureringswijken voorheen niet nog groter was en of het aandeel in de doorzonwijken juist toeneemt doordat de (jongere) hoger opgeleiden naar elders verhuizen.

8.3.2 Arbeidsongeschiktheid

De verschillen tussen gebieden in het aandeel arbeidsongeschikten zijn niet bijzonder groot (een factor 3 in 2014) maar ze nemen wel toe (Figuur 10). In 1999 was het verschil tussen het

gebiedstype met het grootste en het kleinste aandeel arbeidsongeschikten maximaal een factor 2. De toename van de verschillen komt doordat in vrijwel alle gebiedstypen het aandeel is afgenomen, behalve in enkele waar het aandeel ook in 1999 al relatief hoog lag (6 á 7%). Dit zijn de flatwijken en de stads- en stedelijke vernieuwingsgebieden. Deze gebiedstypen worden daardoor in toenemende mate 'bijzonder' vanwege het relatief grote aandeel arbeidsongeschikten.

Figuur 97 Ongelijkheid tussen steden (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel van de beroepsbevolking, dat arbeidsongeschikt is

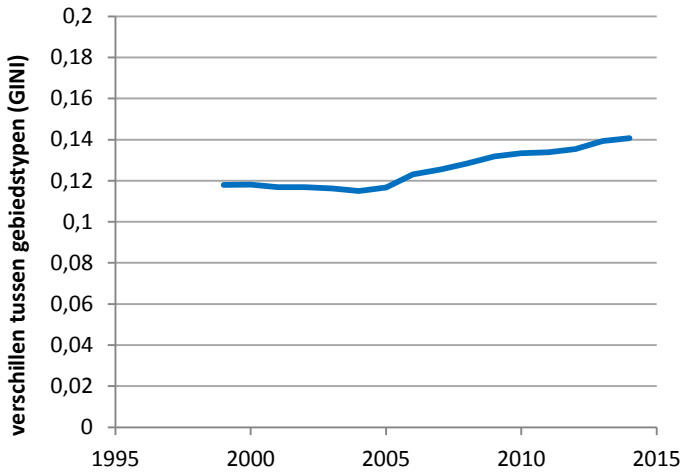

8.3.3 Onzekere arbeidsrelaties

Er zijn betekenisvolle verschillen tussen gebiedstypen in het aandeel zzp'ers. In de vergelijking tussen steden zagen we dat daar de ongelijkheid toeneemt. Op het niveau van gebiedstypen – waarmee verschillen binnen steden en dorpen worden gemeten - nemen de verschillen in het aandeel zzp'ers af. Dat wordt veroorzaakt doordat het aandeel in de gebiedstypen waar ook in 1999 al veel zzp'ers woonden ongeveer gelijk is gebleven of iets afgenomen, terwijl hun aandeel in de meeste andere gebiedstypen is toegenomen. Vooral in de stedelijke, gestapelde milieus (flatwijken, portiekwijken, stads- en stedelijke vernieuwing) is het aandeel zzp'ers gestegen. Het verschil tussen de gebiedstypen met de meeste en de minste zzp'ers bedroeg anno 2014 een factor 3,4. In 1999 was dat een factor 5,3.

Voor de flexibele contracten geldt sinds 2006 een licht dalende trend in de verschillen tussen gebiedstypen. Daarvoor was er juist een toename. Per saldo zijn de ontwikkelingen over de gehele tijdreeks beperkt. Meest opvallend is dat het gebiedstype met de meeste flexwerkers anno 2014 de portiekwijk is (daar is het aandeel toegenomen van 8% naar 10%), terwijl dat in 1999 nog de (destijds aanstaande) herstructureringswijken waren (daar is het aandeel afgenomen van 9 naar 7%).

Figuur 98 **Ongelijkheid tussen gebiedstypen (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel werkenden met een flexibel contract en het deel van de beroepsbevolking dat als zzp'er werkt**

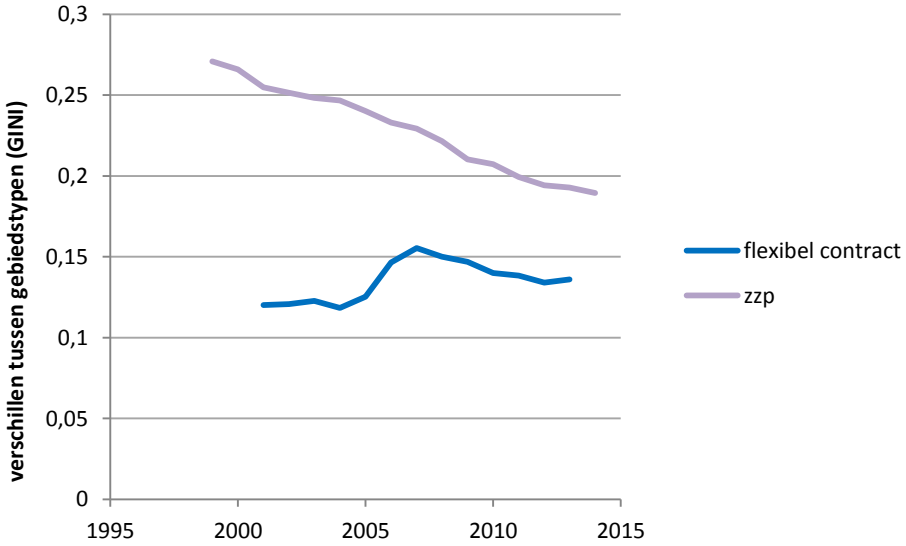

8.4 Problemen

8.4.1 Jeugdwerkloosheid

De jeugdwerkloosheid is in de meeste gebiedstypen vooral na 2007 sterk gestegen. Dat geldt zowel de autochtone als de niet-westerse allochtone jongeren. De toename van de jeugdwerkloosheid onder de niet-westers allochtone groep was echter nog wat algemener, waardoor de verschillen tussen gebieden kleiner zijn geworden. De werkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren ligt hoger dan onder de autochtone jongeren, maar is voor die groep gemiddeld genomen in de steden niet sterker gestegen.

Zoals ook in de inleiding van dit hoofdstuk al is aangegeven, zijn de verschillen tussen gebiedstypen minder groot op het vlak van jeugdwerkloosheid dan tussen steden of regio's. Werkgelegenheid - en vermoedelijk ook de mate waarin jongeren daar toegang toe krijgen - is een fenomeen met een grotere uitstraling dan buurten of wijken. Als er problemen zijn in een stad of regio op het vlak van jeugdwerkloosheid treft dat alle jongeren, waar ze ook wonen in die stad of regio. Er resteren wel verschillen in jeugdwerkloosheid tussen autochtone en niet-westers allochtone jongeren. Voor wat betreft de ontwikkeling lijkt daar niet veel verschil in te zitten, maar het niveau van werkloosheid ligt in alle gevallen hoger onder de niet-westers allochtone jongeren.

Figuur 99 Ongelijkheid tussen gebiedstypen (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel jeugdwerkloosheid (niet-actieven) naar herkomst

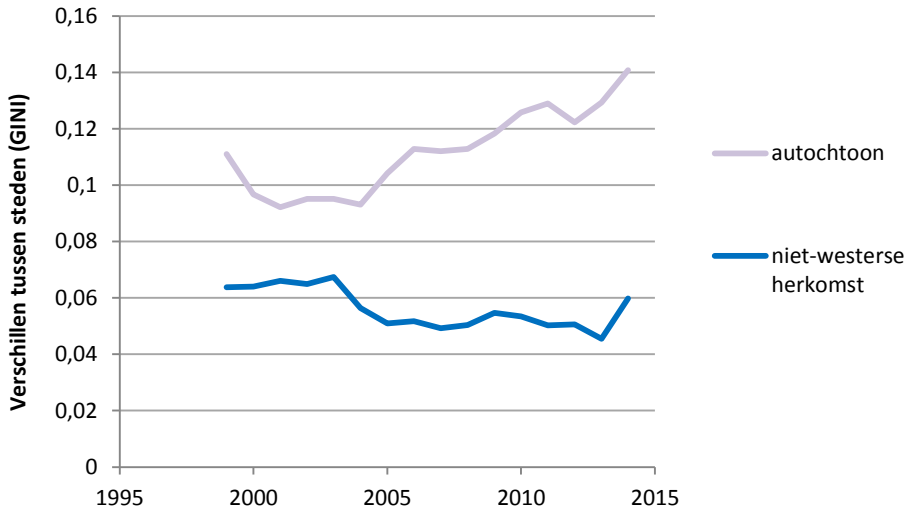

8.4.2 Voortijdig schoolverlaters

Het aandeel voortijdig schoolverlaters verschilt behoorlijk tussen gebiedstypen: een factor 4,4. De verschillen tussen gebiedstypen nemen toe (Figuur 64). Dat komt doordat een groot aandeel voortijdig schoolverlaters in 2006 minder bijzonder was dan in 2012. In 2006 lag het aandeel voortijdig schoolverlaters in veel gebiedstypen rond de 9% (flatwijken, herstructureringsgebieden, stadsvernieuwingsgebieden, portiekwijken en vooroorlogse etagebouw). Zes jaar later is het aandeel verminderd en vooral in de herstructureringswijken is het aandeel vsv sterk afgenomen: met een derde tot 6%. In met name de portiekwijken was de afname wat minder sterk, waardoor dit gebiedstype nu de ranglijst aanvoert met een aandeel voortijdig schoolverlaters van 8%.

Figuur 100 Ongelijkheid tussen gebiedstypen (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel voortijdig schoolverlaters

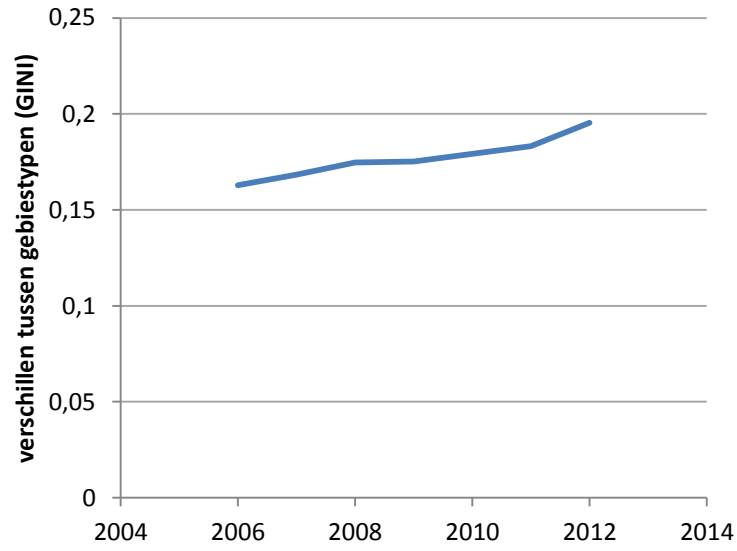

.

8.4.3 Uitkeringsafhankelijkheid

Er zijn grote verschillen tussen gebiedstypen in het aandeel mensen dat afhankelijk is van de bijstand. In het type met de meeste bijstandsuitkeringen (stadsvernieuwingsgebieden 13%) is dat aandeel 27 keer zo groot als in de recente, luxe uitbreidingsgebieden (0,5%). De ontwikkeling van ongelijkheid laat een vrij constant beeld zien (Figuur 101). Zowel voor wat betreft de bijstandsuitkeringen als de WW-uitkeringen waren de verschillen tussen gebiedstypen in 2014 ongeveer net zo groot als in 1999.

Figuur 101 Ongelijkheid tussen gebiedstypen (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel bijstand en WW-uitkeringen

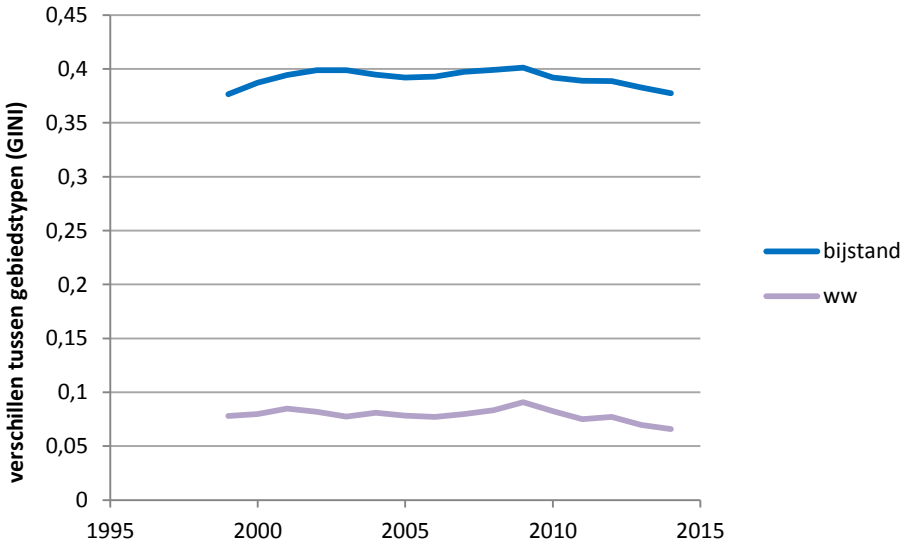

Nadere inspectie van de ontwikkelingen in de gebiedstypen laat echter zien dat er daarbinnen wel relevante ontwikkelingen zijn geweest en dat die niet hetzelfde waren voor alle gebiedstypen (Figuur 102). Een opvallende afname van de bijstandsuitkeringen is er te zien in de herstructureringsgebieden en de vooroorlogse etagebouw. In deze wijken is de samenstelling van de bevolking – onder invloed van renovatie en nieuwbouw en wellicht verkoop van huurwoningen – ook veranderd. In andere wijken zoals de stads- en dorpsvernieuwingsgebieden, de portiekwijken en de jaren 60-70 flats (in de jaren 70-80 flats was de ontwikkeling vergelijkbaar) is de bijstandsafhankelijkheid echter sinds 2008 weer toegenomen. In andere wijktypen – zoals in de doorzonwijken – was de ontwikkeling geleidelijker, maar is de trend de laatste jaren er ook een van een toename van de bijstand.

Figuur 102 Aandeel bijstandsuitkeringen naar gebiedstype (1999-2014)

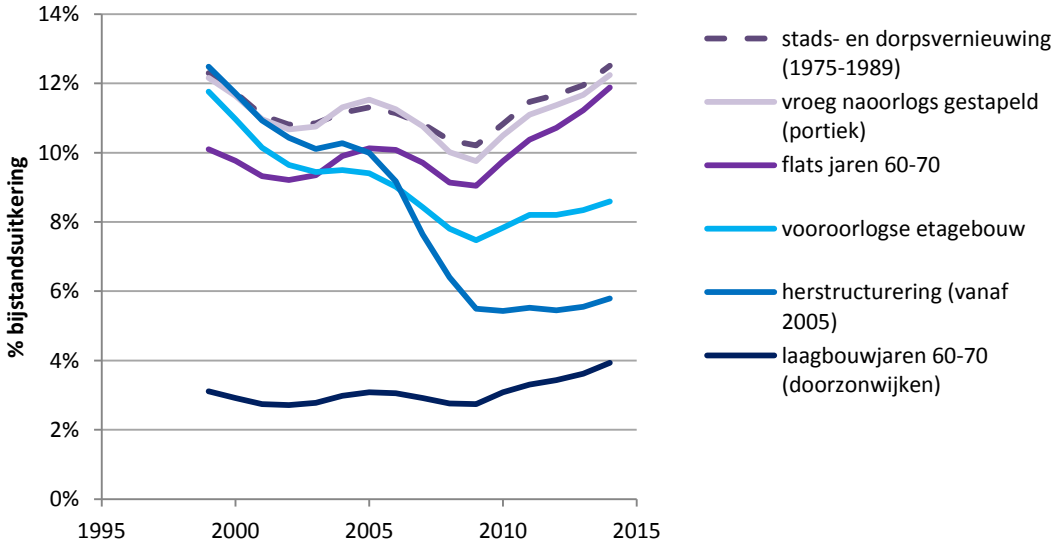

8.4.4 Langdurig laag inkomen

Over de ontwikkeling van de verschillen in armoede is slechts een relatief korte tijdreeks beschikbaar: 2008-2013. Daaruit komt wel naar voren dat de verschillen tussen gebiedstypen vrij groot zijn (factor 5 á 6) maar dat deze afnemen sinds 2010. Dat komt door een relatief sterke toename in de recente uitbreidingswijken. Het gaat niet om grote aandelen in absolute zin, maar een toename van 0,5% naar 1% in de recente uitbreidingswijken is in relatieve zin wel een verdubbeling. In de wijken waar het aandeel mensen met een langdurig laag inkomen in 2010 al relatief hoog was (ruim 3% in de gebieden met veel vooroorlogse etagewoningen) was die toename minder sterk. Daardoor zijn de verschillen per saldo afgenomen.

Figuur 103 Ongelijkheid tussen gebiedstypen (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel mensen met een langdurig laag inkomen

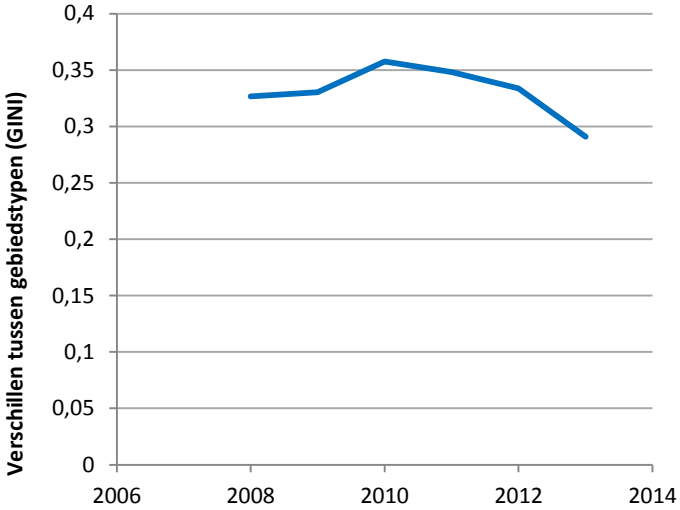

8.4.5 Leefbaarheid en veiligheid

De verschillen in leefbaarheid en veiligheid zijn groot tussen gebiedstypen. Die verschillen blijven tamelijk constant in de tijdreeks vanaf 1998, hoewel er op het gebied van leefbaarheid sinds 2006 een lichte toename van de verschillen is te bespeuren (Figuur 67).

De achtergrond van de toename van de verschillen in leefbaarheid is dat er in veel gebiedstypen een verbetering van de leefbaarheid is geweest. In de herstructureringswijken is de verbetering relatief het sterkst geweest (van 45% naar 28% van de gebieden daarbinnen die maximaal matig positief scoren). Maar ook in de vooroorlogse etagebouw is er een flinke verbetering geweest (van 74% naar 55% van de gebieden daarbinnen die maximaal matig positief scoren), evenals in de historische kernen. Een aantal andere gebieden met leefbaarheidsproblemen is daar bij achtergebleven. Dat zijn in het bijzonder de portiekwijken en de flatwijken (gehele periode jaren 60-80). Deze wijken nemen nu – samen met de vooroorlogse etagewijken waar de leefbaarheid ondanks de verbetering nog steeds niet optimaal is – een meer bijzondere positie in ten opzichte van de andere gebiedstypen dan in bijvoorbeeld 2006.

Figuur 104 Ongelijkheid tussen gebiedstypen (GINI-coëfficiënt) naar het aandeel gebieden daarbinnen met een maximaal matig positieve leefbaarheid en de 20% meeste veiligheidsproblemen

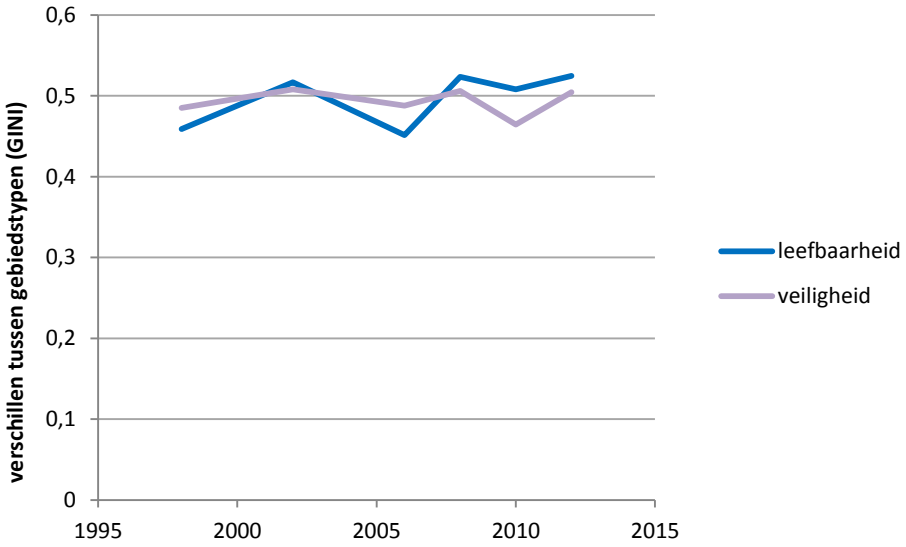

Op het vlak van overlast en criminaliteit zijn er geen bijzondere verschuivingen geweest tussen de gebiedstypen in de periode 1998-2012. Alleen in de historische kernen was er wel een substantiële afname van de problemen. Niettemin nemen deze gebieden nog steeds een bijzondere plek in als het gaat over overlast en criminaliteit (Figuur 105). Veel van de overlast en criminaliteit in deze gebieden heeft te maken met de functie van de historische centra van steden (en dorpen) als uitgaansgebied. In de portiekwijken en de vooroorlogse etagebouw namen de problemen juist wat toe. Vooral de vooroorlogse etagebouw doet het niet goed op overlast en criminaliteit.

Figuur 105 Aandeel bewoners binnen de gebiedstypen die te maken hebben met criminaliteit en overlast en leefbaarheidsproblemen (2012)

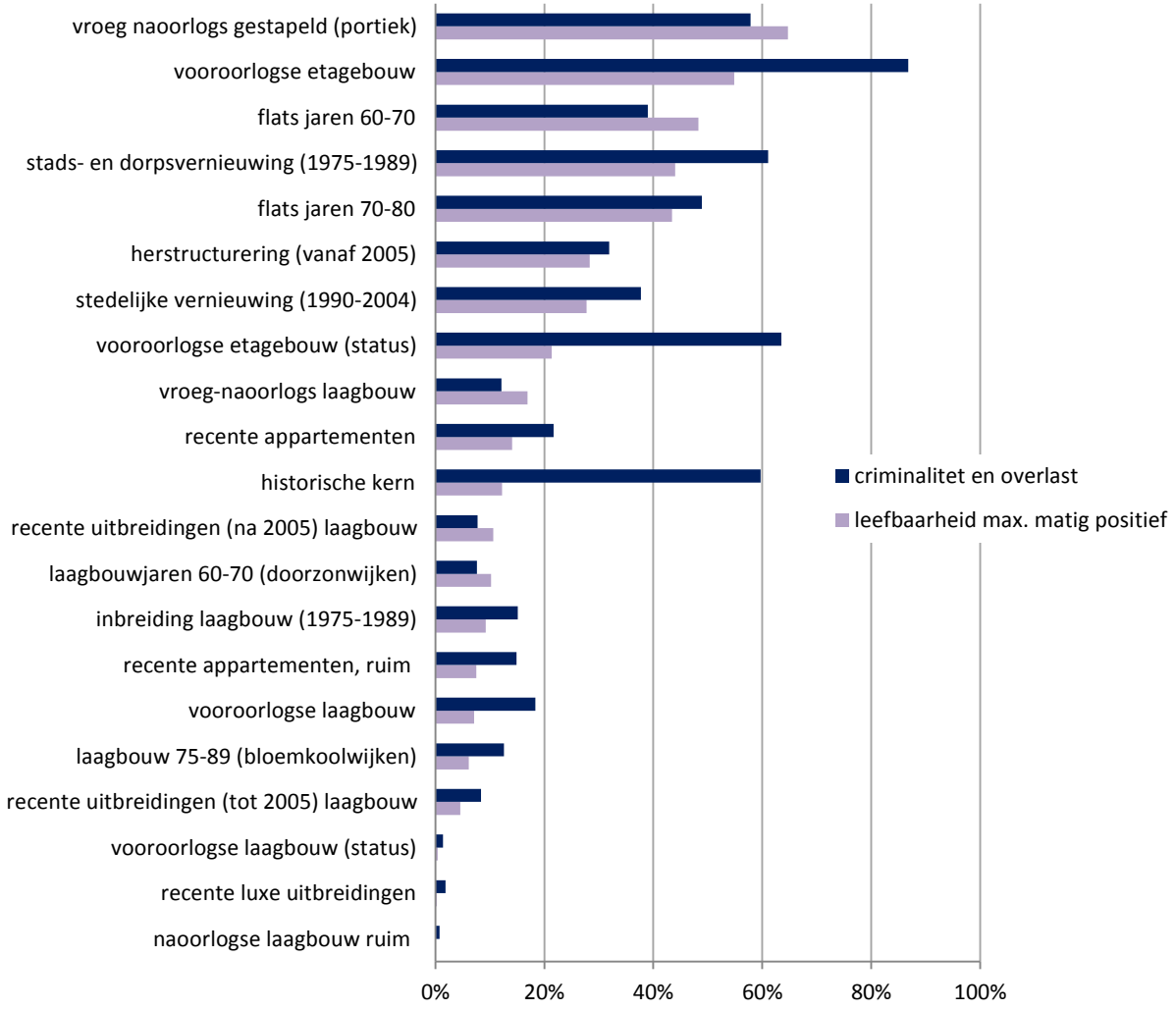

8.5 Tweedeling?

Er is geen duidelijke tweedeling tussen de gebiedstypen op de geanalyseerde indicatoren. De indicatoren waarop is gezocht naar toe- of afnemende verschillen tussen wijken laten zich ruwweg vertalen in twee dimensies van soorten problemen:

1. problemen met leefbaarheid en veiligheid, armoede, etnische diversiteit en uitkeringsafhankelijkheid.
2. Problemen het economisch potentieel (lage opleiding, veel arbeidsongeschikt, weinig zzp, veel werkloosheid, weinig vermogen e.d.)

Als de gebiedstypen op deze dimensies worden vergeleken, ontstaat het beeld dat in Tabel 26 is weergegeven. Aan de kant van de 'haves' – gebieden die op beide probleemdimensies laag scoren zijn de 'villawijken', en de recente uitbreidingswijken te vinden. Aan de kant van de 'have-nots' staan de stadsvernieuwings- en herstructureringswijken (ondanks de verbeteringen die daar zijn geconstateerd), de flatwijken en de portiekwijken. Zowel leefbaarheid als economisch potentieel zijn in deze wijken nog steeds ongunstig. Gebieden waar wel leef-

baarheidsproblemen zijn, maar waar het met het economisch potentieel goed is gesteld, zijn de stedelijke, vooroorlogse en historische centra. En tot slot is er een groep van gebiedstypen waar de leefbaarheid nog geen grote problemen kent, maar waar het economisch potentieel risico's laat zien. Hiertoe behoren veel van de naoorlogse laagbouwwijken. Opvallend is dat gebieden met veel recent gebouwde appartementen en laagbouw (na 2005 gebouwd) ook in deze categorie terecht komt. Er zijn geen echte leefbaarheidsproblemen of armoede, maar gemiddeld is er wel een wat lager economisch potentieel.

Tabel 26 Gebiedstypen naar probleemdimensies

	problemen met:	
	leefbaarheid, veiligheid en uitkeringsafhankelijkheid	economisch potentieel
naoorlogse laagbouw ruim (tot 1990)	-1,13	-1,68
vooroorlogse laagbouw, ruim	-1,16	-1,51
recente luxe uitbreidingen	-1,36	-1,10
recente uitbreidingen (tot 2005) laagbouw	-1,05	-0,06
vooroorlogse laagbouw	-0,59	-0,26
recente appartementen, ruim (vanaf 1990)	-0,40	-0,29
stedelijk status vooroorlogs	0,90	-1,98
historisch centrum	0,43	-1,45
stedelijke etagebouw vooroorlogs	1,72	-0,35
recente uitbreidingen (na 2005) laagbouw	-0,87	0,18
bloemkoolwijken	-0,86	0,42
inbreiding grondgebonden	-0,58	0,54
laagbouw doorzonwijken	-0,73	0,76
recente appartementen	0,06	0,37
vroeg-naoorlogs laagbouw	-0,45	0,91
stedelijke vernieuwing (1990-2004)	0,41	0,68
herstructurering (vanaf 2005)	0,40	0,71
stads- en dorpsvernieuwing (1975-1989)	1,35	0,74
flats jaren 70-80	1,10	1,15
flats jaren 60-70	1,15	1,21
vroeg naoorlogs gestapeld (portiek)	1,66	1,02

9 Casestudie Haaglanden

In aanvulling op de kwantitatieve analyse in dit rapport is een beknopte casestudy uitgevoerd voor de regio Haaglanden. De casestudy is gebaseerd op open, kwalitatieve interviews met gemeenten, woningcorporaties en andere partijen in de regio. In de bijlage is een overzicht van de respondenten opgenomen.

In de casestudie is met de betrokken partijen gesproken over de (ontwikkeling van de) segregatie in de regio. In deze casestudie beschrijven we hun visie op de volgende vragen:

- Op welke aspecten en op welk schaalniveau doet segregatie zich voor in de regio?
- Wat zijn (vermoedelijke) oorzaken?
- Wat zijn (mogelijke) gevolgen? Is er sprake van een maatschappelijk probleem?
- Wat zijn risicofactoren? Voor het fenomeen segregatie op zichzelf, maar ook voor het eventueel ontstaan van maatschappelijke problemen.
- Welke mogelijkheden zijn er (indien nodig) om (beleidsmatig) bij te sturen?

9.1 Regio Haaglanden in het kort

De regio Haaglanden omvat negen gemeenten: Delft, Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Midden-Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Wassenaar, Westland en Zoetermeer. De regio telt ruim 1 miljoen inwoners op een oppervlakte van ruim 40.000 hectare.[16] Hiermee is de regio Haaglanden de dichtstbevolkte regio van Nederland. Tot 1 januari werkten de negen gemeenten samen in het Stadsgewest Haaglanden voor taken die regionaal uitgevoerd moeten worden of op regionale schaal efficiënter aangepakt kunnen worden. Wonen is een belangrijke thema op niveau van de regio, naast onder meer economie, verkeer en vervoer, groen en milieu. Vanaf 2010 heeft het Stadsgewest Haaglanden stappen gezet richting samenwerking met de stadsregio Rotterdam. Op 1 januari 2015 is het Stadsgewest Haaglanden opgeheven. Voor de beleidsterreinen Verkeer en Vervoer en Economisch Vestigingsklimaat is de samenwerking tussen de betrokken gemeenten vanaf deze datum voortgezet in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH).[17]

Ruimtelijke verschillen in de regio Haaglanden

De regio Haaglanden kent duidelijke ruimtelijke verschillen op basis van inkomen en opleidingsniveau. De grootste concentratie van huishoudens met een laag inkomen en een laag opleidingsniveau bevindt zich in de gemeente Den Haag. De gemeente Den Haag benoemt het zelf als een kenmerk van de grote stad dat er altijd instroom is van mensen met een laag

[16] Kerncijfers per 1-1-2014. Bron: http://haaglanden.nl/ d.d. 28-08-2015.
[17] http://mrdh.nl/ d.d. 28-08-2015.

inkomen en laag opleidingsniveau. Het herbergen van zogenoemde 'wijken van aankomst' ziet de gemeente Den Haag als haar rol als grootste stad in de regio.

Kaart 16 Sociale gebiedstypering regio Haaglanden

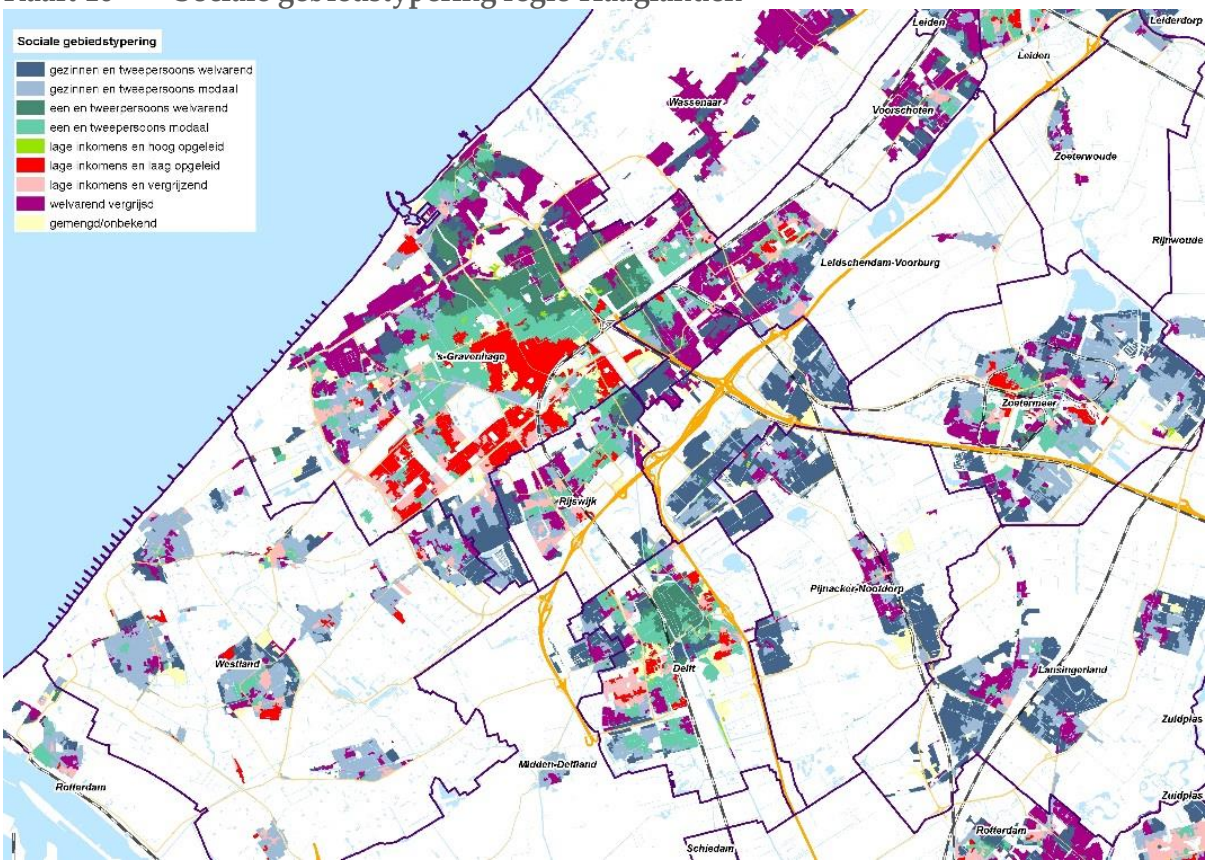

Ook op basis van herkomst zijn er duidelijke verschillen te zien binnen regio. Den Haag kent binnen de regio het grootste aandeel mensen met een niet-westerse achtergrond (Kaart 17).

Den Haag zelf is een gesegregeerde stad, zo is gebleken uit de analyses, maar wordt ook gesteld door partijen die zijn geïnterviewd. Huishoudens met een laag opleidingsniveau en laag inkomen zijn geconcentreerd in een aantal wijken met name rond het centrum, zoals de Schilderwijk, Transvaal en Moerwijk. In deze wijken zijn inwoners met niet-westerse achtergrond oververtegenwoordigd.

Vooral aan de rand van de gemeente bevinden zich wijken met een hoge concentratie van welvarende huishoudens, zo kan worden gezien in Kaart 18. Deze wijken en buurten zijn voor een aanzienlijk deel vergrijsd. Voorbeelden zijn de Vogelwijk en het Statenkwartier.

Kaart 17 Aandeel niet-westerse allochtonen regio Haaglanden

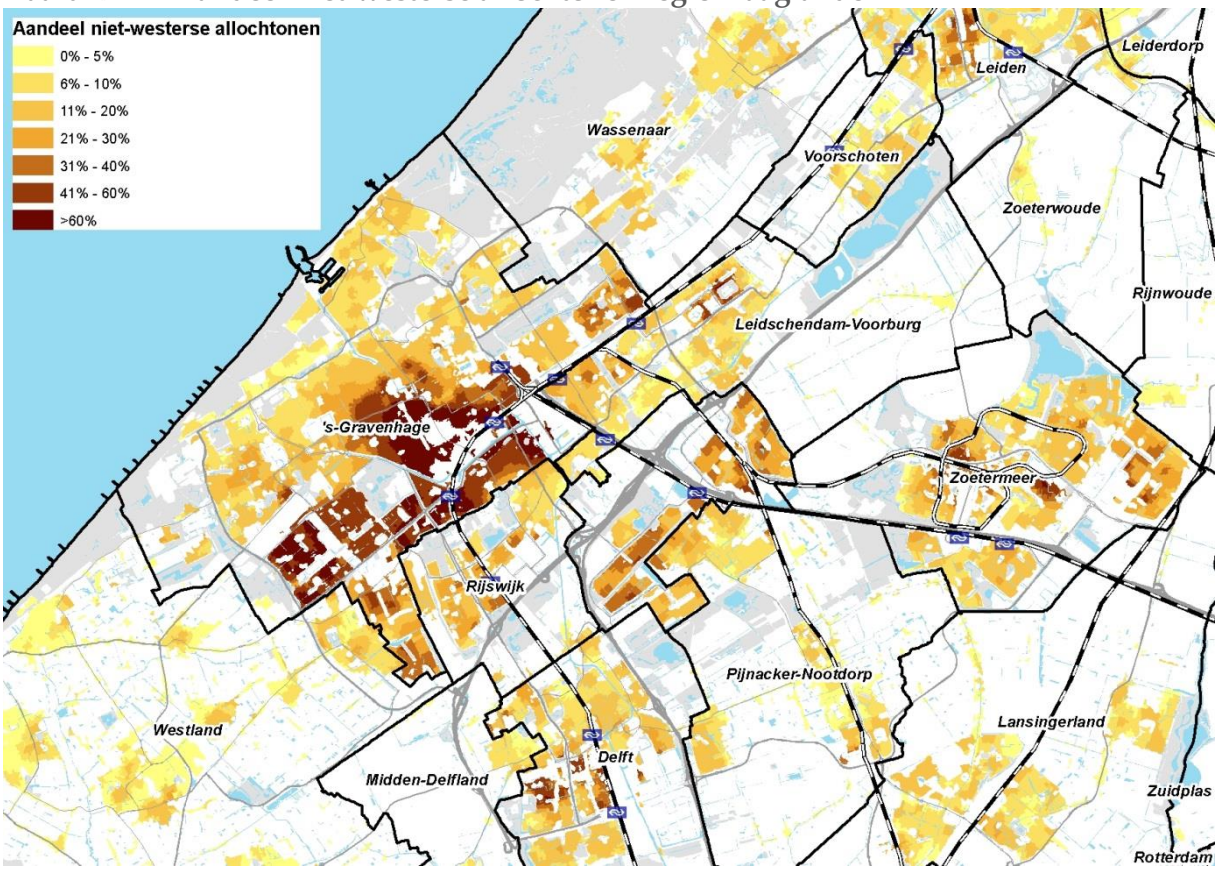

Kaart 18 Sociale gebiedstypering gemeente Den Haag

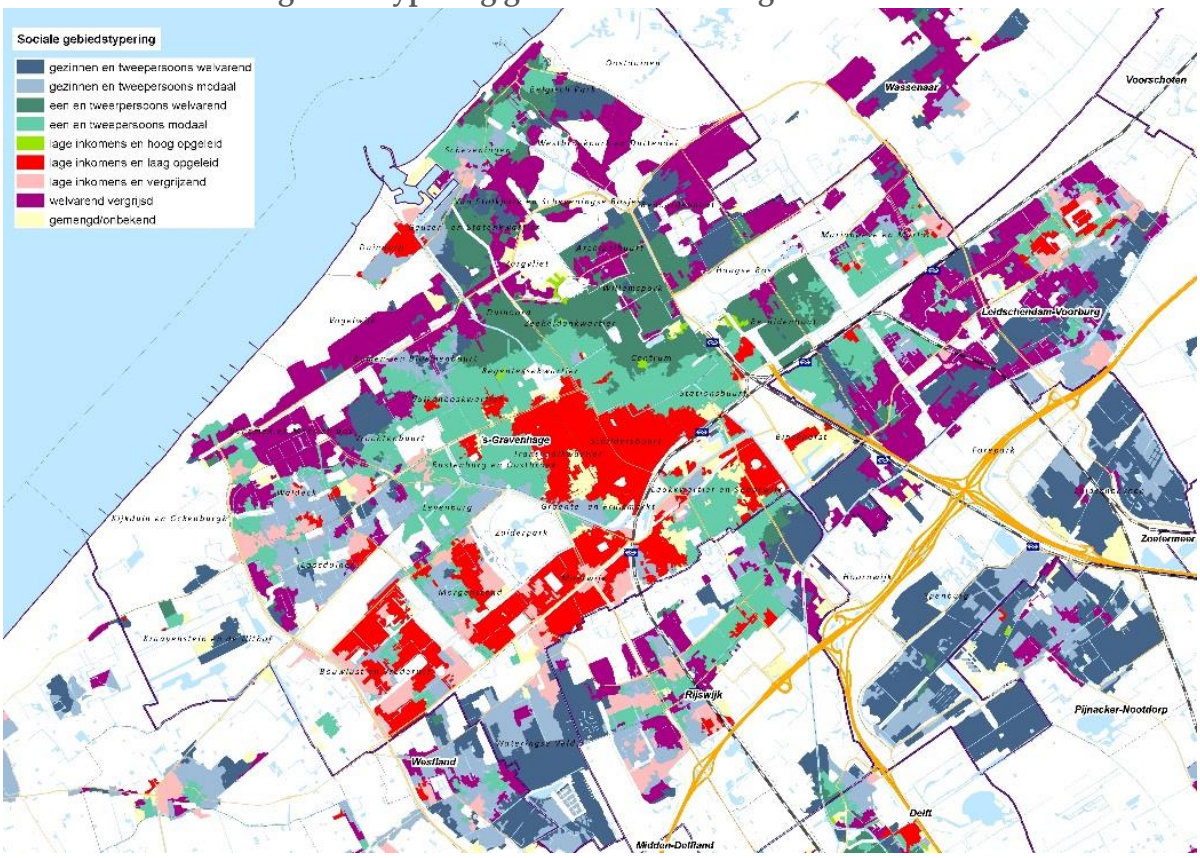

Ook binnen de gemeente Zoetermeer is een concentratie te zien van huishoudens met een laag opleidingsniveau en laag inkomen in een aantal wijken. Met name in de wijken Buytenwegh, Meerzicht en Palenstein wonen veel Zoetermeerse burgers met een lage sociaal-economische status. Voor deze drie wijken heeft de gemeente Zoetermeer, samen met de woningcorporaties in deze wijken, in de afgelopen vijf jaar wijkontwikkelingsplannen (WOP's) opgesteld en uitgevoerd. Bij de ontwikkeling en uitvoering van deze plannen zijn ook wijkbewoners en actieve partijen in de wijken betrokken. De wijkontwikkelingsplannen hebben als doel de leefbaarheid in de wijken te behouden en te verbeteren.

Kaart 19 Sociale gebiedstypering gemeente Zoetermeer

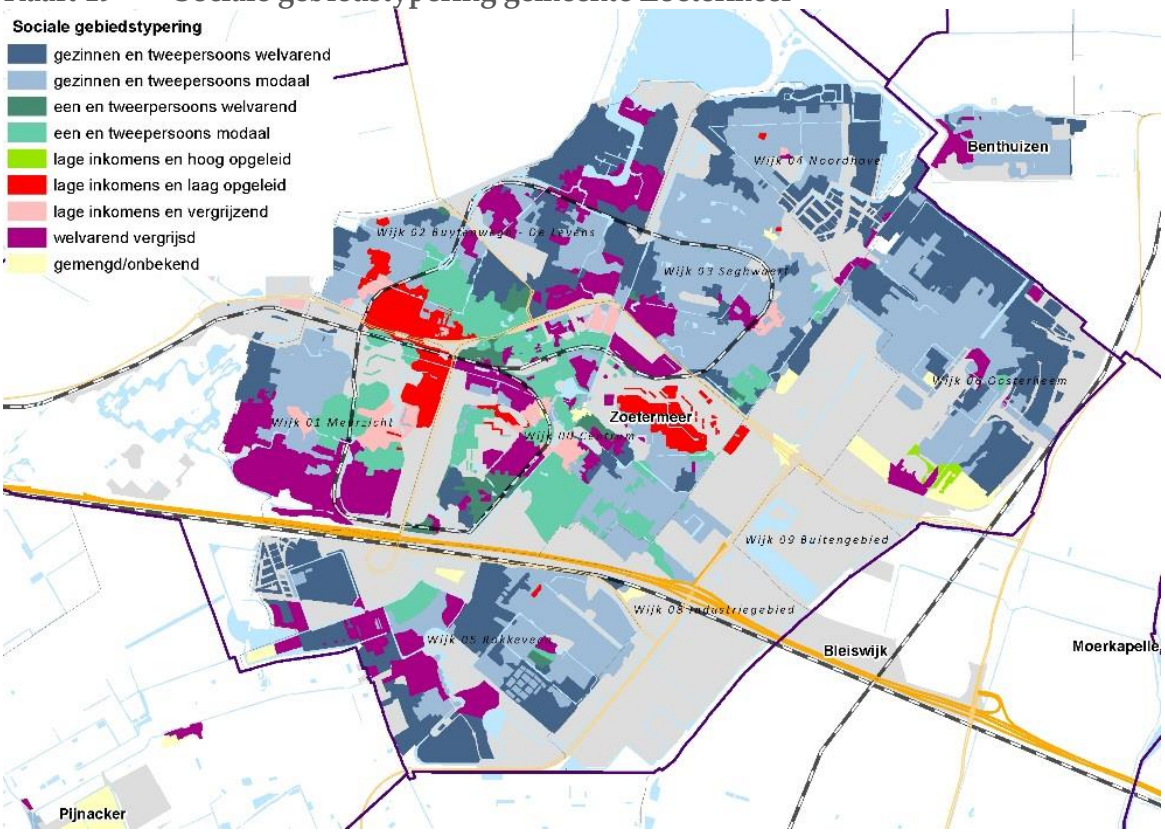

Regionale Prestatieafspraken in Haaglanden

De vijftien woningcorporaties die in de regio Haaglanden gevestigd en werkzaam zijn, werken beleidsmatig samen in de Vereniging Sociale Verhuurders Haaglanden (SVH). Het tegengaan van segregatie was vanaf de oprichting een van de uitgangspunten van de vereniging. Aanleiding hiervoor waren op dat moment vooral signalen over leefbaarheidsproblematiek in een aantal wijken in Den Haag. De samenwerking in de SVH had onder meer als doel om effectief aan de slag te kunnen gaan met wijkvernieuwing in 'mindere goede' wijken. Hiervoor werden en worden nog steeds regionale prestatieafspraken (RPA) gemaakt tussen de gemeenten en de corporaties (vertegenwoordigd door de SVH) in de regio Haaglanden. In juli 2015 zijn de Regionale Prestatieafspraken 2015 tot en met 2018 getekend.

Uitgangspunt in de regionale prestatieafspraken die in de regio in de afgelopen jaren zijn gemaakt, is dat mensen met laag inkomen, dat wil zeggen mensen die in aanmerking komen voor huurtoeslag, zich overal in de regio moeten kunnen vestigen ('ongedeelde woningmarktregio'). De leden van de SVH werken met één woningverdeelsysteem voor de hele regio Haaglanden. Het hebben van een (economische) binding met een bepaalde gemeente is geen voorwaarde om in aanmerking te komen voor een woning. Zo kunnen inwoners uit Den Haag ook reageren op huurwoningen in Rijswijk of Leidschendam-Voorburg, en andersom. Binnen dit kader is de ruimtelijke verdeling van de sociale woningvoorraad een belangrijke bepalende factor voor waar mensen gaan wonen ('waar kan ik betaalbaar wonen?').

Naast het realiseren van het gezamenlijke woningverdeelmodel, zijn met de gemeenten op regionaal niveau afspraken gemaakt over het toewijzen van vrijkomende bestaande sociale huurwoningen aan de doelgroep (70%), het bestemmen van een deel van nieuwbouwwoningen voor de doelgroep (30%) en over (beperkte) verkoop van sociale huurwoningen.

Kaart 20 Verdeling sociale huurwoningen in regio Haaglanden

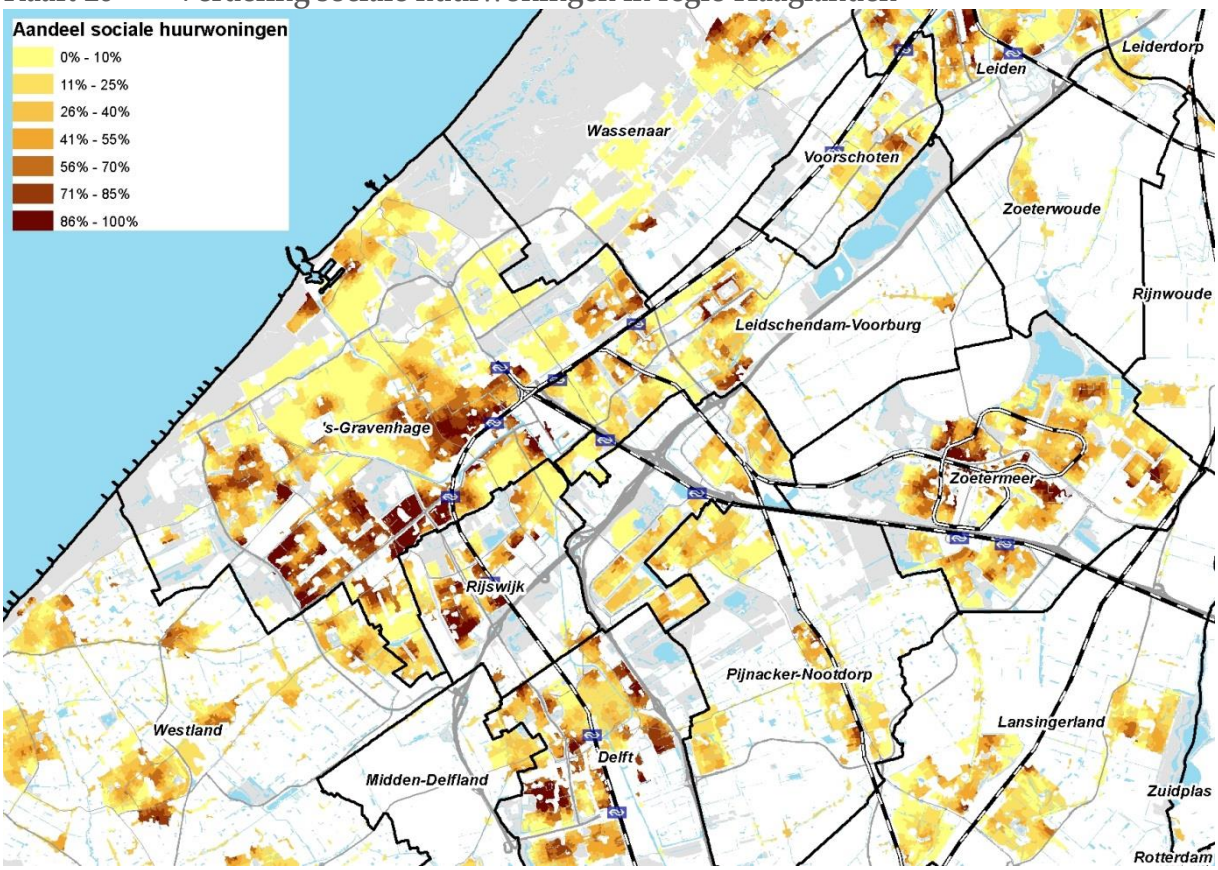

In de regio Haaglanden is in de afgelopen jaren op meerdere manieren gewerkt aan het tegengaan van eenzijdige wijken:

- Stadsvernieuwing in eenzijdige wijken: het slopen van kwalitatief minder goede woningen en het bijbouwen van duurdere woningen;
- Het aantrekken van huishoudens met hogere inkomens in eenzijdige wijken waar lagere huurprijzen gelden;

- Spreiding van de doelgroepen met de laagste inkomens vanuit met name de gemeente Den Haag en ook Delft naar de regio door nieuwbouw gericht op lage inkomens. Op regionaal niveau is de afspraak gemaakt dat bij nieuwbouw 30% van de woningen dient te worden bestemd voor de doelgroep van de sociale woningsector. Deze beoogde verhuisbeweging heeft zich tot vrij recent voorgedaan richting Zoetermeer. Op een later moment heeft de beoogde verhuisbeweging ook plaatsgevonden richting Leidschenveen/Nootdorp. Hier zijn naar verhouding meer woningen voor de middeninkomens gebouwd, waaronder veel eengezinswoningen. De doelstelling om 30% van de woningen te bouwen voor de doelgroep (met huursubsidie) is hier nog wel gehaald. In de laatste wijk die nu wordt gebouwd in Rijswijk, op basis van planvorming van enkele jaren geleden, wordt deze doelstelling niet meer behaald.

Kaart 21 Verdeling 20% laagste inkomens in regio Haaglanden

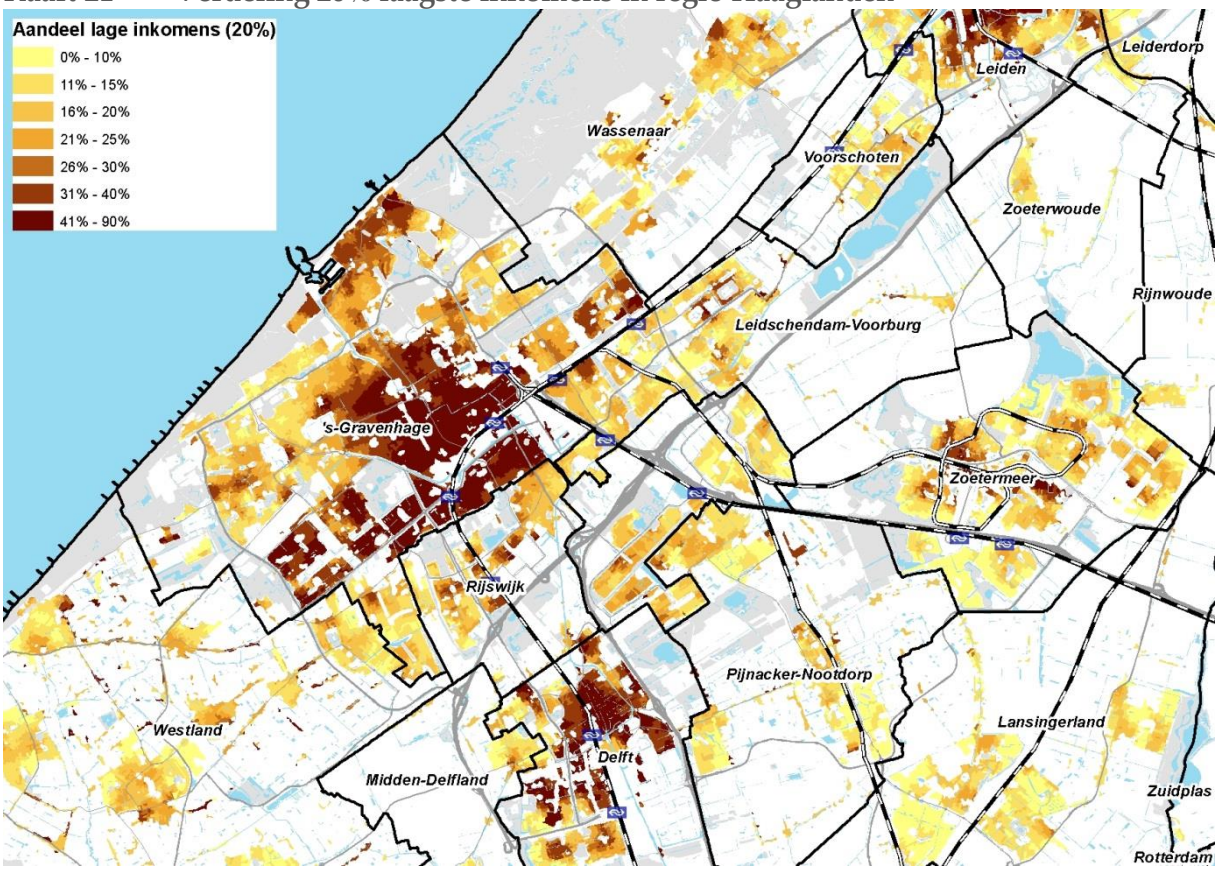

9.2 Mogelijkheden om eenzijdige wijken tegen te gaan

Partijen in de casestudie signaleren dat zich in de afgelopen jaren meerdere ontwikkelingen hebben voorgedaan, en nog steeds voordoen, die een negatieve invloed hebben op de mogelijkheden om eenzijdige wijken in de regio tegen te gaan:

- Nieuwbouw is voor de regio een belangrijk instrument geweest, zowel om hogere inkomens naar eenzijdige wijken te trekken als om lage inkomens uit deze wijken te laten verhuizen. Als gevolg van de financiële crisis zijn er, met name vanaf 2008, in de regio Haaglanden aanzienlijk minder woningen gebouwd dan vooraf waren gepland.

- In de afgelopen jaren is door corporaties ingezet op het verminderen van het aandeel 'scheefwoners' door middel van inkomensafhankelijke huurverhogingen. Met dit beleid beogen zij huurders met een hoger inkomen een prikkel te geven om door te verhuizen, zodat sociale huurwoningen beschikbaar komen voor mensen die hierop aangewezen zijn. Het aanpakken van scheefwonen is een middel om binnen de krappe sociale woningmarkt in de regio toch zoveel mogelijk mensen op een voor hen geschikte plek te krijgen. Aan de ander kant merkt een corporatie op dat een beperkt aandeel 'scheefwoners' ook juist gunstig kan zijn voor een wijk, als hierdoor wat sterkere groepen burger in de wijk blijven zitten. "Door forse huurverhogingen drijven we hen nu weg uit deze wijken. Voor het benutten van het woningbestand logisch en noodzakelijk, voor de sociale samenhang in de wijk soms net weer niet handig."
  Hierbij kan opgemerkt worden dat corporaties niet verplicht zijn om inkomensafhankelijke huurverhogingen door te voeren. In de afwegingen die zij hierover maken, kunnen zij de samenstelling van de wijk meewegen.

- De invoering van de inkomenstoets heeft als gevolg dat mensen met een laag inkomen niet meer in aanmerking komen voor de nieuwere, iets duurdere woningen die in de laatste jaren relatief veel zijn gebouwd (zie vorige paragraaf). Mensen uit de laagste inkomensgroepen krijgen hierdoor minder keuzemogelijkheden in waar zij kunnen wonen. De financiële positie van de woningcorporaties in de regio is in de afgelopen jaren minder sterk geworden, waardoor zij naar eigen zeggen weinig financiële ruimte hebben om huurverlagingen door te voeren. Ook de verhuurdersheffing die in 2014 is ingevoerd zou hierbij een rol spelen.

9.3 (Mogelijke) risico's van segregatie

De partijen zien verschillen tussen wijken en buurten op zichzelf niet per definitie als onwenselijk. 'Veel mensen wonen naar tevredenheid in deze wijken en voelen zich er thuis. Dat geldt ook voor bijvoorbeeld de Schilderswijk.' Het per definitie streven naar gemengde wijken is geen doel op zich (meer). Verschillen tussen wijken en buurten worden onwenselijk op twee momenten:

- Op het niveau van het individu wanneer mensen minder mogelijkheden hebben om zichzelf te ontwikkelen (sociale mobiliteit). Hierbij hoort ook de mogelijkheid om uit de wijk te verhuizen indien de individuele burger dat wenst.
- Op het niveau van de samenleving wanneer de leefbaarheid afneemt door concentratie van fysieke en sociale problemen in de wijk.

Risico's voor ontwikkelkansen van individuele burgers

De hoge jeugdwerkeloosheid, vooral onder jongeren met een niet-westerse achtergrond, wordt door meerdere partijen in de casestudie benoemd als belangrijkste maatschappelijke probleem op dit moment. Het afnemen van het aantal laaggeschoolde banen en verdringing van laagopgeleiden door hoger opgeleiden in de resterende laaggeschoolde banen zijn belangrijke knelpunten in de regionale arbeidsmarkt. De negen Haaglandse gemeenten zijn, samen met de gemeenten Lansingerland en Voorschoten, vertegenwoordigd in het Regionaal Platform Arbeidsmarktbeleid (RPA) Haaglanden. Het RPA Haaglanden heeft als doel de regionale arbeidsmarkt te bevorderen en ontwikkelt onder meer instrumenten voor gemeenten gericht op de aanpak van (jeugd)werkeloosheid. Ook wordt binnen de regio al langere tijd gewerkt aan een gezamenlijke werkgeversbenadering. Het terugdringen van de jeugdwerkeloosheid is echter een lastige uitdaging; het economisch tij speelt hierin ook een grote rol.

Een bijkomend risico van de hoge jeugdwerkloosheid is dat kinderen en jongeren in bepaalde wijken te weinig goede voorbeelden en rolmodellen in hun omgeving zien. Dit zou de kansen voor deze kinderen en jongeren om zich optimaal te ontwikkelen kunnen beperken. Partijen in de casestudie zien een rol voor gemeenten en het welzijnswerk om te stimuleren dat alle kinderen en jongeren met positieve rolmodellen in aanraking komen, bijvoorbeeld via school en (sport) activiteiten.

Kaart 22 Verdeling aandeel bijstandsuitkeringen in regio Haaglanden

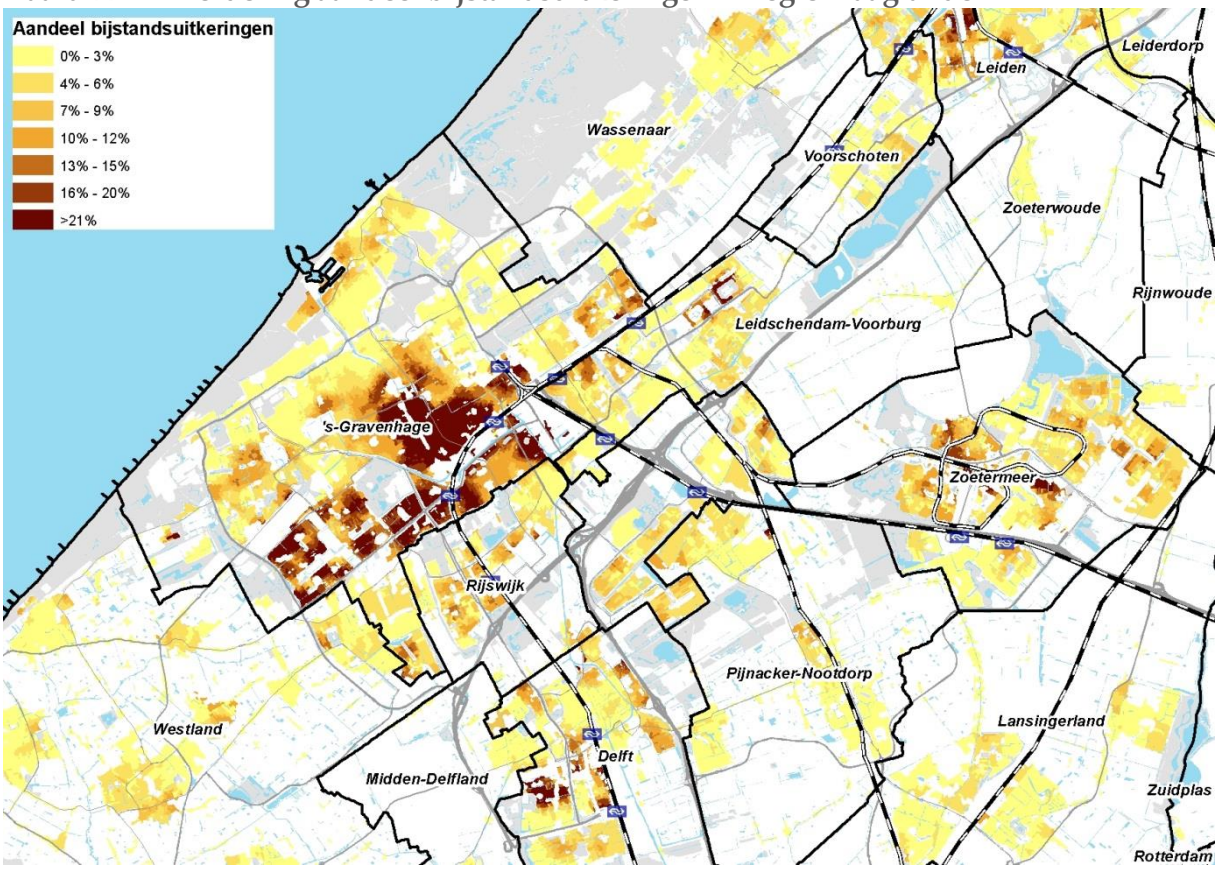

Een ander risico is dat werkeloze jongeren het gevoel hebben geen kansen te krijgen en zich gaan afwenden van de samenleving. Dit zou kunnen leiden tot spanningen in de wijken en buurten waarin zij oververtegenwoordigd zijn. De geïnterviewde partijen verschillen in de mate waarin zij rellen, zoals deze eerder te zien waren in Londen, Parijs en Stockholm, in Nederland als reëel risico zien. Bekend is de recente onrust in de Schilderwijk in Den Haag. Daarbij wordt als kanttekening geplaatst dat veel mensen die hierbij betrokken waren niet uit de wijk zelf kwamen. Ook wijzen meerdere respondenten erop dat in de afgelopen jaren, onder meer door wijkvernieuwing, sterk is geïnvesteerd in de fysieke en sociale kwaliteit van de zwakkere wijken in de regio. Het merendeel van de respondenten verwacht op basis van eigen inschatting dat mede hierdoor onlusten zoals te zien waren in andere Europese steden zich in Nederland niet zo snel zullen voordoen.

Hiernaast uit een enkele partij zorgen over de toenemende verschillen in opleidingsniveau tussen burgers. De gemiddelde burger wordt steeds beter opgeleid, maar niet alle inwoners kunnen meekomen in deze ontwikkeling. Dit terwijl opleiding erg belangrijk is, uiteraard voor een inkomen, maar ook voor de gezondheid van burgers. Laagopgeleiden hebben over het algemeen meer gezondheidsproblemen en een lagere levensverwachting dan hoger opgeleiden. Naast opleiding in het algemeen zijn digitale vaardigheden steeds belangrijker om goed mee te kunnen doen in de samenleving. Zo wordt e-health steeds belangrijker.

De GGD Haaglanden wijst ook op de samenhang tussen gezondheid en het hebben van werk. In wijken in de regio met een lage sociaal-economische status komt meer gezondheidsproblematiek voor en is die problematiek ook zwaarder. Er zijn op dit moment geen concrete aanwijzingen dat de gezondheidsverschillen tussen wijken in de regio groter worden. Wel is bekend dat de bestaande gezondheidsverschillen hardnekkig zijn en niet met kortdurende interventies kunnen worden weggenomen. Naast een brede aanpak gericht op alle burgers, worden daarom ook gebiedsgerichte aanpakken ingezet.

Risico's voor de leefbaarheid in wijken en buurten

Leefbaarheidsproblemen doen zich voor op plekken waar een concentratie ontstaat van mensen die niet alleen een laag inkomen hebben maar ook problematiek zoals opvoedproblemen, huiselijk geweld, verslaving en/of GGZ-problematiek. Deze concentratie vindt vooral plaats op een lager niveau dan de wijk: in een bepaalde buurt, een straat of een complex. Hier ontstaat in sommige gevallen een negatieve spiraal van verloedering, spanningen tussen bewoners en een groter gevoel van onveiligheid. De kans op het ontstaan van een dergelijke negatieve spiraal is groter bij de oudere, goedkoopste complexen, zo signaleert een corporatie. Deze complexen kennen een snellere doorstroom en er is weinig sociale samenhang; buren kennen elkaar vaak niet. Ook ligging speelt een rol. Een negatieve spiraal ontstaat vaker bij complexen die wat ongunstig gelegen zijn, iets verder uit het zicht, wat donkerder. Meerdere partijen in de casestudie uiten zorgen over de instroom van minder zelfredzame burgers, zoals statushouders en mensen met en ondersteuningsbehoefte, juist in deze complexen omdat hier vaker huurwoningen voor de laagste inkomens vrijkomen. Enkele corporaties signaleren op dit moment een toename van het aantal situaties waarin er sprake is van problemen en overlast door bewoners met een ondersteuningsbehoefte. Hierbij gaat het bij-

voorbeeld om huurachterstanden, vervuiling en (geluids)overlast voor de omwonenden. Corporaties benadrukken dat voldoende ondersteuning voor deze mensen, die bijvoorbeeld vanuit een zorgsetting in de wijk komen wonen, van groot belang is voor henzelf, maar ook voor de woonkwaliteit van de andere huurders om hen heen. Gemeenten hebben vanuit de Wmo een verantwoordelijkheid voor het realiseren van ondersteuning voor burgers die niet zelfredzaam zijn.

Hiernaast uiten meerdere partijen in de casestudie zorgen over een toenemende ontevredenheid die zij signaleren onder burgers over de toenemende krapte op de sociale woningmarkt in de regio. In de regio Haaglanden is al lange tijd sprake van een krappe sociale woningmarkt. Landelijke ontwikkelingen leggen extra druk op de sociale woningmarkt in de regio:

- Minder nieuwbouw als gevolg van de economische crisis. Bouwprojecten zijn langlopend van aard. Hierdoor zijn in 2013 en deels ook in 2014 nog woningen opgeleverd waarvoor de plannen al voor de economisch crisis waren goedgekeurd. Woningcorporaties stellen dat vanaf 2015 de echte dip in de oplevering van nieuwbouw te zien zal zijn.
- Eveneens als gevolg van de economische crisis is de huizenverkoop in de regio sterk teruggelopen, waardoor er minder doorstroom is vanuit de sociale huursector naar een koopwoning.
- Instroom in de sociale woningmarkt van mensen die geen sociale huurwoning achterlaten: statushouders en mensen vanuit zorginstellingen als gevolg van de extramuralisatie. Gemeenten hebben op basis van hun inwonersaantal een taakstelling voor het huisvesten van statushouders. In de eerste helft van 2015 dienden de Nederlandse gemeenten in totaal 14.000 statushouders te huisvesten. Dit is ruim het dubbele van de taakstelling in de eerste helft van 2014. Van deze 14.000 statushouders hebben ruim 11.000 mensen in de eerste helft van 2015 daadwerkelijk een huis gekregen. Bijna altijd was dat een corporatiewoning. De landelijke taakstelling voor de tweede helft van 2015 bedraagt 14.900 plus een opgelopen achterstand van 5.300 mensen.[18] De taakstelling voor heel 2014 voor Den Haag bedroeg 465 mensen en voor Zoetermeer 114 mensen. Ook in de regio Haaglanden betekent de taakstelling een flinke uitdaging en is sprake van een achterstand in het huisvesten van statushouders. Bij dit punt dient te worden opgemerkt dat statushouders niet per definitie gehuisvest moeten worden in een corporatiewoning. Gemeenten zoeken in toenemende mate ook naar andere mogelijkheden, zoals het geschikt maken van leegstaande (kantoor)panden voor bewoning.

Als gevolg van de bovenstaande ontwikkelingen loopt de wachttijd voor een sociale huurwoning voor mensen zonder urgentieverklaring op. Meerdere corporaties signaleren dat dit leidt tot onvrede bij een deel van de burgers. Ook hebben bewoners niet altijd begrip voor het feit dat woningcorporaties statushouders of mensen met een ondersteuningsbehoefte

[18] www.aedes.nl Geraadpleegd op 08 augustus 2015.

moet huisvesten ('ze zetten ook iedereen maar zomaar hier neer'). Onbegrip en gevoelens van ontevredenheid onder de bestaande huurders van een buurt of complex kunnen het lastig maken voor deze nieuwe bewoners om goede contacten op te bouwen met hun buren (terwijl zij hier juist belang bij hebben) en de sociale cohesie belemmeren.

9.4 Mogelijkheden om (beleidsmatig) bij te sturen

De geïnterviewde partijen zien weinig mogelijkheden om, binnen de geldende wet- en regelgeving en gegeven het huidige economische tij, de gesignaleerde ontwikkeling naar een sterkere concentratie van mensen in de laagste inkomensgroepen in bepaalde wijken en buurten tegen te gaan. Wel ziet een deel van de partijen enkele aangrijpingspunten om de genoemde ongewenste effecten tegen te gaan of te beperken. De volgende aangrijpingspunten zijn hierbij genoemd:

- Het op orde houden van de buitenruimte wordt breed gezien als een basisvoorwaarde voor leefbare wijken. Dit is een gedeelde taak van gemeenten en woningcorporaties. Hierbij gaat het onder meer om het tegengaan van zwerfafval, het onderhouden van straatmeubilair en groen, en zorgen voor goede verlichting. 'Schoon, heel en veilig' draagt vervolgens weer bij aan de sociale samenhang in wijken en buurten.
- Vergroten van de kansen van individuen om zich naar hun vermogens te ontwikkelen, en zo het stimuleren van sociale mobiliteit, door beleidsinzet op onderwijs, sport en werk. Zo zet de gemeente Den Haag sterk in op vroeg- en voorschoolse educatie met als doel te voorkomen dat kinderen met een achterstand beginnen aan de basisschool. Belangrijk is dat mensen deel gaan uitmaken van meer (in aantal) en meer diverse netwerken. Deze contacten helpen uiteindelijk bij het succesvol afronden van een opleiding, het vinden van een stage en daarna een baan, zo is de verwachting.
- Zorgdragen voor een basisniveau van voorzieningen in iedere wijk, zodat alle burgers een basisaanbod in hun eigen woonomgeving kunnen vinden. Hierbij gaat het onder meer om scholen, eerstelijnszorgvoorzieningen, sportclubs, cultuuraanbod, welzijnsactiviteiten en winkels.
- Het stimuleren van burgers om actief te worden in hun wijk of buurt en het versterken van de sociale cohesie in de wijken. In de nieuwe Woningwet 2015 is het bevorderen van de leefbaarheid geen kerntaak van woningcorporaties meer. Gemeenten zullen in de komende periode hierin een grotere rol moeten gaan oppakken, zo stellen enkele corporaties. De geïnterviewde gemeenten zien hierbij voor zichzelf een rol weggelegd, binnen de budgettaire ruimte die zij beschikbaar hebben.

10 Discussie

Er zijn ruimtelijke verschillen in Nederland. Die zijn er tussen regio's, binnen regio's, tussen steden, binnen steden en binnen buurten. In deze rapportage zijn deze verschillen verkend langs de lijnen van demografie (leeftijden en etnische achtergrond), SES (inkomen, vermogen en opleiding), woningbezit (bewoners sociale huurwoningen en eigenaar-bewoners) en het vóórkomen van specifieke problemen m.b.t. armoede (langdurig laag inkomen), jeugdwerkloosheid, arbeidsongeschiktheid, onzekerheid arbeidsmarktpositie (flexibele contracten, zzp) uitkeringsafhankelijkheid (WW, bijstand), criminaliteit en overlast en leefbaarheid.

10.1 Verschillen tussen gebieden

Tussen regio's

Op regioniveau lijkt er sprake van een tweedeling tussen regio's die meer en minder problemen kennen. De regio's met meer problemen bestaan uit twee subgroepen:

- De drie grootstedelijke regio's (rond Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, inclusief de met Amsterdam verbonden regio's Flevoland en Zaanstad)
- De regio's waar de effecten die samenhangen met bevolkingskrimp het duidelijkst zichtbaar worden: Zuid Limburg, Oost-Groningen en, Delfzijl en omgeving en Zuidoost Drenthe.

Voor de stedelijke regio's gaat het om problemen van veiligheid, leefbaarheid, uitkeringsafhankelijkheid, veel lage inkomens en weinig vermogen. Daar tegenover staat wel dat de bevolking relatief jong is, de arbeidsongeschiktheid beperkt en het opleidingsniveau hoog. De drie grootstedelijke regio's nemen in het bijzonder op de indicatoren van leefbaarheid en veiligheid een bijzondere positie in omdat die elders meer verbeteren dan in de grote steden. Voor de krimpregio's geldt dat de problemen vooral te maken hebben met vergrijzing en ontgroening, een grote uitkeringsafhankelijkheid, veel (jeugd)werkloosheid, lage inkomens en weinig vermogen. Ook deze regio's worden in toenemende mate bijzonder omdat hier de vergrijzing voorlopig sterker doorzet en de werkgelegenheid zich er ongunstig ontwikkelt.

Bij de regio's die minder problemen hebben, is er een groep waarin – op het schaalniveau van de regio - ook echt weinig aan de hand lijkt; zowel qua economie en kansen als qua bevolking, leefbaarheid en de ontwikkelingen daarin. Die regio's liggen vooral centraal in het land in een band met Utrecht als middelpunt. In de overige regio's zijn er wel degelijk uitdagingen op het vlak van economie, bevolkingsontwikkeling, leefbaarheid, enzovoort. De urgentie is wel minder groot dan in de grootstedelijke regio's en de accenten verschillen ook per regio.

Binnen regio's

Binnen de regio's zijn er flinke verschillen tussen woongebieden. De regio's zijn dus zelden als homogene entiteiten te zien. De mate waarin en de patronen waarlangs de regio's ver-

schillen, zijn divers. Maar in grote lijnen kan worden gesteld dat de noordelijke regio's (in Friesland, Groningen en Drenthe) gemiddeld genomen de meeste ruimtelijke verschillen kennen op bevolkingskernmerken. De regio's rond Amsterdam (Zaanstreek, Gooi en Vechtstreek, Haarlem e.o., IJmond en Groot-Amsterdam zelf) hebben de minste ruimtelijke verschillen op de bevolkingsindicatoren.

De ruimtelijke verschillen op de probleemindicatoren zijn het hoogst in de regio's Achterhoek, Zuidwest-Friesland, Zeeuws-Vlaanderen en Noord-Drenthe. De minste binnenregionale verschillen zijn er in de regio's van de grote steden: Amsterdam, Den Haag en Rotterdam. Deze bevinding hangt sterk samen met het feit dat waar het gaat om kleine groepen, er een grotere kans op segregatie is, terwijl bij een veelvoorkomend fenomeen die kans juist klein is. Dat is het duidelijkst bij de ruimtelijke verdeling van de leefbaarheid en veiligheid. In regio's waarin de omvang van de problematiek op deze thema's beperkt is, concentreert de problematiek zich meestal in één of enkele buurten. Met andere woorden: de segregatie is hoog. In regio's met een relatief groot aandeel problemen verspreidt de problematiek zich al snel over een groot gebied: een lage segregatie dus.

Gemiddeld genomen nemen de ruimtelijke verschillen tussen bevolkingskenmerken binnen de regio's af. Dat is in het bijzonder het geval voor herkomstgroepen, leeftijden, arbeidsrelaties en uitkeringen. Hoge en lage inkomens komen binnen een aantal regio's wel meer gescheiden van elkaar te wonen. De indruk is dat dat vooral in de meer ontspannen woningmarkten het geval is: in Zeeland, de kop van Noord-Holland, Zuidoost-Drenthe en Noord-Limburg. In de regio's rond Amsterdam, de regio Den Haag en Zuidwest-Overijssel zijn de ruimtelijke verschillen van inkomensgroepen juist wat afgenomen. Vooral in gebieden waar er sprake is van een toename van hoge inkomens, neemt de segregatie af. Zij wonen dus niet in toenemende mate bij elkaar in enkele gebieden, maar juist steeds meer gespreid in de regio.

De regio's met de sterkste daling van de ruimtelijke verschillen tussen de plekken waar mensen wonen, liggen vooral centraal in het land: Noordoost-Noord-Brabant, Oost-Zuid-Holland, Flevoland, Zuidwest-Gelderland en de Veluwe.

Stad en ommeland

Binnen regio's is er verder een duidelijke tweedeling tussen centrale stad en ommeland. De verhouding tussen stad en ommeland is voor alle regio's sterk vergelijkbaar, ondanks de verschillen tussen de regio's onderling. Het ommeland kent overal meer hogere inkomens, meer mensen met veel vermogen, minder uitkeringsafhankelijkheid, minder armoede, betere leefbaarheid, enzovoort. Daar tegenover staat wel dat de ommelanden meer vergrijsd raken, dat het opleidingsniveau er vaak wat lager ligt en dat het aandeel zzp'ers (als proxy voor ondernemingszin) in de steden meer toeneemt. En ondanks dat de steden en hun ommeland op een aantal aspecten naar elkaar toegroeien (woningvoorraad en leefbaarheid bijvoorbeeld) blijft de 'kloof' tussen stad en ommeland op de meeste aspecten vrij stabiel.

Tussen steden

De grotere steden in het land (vanaf 75.000 inwoners) verschillen op allerlei factoren en vele hebben vaak een duidelijk eigen profiel. Als echter over de gehele linie van indicatoren wordt gekeken, dringt zich vooral een tweedeling op: aan de ene kant de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag en de daarmee verbonden problemen en kansen versus 'de rest'. Utrecht heeft zich gunstig ontwikkeld de afgelopen jaren en komt momenteel qua profiel minder overeen met de G3 dan met de overige steden.

Binnen die 'rest' hebben de steden vanzelfsprekend echter ook nog wel een meer specifiek profiel op grond van zowel de huidige situatie als de ontwikkelingen die worden doorgemaakt. Zo zijn er de new towns (in de selectie van 75.000 zijn dat: Almere, Zoetermeer, Purmerend en Apeldoorn) die een eigen positie hebben en ontwikkeling doormaken (toenemende vergrijzing en problemen rond leefbaarheid). Maar ook de studentensteden als Utrecht, Groningen, Nijmegen, Leiden, Delft hebben een eigen profiel met relatief veel uitdagingen op het vlak van werk en inkomen maar met een groot potentieel. Ook de welvarende drie - Amstelveen, Hilversum en Haarlem - lijken meer op elkaar dan op de rest. En dan is er nog een groep steden met een wat zwakker profiel en bovengemiddelde uitdagingen op zowel het vlak van inkomen en werk als leefbaarheid en veiligheid. Daartoe behoren Schiedam, Helmond, Tilburg, Deventer, Leeuwarden, Enschede, Arnhem. .

Er zijn ruwweg twee typen ontwikkelingen te onderscheiden van de steden (waar steden dus mee te maken hebben of juist niet). De eerste is een ontwikkeling op het vlak van werk en vermogen. Hierin gaan een toenemende uitkeringsafhankelijkheid, werkloosheid en vergrijzing samen met een afnemend aandeel mensen met veel vermogen en hoge inkomens. De tweede ontwikkelingslijn betreft een toename van de diversiteit van de bevolking, een toename van leefbaarheidsproblemen, gecombineerd met een flexibilisering op de arbeidsmarkt (zzp'ers én flexibele contracten) en een toename van lage inkomens.

Anders dan wellicht zou worden verwacht, is het niet zo dat steden met een enigszins vergelijkbaar profiel ook dezelfde ontwikkeling hebben doorgemaakt – en naar verwachting de komende tijd zullen doormaken. Zo is de ontwikkeling binnen de G3 duidelijk gunstiger voor Amsterdam dan voor Den Haag en Rotterdam. De ontwikkeling van Amsterdam lijkt meer op die van Utrecht dan op die van de andere twee grote steden.

En binnen de new towns is de positie van Almere en Zoetermeer weer enigszins afwijkend van de andere twee. Het is waarschijnlijk dat Almere en Zoetermeer onder invloed de steden van wiens ommeland ze deel uitmaken - Amsterdam en Den Haag - meer met toenemende problemen rond leefbaarheid en veiligheid te maken hebben. Daarnaast hebben ze ook meer dan de andere twee te maken met een toename van de diversiteit van de bevolking, een sterkere toename van zzp'ers én flexibele contracten en een toename van lage inkomens.

Binnen steden

Er zijn geen aanwijzingen dat er in algemene zin sprake is van een toenemende ongelijkheid tussen gebieden in 'de stad'. Verschillende steden hebben met verschillende typen proble-

men te maken en laten vervolgens ook zeer specifieke ontwikkelingen zien in de mate waarin die ontwikkelingen neerslaan in ruimtelijke verschillen.

De meest gesegregeerde stad is - ook bij analyse van de ruimtelijke verschillen op basis van 6ppc gebieden – Den Haag, gevolgd door Leeuwarden, Zwolle, Helmond en Maastricht. Amsterdam en Rotterdam behoren gemiddeld genomen tot de minst gesegregeerde steden. In Den Haag komt ook de isolatie-index gemiddeld het hoogst uit, wat aangeeft dat de ruimtelijke ongelijkheid ook groepen van enige omvang betreft. In de meeste steden nemen ongelijkheid en isolatie af. Uitzonderingen zijn Maastricht en in mindere mate Groningen en Utrecht. Vooral in de new towns en in steden rond de drie grote steden (Amstelveen, Almere, Hilversum, Haarlem, Schiedam en Zoetermeer) neemt de isolatie-index toe. Dat heeft te maken heeft met de in kwantitatieve zin ook toenemende omvang van de betreffende groepen in deze steden.

Als specifieker wordt gekeken, zijn er echter ook in Amsterdam - met een lage GINI en gemiddeld afnemende verschillen rond inkomen en vermogen - ontwikkelingen die duiden op toenemende verschillen. Die hebben vooral te maken met de woningvoorraad (sociale huur) en met herkomst. Sociale huurwoningen verdwijnen uit steeds meer delen van de stad en er ontstaan – tegen de meer algemene trend in veel andere steden in – toenemende mate ruimtelijke verschillen tussen gebieden waar veel en weinig mensen van niet-westerse herkomst wonen. Nog steeds geldt dat de ruimtelijke verschillen in Amsterdam kleiner zijn dan in bijvoorbeeld Den Haag (waar ze wel afnemen). Maar in Rotterdam zijn de verschillen kleiner én nemen ze ook af.

In de new towns is er op veel indicatoren sprake van afnemende verschillen in de steden. Dat is niet per se een positieve ontwikkeling. Per saldo hebben deze steden te maken met vergrijzing, toenemende uitkeringsafhankelijkheid, meer lage inkomens, toenemende jeugdwerkloosheid en – in weerwil van de algemene trend – een min of meer constant aandeel gebieden met leefbaarheids- en veiligheidsproblemen. Die ontwikkelingen gaan niet gepaard met toenemende ruimtelijke verschillen, maar stellen deze steden op zichzelf wel voor uitdagingen.

Tussen woonmilieus

De verschillen binnen de grotere steden, maar vermoedelijk ook binnen kleinere plaatsen zijn, voor een groot deel terug te voeren op verschillen tussen specifieke woongebieden, onderscheiden naar bouwperiode en woningtypes:

1. De ‘villawijken’, en de recente uitbreidingen in de laagbouw. Hier concentreren zich de hogere inkomens en meer vermogenden; er is weinig uitkeringsafhankelijkheid en er zijn nauwelijks problemen qua leefbaarheid en veiligheid.
2. Stadsvernieuwings- en herstructureringswijken, flatwijken en de stedelijke portiekwijken. Ondanks de verbeteringen die vooral in de herstructureringswijken worden geconstateerd, concentreren zich in deze gebieden nog steeds de problemen rond werk, inkomen, opleiding, overlast en leefbaarheid.

3. Stedelijke, vooroorlogse en historische centra. In deze gebieden is veel economisch potentieel (hoog opgeleiden, hoge inkomens, weinig vergrijzing enzovoort), maar men heeft wel te maken met problemen rond overlast, veiligheid en leefbaarheid.
4. Naoorlogse laagbouwwijken. Hier zijn (nog) weinig problemen rond leefbaarheid en veiligheid, maar er zijn toenemende problemen m.b.t. vergrijzing, en economisch potentieel.

10.2 Is er ook segregatie?

Dat er ruimtelijke verschillen zijn in Nederland, mag geen verrassing zijn. De vraag is of er ook sprake is van segregatie: de ruimtelijke afzondering van specifieke groepen in de samenleving. Het moet dan dus ook gaan om substantiële verschillen. De andere centrale vraag is of er tussen gebieden sprake is van tegengestelde ontwikkelingen die dusdanig zijn dat het waarschijnlijk is deze gebieden op termijn structureel 'uit elkaar' groeien en een 'tweedeling' ontstaat.

Onderzoek naar segregatie is in het verleden vaak uitgevoerd op het niveau van buurten wijken: dat creëert een vertekening en wel op twee manieren:

- Steden met kleinere buurten hebben op voorhand statistisch meer kans om 'gesegregeerd' te zijn (een hoge ruimtelijke concentratie ontstaat sneller in een klein gebied dan in een groot gebied).
- Segregatie wordt onderschat omdat dit fenomeen vermoedelijk op een lager schaalniveau plaatsvindt.

In dit onderzoek is op het laagste schaalniveau van 6ppc-cirkels van 200 meter geanalyseerd zodat meer inzicht kon worden verkregen in de werkelijke verschillen binnen regio's en binnen steden én in de mate waarin ze daar onderling in verschillen.

De constatering is dat de situatie waarbij een groep uitsluitend in een specifiek gebied woont en niet ergens anders, op dit schaalniveau in Nederland niet voorkomt. Alleen in meer geïnstitutionaliseerde situaties als asielzoekerscentra of verpleeghuizen is dat aannemelijk.

Om idee te krijgen van de 'ernst' van de ruimtelijke verschillen helpt het om de isolatie-index er in de analyse bij te betrekken. Maar ook eenvoudige criteria als 'minimaal de helft van de bevolking bestaat uit een specifieke groep' kunnen meer richting geven aan de beantwoording van de vraag of er sprake is van ruimtelijke segregatie.

Toename van een groep, betekent (meestal) afname van segregatie

Een algemene trend is dat de toename van een groep over het algemeen samengaat met een vermindering van de segregatie van die groep en een min of meer gelijkblijvende (en in het gunstigste geval afnemende) isolatie. In dat geval wordt de groep 'normaler' en spreidt zich over meer gebieden. Qua herkomst is die ontwikkeling goed te zien bij mensen met een Surinaamse achtergrond. Qua demografie bij ouderen en zelfs qua inkomen en vermogen in steden waar hun aandeel toeneemt, zoals Amsterdam en Utrecht. Die trend is echter relatief weinig te zien bij specifieke herkomstgroepen (Marokkaans, Turks, overig niet-westers).

Segregatie in Nederland lijkt zich dan ook in sterke mate af te spelen langs de lijn van etniciteit. De aandelen van herkomstgroepen nemen wel toe, maar de afname van de segregatie is beperkt en neemt in een beperkt aantal steden, zoals Amsterdam, zelfs toe. De spreiding van inkomensgroepen is ook aanzienlijk groter dan die van etnische groepen. Er zijn in de steden dan ook feitelijk gebieden van enige omvang aan te wijzen waar het aandeel bewoners van niet-westerse achtergrond meer dan de helft bedraagt.

Een andere dimensie waarlangs de segregatie groot is, is die van uitkeringsafhankelijkheid en dan in het bijzonder van de bijstandsafhankelijkheid. Tussen steden en regio's zijn de verschillen groot maar ook binnen steden zijn hoge concentraties te zien in specifieke gebieden. Bij de vergelijking van regio's valt de ongunstige positie op van Groot-Amsterdam, Rijnmond en Agglomeratie Den Haag. Maar ook in de perifere regio's Groningen, Twente, Zuid-Limburg, Zuidoost Drenthe en Flevoland zijn relatief veel mensen afhankelijk van de bijstand.

Voor de meeste schaalniveaus neemt de segregatie van bijstandsontvangers af. Maar, er moet worden bedacht dat dit minimaal voor een deel komt doordat het aandeel bijstandsontvangers als gevolg van de economische crisis is toegenomen. Dat maakt het fenomeen minder bijzonder en vergroot de kans op afnemende segregatie. In dat licht is het ook opmerkelijk te constateren dat in sommige steden de segregatie van bijstandsontvangers toeneemt.

10.3 Is segregatie een probleem?

De vraag die vervolgens moet worden gesteld, is of het vóórkomen van segregatie een probleem is. Die indruk is er wel. In het bijzonder in gebieden waar concentraties zijn van mensen die afhankelijk zijn van een uitkering, die een lage opleiding hebben, waar een groot deel van de jongeren niet werkt en niet naar school gaat, én waar problemen rond leefbaarheid en veiligheid zich concentreren, is iets aan de hand. Daarbij is nog niet duidelijk wat oorzaak en gevolg is, maar de concentratie van mensen die niet participeren in de samenleving is op zichzelf reden tot zorg omdat het – ook al is die invloed wellicht beperkt[19] - hun kansen op verbetering van hun positie niet vergroot. Dat komt voor in specifieke wijken in de grote steden, maar lijkt ook in de economisch kwetsbare regio's in de periferie aan de orde te zijn.

Vooral het grote aandeel niet-westerse allochtone jongeren dat niet werkt en niet naar school gaat, baart hierbij zorgen. Hun aandeel ligt een factor 2 á 3 hoger dan onder autochtone jongeren en is ook veel minder conjunctuurafhankelijk dan bij autochtone jongeren. Dat maakt het een structureel probleem. Uit de analyses kan niet worden opgemaakt of segregatie bij deze verbanden een causale rol speelt. De indruk 'uit het veld' – zie de interviews in Haaglanden - is dat daar wel aanwijzingen voor zijn.

---

[19] Zie voor meer achtergrond hierbij, bijvoorbeeld "Neighbourhood Effects Research: New Perspectives" (2012) onder redactie van Maarten van Ham, David Manley, Nick Bailey, Ludi Simpson en Duncan Maclennan.

Afname van problemen leidt tot toename van ruimtelijke verschillen

In sommige gevallen is toenemende segregatie geen probleem. Dat hangt samen met de het feit dat de afname van een fenomeen vaak leidt tot toename van 'segregatie'. Dat is goed te zien bij leefbaarheid. Dat is de afgelopen jaren in toenemende mate een probleem geworden voor een afnemend aantal gebieden. In dit geval kan het zowel een probleem zijn als juist geen probleem. Als het gaat over een verbetering van de leefbaarheid over de gehele linie en een geconcentreerde 'rest'-problematiek in bijvoorbeeld centrumgebieden die meer samenhangt met specifieke vormen van (uitgaans)overlast dan is dat als positief te interpreteren en vermoedelijk ook beheersbaar.

Als het gaat om een concentratie van problemen in specifieke wijken waar ook een concentratie van specifieke bevolkingsgroepen bestaat en toeneemt, die samengaat met een afnemend perspectief op 'sociale stijging': jeugdwerkloosheid, uitkeringsafhankelijkheid e.d. – dan is dat – zeker als de ontwikkeling van die gebieden nadrukkelijk achterblijft bij die van gebieden elders in de stad - een probleem. Op dit moment lijkt die situatie zich vooral voor te doen in enkele gebieden in de grote steden. Er zijn wel ontwikkelingen die een risico met zich meebrengen op verergering en verbreding van die problematiek.

10.4 Risico's voor toenemende segregatie

De indruk is dat een van de ontwikkelingen die een risico van toenemende segregatie en daarmee samenhangende concentratie van problemen met zich meebrengt de afbouw van de sociale huursector is. Zowel de kwantitatieve analyses (waarbij toenemende ruimtelijk verschillen in sociale huur bleken te ontstaan) als de interviews in Haaglanden ondersteunen dit.

Een van de redenen van de geringe segregatie in de grote steden als Amsterdam en Rotterdam is de grote sociale huursector. Hoewel daar vanzelfsprekend ook nadelen aan zijn verbonden, draagt die grote sociale huursector eraan bij dat lage inkomens overal in de stad wonen. Door verkoop is het aandeel sociale huur de laatste jaren flink verminderd. Als die verkoop evenredig plaatsvindt – dus in alle buurten in gelijke mate - leidt dat niet tot toename van segregatie. Maar als die sociale huurwoningen vooral worden verkocht in de meer aantrekkelijke gebieden (waar er vanzelfsprekend meer markt voor is), ontstaat er een toenemende concentratie in de minder gewilde wijken waar die sociale huurwoningen niet worden verkocht.

In combinatie met een stringenter huurbeleid en systeem van toewijzing – wat uit oogpunt van doelmatigheid vanzelfsprekend te verdedigen is - zorgt dat ervoor dat hogere inkomens niet meer kunnen (blijven) wonen in deze goedkope woningen. Ook dat versterkt een toenemende ruimtelijke concentratie van minder kansrijke groepen. Die concentratie vindt in ieder geval plaats langs de lijn van inkomen, maar ook – omdat dit nog steeds sterk samenhangt met inkomen - langs etnische lijnen. Daarbij moet overigens worden opgemerkt dat de inkomensverschillen op zichzelf geen *voldoende* reden zijn voor de mate waarin er sprake is van etnische segregatie. Anders zou de inkomenssegregatie immers minstens zo groot moeten zijn als de etnische segregatie. Het is dan ook noodzakelijk dat hier andere mechanismen

aan bijdragen. Vrijwillige segregatie (mensen met eenzelfde herkomst *willen* graag bij elkaar in de buurt wonen) zal hier ook een rol in spelen.

Doordat de op zichzelf verdedigbare afbouw van de sociale huur niet evenredig over de gehele voorraad plaatsvindt, ontstaan toenemende concentraties van sociale huurwoningen en daarmee ook toenemende concentraties van mensen die zijn aangewezen op de sociale huur. Hierbij kan worden gedacht aan vluchtelingen, statushouders, mensen met psychiatrische problematiek, ouderen met een laag inkomen, enzovoort. De extramuralisering – waarbij voormalige 'zorgdoelgroepen' in de wijken worden gehuisvest - versterkt de concentratie van de laatste twee doelgroepen. De vluchtelingenproblematiek versterkt de concentratie van de eerste groep. Het idee dat deze doelgroepen een plek kunnen vinden in de samenleving doet een groot beroep op diezelfde samenleving. En juist in gebieden waar concentratie van kansarme groepen ontstaat, is dat wellicht te veel gevraagd omdat dit toch al gebieden waren waar de participatie lager lag en de problemen groter waren. De kans op 'spanningen' in die wijken is dan groot, zo geven lokale actoren aan. Hoewel gemeenten van goede wil zijn en in willen zetten op het stimuleren van burgers om actief te worden in hun wijk en op het versterken van de sociale cohesie, mogen daar geen wonderen van worden verwacht.

10.5 Tot slot

Op dit moment valt het nog mee met de segregatie in Nederland als bijvoorbeeld wordt vergeleken met de Verenigde Staten of het Verenigd Koninkrijk. Tweedelingen blijven beperkt tot het klassieke onderscheid tussen stad en ommeland, tussen de G3 en de rest van de steden en tussen wijken met veel en weinig leefbaarheidsproblemen. Op veel schaalniveaus nemen de ruimtelijke verschillen tussen bevolkingsgroepen zelfs af. En waar die ruimtelijke verschillen toenemen, gaat dat vaak samen met een algemene vermindering van problemen, zodat er nog slechts enkele 'restgebieden' overblijven.

De sterke concentratie van herkomstgroepen in specifieke regio's en (delen van) buurten in de grote steden, is een van de weinige dimensies waarlangs er daadwerkelijk sprake is van segregatie in Nederland. Die segregatie is sterker dan de inkomenspositie van deze groepen rechtvaardigt. En er moet worden geconstateerd dat deze segregatie samengaat met concentraties van uitkeringsafhankelijkheid en problematiek rond leefbaarheid en veiligheid. De opmerkelijk grote en constante jeugdwerkloosheid onder jongeren met een niet-westerse achtergrond zal daar mogelijk ook een rol in spelen en verdient nadrukkelijk en blijvende aandacht.

Er zijn ontwikkelingen die risico's met zich meebrengen op een toenemende segregatie. De concentratie van sociale huurwoningen in een kleiner aantal minder aantrekkelijke gebieden en de aanscherpingen in het huur- en toewijzingsbeleid spelen daarbij een belangrijke rol. In combinatie met de extramuralisering in de zorg en de toenemende vluchtelingenproblematiek, ontstaat daardoor vermoedelijk een toenemende concentratie van kansarme groepen in specifieke, minder gewilde wijken. Het is aannemelijk dat dit de leefbaarheid in (delen van) die wijken verder onder druk zal zetten.

Bijlage

Geïnterviewde personen

Organisatie	Naam	Functie
Gemeente Den Haag	De heer S. Vroonhof	Hoofd afdeling Strategie en projecten
	De heer H. Wokke	Strategisch adviseur
	De heer S. Santokhi	Senior wetenschappelijk adviseur
	De heer N. Nijdam	Senior beleidsmedewerker, afdeling Beleid van de dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheidsprojecten
Gemeente Zoetermeer	Mw. M. van Leuveren	Senior adviseur strategie en beleid
	De heer K. van Bemmel	Concernstrateeg
Sociale Verhuurders Haaglanden	Mw. J. Hoogeboom	Directeur
Vidomes	Mw. S. van Marrewijk	Regisseur sociaal wonen
Vestia	Mw. J. Commandeur	Vestigingsmanager Den Haag
Haag Wonen	Mw. J. van El	Manager Strategie
Regionaal Platform Arbeidsmarktbeleid Haaglanden	De heer R. Herfst	Directeur
GGD Haaglanden	Mw. G. Ariëns	Productgroepmanager Epidemiologie en Gezondheidsbevordering